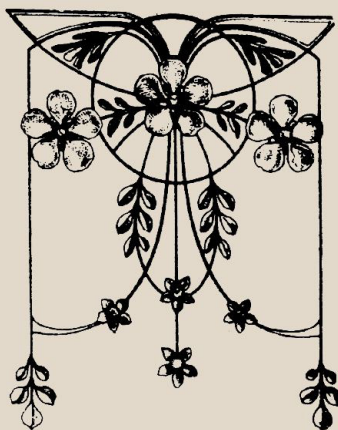

Vladimír Neff

I
SŇATKY
Z ROZUMU

Sňatky z rozumu

Vladimír Neff

Románová pentalogie,

I. svazek

Znění tohoto textu vychází z díla [Sňatky z rozumu](#) tak, jak bylo vydáno nakladatelstvím BB art v Praze v roce 2010.

Podle [předlohy](#) z fondu [Moravské zemské knihovny v Brně](#).

§

Text díla (Vladimír Neff: Sňatky z rozumu), publikovaného [Městskou knihovnou v Praze](#), je vázán autorskými právy a jeho použití je definováno [Autorským zákonem](#) č. 121/2000 Sb.

Vydání (obálka, upoutávka, citační stránka a grafická úprava), jehož autorem je Městská knihovna v Praze, podléhá licenci [Creative Commons Uvedte původ-Nevyužívejte komerčně-Zachovejte licenci 4.0 Mezinárodní](#).

Verze 1.0 z 22. 5. 2026.

OBSAH

ČÁST PRVNÍ Rytíř střední postavy	5
KAPITOLA PRVNÍ Studentská léta Martina Nedobyla	6
KAPITOLA DRUHÁ Bílý kabátek	48
KAPITOLA TŘETÍ Nejvyšší rozhodování	83
KAPITOLA ČTVRTÁ Člověk míní	104
ČÁST DRUHÁ Sňatky z rozumu	131
KAPITOLA PRVNÍ Nápady Jana Borna	132
KAPITOLA DRUHÁ Pokus o salón	172
KAPITOLA TŘETÍ Komotovka	208
ČÁST TŘETÍ Trať Praha-Plzeň	225
KAPITOLA PRVNÍ Příšera	226
KAPITOLA DRUHÁ Za zdí	302
KAPITOLA TŘETÍ Rána na ránu	339

ČÁST PRVNÍ

Rytíř střední postavy

KAPITOLA PRVNÍ

Studentská léta Martina Nedobyla

1

Trvalému pocitu křivdy nepřivykne nikdo, ani národ, ani město, ani člověk jednotlivý. Nepřivykne, nesmíří se, pouze oslábne ve svém hněvu, zmaličtí a zkysne, zmlkne a zesmutní, přihrbí se a zmarní.

Malé a zkyslé, přihrbené a smutné, zamlklé a zmarnělé bylo město Praha v době mládí našich praotců. Město české, ale ovládané německým erárem, korunované královským hradem, v němž sídlili už jen králové sesazení, sevřené hradbami, proti nimž nikdo neútočil, prolezlé špicly, již neměli koho špiclovat, protože nikdo si už netroufal mluvit, jak cítil, město vyvržené z proudu dějin, ostalé v snovém, nesmyslném středověku: taková byla Praha padesátých let minulého věku, jimiž zahajujeme své dlouhé vyprávění, město provinění, pokoržené, propadlé do bezvýznamnosti, město ukřivděné.

Město malých lidí a ospalých maloměstských promenád. Korzovalo se na širokých městských hradbách, měšťané v dlouhých barevných kabátech, s manželkami a dcerkami v krinolínách a s kloboučky se zdviženými stříškami, mladí fešáci s batistovými šátečky v náprsní kapse a štram oficíři. Na hlavní z těchto hradebních promenád, nad bránou zvanou Koňskou, byly tři hudební kavárny; v jedné vyhrávali valčíky, v druhé lidové písničky, v třetí lepší kousky operní a koncertní.

Ulice dlážděné kočičími hlavami, na nichž železné obruče vozů a dvoukoláků nadskakovaly s rachotem. Na rozích strážníci,

uniformovaní jako pěší vojáci, černé čáky s mosaznými orly na hlavách, bílé řemeny křížem přes prsa. U kašen děvečky a služtičky čerpaly vodu do puten a svěžími hlasy pomlouvaly své paní a promlouvaly o svých láskách.

Solidní obchodníci se šmelcovými, korálky pošítymi čepičkami na hlavách postávali na prahu svých skromných krámků, pátrajíce zrakem po mimojdoucích zákaznících. Večer se scházeli ve svých hospůdkách, aby porozprávěli o posledních událostech, tož o požáru mlýnů u Žofína, o zrušení cechů, o zavedení nového živnostenského řádu, o stavbě kasáren naproti Prašné věži. O desáté večer se zavíraly brány a caput regni Bohemiae, hlava Království českého, tiše usínala; bděli jen policajti, kteří po slunce západu chodili ozbrojeni puškami, a ponocní, bodře po venkovsku opatření halapartnami a hlásnými troubami, na něž vytrubovali hodiny, jedenáctou počínajíc.

Mosty jen dva, starý kamenný a nový řetězový, velmi šeredný a kymácivý; protože nestačily provozu města, byť skromnému, bylo na nich tak živo, že vzpomínka na to se zachovala až po naše časy: úsloví dodnes užívané, že někde je tlačenice jako na pražském mostě, pochází z těch dob.

Za městskými hradbami pusto. Tam, kde o málo let později měla vzniknout předměstí Žižkov a Vinohrady, byla jen prašná pole a pastviska hubených koz; pouze Smíchov a Karlín, osady průmyslové, připomínaly svými továrními komíny a smutnými shluky plesnivých baráků uprostřed zpustlin, že i v Praze už nastala doba páry, strojní bídy a otročiny.

O nástupu nového věku svědčilo též, abychom nekřivdili, Státní nádraží pod Žižkovským vrchem, vklíněné tak nešťastně mezi domy a městské hradby, že bylo nutno je překlenout kamenným mostem, aby nerušilo frekvenci. Bylo tak těsné, že strojvůdci při

posunování mnohdy vyrazili vagónem dřevěná vrata ve zdi, jíž bylo obehnáno, a vjeli mezi drožkáře a fiakristy, hlídkující před vchodem.

Město provinční duchem, ale královské siluetou paláců a věží, katedrál a hradu. Tam žil v třicátých letech se svým dvorem francouzský exkrál Karel Desátý, smetený z trůnu červencovou revolucí pařížskou; a teď, v letech padesátých, trávil tam poslední léta svého života zdětinštělý excísař rakouský Ferdinand zvaný Dobrotivý, který se za revoluce roku osmačtyřicátého zřekl panování ve prospěch svého synovce Františka Josefa a také se uchýlil do pražského závětrí a ticha. Vyprávělo se o něm, že si hraje s olověnými vojáčky a že ve své rezidenci má houpacího dřevěného koně. Býval nejen císařem rakouským, ale i posledním korunovaným králem Čech; proto když se občas projížděl po pražských ulicích ve svém omšelém kočáře, lidé demonstrativně oslavovali tuto truchlivou karikaturu vladaře, a on děkoval, dojat k slzám. Když jednou vystoupil z vozu, kterýsi nadšenec před ním rozprostřel svůj plášť, aby po něm prošel svou královskou nohou. Polekán, domnívaje se, že to je pokus o atentát, slaboduchý stařec se znovu uchýlil do kočáru a odjel nazpět k svým vojáčkům a k svému dřevěnému koni, aby se na ulicích už nikdy neukázal.

V tichých palácích na Malé Straně pak žila hrstka německé šlechty, uzavřené v pyšném, nepřístupném kruhu, maličký, pohrdavě vznešený to svět, nadobro oddělený od světa drobných domácích měšťanů. Soukromí těchto cizinců, do něhož ostatně nikdo se nesnažil vniknout, chránili velební, vážní portýři v dlouhých kabátech, s berlou v ruce a s funebráckým kloboukem na hlavě. Otevřenými vraty tu a tam prohrčel z nitra dlážděného dvora kočár s erbem, řízený kočím v kabátě žemlové barvy, s kokardou na klobouku; za spuštěnými záclonami se někdy mihl hraběcí stín.

Jinak byly pražské šlechtické paláce mrtvé, nepřátelsky lhostejné, podobné chrámům, zasvěceným cizímu a nepochopitelnému božstvu.

Školy německé, ouřady německé, německé noviny a časopisy, divadla a knihy, veřejné nápisy a vyhlášky. To samo o sobě by nebylo nic špatného, nebýt toho, že jádro obyvatelstva bylo a zůstalo české původem i jazykovým povědomím, a že proto všechno, co mělo být jednoznačným nástrojem vzdělávání a informace, bylo nadto i nástrojem znásilňování a pokořování. Četníci v plné zbroji docházeli do škol, aby dozírali, nevyučuje-li se tam po česku. Každý, komu záleželo na přízni vlády a ouřadů, vedl si po německu. Nicméně maminky stále a nadále žvatlaly po česku se svými batolátky, dávaly jim papu a chodily s nimi pá, dělaly s nimi berany berany duc, foukaly jim na bebíčka a rozesmávaly je lištičkou, jež vařila kašičku; a co naplat, řeč, jíž člověk mluví nejlépe a nejraději, je řeč, jíž matka k němu hovořila, když ho hýčkala a krmila a ukládala k spánku. Snažily-li se rakouské vládní úřady proměnit tu nesmírnou směsici nároků, z nichž se skládala padesátimiliónová rakouská říše, v národ jazykově jednotný, bojovaly, v podstatě uváženo, proti tomu sladkému tlachání u dětských kolébek a postýlek; ať vídeňská vláda dělala, co dělala, ať zuřila, ať pracovala sebetvrději k splnění svých sjednocovacích cílů, maminky v Krakově hrály po polsku paci paci pacičky se svými robátky, po maďarsku v Budapešti, po Slovensku pod Tatrami, po italsku v Lombardii a v Benátkách, po rumunsku v Sedmihradsku, po charvátsku v Záhřebě, po slovinsku v Lublani, po česku v Praze. Jen maminky německé měly to štěstí, že mohly se svými robátky promlouvat v řeči povolené, úřední.

A že ze sladkého tlachání kolébek a hracích koutů, z toho jazyka v podstatě prastarého, vyrůstá žargon dětských tlup, nářečí dvor-

ků a zahrad, ulic a šancí, a že kluci jsou otcové otců a děvčata matky matek, nevymírala řeč domácího lidu, bez ustání se obnovovala a sama sebou se omlazovala, nevykořenitelná, nezahubitelná. Vypuzena ze škol, z vědy a umění, nežádoucí řeč se stala předmětem světového názoru, neboť hlásit se k národu potlačovanému a mluvit nahlas jeho jazykem znamenalo vzdorovat násilí silnějších a přiznávat se k smýšlení těch, již bojují proti každé despotii, ať politické, ať náboženské. Vytláčena také z mocenských kruhů společenských, stavši se mateřštinou chudých a nespokojených, řeč utiskovaných národů rakouské říše nabyla charakteru výrazně a revolučně lidového.

2

V někdejší jezovitské koleji u Karlova mostu, tak řečeném Klementinu, obrovské budově už tenkrát staleté a ponuré, zčernalé věkem a studené, býval tehdy v prvním patře jižního křídla arcibiskupský konvikt pro středoškoláky. Tento zbožný studentský domov byl jakousi odnoží bohosloveckého učiliště, jehož žáky a chovanci se konviktisté ihned stávali, pod vedením týchž představených a v téže budově, jakmile dostudovali na gymnasiu otců piaristů na Novém Městě pražském, jež všichni povinně navštěvovali. Byli takto připravováni a cepováni pro své budoucí kněžské povolání hned od dětství, neboť jakmile za nimi zapadla vrata klementinské fortny, nastával jim přísný, od světa odtažený život klášterní, který měl trvat nepřetržitě třináct let, až do vysvěcení.

Na podzim onoho roku osmnáctistého dvaapadesátého, o němž je v dějinách zapsáno mimo jiné i to, že tehdy slavný a přebohatý baron Ringhoffer zřídil na Smíchově velkou továrnu na želez-

niční vagóny, přibyl do klementinského konviktu nový chovaneček, mladší ze dvou synů chalupníka a formana z královského města Rokycan u Plzně, Martin Nedobyl jménem. Na přímluvu hraběte Schönborna, jemuž starý Nedobyl vozil zavazadla, když se panstvo stěhovalo na své letní sídlo, pražské arcibiskupství udělilo chlapci stipendium, a Martin tedy šel od maminky do škol sice s pláčem, ale nakonec rád, že unikne tvrdým pěstím svého kolohnátského staršího bratra, s nímž se nesnášel, a tatínkově sukovici. Starý Nedobyl byl hodný, starostlivý člověk, bál se Boha a pro svou rodinu by byl udělal první poslední, ale když vyplácel, nevěděl, kdy přestat, a nebýt záchranných maminčiných zákroků, byl by Martinovi už častokrát zpřerážel hnáty.

Byl to chlapec zcela a nadobro všední, průměr nejběžnějšího průměru, vzor obyčejnosti. Neměl nic ani pěkného, ani ošklivého, čím by se seabeměně lišil od obvyklosti nejobvyklejší. Po tváři byl souměrný, nešilhal, neměl křivou hubu ani odstávající uši, ale hezký také nebyl. Tvary lidských nosů někdy vyjadřují či aspoň předstírají pýchu a hrdou vůli, někdy všetečnost, někdy zaostalost a tupost, někdy rozmarnost, někdy plačtivost; bývají nosy výbojné, zarputilé, koketní, kruté, veselé, drzé, bývají nosy krásně klenuté, vyhrnuté, rozpláclé, hrotité – u Martina nic takového: měl nos na pravém místě, nevelký, nemalý, nos zdravý a dobře sloužící svému účelu, ale nic víc. Chlapecké postavy bývají roztomilé, pružné a lehké, ohebné jako strůmek, stvořené pro rychlý běh, skok a hru, sošně blízké ideji krásy a dokonalosti, protože dosud neznetvořené tisícovým ochromujícím vlivem života; postava Martinova, ač ne hrbatá, ne břichatá, ne tlustá, ne hubená, podobala se soše tak málo, jako kůl se podobá antickému sloupu. Hlavu měl vzadu zploštělou, ale ne tolik, aby to budilo podiv nebo smích, a jaké měl oči, to nikdo nevěděl, protože nikdo se o to nezajímal – byly

asi šedohnědé nebo hnědožluté, dojista ne modré ani černé, oči tedy, jaké má naprostá většina lidí tohoto světadílu; a právě takové byly vlasy, ne plavé, ne tmavé, spíš do hněda a popelava, chlapecky hřebíkaté, prostě obyčejné. Tolik o nepoutavém, ale také neodpu-
zujícím tělesném zjevu našeho hrdiny.

Ve škole v abecedním seznamu třídy byl šestnáctý z dvaatřiceti chlapců, co do prospěchu sedmnáctý, osmnáctý, někdy i patnáctý; když v pozdějších ročnících ubylo žáků, býval dvanáctý nebo třináctý z šestadvaceti. Pro svůj naprostý nedostatek geniality, pro svou vzornou průměrnost byl u svých učitelů velmi oblíben. Jeho pečlivě vypracované úlohy nebyly nikdy bez chyby, nikdy nebyly bez té radostné hrubky, kterou je nutno tučně zatrhnout a podtrhnout a která snižuje známku na zdravý střední stupeň, nikdy nebyly bez toho lidského selhání, jež v učiteli budí pocit důležitosti a svrchovanosti, neboť žák mu tu dává dojemně najevo, že i když se snaží sebevíc, je mu stále třeba pomoci a vedení. Tupost odpuzuje, nadměrná bystrost znepokojuje, Martin, ani bystrý, ani tupý, uspokojoval.

Byl úslužný a trpělivý. Sedal vždy v první lavici a sledoval výklady profesorů se zřejmým zájmem, nehybně a napjatě. I když třída byla rozptýlená, když chlapci se vrtěli a kutili něco pod lavicemi a posílali si psaníčka, takže učitel nemohl s nimi navázat kontakt, a měl proto dojem, že mluví do prázdna, byly tu nicméně dvě nemrkající, spolehlivě na něj upřené oči, šedohnědé to nebo snad hnědožluté oči Martina, který nejen pozorně naslouchal, ale provázel i ten nejnudnější výklad loajální mimikou: když učitel řekl „že“, přikývl, když řekl „quod erat demonstrandum“, se zřejmým uspokojením povolil napjaté svrašťelé čelo. Kabonil se pohoršením, když byla řeč o úkladech nepřátel církve, a radostně bral na vědomí zprávy o jejich vítězstvích; a to měli jeho představení tuze, neskonale rádi a byli mu za to vděční.

Hlásil se horlivě, zvláště když někdo ze spolužáků plaval a nevěděl kudy kam; když pak byl vyvolán, nebyla jeho odpověď ani tak skvělá, aby selhavšího kolegu ponížila, ani tak nedostatečná, aby zkoušející byl nucen ho napomenout: Když to nevíš líp, nehlas se. Dovedl u svých docentů vzbudit trvalý, nepomíjivý dojem, že o věcech hloubá a jde jim na kloub, i když výsledek jeho uvažování bývá dalek toho, aby oslnil nebo uchvátil.

V hodině náboženství například vyvolá učitel žáka, aby pověděl, co nazýváme bytostí naprosto jedinou, a žák, dobře připraven, vyrazí žulovou němčinou, jedním dechem, jednotvárným hlasem, drmolivě a prudce jako vůz řítící se po stráni:

- Bytostí naprosto jedinou nazýváme tu bytost, jež svou vnitřní podstatou je vůbec jen jedna, takže takových bytostí nejen není více, ale ani jich více býti nemůže, a touto bytostí jediné je Bůh.

- Nu dobrá, na to katecheta, - tak to stojí v knížce. Ale teď nám pověz, co to znamená.

- Znamená to, odpovídá žáček, - že bytost naprosto jediná jest svou vnitřní podstatou vůbec jen jedna, takže...

- Halt! křičí učitel. - Neopakuj to, co jsme už slyšeli, a řekni nám, jak tomu máme rozumět.

- Máme tomu rozumět tak, že vnitřní podstatou bytosti naprosto jediné jest býti bytostí zcela naprosto jedinou, takže takových zcela naprostých...

- Sednout! rozčiluje se učitel. - Jsi beznadějný trotl a pitomec. Pravdy našeho svatého náboženství nemáme papouškovat jako opičky, nýbrž rozjímat o jejich smyslu a oplodňovat tak duši a rozum svůj. Nu, kdo by dovedl vysvětlit pravdu jednosti boží? Ty, Nedobyle?

Martin, který byl skromně a bázlivě pozvedal ruku, vstane, odkašle si a spustí se skloněnou hlavou a čílkem svrašťelým, pomalu a důkladně:

- Bytost... bytost jediná... to jest bytost, jejíž nejvnitřnější podstata neboli esence, též s jistým rozdílem... rozdílem... přirozeností zvaná...

Zarazí se a v rozpacích vzhledne k svému učiteli, který se usmívá vlídně a nabádavě:

- Dobře, dobře, jen tak dál. Jsem rád, že hledáš. Hled'. Tady ta tabule je jedna, že ano, žádná jiná tu není. Ale mohly by tu být dvě, kdyby byly, že. Kdežto Bůh... nu, Nedobyle?

- Je jen jediný, ožije Martin, - protože je to bytost jediná bytostně, což znamená, že to je bytost vůbec jen jediná do té míry, že více takových jediných bytostí býti nemůže, neboť taková je její podstata, též esencí nebo přirozeností zvaná.

- Je vidět, že jsi přemýšlel, sedni si, Nedobyle, chválí ho katecheta. - Budeš-li tak pokračovat, snažit se a obracet svou mysl k Bohu, aby tě osvítil, nabudou tvé explikace ještě větší jasnosti a přesnosti.

Protože navzdory své horlivosti a úslužnosti nedocíloval skvělých výsledků, nebyl neoblíben ani u svých kolegů. Zaujímal mezi nimi své místo, trpěli ho mezi sebou, nikdo se mu neobdivoval, nikdo se mu nevysmíval; nebýt události, jež ho v sedmém ročníku zhanobila a vyrvala z jejich středu a kterou vylíčím, až bude čas, byli by patrně nedlouho po svém odchodu ze škol všichni do jednoho zapomněli na jeho jméno, tvář, na samu jeho existenci. Hudroval s nimi na vlhkost společné ložnice, kde teklo ze stěn, na špatnou stravu, na zimu, jež pronikala do šerých prostorů budovy, hned jak se dni počínaly krátkit, a pak se stupňovala k neutuchající mrazivé trýzni, na nedostatek pohybu a světla, ale nikdy se nepřidal k těm odvážlivcům, kteří své stížnosti přednášeli nahoře a domáhali se nápravy.

Mnozí chlapci brali vážně náboženské otázky, jež se měly stát náplní jejich životů, i lámali si hlavy řešením rozporu mezi učením

o svobodě lidské vůle a všemohoucnosti a vševědoucnosti Boží; dogma o neposkvrněném početí Panny Marie, jež papež vyhlásil roku čtyřiapadesátého, když byli v sekundě, bylo světodějnou událostí; o proměně chleba v tělo, kdy se prý mění pouze neviditelná substance, ale viditelné případky chleba zůstávají beze změny, dovedli se přít vášnivě a bez konce, překřikující se vzájemně přeskakujícími chlapeckými hlasy. Představení byli příznivě nakloněni takovýmto disputacím, viděli rádi, když se žáci z vlastní iniciativy cvičili v dialektické pohotovosti, a proto se Martin účastnil těch zbožných hádání, zvláště když někdo z otců byl nablízku; ve skutečnosti mu byly všechny tyto otázky hluboce lhostejné. Je Bůh absolutně jediný? Dobrá, ať si je absolutně jediný. Je však podle jiného dogmatu trojjediný? Ať si je trojjediný; kdyby papež z ničeho nic vyhlásil, že Bůh je pětijediný, byl by to vzal na vědomí klidně a bez zájmu.

Učil se latině, vlastnostem Boha, rodokmenu panovnického rodu Habsburků stejně ochotně a také stejně lhostejně, jako by se byl učil egyptské Knize mrtvých nebo židovskému talmudu. Zavděčit se představeným, procházet z ročníku do ročníku, udržet se nad vodou, nepřijít o stipendium, nekobrtnout, nezne přátelit si nikoho, to bylo prozatím jeho cílem. Co bude dál, to se uvidí. Věděl, že církev je bohatá a mocná a že je dobře být pod jejím ochranným křídlem. Je bezpočtu výnosných úřadů, titulů, kariér, skvělých existencí a sinekur, jež skýtá svým věrným služebníkům; a Martin byl oddaný, byl horlivý, učenlivý a vděčný, divže se nepřetrhl.

3

Pod dozorem mužů v černých klerikách, stínovitě se pohybujících po širokých chodbách, plynul Martinův život pokojně a tiše, členěn

v jednotvárný proud pravidelným vyzváněním, volajícím k probuzení i k uléhání, k modlitbám v chladném, kryptě podobném oratoriu, k jídlu i k společnému studiu při svíčkách, u dvojitých černých pultů v učebně ohromné a holé jako vypleněný chrám. V zimě se mrzlo, v létě se uvadalo vedrem; nejnepříjemnější býval přechod těchto dvou období, čas oblevy, kdy mráz, jako plaché zvíře zalezlý do tlustých zdí, vyrážel ze stěn a usazoval se na nich jinovatkou palce ztlouští a kdy plesnivý pach mokré syroviny se dráždivě vřezával do plic. Tehdy ústavní lékař, jež život v semináři vycepoval k chmurnému přezírání lidské existence jakožto strastiplnému vyčkávání neodvratné smrti, prohlašoval katar průdušek, jímž v ten čas bývalo stíženo takové množství chlapců, že všechny obydlené prostory koleje se otrásaly kuckotem, klidně a prostě za souchotiny, a svědomitě zapisoval tyto diagnózy do deníku marodérů. – Nic si z toho nedělej, říkal polekanému pacientovi, – musíme tam všichni, a čím dřív budeme na pravdě boží, tím líp. Já sám trpím souchotěmi v bázni boží už třicet let, a nevěším hlavu.

Ale když jaro zvítězilo a kamenná stavba okřála teplými vůněmi mízy a rašení, souchotiny pomíjely, kašel ustával a do chodeb a ubikací se vracel klid. Chlapci botanizovali a pěstovali salát a ředkvičky v ústavní zahradě. Chrastivý šustot hrabí a měkký tlukot motýček splýval se cvrlikáním vrabců, dovádějících v pažitě pod korunami starých kaštanů, a tenký proužek stínu, šinoucího se po ciferníku starých slunečních hodin, tiše postupoval s časem, vyměřeným všem těmto mladým životům.

S velikonočními svátky nastávaly exercicie, veliká zkouška trpělivosti a spásitelné rozjímavosti. Začínaly pobožnou slavností, kdy průvod dvou set kněží a bohoslovců, zahalený modrým mrakem kadidlového dýmu, za zpěvu kajících žalmů a dunění

varhan přenášel ze salvátorského kostela velikou monstranci do hlavní modlitebny v druhém poschodí koleje. Po tomto obřadu nesměl nikdo po tři dny opustit dům, nesměl promluvit ani šeptnout, jen tiše se modlit mu dovoleno, neslyšně našlapovat při zvolné chůzi, přemítat a litovat svých provinění.

Za krásného počasí pak chodívali žáci v štrudlu, pod vedením staršího bohoslovce, přes řeku do Seminářské zahrady na úpatí Petřínského vrchu. Hoši se rozlézali po celém svahu mezi mladými štěpy a pískovcovými balvany, mizeli ve vysoké trávě i v dutých stromech v hoření třetině sadu, dováděli jako kůzlata a honili se, na chvíli zase navráceni svému dětství. Město, zašněrované do hranatých hradeb, leželo před nimi jako otevřená krabice, plná hraček, věžiček a domků s drobounkými lesklými okénky a maličkými komínky na stříškách. V dálce za Koňskou bránou, uzavírající protáhlý obdélník tržiště, dnešního Václavského náměstí, černaly se na polích mravenčí postavičky venkovanů, sklánějících se nad zemí.

Roku padesátého devátého, když Martinovi bylo osmnáct let a když právě byl v septimě, do ústavního života, až dosud ospale harmonického a bohumile nudného, vnikl nový, rozčilující prvek, zajímavý, dráždivý, ale tuze nebezpečný a povážlivý. Takové nálady vznikají zčistajasna; je to, jako když ve světnici za horkého letního odpoledne mouchy, až dosud poklidně dřímající na stěnách a rozvážně lezoucí po stole, najednou se rozčilí, začnou divoce poletovat a bzučet, těžce narážet na okenní tabulky, míhat se klikatým letem, zuřit a běsnit. Tak mezi klementinskými konviktisty, kteří byli, rozumí se, naprostou většinou Češi, vypuklo onoho roku šovinistické nadšení.

Až dosud zcela vlažní v národnostních otázkách, bez reptání přijímali jako něco samozřejmého, že vyučovací řeč na gymnasiu

je německá. Pilností náboženské disputace, o nichž nahoře byla řeč, vedli ovšem také po německu, protože neznali českou odbornou terminologii, a sami mezi sebou se dorozumívali podivným žargonem, češtinou, v níž převládala zpotvořená německá slova, zatímco řeč jejich německých kolegů byla promíchaná pokřiveními českými. Ale tu jako na povel, a to ve všech třídách od parvy po oktávu, se rozdělili do nepřátelských národnostních skupin, vzájemně si spílající do prasat a psů.

Až dosud nikomu nevadila Martinova tvrdá němčina, v níž kladl přízvuk po česku na první slabiku, a nedoveda odlišit čisté samohlásky od přehlasovaných, vyslovoval Böhme jako Biene, lösen jako lesen; teď Němci ve třídě propukali v smích, jak jen otevřel ústa. Dějepis býval považován za nejprotivnější ze všech předmětů a nikoho nikdy nenapadlo, aby své školské vědomosti doplňoval soukromou četbou; teď si chlapci trhali z rukou rozbitý svazek velenudných Dějů země české od W. W. Tomka. Rvali se s Němci, až krev tekla, a lineály a penály křapaly a třaskaly o hlavy a hřbety. A při vycházkách do Seminářské zahrady, namísto aby si hráli jako dřív na schovávanou nebo na četníky a raubíře, čeští chlapci zaníceně obzírali panoráma pražských střech, citujíce Kollára: „Aj, zde leží město před okem mým slzu ronícím, někdy kolébka, nyní slávy naší mohyla,“ kdežto Němci horovali „o naší krásné urgermánské, německým géniem a pílí k věčné slávě vyvedené Praze, žel, zamořené strupatými českými všivými lokajskými palicemi“.

K takovému náhlému vznícení šovinistických citů ovšem nedošlo jen na půdě piaristického gymnasia a v arcibiskupském konviktu v Klementinu, nýbrž po celé rakouské říši od severu k jihu, od západu k východu, a nebylo všude tak naivní jako mezi našimi vlastenci žáčky. Ani zdaleka ne.

V popředí všeho byla Itálie, najmě její malý, ale v dějinách země velmi důležitý kout, Piemontsko s městem Turínem ve svém středu. Piemont, ležící v bezprostředním sousedství Lombardie, tehdejší rakouské državy, byl odedávna ohniskem úsilí o osvobození a sjednocení italských zemí, především o vytlačení Rakouska z poloostrova. V době, o níž tu vypravujeme, vládl nad Piemontem sardinský král Viktor Emanuel Druhý, jemuž se podařilo zásluhou svých chytrých diplomatů pohnout francouzského uzurpátora, císaře Napoleona Třetího, k uzavření protirakouské spojenecké úmluvy. Když pak na Nový rok přijímal novoroční gratulace, císař pronesl k rakouskému vyslanci baronu Hübnerovi několik slov nehorázně přímých a okázale nemilostivých, něco v ten smysl, že lituje, že poměr francouzské vlády k vládě rakouské už není tak dobrý, jako býval za minulých časů. Protirakouský postoj francouzského vladaře se tímto prohlášením stal otevřeně nepřátelským a vyvolal šílené nadšení v celé Itálii. Penálové a lineálové souboje v našem klementinském konviktu, četba českých dějin a zlá příhoda s letákem, o níž se teď zmíním, byly jen místní důsledky nálady, jež se rozšířila až k nám z lombardských rovin.

4

Představení konviktu i otcové piaristé na novoměstském gymnasiu arci sledovali s nelibostí a hněvem, jak světské vlastenecké vášně a řevnivosti odvádějí jejich chovance a žáky od náboženských zájmů a jak beránci se přes noc proměnili ve vlky. Nevěděli, jak proti tomu zakročit, a v naději, že chlapci přijdou k rozumu sami, tvářili se prozatím, že o ničem nevědí. Ale rozum, tato kotva mírných a pokorných, jako by se byl vypařil ze zboulovaných hlav

horlících rozjívenců, prospěch upadal, duše chátraly a teologické disputace ztrácely úroveň. Když pak jednoho dne se na dveřích refektáře konviktu objevil tištěný vlastenecký letáček, rozhodli se otcové, že zakročí přísnou důtkou s hrozbou, a pověřili tím úkolem prvního zástupce ředitele konviktu, kněze Ruperta Kohla, který na gymnasiu vyučoval dějepisu a chemii, muže hrubě a kazatelsky výřečného.

Leták, o nějž tu šlo, vyrobený bezpochyby amatérským sazečem, neboť měl řádky křivé a plné tiskových chyb, jedna to z nezákonných tiskovin, kterých se v té pohnuté době v Praze urodilo jako hub po dešti, hovořil vzletně k českému lidu a volal jej k tomu, aby se probрал z mrákot a aby se jako jeden muž dožadoval svých historických práv, svobody a konstituce, rovnoprávnosti s Němci ve školách a úřadech a volnosti tisku. Nebyla to tedy, nazíráno z dnešního hlediska, výzva revoluční, neboť nenabádala ani k povstání, ani k odboji, ale byla nesena tímž duchem, který rozrušoval už několik měsíců chlapecké stádce, svěřené jejich duchovnímu vedení, a že byla nestoudně a provokativně vyvěšena právě na dveřích, jimiž všichni chovanci konviktu několikrát denně procházeli, to zbožné otce rozhněvalo, a z bandurské, kterou na ně spustil otec Kohl, přešel žákům dech i zrak.

V pět hodin odpoledne, po návratu ze školy, shromáždili se všichni čeští chovanci konviktu v aule určené světským slavnostem, veliké čtvercovité místnosti v prvním poschodí, ozdobené sádrovými bystami slavných mužů, se začernalými nosy a s nevidoucíma očima, upřenýma do prašného, myšinou páchnoucího prostoru. Na stěnách dosud viselo opadané chvojí z poslední oslavy narozenin císaře Františka Josefa Prvního, jehož barevný portrét visel nad stupínkem. Profesor Kohl, který vstoupil či vrazil do dveří o dvacet minut později, když chlapce už přešla počáteční

zvědavost a napětí, takže se začali kočkovat a skotačit, byl muž vysoký, chmurný, s malou kulatou hlavou a s obočím mefistofelsky přerůstajícím do dlouhých hrotitých štětiček, rozbíhavě zdvižených k spánkům, vyzáblý, ve vyrudlé klerice, na mnoha místech propálené od žíraviny, s nimiž zacházel při chemických pokusech. Uklidniv shromáždění jediným pohledem, do trubičky stočený leták v ruce, kněz chladně prohlásil, že ředitelství konviktu samozřejmě a s důvěrou čeká, že uličník, který vyvěsil tady ten negramotný, nesmyslný cár, najde tolik odvahy, aby se sám dobrovolně přihlásil k potrestání, a že tak zabrání tomu, aby za jeho zbabělý čin trpěli nevinní. Tím je tato idiotská záležitost až na další vyřízena, i nebylo by o ní třeba mluvit dál, nebýt toho, že nejde o zjev ojedinělý a že tento případ souvisí s nákazou, jež zachvátila české chlapce, lze říci, všeobecně a která je až na několik výjimek zvrtačila a pobloudila. K tomu je třeba poznamenat několik slov.

A rozhlédnuv se chladným, ostrým zrakem po hustohusté tlacenici mladých, pačesatých hlav, otočených k jeho přísné postavě, po všech těch zamračených, zaražených, zadutaných tvářích, od andělských obličejíčků parvistů s růžovými hubinkami po polo-mužské, polodětské líce oktavánů, poznamenané nezdobami puberty, kněz spustil tiše, pomalu, ale každým slovem přecházeje do většího a většího varu:

- Je to nesmyslné až k pláči, synové moji. Kdo čte historii s otevřenýma očima a s myslí nezaujatou, uvědomí si nutně, že jedním z nejpodstatnějších rysů nového věku, který vrcholí za našich životů, je nástup velkých národů a říší a beznadějný pád a zánik národů malých. Tomuto vývoji lze se stavět na odpor, lze jej ignorovat, nechávat a neuznávat, ale zastavit jej není o nic snazší než zastavit pohyb hvězd a slunce. Jste Češi? Dobrá, buďte

si jimi. Vezměte však na vědomí, že vaši potomci už jimi nebudou, a uvažte, je-li rozumné vaše lpění na něčem, co je odsouzeno k smrti. Odvoláváte se na minulost svého národa a chcete prý jí zůstat věrni. Nuže, jaká je ta minulost? V době, kdy například v Itálii quattrocento vydávalo své nejspanilejší plody, raubířské bandy husitské plenily vše, co v zemi bylo krásného – a hle, ani ta Itálie nepatří k silným, velikým národům, jimž historie dovoluje, aby žily samostatně a nezávisle; což teprve vy, čeští trpaslíci? Zatímco jiné národy se vypínají k orlím výšinám, vy zápolíte o pouhé zachování své řeči, o pouhou existenci své hrubé selské hatmatilky. K čemu to? Německá řeč, kterou k vám mluvím, je stejně jako jiné světové jazyky okřídlením ducha, vaše řeč je poutem ducha: zbavte se toho pouta! Usilovat o to, aby se neztratila ni jediná řečička z té zmateniny jazyků, povstalých u paty bábelské věže, tedy aby nezanikla například čeština, řeč porobů a slouhů, řeč bez literatury, vědy a filosofie, řeč bez budoucnosti, hrubá a chudá: jaký to ubohý, jaký to žebrácký cíl!

Kněz rozvinul stočený leták, jímž se byl za řeči poklepal do kolena. Sykl pohoršením, když znovu přelétal zrakem ten ubohý, pomačkaný papírek s urvaným kouskem hořeniho okraje, za nějž byl přišpendlen, než jej ruka důstojného otce Bürgermeistera strhla se dveří, a pokračoval s hořením rtem odporem povyhrnutým:

– O historických právech koruny české mluví ten omezenec! Jaká jsou ta historická práva? Právo na to, být ošlapkem, být kopáčem, být lokajem. Chceme z vás udělat lidi, chceme vás dovést k vysokým a nejvyšším čestným a posvátným úřadům, ale vy se dovoláváte svého práva na českou méněcennost. Konstituci by chtěl ten pomatenec. My, rakouští Němci, konstituci nemáme, ale český chalupník aus einer fésnyčka pod Prdy by ji chtěl – to se podívejme.

Nemáte českou šlechtu, nemáte české měšťanstvo, máte jen orače a děvečky, ale chtěli byste mít českého krále a český sněm – bylo by to k smíchu, kdyby to ale nebylo k vrhnutí.

Páter Kohl odhodil letáček na stolek, pokrytý červenou plyšovou dečkou.

– Ale nesprávně možná si vedu, že s vámi hovořím tak důtklivě o otázce vaší národnosti, neboť budím tak ve vás pochybné domnění o její důležitosti. Naprosto není důležitá, ubozí synové moji. Nikdo na celičském světě o vás neví. Sám princip vaší národnosti je celému světu nepochopitelný, a tím i lhostejný a protivný. Vaše země sluje Bohemia, Böhmen, Bohême – pochopí někde někdo, že jejími obyvateli nejsou bohémové, nebo dokonce les bohémiens, což ve francouzské řeči znamená cikáni, nýbrž jacísi Češi, po francouzsku les Tchèques? Řekněte upřímně: je v tom rozum, že setrváváte tvrdošíjně ve svém odraném, opuštěném stádcí a že odmítáte splynout s vyšší vzdělaností národa, jehož rozvoji se nic nestaví na odpor? Odpověz, Pazdero!

Oslovený žák, tlustý, ospalý oktaván, syn hostinského z Mladé Boleslavi, prudce se začervenál, když uslyšel své jméno.

– Mám pravdu, nebo nemám pravdu? opakoval učitel vbodávaje do chlapce své zraky.

– Prosím, já nevím.

– Jsi Čech?

– Ano.

– A proč?

– Prosím, tak.

– Jaká je to odpověď? Proč jsi Čech, ptám se tě!

– Prosím, protože jsem se už tak narodil.

– Jsi hlupák. Člověk se narodí jako chlapec nebo jako děvče, jako běloch nebo černocho, na tom nelze a netřeba nic měnit. Ale pří-

slušníkem národa se stává teprve vlivem vnějškových okolností a může svou národnost odhodit jako tísnivý, nepohodlný šat.

Knězův zrak se setkal s dvojicí šedohnědých, nemrkavých očí, jako vždy loajálně na něj upřených, očí žáka, který ho nikdy nezklamal ve své neotřesitelné průměrnosti a jehož učenlivá pozornost mu bývala oporou, když všichni ostatní žáci byli roztržití.

- Nu, co ty, Nedobyle? zeptal se, trochu zvlídněv ve své přísné tváři a nakřiviv ústa náznakem úsměvu. - Jak ty mi odpovíš? Jsi Čech?

Domníval-li se, že svého oblíbeného žáka potěší tímto projevem přízně, mýlil se velmi; naopak, polekal ho víc, než ho dovedl polekat otec, když na něj zvedal svou sukovici. Martinovi zajisté záleželo na přízni představených, ale na sympatii spolužáků mu záleželo také. Odpovědět v témž smyslu, jako odpověděl Pazdera, znamenalo rozlítit profesora Kohla a vykoledovat si možná nedostatečnou z dějepisu a z chemie. Ale odpovědět opačně v tomto vlastenecky předrážděném ovzduší znamenalo zhanobit se před všemi spolužáky. Zatracená věc, proč oslovil ten flekatý pitomec právě jeho, Martina, proč zrovna jeho vytáhl na prokleté výsluní jmenovitosti a vystavil ho dilematu tak hnusnému? Pocítil fyzicky, jak do něho praží odpředu, odzadu, ze stran vyčkávané, pobavené zraky kolegů a shůry, se stupínku, dvojice Kohlových studených očí, zasazených do malé, kulaté hlavy, jakoby korunované gírlandou z uschlého chvojí, visící za ním na stěně. Hoření ret mu zvlhl potem, připadalo mu, že bubří a otéká v obličeji; můj ty bože, teď omdlít a nebýt!

- Nu? Proč neodpovídáš? Jsi Čech, nebo nejsi? naléhal s názvu-
kem netrpělivosti otec Kohl.

- Já, prosím..., zablábolil Martin, - já ještě neuvažoval o tom problému, já...

- ... jsem také trohl a zbabělec, zklamal jsi mě, dodal chladně otec Kohl, a odvrátiv oči od zničeného Martina, který se naráz propadl v davu, polit studem jako vroucí vodou, řekl rychle zvýšeným hlasem:

- K tomu není třeba nic dodávat, synové moji. Myšlenka bez vnitřní pravdy a bez mravního jádra může sice poskytnout znamenitou příležitost žvanilům, aby se vytlachali, nulám, aby se nafoukly, oslům, aby zakryli svou prázdnotu, ale hroučí se, jakmile by měla prokázat svou sílu. Český vlastenec tajně vyvěšuje slabomyšlné letáčky, má za rohem plno řečí, ale splaskne, když je třeba jen vyzván, aby se veřejně přihlásil k své národnosti; ukáže se dokonce, že ani neví, je-li Čech, nebo Tatar, Zulukafr, nebo Hotentot. Tak já vám něco povím, synáčkové; dáváme vám dva dny k tomu, abyste mezi sebou vypátrali prašivého lotra, který vyvěsil ten leták, neboť že by se přihlásil dobrovolně sám, o tom si už nedělám iluze, když jsem si tu právě potvrdil své nevalné mínění o českém charakteru. Jestliže po uplynutí té lhůty viník zůstane neznámý...

Aby zvýšil napětí, páter Kohl se na chvíli odmlčel, a pak spustil, provázeje každé slovo bouchnutím pěstí do stolku:

- ... bude každý desátý chovanec konviktu české národnosti bez milosti zbaven stipendia a vyloučen. Teď se rozejděte.

Ale chlapci, strnulí leknotím, dosud nevěříce, že páter míní svou hrozbu vážně, se nerozcházel, nehýbali se, jen stáli a upírali k stupínku poděšené oči, snad čekajíce, že něco ještě bude následovat. Ale nenásledovalo už nic, pranic. Páter Kohl složil leták a zastrčil si jej do rukávu, a za ticha, do něhož se jako kuřecí pípání ozýval vzlykot několika primánků a sekundánků, z nichž mnozí ani nevěděli, oč jde, protože neuměli dosud německy, a jen cítili jakousi pohromu, vyloviv ze svého hábitu klíč od dveří, chmurně scházel se stupínku.

- Ale pane páter, já přece za nic nemůžu! vykřikl po česku mužiček asi jedenáctiletý, s venkovsky svěžími tvářemi, po nichž se kutálely ohromné slzy, a vyběhnuv z řady, chytil se páterovy kleriky, jako se doma chytával máminy sukně. Nato jeho spolužáci, jako na povel osmělení, spustili náramný brekot a mezi staršími propuklo bručení, špitání, mumlání a reptání, šuškáni, huhlání a brebentění.

- Řekl jsem rozejít se, marš, nebudu tu čekat do půlnoci, zahřměl páter Kohl, odstrkuje protestujícího chlapečka, a otevřel dveře. Pak teprve se chlapci pohnuli, a poháněni netrpělivým kruhovitým pohybem knězova klíče, hrnuli se na chodbu.

Ještě než celá jejich rozrušená smečka vyšla z auly, byli už všichni sjednoceni ve vášnivém, vzteklém názoru, že pravou příčinou toho, že každý desátý z nich má být vyloučen, je sketa Nedobyl, prase, zbabělec a zrádce, který Kohla rozvzteklil svou nejapnou odpovědí a vydráždil ho ke hrozbě tak strašlivé.

Byl to Pazdera, hrdina dne, kdo první vyslovil tu myšlenku:

- To jsi nám zavařil ty, hajzlíku, vykřikl na Martina.

Než se Martin vzmoohl k odpovědi, přitočil se k němu týž primánek, který prve ujišťoval Kohla, že za nic nemůže, a plivl mu na botu. Martin se po něm rozehnal, ale tu ho kdosi třeskl pěstí odzadu do hlavy.

- On ještě nepřemýšlel o tom problému, mizera!

A rázem byl nešťastník obklíčen nenávidnými, zkřivenými, hulákajícími tvářemi:

- Jestli to padne na mě, tak se utopím, ale nejdřív zabiju tebe, ty jidáší, to si pamatuj!

- Kdybys měl kus cti v těle, tak bys to teď vzal na sebe a šel se udat!

- Kdepak, ten a vzít něco na sebe, ten smrad nás nechá vyházet a sám bude klidně dál páterům lízat paty.

Pozice snaživého žáka a dobrého kamaráda, kterou si Martin s úspěchem budoval šest a půl roku, zhroutila se takto za jediný okamžik.

Proklaté vlastenectví, odkud se jen vzalo? Cítil, už od první chvíle, kdy patriotické vášně roznítily život školy, že to je hnutí cizí a nepřátelské jeho bytosti a že v těchto oblastech mu nepokvete pšenice. A hle, skutečnost mu dala za pravdu, ale jak krutě, nespravedlivě! Přemýšlel o tom v noci, kdy v společné ložnici starších chlapců, jindy oživené jen chrupotem a oddechováním spáčů, nesl se ze všech koutů rozčilený šepot, v němž se často ozývalo jeho zhanobené jméno. Bože milosrdný, čím jsem se provinil, že jsem se dostal do takové kaše? Myslil si, tak zoufalý a bezradný, že i mysl k nebesům pozvedal, což se mu jindy přiházelo zřídkakdy. Tak pěkně všechno klapalo a vycházelo, a teď najednou tohle! Má pravdu Kohl, když říká, že to české vlastenectví nemá žádný smysl, protože nemáme českou šlechtu, a české měšťanstvo vskutku taky nemáme, protože když se někdo z našich lidí domůže peněz a postavení, honem si změní jméno, z Komárka je najednou Kommareck, z Malíka Malück, a vede si po německu. Ale pravdu mají naši, že my Češi máme taky právo na vlastní školy a noviny a podobné věci: ale proč protiklad těch dvou pravd postihl právě jeho, Martina? Bože na nebesích nejmilostivější, vševědoucí a nejvyšší jednotný a dobrý, kéž tahle zatracená šlamastika dobře skončí, učiň, aby viník byl dopaden a aby se z radosti nad tím zapomnělo na tu mou pitomou odpověď, která ostatně snad ani nebyla tak pitomá, protože opravdu nevím, jak jsem měl správně odpovědět! Kdyby se opravdu splnila Kohlova hrozba a každý desátý byl vyloučen, bylo by to strašné, protože kdybych byl mezi těmi desátými, tatínek by o mne přerazil hůl, a i kdybych nebyl, ti pitomci by mi nikdy nepřestali vyčítat, že jsem to zavinil já.

Takto se v pláči a úzkosti modlil, tlumě svá slova a vzlyky pokrývkou, kterou si přetáhl přes uši, zatímco noční temnotou, čarovanou bílými pruhy lůžek, hlavou přistrčených ke zdi, bez ustání se ozývalo šuškáání poděšených mláďat:

- A co myslíš, jak to budou počítat? Podle abecedního pořadí?

- To bych měl dobré, já jsem šestej.

- Ale neblázněte, kluci, a nechte mě spát, vždyť Kohl jen tak pouštěl hrůzu!

- Hergot, když to padne na mě, tak se zabiju, ale nejdřív zabiju Nedobyla, mně už je to všechno jedno!

- Ale prosím tě, co proti němu pořád máš, vždyť on vlastně za nic nemůže!

- Jak to, že za nic nemůže? Za všechno může! Nebýt jeho blbosti, tak nám Kohl nanejvýš pohrozil karcerem, a bylo to.

- To nebyla jen blbost, to byla zrada! A to Kohl nesnáší, protože on je sice náš nepřítel, ale je to rovný chlap!

- Prosím tě, neřvi, vždyť tě Nedobyl uslyší!

- Ať mě slyší a ať ví, jaký je, já mu to dám třeba písemně, že nás všechny zostudil a že to je pro celý národ hanba, že je taky Čech!

- To jsi křesťan a budoucí kněz, když nedovedeš odpouštět?

- Dej nám pokoj, s tímhle nás můžeš bavit ve škole při náboženství, tady jsme především Češi a Slovani, ty moulo!

- A Čech neodpouští, ty Honzo? To nevíš, co řekl Kollár: „Zvoláš-li Slovan, nechť se ti ozve člověk,“ ty smrkáčí?

Tuto rozpravu, naivní, ale nejvýš lidskou, protože krutost se v ní srážela se soucitem, vašeň s rozvahou, úzkost s nadějí, přehlušilo něco naprosto ne naivního a nikoli lidského, temný, jakoby z hlubin země vycházející rachot a skřípot, blížící se po mostě, hluk to nízkého, šesti pivovarskými koňmi taženého rozložitě-

ho valníku, na němž stál, ze všech stran podepřen vzpříčenými břevny, kovový dům s plochou střechou, s řadou oken v průčelí, tak drtivě těžký, že kola valníku naříkala jako živé bytosti. Chlapci v konviktu znali dobře tento hřmot, který je už před pěti roky občas vyrušil při večerním studiu a ozýval se stále častěji a častěji, až v poslední době zazníval nezřídka i v noci. Byly to železniční vagóny – rudé nebo citrónově žluté, jindy šedé nebo tmavozelené, obrovité, jako ulité z jednoho kusu kovu, společné to dílo smutných, bezejmenných obyvatelů kolonií na smíchovském předměstí, dělníků Ringhofferovy fabriky.

Vozy byly dopravovány z továrny na Státní nádraží v Dlážděné ulici dalekou oklikou přes kamenný Karlův most, toto středověké, už tenkrát půl tisíciletí staré stavitelské dílo, protože – podivný to paradox – bližší most, řetězový, svého času prohlašovaný za zázrak novodobé techniky, by je nebyl unesl. Pomalu, krokem, s neskonalou opatrností, stráženy tuctem silných mužů s vykasanými rukávy, šinuly se bezmocně na svém křehkém podvozku po hrbolatém dláždění. Byly dosud závislé na síle týchž koní, kteří vynálezem parních železnic měli být postupně vytlačováni ze světa a hubeni, dosud neohrabané, pokud byly vlečeny nepřátelským prostředím ulic, důmyslné plody přemýšlení a práce spojených mozků a paží, pomalejší nejpomalejšího žebříňáku, ale zakratičko rychlejší větru, jen co se octnou na hladkých kolejích, pro něž byly stvořeny.

– Bože, smiluj se nade mnou, kéž zítra dopadnou toho uličníka s letákem, ať je zase pokoj! modlil se Martin do rachotu valníku, který právě mířil, drtě dlažbu, přes Křižovnické náměstí. Tabulky řinčely a práskání biče, jímž vozka poháněl zpocené šestispřeží, protínalo černé dunění vzpouzející se hmoty. Šuškáni v ložnici ustávalo, protože bylo stěží slyšet vlastní slovo, a když se valník

konečně vthroužil do úzké ulice a hluk se počal pomalu vzdalovat a slábnout, rozhovor už nebyl obnoven, protože chlapci většinou spali.

5

Lhůta stanovená důstojným pánem Kohlem uplynula po páté hodině přespříštího dne, a protože viník se ani nepřihlásil, ani nebyl dopaden, hoši čekali celý večer v hrůze, když budou svoláni k připověděné decimaci. Ale nestalo se nic, otcové, již na ně dozírali, tvářili se jako obyčejně rozjímavě a upjatě, o nic přísněji, o nic povážlivěji než jindy, a když šťastně minula i devátá, hodina to odchodu na lůžka, uvěřili téměř už všichni, že bouře je zažehnána a že Kohlovi vskutku jen ujela huba. Po dvou starostných nocích usnul Martin poprvé zase klidně a měl krásné sny o tom, jak se brouzdá v Padrtském potoku, na jehož břehu stála jeho rodná chalupa, a chytá raky.

Mezitím se v ředitelské kanceláři rozhodovalo o jeho osudu.

Prefekt konviktu doktor Šarlich, budoucí probošt vyšehradské kapituly, vlídný, kulatý, rozvážný pán, člověk pokojný, který si hnusil každý vzruch a hluk, nesouhlasil s Kohlovým příkrým postupem a byl by rád letákovou aféru odklidil v tichu a bezbolestně. Ale byl Čech, a oba jeho zástupci, Kohl i nedávno vysvěcený kněz Bürgermeister, Němci. Proto se bál, aby ho neočernili nahoře ze smýšlení nepřátelského říší, a namísto aby krátce rozkázal, co se má stát, jen diskutoval a volal je k rozumu, nešťastný, rozmrzelý svou vlastní bázlivostí. Není naprosto jisté, opakoval úpěnlivě, že leták vyvěsil někdo z chovanců konviktu, protože na chodbu před refektářem co chvíli zabloudí z hovorny některý návštěvník;

a vyhnat desetinu českých chlapců za něco, co možná spáchal někdo docela jiný, to si nikdo nemůže vzít na svědomí! Kdyby pak šlo o urážku svatého náboženství, on, prefekt, by neměl nic proti tomu, aby se zakročilo se vši přísností, ale vždyť tady jde o neškodnou naivní záležitost politickou.

Na to Bürgermeister, nedávno vysvěcený kněz, hladký, růžový mladíček, pro svou měkkou, bezvousou tvář zvaný Panenka, znal výbornou odpověď, že od chvíle, kdy vláda rakouské říše ve Vídni uzavřela s apoštolskou stolicí v Římě svatý konkordát, otázky politické se staly otázkami náboženskými, a čin zaměřený proti autoritě vlády je zaměřen i proti autoritě církve.

A Kohl se zastával autority ústavu: verdikt prý, jež v zápalu pronesl, byl možná trochu příkrý, ale nelze jej vzít zpět. Slovo není vrabec, říkají Rusové; kdo je vypustí, už je nelapí. A jelikož není možno polapit slovo, je nutno polapit viníka, anebo obětovat každého desátého Čecha.

Takto se přeli, prefekt nešťastný, zaprodaný mezi oběma horlivci, klidně a povýšeně jistými chvalitebnostmi svého počínání a pevným vědomím své chráněnosti, zaručené veškerou obrovitou mocí rakouské monarchie. Onoho večera pak, tolik významného pro celý budoucí život Martinův, přinesl Kohl na závěrečnou poradu u prefekta český anonymní dopis, jež mu prý někdo podstrčil pod dveře, když ve svém pokojíku četl breviář:

- Chcete-li, důstojný pane, vědět, kdo vyvěsil ten leták, stálo na tom ušpiněném lístku, popsaném zrzavým školním inkoustem, - podívejte se pod slavník toho svatouška, toho patolízala Nedo-
byla, který Vás právem pohněval, an řekl, že dosud nepřemýšlel o problému, je-li Čech, nebo Němec. O problému své národnosti nepřemýšlí, ale aj, div se, světe, v skrytu a tichu provádí nekalé rejdy a je mu zcela lhostejno, že tím své kolegy do neštěstí nevý-

slovného přivádí. A nebude-li proti němu zakročeno, nenastane hned tak konec jeho řádění, neb letáků podobných tomu, který známý malheur způsobil, má pod svým slamníkem několik ještě, možno-li, horších.

- Politická píseň, fuj, ohavná to píseň, řekl prefekt, když psaníčko přečetl. - Nevídáno, neslýcháno, aby se v našem konviktu děly takové podlosti. A ještě neslýchanější je, že my té podlosti nastavujeme ucho, namísto abychom se od ní odvrátili s hrůzou a ošklivostí.

- Můžeme se od ní odvrátit s hrůzou a ošklivostí, řekl Bürgermeister rozveselen. - Nikdo nás nenutí k tomu, abychom vzali na vědomí tento dokument českého sprostáctví a abychom nenastoupili cestu největší přísnosti. Bylo by to tvrdé pro těch několik jedinců, na něž by padl los, ale pro ty, již by zůstali, by to bylo nejvýš poučné a prospěšné.

- Mluvte, prosím, vážně, řekl prefekt, znovu pročítaje psaníčko, jako by doufal, že se v něm objeví jakýsi nový, dosud neznámý smysl. Byl unaven a znechucen, ale ne tolik, jak by se bylo slušelo na muže jeho mravních kvalit; cítil dokonce jistou úlevu, jisté uspokojení bezmála radostné, že v záležitosti, jež ho dva dny tráčila, naskytl se jakžtakž smírné východisko.

- Jak si ten Nedobyl vede ve škole? zeptal se.

- Vážil jsem si jeho pozornosti a píle, řekl Kohl. - Ale obávám se, že náš anonym ho poznal a vystihl lépe, než se to podařilo mně za celá ta léta, co ho učím, a než se to podařilo celému sboru. V letákové aféře vskutku projevil zarážlivý nedostatek odvahy postavit se na tu či onu stranu, oné svaté nesmlouvavosti a věrnosti, jíž se v míře tak vynikající dostávalo prvním křesťanům. Uvědomil jsem si při té příležitosti, že nacionalismus, jsa mladší než naše nábo-

ženství, klade na člověka nároky stejně drsné jako kdysi, když na něm bylo žádáno, aby se rozhodl mezi pohanstvím a křížem.

- Nedobyl neobstál, řekl Bürgermeister, prohlížeje si nehty, - a proto myslím, že ho klidně můžeme předhodit lvům.

6

Z chorob, jimiž člověk onemocní nejsnáze, je bezesporu stihomam. Stačí několik urážek a ukřivdění, několik uštěpačných poznámek, zaslechnutých ve tmě, několik zneváživých úšklebků a pokrčení ramen, aby se nešťastník cítil nejbídnějším a nejpronásledovanějším, nejdeptanějším tvorem na světě. Z každého pohledu, s nímž se setká, čte výsměch a pohrdání. Když se na něj nikdo nedívá, je to proto, že je odporný celému světu. Když se v jeho blízkosti mlčí nebo když se mluví o něčem všedním, je to proto, že jeho přítomnost je všem na obtíž. Když se vzdálí, je si jist, že hned po jeho odchodu ho začnou pomlouvat. Všechno, co se děje, je namířeno proti němu, každá nová situace, jež nastane, každá změna, jež se udá, byla vyvolána jen kvůli němu, pro větší jeho ublížení nebo ponížení. Toto šílenství vztahovačnosti je velmi nepříjemné, tím nepříjemnější, že pocity, jimiž se ta choroba vyznačuje, bývají zcela oprávněné.

Tak se vedlo Martinovi v těch bídných dnech, kdy zprašivěl před všemi svými kolegy a kdy každý, i ten nejhanebnější všivák, repetent a karcerista, cítil se mravně oprávněn ohrnout nad ním nos. Když pak onoho rána Kohl s Bürgermeisterem, hroziví, nasupení a vážní, vtrhli těsně před hodinou oratoria do ložnice septimánů, Martin, ač nevinný jako lilium, byl si ihned a nezvratně jist, že přicházejí za ním, aby ho zničili s konečnou platností, a měl pravdu.

Protože se nechtěli blamovat, vždyť nebylo jisto, že anonym se postaral o to, aby se jeho udání osvědčilo, oba otcové, než zaměřili k Martinovu slamníku, počali provádět ostrou namátkovou prohlídku. Za ohromného vzrušení chlapců, stojících každý před svým kavalcem, postupovali zvolna světnicí, Bürgermeister vpravo, Kohl vlevo, a sáhli tu pod podušku, tu si dali otevřít některý z kufříků, tu sáhli do kapes svátečních šatů, rozvěšených na poličkách, a překonávali se v kaprálské zuřivosti.

– To jsou vyčištěné boty? řekne Kohl, štítivě vytahuje zpod lůžka zaprášený pár střevíců a vyhodí je otevřeným oknem na dvůr.

– Co to tu máš? zeptá se Bürgermeister jiného hochy, nahlédnuv do jeho kufříku.

– Prosím, své věci.

– To nejsou žádné věci, to je hnojiště, míní Bürgermeister, a obrátiv kufřík dnem vzhůru, vysype jeho obsah na zem.

– Co to je? táže se Kohl, objeviv pod jednou z podušek tenkou, černě vázanou knížku.

– Prosím, kniha.

– Vskutku? Já měl za to, že to je noční čepice, na to Kohl sarkasticky. Otevře knížku a začne číst, komole svou beztak vadnou českou výslovnost: – Pyl posdny féčer, prfny maj, féčerny maj, pyl laskchy čas, chrdličin sfal kchu lasce chlas, kte porofy safanel chaj. Ein stinkender Kiefernwald, eine kuriose Idee. – Listy knížky, letící obloukem z okna, zatřepají se ve vzduchu jako holubičí křídla. – Pěkné, tuze pěkné. Svinské české verše, nejvhodnější četba pro budoucího kněze, to se mi líbí. V sobotu odpoledne a celou neděli máš karcer a opišeš mi tam krasopisně třicet stran Dějin starověku.

Takto pokračovali oba klerikové ve svém činění, podivně odpudivém a dobrodružně nevhodném při duchovnosti jejich hábitů, na tvářích hněv, ale uvnitř příjemně povzneseni pocitem své drti-

vé dokonalosti a moci. Bylo to zlé, ale Martin věděl, že to nejhorší teprve nastane, až dojdou k jeho kavalci, a cítil takovou hrůzu, že mít opravdu na svědomí to, z čeho jej obviňoval jeho neznámý nepřítel, nebyl by mohl vypadat ustrašeněji, než vypadal, když mrkajícima očima pozoroval, rudý a roztřesený, jak obě černé postavy se k němu blíží krůček po krůčku, zastavení po zastavení. – Bože, kéž vypukne požár, modlil se v duchu, – učiň, ať Kohla treffi šlak, ať nedojdou až ke mně!

– Nic na mě nekulte kukadla, mládenci z pece ohnivé, řekl Kohl vyjeveným chlapcům, přistupuje k Martinovi. – Ted' vám nastane vojna jako řemen, na to si musíte zvyknout. Stali se z vás bojovníci za práva české koruny, a za tak velkou ideu je přece radost trpět, opisovat Dějiny starověku nebo být nucen seběhnout na dvůr pro vyhozené boty. Podstupujete to příkoří ve jménu slavné minulosti své země, potomci Žižkových bojovníků.

Upřel shůry chmurný pohled na Martina, který v zoufalé snaze se mu zalíbit z ochoty otevřel svůj kufřík a přistrkoval jej ke Kohlovi špičkou boty, aby tak přivábil jeho zrak k svým pedantsky srovnaným kartáčům a náhradním knoflíkům, k své lahvičce inkoustu, k svému vzornému šitíčku, k svým krabičkám s mýdlem a s práškem na zuby, k svým bezúhonným německým knížkám, k své hraničce čistého prádla a k deskám, v nichž choval své úřední dokumenty, aby se nepomačkaly.

– Nu, co ty, nejstatečnější synu země Husovy? řekl Kohl, aniž se na Martinův kufřík podíval. – Slamník máš prasecky proválený, to není postel, to je pelech.

Shodil slamník z kavalce a odkryl tak naplocho stlačený svíteček papírů, položený na prostřední prkno. Palcovými literami tištěný titulok LIDE ČESKÝ se červenal navrchu; anonym provedl svou věc dokonale.

- Co to tu máš? zeptal se Kohl, a nadzvednuv své mefistofelské obočí, vzal svitek do ruky.

- Prosím, já nevím, zablekotal Martin. Cítil podivné trnutí a svrbění na temeni hlavy - patrně se mu ježily vlasy, anebo se o to pokoušely.

- Ovšem že nevíš, jakpak bys mohl vědět, co je schováno v tvé vlastní posteli, řekl mrazivě Kohl, a rozvinuv svitek, pokynul Bürgermeisterovi:

- Pojd' se podívat, už ho držím, lumpa!

- Proces surové germanizace, četl namátkou, tentokrát vyslovuje český text tak správně, jak dovedl, - trvá už čtvrt století, ale zdravé jádro národa jím zůstalo nedotčeno. Ach, to se podívejme, ty tichošlápku, ty beruško jedna! My ti ukážeme surovou germanizaci! Vida ho, vida ho, vida ho!

- Dívám se na toho darebáka už pět minut, jak se klepe, řekl s úsměvem Bürgermeister, bera Kohlovi z ruky několik letáků, aby si je prohlédl. - Divím se ti, chlapče, proč děláš takové věci, když na to nemáš odvalu.

Martin stál nakřivo, jako by měl jednu nohu kratší, paže přitisknuté k tělu, a po zpocené tváři se mu řinuly slzy.

- Já, prosím, nic neudělal, řekl přiškrceně. Cítil se tak bídny, že si už ani netroufl pozvednout hlas k obraně. Nejraději by byl padl na kolena a ke všemu se přiznal, kdyby jen byl věděl k čemu. - Já, prosím, ty papíry tam nedal. Jesusgotte, páni, jak bych k nim byl přišel? Já je tam, prosím, nedal, proč bych to byl dělal? Někdo mi je tam určitě strčil, protože všichni mě tu nenávidí.

Při tomto Martinově prohlášení hoši, s chladným dostiučinným přihlížejíce tomuto výjevu, propukli v pohoršený, výhružný repot. Martin zbledl a umkl.

- Ticho, všichni marš k modlitbám, a ty tady pojd' s námi, řekl Kohl, ťuknuv Martina do ramene.

Hoch šel za oběma knězi jako náměsíčný, ale po dvou krocích se vrátil k svému kavalcovi, vytáhl z kapsy klíč a zamkl si kufrík. Pak se znovu vydal ke dveřím drobnými, způsobnými krůčky, paže stále přitisknuté k tělu, malý vedle obou nohatých kleriků. Mládenci sledovali pohledem, jak jeho bledý, nedávno ostríhaný zátylek váhavě mizí v obdélníku dveří a hrouží se do šera klášterní chodby. Pak jednohlasem propukli v jásot. Letáková aféra byla skončena, viník byl dopaden, nebezpečí hromadné výluky zažehnáno, život konventu se tedy mohl vrátit do klidných kolejí.

Celý svět se proti němu spíkl, i bylo marno se bránit a bojovat o záchranu. Doveden před prefekta, Martin sice ještě mnohokrát opakoval, že nic neudělal a že ty papíry vidí poprvé, ale tak nepřesvědčivě, bledě, bez žáru a rozhorlení, že překvapený Šarlich bezmála uvěřil, že Martin je opravdu vinen a že anonym vskutku udal pravého pachatele. Hoch si přál umřít a spát, o ničem nevědět a neexistovat, a nepřestával-li ujišťovat své trapiče, že o ničem neví a že jim nemůže povědět, od koho ty letáky dostal, protože je od nikoho nedostal, činil to mechanicky a reflektivně, jako když kapr už mrtvý a vykuchaný se ještě mrská na rendlíku.

Je to možná příklad drobného, neokázalého, ale tím krásnějšího hrdinství, myslil si starý pán, zkoumavě hledě na Martinovu rozpadlou tvář. - Slibují mu, že mu vše bude odpuštěno - ó ta vysoká škola charakteru! - poví-li, kdo ho navedl a s kým je ve spojení, ale on mlčí a mlčí; jak klamná maska bývá lidská tvář, jak krásné jádro se mnohdy skrývá pod vnějškem pravšedním!

- Nu, když nechceš mluvit, my tě nutit nebudeme, nejsme přece inkvizitoři, řekl mu laskavě a téměř žehnavě. - Ale chápeš, synu můj, situaci svou i naši. I kdybychom chtěli, nemůžeme nic učinit

pro záchranu tvých dalších studií; vědomosti však, kterých jsi už nabyt, ti nikdo vzít nemůže, a jsem přesvědčen, že ti budou posilou a oporou v praktickém životě občanském, do něhož se vrátíš. Teď jdi ještě do školy, i když to už nemá žádný smysl, a já podám zprávu o tvém vyloučení tvému otci a požádám ho, aby si pro tebe přijel. Zatím buď sbohem.

7

Tůdle nudle, myslil si Martin, když se vracel do ubikace septimánů. Apatický, otupělý, lhostejný ke všemu a ke všem včetně sebe, nalézal zvláštní uspokojení v tom, že si opakoval tuto nesmyslnou, cynickou větu. Jako odsouzenec, který stoupaje k šibenici, jak známo, ještě dělá vtipy, svědčící o mravní otrlosti, i Martin, vyhoštěnec z kněžského ústavu a kandidát sebevraždy, říkal si s jakýmsi trpkým humorem, u něho zcela nezvyklým: Tůdle nudle. Počkat na tátu, aby mi zlámal žebra, to tak. Tůdle nudle. Jít do školy, i když to už nemá smysl: tůdle nudle. Vrátit se do Rokycan, aby se mi tam všichni smáli a aby kluci na ulici za mnou křičeli páter vyklouz: tůdle nudle. Vydat se napospas bratrovi, který je třikrát silnější než já – ach, ten by mi to spočítal, ten by mi ukázal, zač toho loket, ten by mi ukázal, jak se to nevyplácí, ohrnovat nad někým nos a dávat mu najevo, že je něco horšího než já! – Při tomto pomyslení se Martin zachvěl od hlavy k patě, a aby zahnal představu svého kolohnátského, nenávislného, triumfujícího bratra, honem začal myslet na něco jiného. Mé vědomosti mi nikdo vzít nemůže, říkal si zimničně – to řekl Šarlich správně, ano, je to dobře, že mi je nikdo nemůže vzít, ale není dobře, že je nikomu nemůžu prodat, když je už nebudu potřebovat. A prodal bych je lacino, lacino!

Chlapci už byli pryč, světnice byla tichá, spořádaná, jen Martinův slavník dosud ležel na zemi vedle kavalce. Zvedl jej, aby jej vytáhl na prkna, ale vzpomenuv si, že na něm už víckrát nebude spát, zase jej upustil, řka: Tůdle nudle, a sedl si na kufřík. Počítal pak, kolik by dostal, kdyby své vědomosti přece jen mohl prodat. Latinu by dal za pět zlatých, němčinu za osm, zeměpis s dějepisem za tři, počty za čtyři a všechno ostatní za dvě zlatky. Výsledek jeho učení by tedy měl cenu dvaadvaceti zlatých, kdyby všechno mohl vyklopit a někomu nasypat do hlavy; protože to možné není, nemá to cenu vůbec žádnou. Z peněz, které mu maminka posílala na přilepšenou, si uspořil patnáct zlatých. Měl je schované na dně kufříku; proto neopomněl se vrátit a kufřík zamknout, když ho oba flandáci odváděli k výslechu. Patnáct zlatých plus dvaadvacet zlatých za prodané vědomosti, to by dalo dohromady... zarazil se, uvědomiv si strašlivou stupiditu těchto úvah, a hrdlo mu stáhla tak prudká bolest, až zalapal po vzduchu. Tůdle nudle, tůdle nudle, šeptal si zuřivě, polykaje slzy a buše hlavou do železné pelesti kavalce, tůdle nudle, tůdle nudle...

Plakal dlouho a hořce, až zaslechl venku na chodbě osamělé mnišské kroky, dunící v klenuté prostoře. Tu ho jala úzkost, že ho někdo zastihne a odvede živého do školy. Vstal tedy, a odemknuv kufřík, vybral z něho svých patnáct zlatých v bankovkách, ukrytých pod balicím papírem, jímž bylo vyloženo dno. Také své osobní doklady pečlivě složil a zastrčil do kapsy. Polil a prolil pak inkoustem své prádlo, aby je nikdo nemohl po něm nosit a obohatit se jeho neštěstím; a po tomto činu, jímž zjevně skoncoval s celým svým životem, oblékl si zimní kabát, na hlavu narazil poděbradku a vzdálil se po špičkách, aby sešel z tohoto světa ústrku a křivd.

Byl to podivný a nikoliv nepříjemný pocit nevázanosti, kdy nikdo už mu nic nemohl poručit, neboť nikdo ho nemohl následovat za bránu smrti, k níž měl namířeno, a podrobit ho tam své vůli. To první, co udělal, když naposled v životě vyšel z fortny Klementina, bylo, že u babky pod loubím na rohu salvátorského kostela si koupil pytlík tvrdých cukrlat s fialkovou příchutí. Nikdy dosud neutratil krejcárek na přilepšenou nevalné seminářské stravy, nikdy mu dosud ani nepřišlo na mysl, že by své peníze mohl promlsat, namísto aby je schoval v kufříku, a kdyby mu jednou za uherský měsíc některý kamarád nebyl nabídl ze svého, nebyl by osmnáctiletý Martin snad ani věděl, jak chutnají bonbóny. Teď si jich nasypal do úst plnou hrst najednou, až se mu levá tvář vzdula jako oteklá, a zádumčivě cumlaje a v duchu počítaje, kolik takových pytlíků by si mohl za své úspory ještě dopřát, než bude úplně na mizině a než mu opravdu nezůstane nic jiného, než aby se utopil, pomalu se loudal po Františkově nábřeží k řetězovému mostu.

Byl pěkný den počínajícího jara. Provinční město Praha bylo tiché a jako obvykle ospalé. Až na to, že nebylo vidět oficíry v parádních uniformách, kterých jindy bývalo v každý denní čas všude plno, nikde se neprojevovaly známky nastávající války, o níž se psalo v novinách, že je nevyhnutelná, neboť jde o čest a celistvost říše, a že veškeré obyvatelstvo monarchie ji vítá s hrdým nadšením. Jako vždy v dopoledních hodinách, mámy s taškami spěchaly na nákupy a dámy v krinolínách, které v tom roce dosáhly své nejúžasnější šíře, vyváděly psíky, zatímco pod vysokým břehem ženské na pramici máchaly prádlo a špásovaly s dělníky z kartounky, kteří na prkenném plovoucím mlatu bušili cepy do hromad mokrého plátna, potištěného barevnými vzory. Průčelí

domů, lemujících nábřeží, nízká a zádumčivá, zahalená studeným, modrým stínem, pestřila se pruhovanými peřinami, vystrčenými z oken. Vltava, ocelově šedivá a lesklá, byla poseta nehybnými skvrnkami rybářských lodiček. Silueta Hradčan, šikmo uzavírající obzor, byla zalita bledým sluncem a stráně na protějším břehu se počínaly zelenat prvními svěžími lístečky.

Uzavřený nábytkový vůz, mající po stranách firemní nápis karlínského speditérského závodu, kymácel se s rachotem po valounovitých dlažebních kamenech, tak neoblíbených, ba nenáviděných, že Pražané jim nemohli přijít na jméno: říkali jim telecí hlavy, prasečí hlavy, kolena nebo lekníny, pokud chceme zůstat u názvů slušných. A při pohledu na ten osamělý vehikl, smutný chlapec, bezcílně se loudající po úzkém chodníčku, vzpomněl si na tatínkův těžký, chalupě podobný formanský vůz, a srdce se mu sevřelo a cukroví mu zhořklo v ústech.

Samovražda se mu stále ještě zdála nevyhnutelnou, ale už ne zcela žádoucí, neboť tím, že unikl z prostředí, kde si všichni osobovali právo jím pohrdat a obviňovat ho z nepravostí, jichž se nedopustil, cítil se méně bídný, méně mrzký a zbytečný než prve, když ho trápili a vyslyšali. Buď jak buď, bylo by nesmyslné skočit do vody a utopit se, dokud do posledního krejcaru neutratí své úspory půl sedma roku. Za těchto úvah, z nichž se mu dělalo mdlo od žaludku, doloudal se malomyslně k řetězovému mostu, těžkému a nemotornému, zavěšenému tlustými železnými lany na sledu zděných pilířů, nahoře příčně spojených, takže se podobaly řadě bran, anebo spíš obrovských šibenic.

Ulice V Aleji, později přezvaná na Ferdinandovu, a za našich časů Národní třídu, na niž tento most navazoval, nebyla dosud dostavěna. Její prázdný levý roh doplňovala černě pruhovaná plátěná bouda potulného zvěřince, z níž vycházel temný řev nu-

dícího se lva. Na protějším pravém rohu pak byl jen pustý travnatý dolík, zanesený rozbitými lahvemi a dřevými hrnci; kterýsi vlastenecký spolek prý před lety koupil tuto šerednou zpusťlinu s fantastickým úmyslem vybudovat tu české Národní divadlo.

Na tomto rozcestí se Martin zastavil a uvažoval, kam teď. Protože byl tuze mlád, napůl dítě ještě, zatoužil se podívat na lva, jehož ohromný křiklavý portrét, visící vpravo od plátěného vchodu do stanu, otvíral tlamu na kolemjdoucí. Myšlenka, že nikdy v životě neuviděl pravého lva, mu možná případně nevýslovně trpkou, až bude tonout a posledním cípem vědomí přehlédat průběh svého krátkého, chudého pobytu na světě. Ale neméně trpkou se mu v té chvíli možná zazdá představa, že sice strávil půl sedma roku v královské Praze, ale sotva z ní zblízka viděl víc než Klementinum a cestu do školy a Seminářské zahrady. Proto namísto aby šel dál proti proudu řeky až k holým břehům za vyšehradskou skálou, jak by to na jeho místě učinil seriózní sebevrah, zamířil vlevo, středem cesty mezi zvěřincem a parcelou Národního divadla, k dvojí řadě starých kaštanů, po nichž ulice V Aleji vzala své jméno. A že tu bylo živo, že tu bylo vidět lidi, po nichž pojednou zatoužilo jeho sevřené srdce, sedl si na jedno z dvojitých mramorových sedátek, rozmístěných mezi stromy.

Po jízdě dráze mezi stromořadím a uzounkým chodníčkem, vydlážděným hladkými mramorovými destičkami, přešla občas drožka a jednou též půvabný šestipérák, v němž seděla dáma v zeleně a černě pruhovaných šatech, s vlající stuhou na klobouku. Naproti před hokynářským krámem, jehož rozevřené dřevěné vrátnice byly pomalovány pestrými obrazy černocho, nesoucího pytel, a plachetnice, vezoucí náklad zboží koloniálního, stála fronta asi patnácti lidí; zřejmo, že zatímco Františkovo nábřeží dosud nic nevědělo o nastávající vojně, ulicí V Aleji už proběhl

záchvňv válečné nálady a přiměl některé její obyvatele, aby se opatřili zásobami.

Martinova nálada byla stále černější, stále úzkostnější. Myslíl na své košile a bylo mu do pláče: byla to od něho strašlivá, zoufalá, šílená nerozvážnost, skopičina, sama o sobě už rovná sebevraždě, že si polil prádlo inkoustem, neboť si tím jednou provždy uzavřel cestu k domovu. Zpřerážel-li by mu táta všechny kosti za to, že ho vyloučili z konviktu, za zničení prádla by ho dojistá zabil. Proč já, bláha, myslil si, jsem se aspoň nepřevlékl do čistého, než jsem provedl tu pitomost? Co teď dělat, co si počít bez přístřeší, bez košil, s jedinou oporou, s jedinou jistotou na světě, to jest s patnácti zlatkami v kapse, které však hříšně ochudil o čtyři krejčary za bonbóny, od nichž ho navíc všeho rozbolela levá stolička dole. Tím, že ztratil chuť se utopit, stala se jeho situace tak strašlivou, že mu nezbyvalo než se utopit; nebo co jiného? Zajisté, na světě jsou tisíce zaměstnání, jimiž se zdravý mladý člověk může uživit, a i to nejhorší z nich je lepší než ta nejkrásnější smrt, ale kde je hledat, s kým promluvit, s kým se poradit?

Hleděl zděšenýma očima na cizí, lhostejný svět, který mu připadal strašlivě hotový, strašlivě ukončený, jako by každý živoucí člověk měl na něm své bezpečné místo, a naproti tomu jako by každé místo na jeho povrchu bylo už někým pevně obsazeno, takže pro něho, Martina, nikde už nezbyvala škvíra, do níž by se ještě vtlačil. Mezitím za jeho zády usedli na druhou půli lavičky dva starší páni, zabraní ve vážný německý rozhovor, oba dobře oblečení, dobře živení, s perlově šedými cylindry na hlavách, ozbrojení tlustými deštníky s kostěnými držadly. Mluvili rozvážně, spokojeně, s oním sytým přízvukem, jež dává dobré společenské postavení, čisté svědomí a tučný podbradek. Vraceli se z masité přesnídávky s vínem, a aby nabrali sil k obědu, usedli

a na čerstvém vzduchu si povídali o politice, najmě o nastávající válce, která prý nebude válkou, nýbrž procházkou.

Martin poslouchal jen na půl ucha jejich loajálně optimistické projevy o tom, že Bismarck prý, jak se tvrdí v dobře informovaných kruzích, přijel polooficiálně do Vídně a je to prý věc hotová a jistá, že Prusko jde s námi. Ruský car pak, jak se proslýchá, už jen čeká, jak se utvoří situace; jelikož rakouská strana je, jak vidno, silnější, určitě se k ní přidá i on, a protinapoleonská koalice takto utvořená znamená chválabohu nejen definitivní podrobení Itálie a připojení celého poloostrova k rakouskému soustátí, ale i konečné zničení Francie.

Martina tento rozhovor nudil a rušil v jeho úvahách, i chtěl už vstát a vydat se na další bezcílnou cestu, když tu hovornější z obou pánů, příjemná to, široká tvář s bílými kníry a dobráčkou mušketýrskou bradičkou, prohlásil něco, nad čím se Martinovi rozbušilo srdce a krev mu vhrkla do hlavy:

- Ach, já být o třicet let mladší, jak rád bych do toho šel! Jenže dnešní mládež má v těle syrovátku namísto krve. Sláva, dobrodružství, lehké vítězství, vidět kus světa, a ještě dostat deset zlatých na dlaň... ale kdež. To jim nic neříká. To to raději posedává po ulicích na lavičkách, než aby to šlo bránit vlast.

Uvyklý ústrkům, smířen už s myšlenkou své vlastní bídnosti a méněcennosti, hoch pochopil ihned, že tato poznámka, právě protože pohrdavě neosobní, platila jemu, jeho úzkým zádům, otočeným k oběma vlastenčícím pánům, jeho uším, podpírajícím poděbradku, jeho zadku, spočívajícím na lavici, na níž bezpochyby směli sedat jen lepší lidé. Nebylo to však jen pánovo pokárání, jež mu vehnalo krev do tváře, ale hlavně perspektiva tímto pokáráním vyjádřená, představa životního cíle, jehož by se mu dostalo, kdyby se dal najmout na vojnu. Že by byl zaopatřen, že by o něj

bylo zase postaráno jídlem a noclehem, že by opět spočinul na pevné půdě, že by jeho život znovu vplynul do bezpečného řečiště, kde by nebylo pochyb co dělat a kam jít, protože všechno by bylo pevně stanoveno nařízením a zákazem, a že jeho jmění by navíc všeho bylo rozmnoženo o deset zlatých, to byla představa nesmírná a omanná. Už se chtěl obrátit a vykřiknout: Ach, vždyť já si nepřeju nic lepšího, jen mi, prosím, řekněte, kde se verbuje! Ale protože nikdy dosud nemluvil s pány tak blahobytně oblečenými a vážnými, slova mu uvízla v hrdle, i příkřčil se jen a stáhl ramena, aby se udělal tenčím. Jeho uši, horké a rudé, uslyšely ještě šuš-kavé brumlání, jímž druhý asi uklidňoval svého rozkuráženého druhá.

- Co? Vždyť je to svatá pravda, odpověděl pán s bradkou. Uklidňování zřejmě mělo na něj oučinně opačný. A podle pachu vína, který se dotkl jeho chřípí, Martin poznal, že se k němu obrátil tváří. - Je to do nebe volající! Nemáte nic lepšího na práci, mladý muži, než se dívat pánubohu do oken, když vaše vlast vás volá? Neslyšíte její mateřský hlas?

- Slyším! zaúpěl Martin, seprav ruce na prsou, a otočil se. - Slyším! Ale nevím, jak jít, aby mě vzali!

- Vy jste Čech? zeptal se druhý pán, stařec s mnohonásobně nabranými váčky pod očima.

Odpověď na tuto zajímavou otázku, kterou se v poslední době zřejmě stalo obecným zvykem klást mladým lidem, především Martinovi, byla snadná, protože jeho posluchači tentokrát nebyli rozděleni na dva tábory, z nichž jeden by si byl přál, aby řekl bílé, a ten druhý černé:

- Ano, jsem Čech, ale cítím jako rakouský občan.

Tak to bylo správné, tak to bylo dokonalé! Své češství zapřít nemohl, neboť výsměch jeho německých spolužáků ho poučil

už mnohokrát, že jeho výslovnost je daleka toho, aby napovídala rodilého Němce. Opatrná slova výhrady „ale cítím jako rakouský občan“ však napravila dokonale toto ožehavé přiznání. Oba páni zvládněli a jejich oči na něm spočinuly s blahovolnou sympatií. Když pak Martin ještě řekl s vroucím přízvukem, jež dává vědomí pravdy, okřídlené nadšením a proteplené dojetím – byl totiž v této pohnuté chvíli naprosto přesvědčen o pravdivosti toho, co říká – že přišel až z Rokycan, aby přiložil ruku k dílu a pomohl válčící vlasti, ale že neví, kam jít, pán s váčky pod očima, ač rezervovanější a střízlivější z obou vlastenců, poklepal mu na rameno, řka:

– Bist a Paschak.

Vzal jej pak v podpaží a prohlásil, že ho, juna hrdinného, dove-
dou na patřičné místo sami.

A tak se stalo to nepravděpodobné, to neuvěřitelné a pro Mar-
tina nadosmrti nezapomenutelné, že oba vážní paprikové v cylin-
drech – pán s bílou bradičkou, Winkelbauer jménem, byl továrník
na hrací strojky, a jeho druh s váčky pod očima, bankovní ředitel
na odpočinku von Powolny, byl komtur císařského rakouského
řádu Františka Josefa Prvního – ho slavnostně vedli pražskými
ulicemi, cestou ho představující známým jako mladého českého
hrdinu, jako obětavého vlastence, který nelituje únavy, přispě-
chal pěšky až ze samého kraje země, aby pomohl ohrožené vlasti.
Ráno vyloučen z konviktu pro velezrádné rejdy, teď oslavován jako
rakouský patriot, Martin kráčel jako v pošetilém, bláznivém, ale
blaženém snu. Jen jeden obláček vyvstal na jeho nebi tak náhle
a překvapivě zjasnělém, totiž to, že známí, jichž oba páni cestou
potkávali nadměrně mnoho, jen skrovně sdíleli jejich nadšení
a nezdáli se chápat, z čeho se tak radují.

– A vy tvrdíte, paní baronko, že Češi jsou živel nespolehlivý
a proradný! řekl mimo jiné pán s bradičkou dámě, s níž se setkal

v úzké Ovocné ulici, nádherné matroně v sametové pelerínce, rovně spadající s ramen na obrovité boky fialové vyšívané sukně.

Baronka zamířila na Martina skla svého zlatého lorňonu a chvíli si ho s nechutí prohlížela, než řekla:

- O takových Češích jsem přece co živa nemluvila, Herr Winkelbauer, vždyť ten Lümmel vypadá jako syn mé pradleny.

Podobně nepříznivě, ovšem vojácky řízněji, vyjádřil se o Martinovi elegantní důstojník s monoklem, major od dělostřelectva:

- No servus, s tím to vyhrajeme!

Tento výrok prvního představitele armády, s nímž se kdy v životě setkal, byl tuze skličující a Martin by byl znovu ochořel svým pocitem méněcennosti, který ho trápil v posledních dvou dnech, kdyby mu jeho šarmantní průvodci nebyli pozvedli náladu sklenicí vína, kterou ho pohostili v nejpěknější pražské kavárně, v Café Wien na rohu Příkopů a Koňského trhu. Odtud jim pak už zbývala jen nedlouhá cesta ke Královodvorským kasárnám za Prašnou bránou, kdež se s ním oba šedovlasí idealisté dojatě rozloučili a do poslední chvíle ho sledovali pohledem, jak pomalu a váhavě prochází vraty, střeznými granátníkem v bílé uniformě, s huňatou čepicí na hlavě.

- Udělali jsme dobrý skutek, co myslíš, řekl Winkelbauer.

- Určitě, řekl von Powolny a vytáhl hodinky. - Ale už musím jít, obědvám dnes u dcery. - A zastrčiv hodinky, dodal:

- Můj vnuk dnes slaví své osmnácté narozeniny.

KAPITOLA DRUHÁ

Bílý kabátek

1

Rokycanská usedlost Leopolda Nedobyla, tatíka Martinova, ležela na břehu mělkého, kamenitého potoku Padrťského, bystře pádícího středem města ve stínu hrotité věže děkanského chrámu Panny Marie Sněžné k nedalekým kadeřavým stráním. Dvůr statku, dosti prostorný, aby se na něm mohl otočit obrovský formanský vůz, byl vzadu uzavřen stájemí stejně rozložitými a vysokými, jako chalupa vpředu byla nízká a těsná. Obydlí koní zděné, obydlí lidí dřevěné, sroubené z trámů slepených hlinkou a kryté slaměnými došky, na nichž sedali holubi.

Vpravo od stájí Nedobylových ležely stáje koňského handlíře Růžička jménem, jehož obor působnosti byl vyznačen nádherně pozlacenou, do daleka zářící hlavou valacha mocných nozder, připevněnou nad vraty. Maminka Nedobylová s panímámou Růžičkovou se snášela dobře a co chvíle s ní vyměňovala přes plot vážné názory o místních poměrech. S tímto sousedstvím tedy bylo všechno v pořádku, vedle takových lidí, jako byli Růžičkovi, byla radost ostávat. Ale nebylo to v pořádku se sousedy z druhé strany, zleva, s obyvateli domku, do jehož švestkové zahrádky vedlo jedno z obou okének hlavní Nedobylovy obývací světnice: nebyli to lidé zlí ani hluční, naopak, vždyť po většinu dne ani nebývali doma, děti měli odrostlé a dávno již rozprchlé po světě, ale zbožná maminka Nedobylová přece nerada bydlila v jejich blízkosti, protože jim zazlívala, že ukřižovali Ježíše Krista.

Jmenovali se Kominíkoví a zabývali se obchodem s kozími kůžemi. David Kominík, malý, zádumčivý žid, byl obdivuhodný znalec koz. Nebylo kozy v Rokycanech a v okolí, o níž by nebyl věděl všechno, jak je stará, jak velká, zdatná a na kdy se čeká do kouta nebo do hrobu. Jakmile se některá rokycanská koze rozžehнала se světem, už tu byl David Kominík nebo jeho žena Eva, natahující ruku po jejím kožichu. Kůže pak řádně usušené a ošetřené posílali do Lipska, do ohromného skladiště kůží na výrobu glazé rukavic. Dodejme ještě, když už mluvíme o těchto sousedech Nedobylých, že stará Kominíková dovedla výtečně házet a trefovat se hůlkou, o níž se opírala při své namáhavé chůzi, a trestat tak děti, které na ni s oblibou pokřikovaly: Židovice Kominice svalila se do krupice. Vlekla se zdánlivě netečně, shrbená, až předchýlená, nehledíc vpravo ani vlevo, až najednou nenápadný pohyb, a už hůlka zasviští vzduchem a třeskuje do zadku prchajícího děcka.

Formanské řemeslo Leopolda Nedobyla mělo v těch časech zlaté dno, protože zatímco strojný průmysl rostl dnem ze dne a s průmyslem se rozrůstal i obchod, zatímco Rokycany dávno už se naježily vyzáblými družicemi kostelní věže, továrními komíny, ve většině země se doprava dála stejně jako před tisíci lety. Železnice byly v celých Čechách jen dvě, z Prahy do Vídně a do Drážďan; k Plzni a k bavorským hranicím se cestovalo jen po široké, hrbolaté silnici.

A že Rokycany ležely při této silnici, vzdáleny patnáct hodin volné jízdy od Prahy, čtyři hodiny před Plzní, byly živé a hlučné, nepoměrně živější než sama matka českých měst, a též svobodnější a pokročilejší, protože ústřední erár na ně nemohl dohlížet tak ostře jako na město hlavní. Středověké hradby, jež Prahu dosud škrtily, byly v Rokycanech strženy z velké části už na počátku devatenáctého století, takže město leželo svobodně rozprostřeno

na dně mělké, šťavnaté kotliny, obtočené věncem lesnatých kopců.

Tisíce lidí ročně tudy proudily na Plzeň a do Lázní Františkových a Mariánských. Když se šlechta na jaře stěhovala na svá venkovská sídla, Valdštejnové do Štáhlav, Schönbornové do Lukavic, Šternberkové do Stupna, doprovázely je karavany služebnictva o patnácti až dvaceti kočárech, jež v Rokycanech vyměňovali koně. Zájezdní hostince byly živé od úsvitu do noci a od úsvitu do noci z šíře dále práskaly biče a drkotala kola. Poštovní panáčky v černých, oranžově vroubených fráčcích a žlutých přiléhavých kalhotách, vysoké černé lakýrky na nohou a cylindříčky se zlatým orlem a žlutou stuhou na moudrých kučeravých hlavách, zdaleka vytrubovali na své kruhovitě stočené trumpety; dostavníky, ekvipáže, kočárové rychlíky se hrnuly do města nepřetržitě a zastavovaly se tu, aby přepřahaly a nabíraly proviantu na další cestu. Nepřetržitý živý a životadárný ruch města se ještě rozrůstal a přerůstal v těžko zvládnutelný zmatek, když se konala procesí na Svatou Horu anebo když v Plzni byly veletrhy. A v létě v zimě rozložitě, rozvážné koráby silnic, formanské vozy, šinuly se k Praze a z Prahy, rozvážejíce železo a pivo, uhlí a dřevo, kůži, sukno a oves, cukr a máslo, slovem celou tu neuvěřitelnou rozmanitost surovin a tovarů, jichž lidské pokolení potřebovalo už tenkrát, v dobách, jež v představě našich zmechanizovaných a zmotorizovaných dětí téměř splývají s věkem kamenných hradů a brněných rytířů.

Koně, těžcí valaši obrovských zadků a chvostnatých cápů, snažili se držet krok s fabričními stroji, s písty a setrvačníky, poháněnými párou, tímto živlem napohled nanicovatým, stěží schopným zaklepat poklicí na hrnci; odtud ta divoká prosperita silniční dopravy. Ale je nabíledni, že takováto beznadějná soutěž

zvířecích svalů s ocelovými pákami a koly nemohla už trvat dlouho, a že čím byla bouřlivější, tím bližší byl její konec.

Starý Nedobyl nebyl padlý na svou dobrou, tlustou, plešatou hlavu, a proto dobře předvídal, že jeho vůz dozpívá svou písničku, až jednou bude postavena železnice do Rokycan a do Plzně, k čemuž nutně musí dojít dříve či později, a dělal si s tím trpké starosti. Kdo ho znal jen od vidění, jak železnou rukou řídí své čtyřspřeží, vážného, s krásnými bílými kníry tvaru holubičích křídélek, zdobícími jeho ducatou, širokou tvář, opálenou sluncem a ošlehanou větrem, důstojného v dlouhém formanském kabátě s dvěma řadami žlutých knoflíků a s koženým pásem pídě zvýši, svírajícím jeho zdravý, klenutý břich, nemohl ho nepovažovat za muže vyrovnaného se světem a se sebou a spokojeného se zdarem svého podnikání. A přece Nedobyl, napohled tak klidný, byl člověk až příliš starostlivý. Živé sny o tom, jak jeho vůz, opuštěný a nepotřebný, chátrá v kůlně, ho probouzely ze spaní.

I peníze, jež si nastřádal za třicet let svého formanění, mu dělaly starosti. V rodině se dosud tradovala historka o neštěstí, která počátkem století stihla jeho strýce Jáchyma, otcova bratra: sedlák průměrně zámožný, majitel pěkných polností za rokycanskými hradbami, Jáchym, takřka přes noc zázračně zbohatl, když hradby byly počátkem století strženy a když stavební ruch, tímto osvobozením města podnícený, vyhnal do výše ceny pozemků. Jáchym rozprodal svá pole za pětinasobek původní ceny, ale dlouho se z toho netěšil, protože státní bankrot v březnu roku jedenáctého ho připravil o všechnen zisk. Představa nového bankrotu, který by pohltil výtěžek jeho celoživotního namáhání, působila tedy Nedobylovi také starosti nemalé a nikoliv nepodstatné, bylot veřejným tajemstvím, že rakouské státní finance jsou v stavu nebývale bídém, pokladna prázdná, rozpočet pasívní a dluhy nesmírné.

Třetím velikým zdrojem starostí pak byl Nedobylův starší syn Alois, bratr chytrého, nadaného – jak rodiče věřili – Martina, kolohnát přesilný, který uzdvihl zadek vozu a pil doma jen z plecháčku, protože sklenice pukaly v jeho necitelné, obrovité ruce, ale duševně naprosto ne rostlý jemnostem otcova podnikání.

Nedobyl totiž nebyl povozník ledajaký, kterému jen tak hodíš na vůz pytel hrachu, a doprav mi to tam a tam. Na svých pravidelných cestách do Prahy, na něž vyjížděl vždy v pondělí ráno a z nichž se vracel v pátek před polednem pravidelně jako hodiny, za mrazu i za vedra, obstarával též složité obchody překupnické a poštovní, a to bez knih, bez korespondence, bez účetnictví, pokud nenazveme účetnictvím čárky, které malovala na tabulku maminka Nedobylová, aby měla přehled o másle, jež rokycanské hospodyně formanovi svěřovaly do prodeje. Ilegální dopravu dopisů a balíků, ano i peněz pak obstarával Nedobyl běžně, spolehlivě a levně: kdežto poštovní známka na dopis stála šest krejcarů, Nedobyl doručil svědomitě každou drobnou zásilku za polovic, a ještě počkal na odpověď anebo ústně vyřídil vzkaz, na nějž pisatel připadl teprv dodatečně, když psaní už bylo zapečetěno. A uvážíme-li, že lidé navíc všeho toho dávali Nedobylovi do komise všelijaké krámy, jichž se nemohli zbavit, třeba rozebraná kachlová kamna nebo gypsovou sochu Afričanky, a že nadto ještě vozil pod svou plachtou i živé pasažéry, a to za dva zlaté namísto čtyř, jež se platily za cestu v dostavníku, musíme uznat, že to byl člověk zdatný, s hlavou na pravém místě. A co platna byla zdatnost otcova, když nebyl zdatný jeho syn a nástupce!

– Náš Lojzík není k lidem, říkala o něm zarmouceně maminka. Bylo to to nejmírnější, co o něm mohla říci, ale i tento shovívavý posudek dával za pravdu otcově starosti, protože co do formana, který není k lidem, který nedovede promluvit, navnadit dobrým slovem, zažertovat, a jen všechno zmotá, dopisy rozveze na ne-

správné adresy, vzkazy vyřídí obráceně, nic nevyjedná, všude se dá odbýt, a ani peníze správně vybrat neumí.

Dřít znal Lojzík za čtyři, skály by byl lámal a i oj by snad byl s to přerazit přes koleno, ale v přítomnosti cizích lidí byl rozpačitý, koktavý, neohrabaný jako žába hypnotizovaná hadem, takže vypadal ještě hloupější, než byl.

- Bože, co z toho dobytka bude? říkával Nedobyl zarmouceně, když patřival v synovu širokou, červenou, podmračenou tvář.

- Inu, každý nemůže být chytrý jako Martin, odpovídal na to Lojzík.

Martinova duševní probudilost, osvědčená skvělými úspěchy na latinských školách, mu totiž bývala dávána za vzor, jak byl rok dlouhý, i není divu, že na mladšího bratra zanevřel. I takovému kolohnátovi, jako byl Lojzík, jest třeba lásky, a že Martin podle jeho názoru všechnu lásku matčinu i otcovu uchvátil pro sebe, takže na něho nezbylo nic, nenáviděl ho temně a vytrvale.

Stejně silně pak nenáviděl otcovo povolání, a to proto, že v něm neměl úspěchy, a nemohl v něm mít úspěchy, protože je nenáviděl. V tomto bludném kruhu se Lojzík zmítal beznadějně a bezvýsledně, a otec neměl ruku dost obratnou, aby ho z něho vyvedl, a jazyk dost jemný a výmluvný, aby ho přesvědčil, že není nic krásnějšího, nic důležitějšího a čestnějšího nad povolání formana. - Uvědom si, Lojzíčku, měl mu říkat důtklivě a vytrvale, - že v lidské společnosti se nic neobejde bez dopravy. I tu mizernou kůrku chleba si musíš dopravit z ruky do huby, nechceš-li umřít hladem; a kolikeré dopravy, kolikerého převážení a přehazování a přesunování a zdvíhání a tahání bylo třeba, aby ta kůrka vůbec vznikla. V jádře uváženo, veškerá lidská práce je jen doprava a nic jiného než doprava; porážení stromu je doprava pily zprava doleva a zleva doprava, sem a tam, šití šatů doprava niti skrz dírky

předvrtané jehlou, a ani ten ouřada nebo spisovatel nedělá nic jiného, než že dopravuje pero klikatou cestou po papíru. Dopravní charakter těchto prací je však skrytý, maskovaný jiným účelem; oč krásnější pak je doprava zjevná, doprava jakožto taková, doprava dopravovitá, již tu provádíme, ty a já!

Takto promlouvat Nedobyl ovšem nedovedl. Říkal toliko: – Bože, čím jsem se provinil, že se mi narodilo takové hovado? A snaže se synovi napravit hlavu a dodat mu do ní fištrónu, měřil ho svou strašnou holí po zádech a po zadku. Ale Lojzík, vězeň bludného kruhu, zůstával hloupý, jako byl.

Takové tedy byly tři kardinální starosti Martinova otce, věru tak těžké, že by možná nadobro propadl své velké slabosti, pití, kdyby za nepodařenost svého prvorozeného nebyl odškodňován vynikající osobností mladšího syna a kdyby neměl manželku takovou, jakou měl, dobrou a chutně boubelatou, laskavou a usměvavou, mírnou a pracovitou, prostou těch protivných vrtošivých nálad, jež tak často lomcují ženami jejího věku. Nebylo na světě události dosti černé, zjevu dosti odpuzujícího a trapného, katastrofy dosti zničující, aby na tom maminka Nedobylová nedovedla objevit něco světlého, příznivého, potěšujícího. Když někdo umřel, říkala: – Aspoň to má chválabohu za sebou. – Když pole usychala vedrem: – Aspoň si budem víc vážit té boží vlašičky. – Když přšelo, až všechno začínalo hnít: – Ale aspoň bude zas dost spodní vody. – Dokonce i sousedství manželů Kominíků, které ji tolik hnětlo, zpříjemňovala si úvahou: – Ale aspoň nám pořád připomínají svatou smrt našeho Spasitele.

Od časného rána byla na nohou, a když obstarala všechnu práci v hospodářství, sedala ke kolovratu a předla. V neděli pak, když se s manželem a se synem ubírala do kostela, nebylo nad ni v celých Rokycanech ženy nádherněji vystrojené. Pod leskle černým ša-

tem z hedvábného moaré měla dvacet spodniček, většinou bílých, nabíraných, ale též zářivě barevných od zlatohnědé, atlasové, po višňově červenou; od přírody boubelatá, maminka Nedobylová nebyla pod těmito vrstvami důkladných tkanin o nic méně bokatá než paničky z velkoměsta ve svých krinolínách. Na hlavě měla nádherný zlatý čepec s křídly, poděděný po prababičce – tento skvostný doplněk oděvu patřil odedávna nejstarší příslušnici rodiny – a na krku náhrdelník, složený ze zlatých a stříbrných mincí. Vedle čtyřdukátů a dvoudukátů se tam skromně krčil mariánský dvacetníček; malý desetník se snoubil s ohromným dukátem tereziánským a s jednou z těch mincí, jež byly po Praze rozhazovány za korunovace císaře Leopolda. Jeden z mamčiných předků, který bojoval proti nevěřícím, obohatil rodinný náhrdelník hrstkou tureckých cechinů, či jak se říká těm čertovským penízům; na jiné minci bylo vidět bourbonský profil Ludvíka Šestnáctého, na její sousedce bylo napsáno: Liberté & Égalité, a konečně: République française, Bonaparte Consul.

Takto obtížena zlatem a drahými tkaninami, maminka Nedobylová, modlitbičky v ruce, skromně se ubírala k domu Páně, a Nedobyl, od hlavy k patě černý, pomáhaje své vážné chůzi sukovicí, lačně lovil palčivé pohledy závistivého uznání, vysílané ze všech koutů náměstí před kostelem k milé družce jeho života, a bývalo jich tolik, že věru měl proč se usmívat pod svým bílým křídlatým knírkem.

Měl-li tedy starý forman starosti, měl čím je vyvažovat a zahánět. Někdy však, zvláště když jeho prvorozenec provedl nějakou novou hloupost anebo když v Praze zase načerpal znepokojivých, zaručeně věrohodných zpráv ze světa vysokých financí, zmotaly se chmury v jeho srdci v takový žvanec neklidu a úzkosti a hlava mu tolik ztěžkla neutěšenými úvahami, že nemohl než sáhnout k nej-

radikálnějšímu prostředku na rozptylování nálad. Tehdy zastavil před některým z těch zájezdních hostinců, jichž bylo rozseto na tucty po délce císařské silnice z Prahy na Rokycany, sestoupil a objednal si stupečku, a pak druhou a třetí. A hned všechn svět zjasněl a nabyl lesku. – Vylizum zajzum, říkal si v těchto dobrých chvílích starý forman, odmávaje jediným máchnutím své černé myšlenky a opět nechápaje, proč a zač se trápí, když všechno jede jak po másle, obchod kvete, úspory ve spořitelně rostou, starší syn je zdravý, žena jako anděl, a Martin, ach, Martin prostě báječný a skvělý.

Jednoho jarního dne pak, právě když Nedobylovi obědvali, zatukal poštovní poslík na okénko, a když maminka otevřela, podal jí malé, ušmudlané psaníčko s adresou napsanou Martinovou rukou. Přitiskla si je k srdci, než je podala muži; Martin psával domů zřídka, a proto jeho dopisy jí byly nevýslovně drahé.

Otec shodil kočku, která spala na jeho vlněné kazajce, a vyloviv odtud z kapsy brýle, radostně si je nasadil a počal nahlas číst. Jeho úsměv však ihned pohasl, protože obsah Martinova dopisu byl prostě zcela neuvěřitelný.

Stálo v něm:

Milovaná Matičko a Tatínku,

Oznamuju Vám, že sem spokojen, neb Páni Offizieři sou na mně hodný. Aby Ste rozuměly, neb sem Vám dosud vše nevysvětlil, odešel sem ze Škol neb chci bojovat za Slávu naší rakouské Vlasti. Uniformu mám pěknou, bílý Kabátek jak nový, a v to doufaje, vyprošuju si Odpuštění, neb sem nic neudělal, a za nic nemůžu, a sem co nejpěknějc

Vás věrný syn Martin.

Zeitra odjíždíme po Železnici k Abrichtung.

2

Ale nebylo to pravda. Napsal-li Martin, že páni oficíři na něj jsou hodní, učinil to zajisté jen proto, aby potěšil matičku, anebo se bál, aby jeho psaní nepřišlo do rukou vojenského cenzora. Nebyli a ani nesměli být hodní, protože hlavním úkolem, shůry jim uloženým, bylo budít ve vojákovi takový strach, aby se bál víc svých představených než nepřítel, aby dával přednost cizím kulím a bajonetům než lískovkám kaprálů a rákoskám feldvéblů, a aby mu proto bylo milejší padnout v bitvě než ustoupit.

K tomuto konci byl Martin cepován šest neděl v Terezíně, té severočeské městské pevnosti, tak důkladné, tak důmyslné, že nepřátelé, když vnikli na naše území, raději se jí vždy vyhnuli a obešli ji, než aby si na ní lámali zuby; sloužila proto, mohutná a neotřesná, drtivě těžká a nerudná, hlavně k ubytování rekrutů a ke koncentraci politických vězňů.

Martina tam dovezli s transportem nováčků – byla to jeho první jízda vlakem – hned po vymustrování a po složení přísahy, a pak ve stínu červených cihlových bašt, posupně rozložených nad nízkou polabskou rovinou, ho od rozbřesku do večera den co den cvičili vzdávat čest zbraní a ládovat, mašírovat, defilírovat, salutovat, obracet se vpravo, vlevo a vzad, lehat, vyskakovat a za rachotu bubnů postupovat do gefechtu v rozvinutých řadách, vyřízených jako podle pravítka, granátnickým krokem, bajonety vpřed, muž od muže vzdálen přesně na tři kroky, patrně aby nepřítel mohl pohodlněji mířit a účinněji střílet.

Shůry bašt byl obraz postaviček v bílých kabátcích, točících se jako na obrtlíku a v rytmičtém pořádku hopkujících po udusáném břehu staré Ohře, velmi pěkný a rokokově půvabný; vojácci vypadali, jako by si v lehkonohé neposednosti hráli a dováděli. Po

pravdě však jim nebylo do tance. Ohlušování řevem a hulákáním, troubením a bubnováním, kopáni a bití, prohánění do úmoru a zpitomování opakováním týchž pohybů, týchž obrátů, týchž cviků, trápení sluncem a žízní, nohy plné puchýřů, ramena otačená od pušky a oči oslepené prachem a potem, chlapci ztráceli vědomí sebe samých a pozvolna zapomínali, či jsou a jak se jmenují – v náměsíčnosti, do níž se člověk utíká, aby se ubránil před šílenstvím, stávali se zvolna tím, čím je velitelství armády chtělo mít, totiž stroji, ba co lepšího: uděšenými stroji.

A večer, po návratu z cvičiště a po přečtení denního rozkazu, před očima celé kompanie nováčků, postavené do čtverce, přinášela denní šarže na kasárenský dvůr lavici s řemeny; na ni pak byli přivazováni nešťastníci, kteří byli při raportu odsouzeni k výprasku. Za to, že se někdo omylem otočil doleva místo doprava, že mu při cvičení pot znečistil bílý kabátek, že se mu patronaška sešínula a uvisla nakřivo, byla sazba pětadvacet ran na zadek; tolikéž za prodření podrážek erárních bot, za utržený knoflík, za špatný zákryt nebo vyřízení; za toto poslední provinění však, budiž poznamenáno po pravdě, byli nováčci posíláni k raportu jen zřídkakdy, protože poddůstojníci je trestali bez okolků přímo na místě tím, že je bušili okovanými pažbami do nohou vyčnívajících z řady.

Za rachotu bubnů, aby nebylo slyšet řev mučených, dva feldvėblové, jeden zprava, jeden zleva, v pravidelném taktu pak řezali rákoskami připoutaného na holý zadek, a třetí feldvėbl počítal. Když po skončení trestu voják zůstal ležet, práskali ho dál tak dlouho, až vstal.

Své vzorné přizpůsobivosti, své učenlivosti a schopnosti předstírat zájem a úctu k představeným měl Martin co děkovat za to, že za šest neděl výcviku v Terezíně nebyl ani jednou odsouzen k výprasku na lavici a že jen tu a tam při cvičení slízl některý z těch

příležitostných šlehanců a kopanců, rozdáváných k povzbuzení čilosti. Jednou též, když byl špatně vyřízen, kaprál ho uhodil pažbou do nohy, ale jeho bagančata byla o tři čísla větší, než kolik potřeboval, a že včas ještě skrčil prsty, pažba zasáhla jen prázdnou špičku boty. Leč i tak vyplakal potoky slz za nocí, kdy pro přílišnou únavu nemohl spát, a trápen štěnicemi a bolestí ztýraného těla, přidával se k mnohohlasu vzlyků, tlumeně se chvějících ve tmě kasárenské světnice, v níž spalo na slámě, namačkání jeden vedle druhého, šestatřicet chlapců; a nebyl-li dosud k mučidlu přivázán fyzicky, prožíval noc co noc v duchu ten děsný a potupný děj, hrouť se hrůzou při představě, jak uléhá na černé, prokleté dřevo a jak rákoska praží do jeho nešťastné zadnice.

Nemohl by to vydržet, a přece by byl nucen to vydržet – těžko pochopit a srovnat si v hlavě ten příšerný rozpor; a což teprve jej zakusit, prožít! Do jaké kaše se to dostal, který ďábel mu to všechno spískal! Ani těch deset zlatých, které mu slibovali ti dva prokletí paprikové, nedostal; místo peněz ho odbyli mizernou poukázkou, splatnou po vítězném skončení války. Svých patnáct zlatých sice rozmnožil na jedenadvacet tím, že prodal své civilní šaty jednomu z židů, kteří hlídkovali za plotem Královodvorských kasáren, kupující od nováčků jejich svršky, ale k svému nesmírnému zármutku si ze svých peněz musil koupit šicí potřeby, viks, křídu a kartáče; a toho mučivého pomyslení, že s výjimkou křídy všechny tyto věci měl doma, totiž v klášteře! Vzpomínka na klášter dala vytrysknout novému proudu slz z jeho bolavých, pálicích očí, a když proud vysychal, obnovila jej myšlenka na maminku, co asi řekla, když dostala jeho dopis. Tak plakal a plakal, až mu samému bylo stydno.

Šest neděl výcviku, byť sebetvrďšího, nestačilo k proměně nováčků v opravdové vojáky. Když měli pochodovat z Terezína

a když nastoupili na kasárenský dvůr, napakování a vyzbrojení do pole, přišel se na ně podívat velitel pevnosti, tlustý, dobrosrdečný generál, a pohled na ně ho tak rozesmál, až slzel. Při dobré vůli bylo čemu se smát. Každý voják měl na sobě dlouhou bavlněnou kytlici s kostěnými knoflíky, která mu, byl-li postavy jen prostřední, sahala po paty. Při levém boku, zavěšen na bílém řemeni, kolébal se bajonet vedle páru hrubých pletených palčáků a ohromného plátěného chlebníku, naditého komisárkem vyfasonaným na cestu. Na zádech, ne nepodobna menšímu flašinetu, visela naleštěná patronaška a nad ní torna z chlupaté teletiny, z níž čouhal pečlivě složený parádní bílý kabátek. Plášť, stočený do jitrnice zvané bandalír, byl přivázán k torně, konce přehozeny přes ramena a přišněrovány k prsům. Na rameni puška, dokonale vyčištěná na povrchu i uvnitř, a na hlavě pak seděla tak řečená Windischgrätzova čáka, obrovitá, nahoře široká, dole užší, ale ne tolik, aby vojákům nespadala až po uši. Mladé tváře pak, rozrušené myšlenkou nastávajících bojů, byly ozdobeny černými, nahoru vykroucenými kníry; polní zbrojmistr generál hrabě Gyulai, velitel armád, jež měly být nasazeny v Itálii, vydal totiž nařízení, že každý voják musí mít knír; kdo jej neměl, musil si jen namalovat viksem.

- To jsem neviděl! řičel generál, plácaje se do stehna. - Vy si říkáte armáda? Táhněte k čertu, ať vás už nevidím, nebo z toho dostanu mladé!

Velitel transportu hejtman Schwenke, posekaný několika šrámy v černé, nevlídné tváři, vždy stažené výrazem odporu, jakoby začouzené dýmem palby, tasil šavli. Povel k odchodu třeskl jako dvě rány z pistole, a vojákové vypochoovali za rachotu bubnů do neznáma za grošovaným zadkem hejtmanovy kobyly, kamsi do Verony, kde prý ležel jejich pluk.

3

Nejdřív padaly do příkopů u silnice bochníky chleba, jež odhazovali, aby ulevili nesmírné tíži své výstroje, a když to nepomáhalo, poroučeli se k zemi vojáci sami, oči vykulené, jazyky vyplazené, nohy v krvi. Mezitím přicházely zdola, to jest z Itálie, zprávy skoupé, ale znepokojivé. Bylo už jisto, že v rozporu s důvěrnými informacemi pánů Winkelbauera a von Powolnyho Prusko se k Rakousku nepřidalo, také car zachoval neutralitu, a rakouská armáda, osamocena, byla oslabena tím, že značná její část, dobrá polovina, stála nečinně na rýnském břehu. Napoleon však udeřil všemi svými silami na poloostrov, a vrchní velitel rakouských vojsk hrabě Gyulai, ač k tomu měl dost času, nebyl s to se odhodlat k zákroku, jímž by zabránil spojení Francouzů s armádou italskou. V první bitvě u Magenty zvítězil pak nad Rakušany francouzský generál Mac-Mahon a za obrovského nadšení domácího obyvatelstva obsadil Milán. V této kritické situaci se v čelo svých vojsk postavil, odvolav Gyulaie, sám císař František Josef, a jeho prvním činem bylo, že ze svého veronského stanu rozeslal po celé své říši naléhavé telegramy, aby všechno, co má ruce a nohy, přispěchalo do Itálie na pomoc. Proto když se Martinův transport těžce vlekl po žhavých silnicích směrem na Budějovice, přicválal za ním jízdní posel, přinášeje hejtmanovi rozkaz, aby zrychlil tempo pochodu a aby šel dál bez zastávky, to jest bez předepsaného třetího dne pohovu, určeného k čištění zbroje.

Obdržev toto psaníčko, hejtman zaklel, dívže se mu nezakouřilo od huby, a v zuřivosti seskočiv s koně, pokusil se kopáním postavit na nohy vojáka, který právě upadl, a těžce lapaje po vzduchu, volal maminku.

- Co s vámi, vy bando jedna pochcaná? řval na své vojáky, kteří dosud stáli na nohou. - Na poli slávy máte krepírovat, ne tady na silnici, vy kriplové, vy chcípáci, vy hniličky, vy podělanci!

Švihaje se bičíkem do holínek jezdeckých bot, zlobně se procházel po délce stojícího trojstupu.

- Jak se jmenuješ, idiote? zeptal se Martina, který stál krajní v řadě, a ostře se mu díval do rudé, sluncem speklé, vyčerpané tváře.

Martin pohnul okoralými ústy, ale nebyl s to z nich vypravit slabiku. Před očima se mu dělala kola a strašlivá hejtmanova tvář v nich tančila, měníc tvar, ale ne podobu.

- Ne-o-yl, odpověděl Martin. Hlasy d a b nebyl s to vyslovit.

- Jak, hovado?

- Nedobyl, na to konečně Martin, když se mu v ústech shromáždilo něco slin.

- Ein blöder Name, řekl hejtman, štouchaje Martina do prsou bičíkem. - Nepochopím, kam ti Češi chodí pro tak pitomá jména. A kdo ti za tebe bude přišívat knoflíky, co?

Martin opatrně, aby mu nespadla čáka, schýlil hlavu a s hrůzou shledal, že tam, kde se ho hejtman dotýká bičíkem, mu opravdu chybí knoflík. Kde mu odpadl, kdy mu odpadl, nevěděl.

- Až bude po válce, přihlásíš se mi s knoflíkem přišitým, du Schweinehund, řekl hejtman. A vztyčiv ruku, postavil se do cesty žebřiňáku, který se blížil po silnici: - Halt! Ten vůz se rekvíruje pro vojenské účely.

Nedbaje křiku, proseb a lamentací čeledína, který s vozem jel, dal shodit na kraj cesty seno, jímž žebřiňák byl naložen, a dovolil vojákům, aby na něj naházeli své torny, čáky a patrontaše. Zbavení nákladu, který je drtil a táhl k zemi, vykročili pak navzdory svým otláčeným nohám jako okřídlení, jako zbavení tělesné tíže. Ožil

a zhovorněl Martinův soused, nováček Jírava jménem, v civilu řeznický pomocník, který se dal na vojnu, aby unikl trestu za krádež, a který za pochodu dosud jen vztekle plival, pokud měl sliny, a pak už toliko občas vztekle zavrčel: „že já blb“ a „že já blb“ a nic jiného než „že já blb“.

- Máš štěstí, že dostáváme v Itálii na frak, řekl Martinovi. - Jinak by ti od pardusu nepomoh ani anděl. Mně chyběl knoflík dvakrát, a taky mi dvakrát nasekali, že jsem si čtrnáct dní nesed.

- Je to hrozné? zeptal se Martin.

Jírava pohnul suchými rty, jako by odplivoval. - Že já blb šel na tu vojnu! Že já blb se radši nedal zavřít! řekl místo odpovědi.

- A jaký je to pocit, když tě řežou? naléhal Martin, hledě s uctívou bázni na muže, který tolik vytrpěl.

- Jen počkej, však to poznáš sám, řekl Jírava, a zavrtěv hlavou, šeptal udiveně a zasněně: - Že já blb sem lez!

Minuli Budějovice, Krumlov, Rožmberk, ztekli jihovýchodní cíp Šumavy a zamířili k Linci. Když překročili Dunaj, cesty počaly opět neznatelně stoupat. Bílé, hrotité štíty Mrtvého pohoří vyvstávaly na jižním obzoru. Krajina vypadala stále válečněji. Míjeli oddíly vozatajstva, uvízlé u škarpy, děla na lafetách, vozy s prasklými nápravami. Vesnice byly plny jízdního a pěšího vojska. V noci, když spali ve stodolách a sýpkách, probouzel je temný rachot muničních transportů. Když byl rast, domácí lidé jim nosili brambory a sedlé mléko a vyptávali se jich, co dělali, než šli na vojnu. Děti jim omakávaly řemínky a pušky, děvčata se na ně dívala plaše a smutně; myslila asi na své milé, kteří odešli na vojnu už před kolika měsíci.

Dál a dál, hlouběji a hlouběji se nořili do alpských údolí. Černobílé krávy, těžké zvonce na plecích, pásly se na smaragdových svazích, hlídány mlčenlivými pastevcí v dlouhých lodenových

pláštích. U cest rostly bílé dryádky a horské netřesky, hořec s volatým hrdélkem a pryskyřník. A stále výš a výš strměly hory, stále svěžejší a veselejší byl vítr, hlubší a srážnější rokliny. Když vstupovali do některého městečka, čistotně rozloženého na březích modré horské říčky, bubeníci připínali bubny a vířili paličkami a unavení vojáci se napřimovali a snažili se držet krok na hladkých balvanech, jimiž byly vydlážděny strmé, křivolaké uličky, stíněné obrovitými, do oblak sahajícími štíty.

Ale čím půvabnější a cizejší byla krajina, tím smutněji bylo u srdce pochodujícím chlapcům. Doléhal na ně stesk po domovu, po sladké, tisíckrát viděné obyčejnosti českých lesů a polí, po nevzrušené zvládnutosti domácích kopců a hůrek; myšlenka, že padnou někde v cizině bůhvíproč, v bůhvíjakém zájmu, a že se už nikdy nevrátí do země, která je zrodila, dotírala stále bodavěji. Úsloví, jímž vojín Jírava bědoval nad pochybeností svého životního kroku, převzal teď i Martin, i říkali své „že já blb“ dvojhlasem a do kroku. Že já blb se raději nevrátil domů, do Rokycan! myslil si Martin. I nejkřutější výplata tatínkovou sukovicí byla maličkovitým, drobným povyražením, žertovným polechtáním u srovnání s tím, co mu hrozilo co chvíle na dubové vojenské lavici, i největší bratrové hrubosti byly zdvořilostmi a lichotkami u srovnání se surovostí kaprálu a hauptmana Schwenka. A proč já blb jsem se líp nehájl, proč jsem se nechal udrnčet a zpitomět, když u mne Kohl našel ty letáky? A nevidomý pro krásy alpské přírody, Martin v duchu důmyslně rozvínoval skvělou řeč, kterou měl pronést, když ho vyslyšali v Šarlichově kanceláři. Ano, našli jste v mém kavalci letáky, to souhlasí, pánové. Ale jak mi chcete dokázat, že jsem to byl já, kdo je tam schoval? Důstojný otec mě učí dějepisu už pět let a chemii dva roky, ví tedy dobře, co jsem zač: vypadám, hergot, na někoho, kdo se dopouští takových věcí? Pánové, kdybych chtěl

šířit velezrádné tiskoviny, dovedl bych je schovat onačeji než ve vlastní posteli. Třeba pod bystou svatého Ignáce z Loyoly – nevíte, že je lehká a že se kývá? Nebo pod kterýmkoli klekátkem v oratoriu – nevíte, že pod nimi jsou závěje prachu, což znamená, že tam nikdy nikdo nezametá? A kdybych už byl takový osel, pánové, a kdybych nepřipadl na jiný úkryt než pod slamníkem: pod všemi slamníky v konviktu bych je byl schoval, ale pod svým vlastním, pánové, nikdy ne. Ano, toto jim měl říci: proč jim to neřekl, proč jen blekotal a koktal! Ach, deset let života by dal za to, kdyby se čas pošinul nazad, kdyby se to všechno vrátilo a kdyby znovu nastala třeba ta chvíle, kdy stál s ostatními Čechy v aule a kdy Kohl jim dokazoval, že být Čechem je zbytečná nevýhoda a životní přítěž! Ne vystrkovat hlavu a přikyvovat páterovým slovům, nýbrž přikrčit se v koutku měl tehdy Martin, nenápadný a neviditelný měl být v té zapeklité chvíli. A kdyby se přece stalo a Kohl ho vyvolal a dal mu tu nepříjemnou otázku, pak ovšem měl odpovědět mužně: Jsem Čech, jako jsou Češi můj otec a má matka, a říkejte si, co chcete, jsem na to hrdý. Ach, že to tehdy neřekl! Byl by se pokryl slávou v celém konviktu, a ten ničema, ten vrah, který mu letáky podstrčil, byl by je podstrčil někomu jinému. Ne deset, patnáct let by dal za to, kdyby letákovou aféru mohl prožít ještě jednou a lépe.

Tu však, procitnuv z těchto bolestně sladkých fantazií, s úděsem si uvědomil, že rozdává něco, co možná ani nemá, protože kdož ví, není-li už dávno ulita nepřátelská kulka, jež předčasně zakončí jeho mladý život. A nová a nová údolí, nové a nové horské štíty, nové a nové vesničky vystávaly před jeho zrakem, lhostejné, nepochopitelné svou cizotou.

V Inšpruku, do něhož dorazili pozdě večer, byli ubytováni v císařském královském transportním domě a strávili tam noc hrůz-

nou a nezapomenutelnou. Budova ta, sama bývalý klášter, stála naproti klášterům jezuitskému a kapucínskému, nedaleko Staré university. Od sklepů po střechu byla prosáklá vlhkostí, a pryčny, stěny i shnilé podlahy se hemžily hustohustými roji černých, hnědých, tmavočervených i světlých štěnic. Na pryčnu se neodvážil ani ten nejotrlejší: schoulili se tedy na lavicích, jejichž nohy byli postavili do jídelních misek naplněných vodou. Chvíli byl pokoj; ale když už začínali klímat, spustil se na ně se stropu suše šustivý liják štěnic, tak prudký, že v mžiku byli pokryti hmyzem od hlavy k patám, až vypadali jako zaliti zaschlou rzivou krví. A venku svištěl horský déšť, vichřice otrásala trouchnivými okny, a blesky se křižovaly na nebi, rozrytém černými křivkami horských štítů, jež, vyvstávající z temnoty, zdály se na dosah ruky, blízko a stále blíže, jako by se řítily k městu, aby je zalehly svou strašlivou tíží.

Když vojáci ráno nastoupili na klášterní dvůr, opuchlí, rozdrásaní a nevyspalí, shledali ke svému zlému překvapení, že uprostřed, chmurná a nesčetnými mučenými vojáky na kraji ohlodaná, stojí lavice s řemeny, lavice bolesti.

Nebylo to pro nic za nic, naopak. Schwenke měl až příliš dobrý důvod k tomu, aby ji dal přinést. Byly k tomu příčiny, možno říci, historické.

Císař František Josef, který se po prohrané bitvě u Magenty ujal vrchního velení svých vojsk, neměl o nic větší štěstí než sesazený generál Gyulai. Koncem června se Rakušané srazili s Francouzi u Solferina, nedaleko Gardského jezera, a byli zase poraženi. Situace se stala velmi zlou: francouzské loďstvo ohrožovalo dalmatské a benátské břehy, pevnost Peschiera byla obležena, vojsko v rozkladu. Ale když bylo nejhůř, Napoleon k všeobecnému překvapení nabídl Františku Josefovi příměří. Oba císařové se sešli k soukromé poradě v městečku Villafranca a smluvili tam

předběžné podmínky míru. František Josef odstoupil Lombardii Napoleonovi, který ji měl odevzdat sardinskému králi; Benátsko zůstalo prozatím državou rakouskou.

Toto vše se odehrálo, zatímco Schwenke se proplétal se svými nováčky mezi alpskými skalami a ledovci; zpráva o villafranckém příměří ho zastihla tady, v Inšpruku. Rozlítilo ho to nesmírně; a jelikož takovéto nečekané a nepříznivé zvraty mívají špatný vliv na kázeň vojska, rozhodl se jakožto svědomitý velitel, že svým vojákům přitáhne řemen a ukáže jim, zač toho loket.

- Zatímco jste se vlekli jako chcíplá hovada, promluvil k nim, posupný, lesklý v začernalé tváři - vrátil se právě z hospody, kdež po celou noc truchlil nad prohranou válkou, - zatímco jste se šourali a flákali jako svázaní, sie ausonanierte Affenbande, naše statečné armády v Itálii se bránily a ubránily mnohonásobné přesile nepřátel a váš milostivý panovník, císař František Josef První, uzavřel příměří. Ale to si nemyslete, vy všiváci, vy gauneři, vy lotři, že jste něčemu ušli. Kdepak, miláčkové, kdepak, mazánci maminčini. Teď teprv poznáte, co to je vojna, teď teprv začnete brečet a prosit pánbíčka, aby si vás raději k sobě povolal, teď teprv budete plivat krev a kadit střeva, vy hajzlíci, sie Dreckklausbuben, sie!

Mhouře oči a ceně zuby mezi okoralými rozchlípenými rty, maličko se potáčeje, procházel se před čtyřhranem vojáků, kteří stáli vyjevení, ohromeni, tiší jako pěna. Když se přiblížil k Martinovi, zastavil se. Zdálo se, že si na něco vzpomíná.

- Tebe, prase, mně se zdá, znám. Jak se jmenuješ?

- Nedobyl, šeptl Martin.

- Aá, Netopyl, der blöde Name. To jsi ty, komu chyběl knoflík tam in der Nähe von Budweis, co? Už sis přišil?

- Přišil.

- Mizerně sis ho přišil, na to Schwenke.

Chytil Martina za knoflík a tak dlouho za něj tahal, až jej urval i s kouskem látky.

- A teď na lavici a dostaneš pětadvacet, kalhoty dolů a ať už tam ležíš, marš!

4

Pětadvacátý pěší regiment, k němuž se Martin s ostatními vojáčky měl připojit, byl po nečekaném skončení války nakomandován z Verony do Vídně, a proto i Schwenkův oddíl se z Inšpruku vrátil do Lince a odtud ostrými pochody zamířil k sídelnímu městu. Šli s plným zatížením, už zase bez pomoci žebříňáku, který až dosud vezl jejich výstroj, takže dorazili na místo, do Alserovských kasáren naproti josefstadtskému glacis, téměř stejně zničení jako jádro pluku, prošlé ohněm bitev - zástup kulhavých, potácejících se postav se zčernalými tvářemi a vyhaslýma očima.

V kasárnách zprvu nebylo k hnutí, v každé světnici bylo napěchováno až šedesát mužů, ale epidemie cholery, již vojáci přivlekli z Itálie, v několika dnech snížila stav posádky téměř na polovinu; nemocní byli hromadně odváženi do lazaretních baráků, které byly nedaleko, mezi kasárnami a městským chudobincem a blázincem, a tam leželi, očekávající smrt. Nákaze podlehl i Martinův jediný přítel z vojny, řeznický pomocník Jírava. Blábolil své „že já blb“, ještě když ho napůl bezvědomého odvlékali na nosítkách, a to byla jeho poslední slova.

V Alserovských kasárnách byly tři dvory. Na největším z nich, tak řečeném Kapellenhofu, nastupoval pluk k odchodu na cvičiště a k parádám; sloužily se tam také polní mše. Vlevo byl Bandahof,

uzavřený vězeňským domem a latrínovým traktem; při stavbě těchto kasáren, stejně jako o něco později při budování kasáren na Heumarktu, zapomnělo se totiž na klozety, a tento nedostatek byl objeven teprve dodatečně, po ubytování prvních oddílů. A na třetím dvoře, na Oberstenhofu, na něž vedla okna soukromého bytu velitele pluku, konaly se každou sobotu od šesté hodiny ranní exekuce, zvané chození uličkou. Četa mužů, ozbrojených lískovkami, utvořila dva kroky širokou uličku. Šlehali pak po nahých zádech odsouzence, který musil třikrát až desetkrát mezi nimi projít pochodovým tempem. Ne placený řemeslný kat, ne lhostejný feldvébl, nýbrž prostý voják tu týral prostého vojáka, kamarád kamaráda; to byl surový vtip tohoto dábelského trestu, kdy mučitelé, již se v počátku vždy snažili šlehat mírně, bez důrazu, při spatření první krve přicházeli do šílené ráže a bili stále silněji, stále nemilosrdněji, stále zuřivěji, až se záda nešťastníkovy proměnila v jedinou obrovskou živou ránu. Když se mrskaný cestou zhroutil a nemohl vstát, byl přivázán k lavici a trestní četa, neustále ho bijíc, deflovala před ním tak dlouho, až rozsudek byl vykonán.

Trest deseti uliček končil zpravidla smrtí. Za svého vojákování poznal Martin jen jednoho člověka, který jej vytrpěl a žil dál; ale jak žil? Byl to muž nemladý, Maďar Kécerepy jménem, jež osud bůhvíjak přivál od maďarského sedmatřicátého pluku k smíšenému pětadvacátému, u něhož sloužil i Martin. V Maďarsku se tenkrát nechodilo k asentýrce, verbíři schytávali brance násilím a odvlékali je k vojsku na doživotí. Tak Kécerepyho polapili verbíři lasem, když pro svou vrchnost pásl na pustě ovce. Pokusil se o útěk a byl za to třikrát prohnán uličkou. Když se mu rány zacelily, dezertoval podruhé a běžel za to uličkou šestkrát, a po třetím marném pokusu desetkrát. Jeho záda byla hrůznou spleť

hlubokých fialových šrámů a provazcových jizev palce ztloušti, které mu znemožňovaly nosit tornu. Vypomáhal tedy už dvacet let v kuchyni, těžkopádný, vyhořelý, smutný vrak člověka. Potřásaje bílou hlavou, ústa povolená a oči bez výrazu, čistil kotle a vynášel pomeje, nikdy se neusmál a nikdy z vlastního popudu nepromluvil, a v noci často křičel a prosil o smilování. Dvě desetiletí nestačila k tomu, aby z jeho duše vymizela sedlina prožitku, jehož strašlivou hrůzu dovedl pochopit jen ten, kdo ji sám zakusil.

A hejtman Schwenke, který zůstal velitelem Martinovy kumpanie, pokračoval v plnění slibu, ježž byl svým vojákům dal v Inšpruku na dvoře transportního domu, že teprve teď poznají, co to je vojna. Zklamán ve své naději, že válka mu pomůže k rychlému povýšení, mstil se na nováčcích, neboť v jeho opilé hlavě se uhnízдила myšlenka, že oni to zavinili, a že kdyby se nebyli vlekli podle jeho výrazu jako banda červivých kriplů, byli by dorazili do Itálie včas, když boje byly ještě v proudu, a on, hejtman Schwenke, by byl postoupil v hodnosti. Proto mlátil svými vojáky na udusaném cvičišti pod josefstadtskými valy nedaleko kasáren, div že z nich duše nevytřískal, proto přšely tresty výprasků na lavici za každé mrknutí, za každý chybný krůček, proto burácel a řval, jako by si chtěl hlasivky vykřičet; a večer, když vojáci byli vypláceni, chrčel libostí, smál se, a potáčeje se, volal do jejich křiku: - To je rajská muzika pro mé uši, to je gusto, to je pošušňání, jen víc, jen víc!

Kromě cvičiště a jehlovité věže chrámu svatého Štěpána, vyčnívající v dálce za hradbami z šedavé drúzy střech, nepoznali naši vojáci z města Vídně pranic, protože vycházky jim nebyly dovoleny. V noci spali na slamnících úplně oblečení, se zašněrovanými bagančaty, aby mohli ihned vyskočit, drapnout flintu a jít. Vysocí důstojníci vídeňských posádek se totiž rádi bavili sportem, který záležel v tom, že když se v noci vraceli z flámu, dávali v různých

kasárnách troubit na poplach. Měřili pak s hodinkami v ruce, kolik času uplyne mezi zatroubením a nástupem mužstva k odchodu, uzavírajíce mezi sebou sázky, čím pluk bude rychlejší.

Za těchto okolností, kdy život přestal být životem a stal se doslova nepřetržitým řetězcem utrpení a hrůz, byl by Martin už dávno udělal to nejpošetilejší, co bylo možno provést, a byl by se pokusil o dezerci, jako se o to v celé říši pokoušely stovky malomyslných ubožáků a platily za to bez výjimky zmrzačením nebo smrtí, nebýt důstojníka, ježž přidělili k jeho kumpanii hejtmanovi Schwenkovi ku pomoci, nadporučíka Háfnera. Byl to štíhlý, tichý člověk se zádumčivým úsměvem v tváři, ježž bledost se odrážela od modravé černě bohatého svislého kníru. Měl pomalé pohyby a drobnou, zcela nevojenskou chůzi; vypadal jako špatný herec, snažící se vytvořit roli důstojníka, jako umělec, jako soudce, jako lékař, jako nihilista, jen ne jako štram rakouský oficír. Mluvil tiše, teplým, vemlouvavým hlasem, nikdy neřval, nedával vojáky bít na lavici a jeho vážné oči, hluboko vsazené pod hladké vysoké čelo, dívaly se do světa smutně a lidsky. Bylo velmi těžko cvičit pod jeho komandem, protože své povely vyslovoval, namísto aby je vyštěkával; vojáci musili dávat pozor, co říká, a to je mátlo a kazilo automatismus jejich pohybů.

Jednou navečer, když si Martin na chodbě čistil boty, Háfner, který šel kolem, se u něho zastavil a hezky se usmál, když mu řekl:

- To je trápení, Nedobylku, co?

Ohromen, nestaloť se mu dosud nikdy, aby na něj některý důstojník promluvil jinak než nadávkou, natož aby ho oslovil zdrobnělinou jeho jména, Martin strnul v pozoru, zrudlý, schovávaje hlavu mezi zdviženými rameny, křečovitě sevřel kartáč a krabičku s viksem, a bezhlesně pohybuje rty, s děsem očekával, do jaké nové osudné komplikace ho to zaplete.

- Uklidni se, já nekoušu, řekl Háfner. - Odkud jsi rodák?
- Ich melde gehorsamst..., začal Martin.
- To si nech, přerušil ho Háfner. - Nejsi snad z Rokycan?
- Prosím, jsem z Rokycan.
- Syn formana?
- Prosím ano, syn formana.
- Pak znám tvého tatínka, já jsem ze Svojkovic a tvůj otec mě vozíval na studie do Prahy.

Shledav, že vojáci vykukují ze světnice a s úžasem přihlížejí nevídanému výjevu důstojníka, přátelsky rozmlouvajícího se sprostým kmánem, klepl Martina do ramene.

- Zatni zuby, však to všechno přežiješ a dočkáš se konce, řekl, odcházeje pomalými, nevojenskými kroky.

A Martinovo zprahlé, zmučené srdce naráz zaplavil takový příval lásky, až pozbyl dechu. - Pro tebe bych dal život, šeptal v noci, když ležel na slamníku, čekaje, kdy ze dvora zazní kvapíková melodie poplachu. - Pro tebe bych skočil do ohně, protože ty jsi jediný člověk mezi všemi těmi bestii, kéž jednou najdu příležitost ti to povědět a padnout před tebou na kolena! - Jeho zničené nervy pokořovaného, bitého, kopaného psa se svíjely v hysterii oddanosti a vděčnosti; svíral zuby, které mu drkotaly v zimnici, a v počínající šílenosti se smál a plakal ve tmě.

A Martinův život se v příštích dnech podstatně zlepšil tím, že ho Háfner vzal pod svou ochranu. Jediný prostředek, jak uniknout nesmyslnému drilu na cvičišti, bylo dát se odkomandovat na celodenní stráž u některého vojenského objektu, čím dál od kasáren, tím líp. Protože Martin neměl nikoho známého v kanceláři, posílali ho na stráž zřídkakdy, a nikam jinam než do kasárenské brány, což byla vrata ze všech nejhorší, protože co chvíle přicházelo na inspekci některé vysoké vojenské zvíře. Teď však, když

na něj zavál teplý dech přízně a milosti, odcházel Martin každého čtvrtého dne na nejlepší vídeňskou stráž, na nákladové nádraží v Stadlau, kdež byl uskladněn vojenský proviant.

Bylo to za městem, za Dunajem. Šlo se tam oklikou, neboť obyčejné strážní oddíly nesměly procházet elegantními ulicemi středního města, ale Martin i tak, z okraje a při rychlém pochodu, měl možnost zahlédnout něco z bohatství a lesku císařského města. A v jedné z uliček vedoucích k dunajskému průplavu vídal také něco, co mu připomínalo domov. Píchno ho vždy u srdce, když míjel nízký, jednopatrový dům zasílatelského závodu, na jehož dvoře za širokými vždy otevřenými dveřmi to vypadalo jako na malém nádraží. Těžké formanské vozy, navlas podobné vozu tatínkovu, neustále projížděly a odjížděly v pomalém, ale soustředěném provozu. Při pohledu na jejich nemotorné, bachraté korby míval Martin co dělat, aby rozehnal slzy, jež se mu draly do očí. Stesk po domovu, jemuž neměl čas se oddávat, dokud Háfner nevstoupil do jeho vojenského života, doléhal na něj tím nesnesitelněji, čím pohodlnější, čím nerušenější byl jeho post.

Na nádraží u Stadlau nikdy nezabloudil žádný z vojenských hodnostářů. Ti raději v kasárnách pouštěli hromy a blesky pro každý papírek povalující se po chodbě; ale hory potravin, uskladněné v hlavní dvoraně, nezajímaly nikoho.

Když tam Martin vstoupil poprvé, aby nastoupil stráž, doslova vyjekl úžasem. Vypadalo to tam jako v exotické, ne nepůvabné hornaté krajině na počátku jara. Kopce, navršené až ke stropu obrovité haly, byly pokryty svěže zelenou travičkou; strže a rokliny mezi nimi byly vyplněny, zdálo se, sněhem. Byly to haldy pytlů s obilím, které v teplém, vlhkém ovzduší vzklíčilo a proniklo řídkou tkaninou; to, co se jevilo jako sníh, byl rozpuštěný a zkrystalizovaný cukr.

Martin zajisté neměl důvodu soucítit s vojenským erárem a otázky rakouských státních financí mu byly z té duše lhostejné, ale při pohledu na tento doklad šíleného šlendriánu, na toto horstvo zničených hodnot se jeho svědomí selského synka vzbouřilo.

- Um Gottswillen, které prase to takhle nechalo zaneřádit? zeptal se vojáčka, svého předchůdce na stráži, malého Jihlaváka s bočítýma nohama.

- Co ti na tom záleží, ty vole? odpověděl. - Tady si dřepni, a co tě nepálí, nehas.

V tom byla hluboká moudrost, již bylo dobré si zapamatovat pro život. Ale Martin neodolal, a chtěje si u Háfnera šplhnout svou horlivostí a zájmem o záležitosti veřejné, pověděl mu o zkažených potravinách v Stadlau. Háfner pak, muž spravedlivý, bez meškání se vypravil na místo, aby se o věci přesvědčil na vlastní oči, a pohled na zelené hnojiště a cukrové závěje na něj zapůsobil tak mocně, že o tom ihned podal hlášení císařské vojenské kanceláři. Nestalo se však nic, nikdo na jeho hlášení nereagoval, obilí klidně rostlo dál a Martin je dál a dál hlídal, radostně vychutnáváje půvaby toho výhodného, od světa odříznutého postu. S požitkem se válel na pytlovém pažitě, a dívaje se ke stropu, cumlal cukrkandlový sních a snil o tom, co všechno by si koupil a jak přepychově by si zařídil život, kdyby mu patřila jen polovina, jen čtvrtina, jen desetina bohatství, které tu bylo pro nic za nic zmařeno.

Když se pak osvěžen a posílen vracel do kasáren a žíznilivě nastavoval ucho vzdálenému hrkotu ekvipáží, říkal si, že jednou, dočká-li se zdrav konce té vojenské mizérie, jako že se ho určitě dočká, vrátí se do Vídně jako bohatý a mocný pán a ubytuje se v nejkrásnějším hotelu hned vedle štěpánského kostela, bude jezdit v nejprepychovějším šestipérovém kočáru a bude chodit do nejdražších restaurací. Utrpení, jak vidno, ho nenaučilo skrom-

nosti. Byl-li ještě před několika měsíci jako chovanec konviktu spokojen se životními vyhlídkami tichého služebníka církve, venkovského faráře, teď, vojáček co chvíle ohrožovaný bitím na lavici nebo v uličce, nechtěl svou budoucnost prodat levněji než za pytel peněz a moci.

5

Pokud nebyl na stráži, čistíval si denně boty na chodbě v ten večerní čas, kdy Háfner tudy procházel, a jeho zbožňovaný ochránce se u něho často zastavoval na kousek řeči, anebo mu aspoň vlídně pokynul. Protože vycítil, že Háfner je tajný český vlastenec, pochlubil se mu se skromnou hrdostí, že byl vyhnán z konviktu pro šíření zakázaných letáků.

Řka toto, Martin nelhal, neboť vskutku taková byla příčina jeho vyloučení. Háfner ovšem tomu rozuměl tak, že Martin opravdu letáky rozšiřoval, i zavrtěl jemně hlavou a řekl mu s lehkým vyčítavým úsměvem:

– Proč jsi to dělal, chlapče, to nemá žádný smysl, tak se přece nebojuje!

Ač pokárán, Martin s radostí cítil, že povýšil v Háfnerových očích.

Hejtman Schwenke byl pořád opilejší a surovější, ale naštěstí chodil do služby stále nepravidelněji. Jednoho večera koncem září, zase podroušen, vpadl do kanceláře své kumpačky, kdež právě pracovali dva poddůstojníci, účetní Brettschneider a výkonný feldvébl Jochem. Protože byl konec čtvrtletí, Brettschneider, skromný, v sebe uzavřený muž číslic, musil nastavovat noci, chtěl-li být včas hotov s tak řečenou listinou zásobování, podivným to výmyslem

neznámého kalného byrokrata, který se dožadoval písemného přehledu nejen o tom, kolik mužů se u té které kumpanie celé monarchie stravovalo a kolik se snědlo potravin, ale také jaký byl stav zásob v kterémkoli z dvaadevadesáti dnů uplynulých tří měsíců. Zatímco v skladištích tlely a klíčily tuny obilí, ve všech kasárnách, od Krakova až k Zadaru a Terstu, tisíce účetních poddůstojníků koncem každého kvartálu pracovaly na nesmyslných přehledech, jež nikdo nepřehlížel, kladouce na papír oceány číslic, miliardy hausnumer, jež nikdo po nich nepřepočítával.

Ještě ve chvíli, kdy procházel dveřmi kanceláře, jež byl otevřel kopnutím, opilému Schwenkovi byla nešťastná listina nadobro lhostejná. Když však spatřil Brettschneidera, jak se při světle lojovice sklání nad obrovitými účetními archy, pokrytými čistotně napsanými sloupci číslic, vzpomněl si, že je konec září, a začal zuřit, proč prý výkaz dosud není hotov.

Bledý, třesa se, Brettschneider vstal. Viděl na důstojníkově černé, rozpálené tváři, že je zle.

- Poslušně hlásím, pane hejtmane, že jsem musil opsat celý první arch, protože se mi na něj vylil inkoust.

- Byl jsi ožralý, proto jsi vylil inkoust, zařval Schwenke, a popadnuv železný pohrabáč, opřený o truhlík na uhlí, vší silou praštil Brettschneidera do hlavy. Voják se skácel a zůstal ležet bez hnutí, a Schwenke, možná vystřízlivěv a zaleknuv se, vyběhl z kanceláře a zmizel.

Výkonný feldvébl Jochem byl jediným svědkem hejtmanova zločinu. V úzkosti, že Schwenke na něj vraždu svede, nebude-li už Brettschneider schopen promluvit, honem poslal pro plukovního lékaře a za pomoci denního kaprála přenesl umírajícího na kavalec a snažil se mu zastavit krev. Naštěstí Brettschneider po lékařově příchodu přišel na chvíli k sobě a Jochemovu výpověď

potvrdil. Pak, vypraviv ještě několik nesouvislých slov o listině zásobování, upadl znovu v bezvědomí a po půlnoci zemřel.

Teď bude Vše lepší, psal o té události mimo jiné Martin v dopise rodičům, když o dva dny později byl opět se strážným oddílem vyslán do Stadlau. Pan Hauptmann sice nebyl za ten Zločin potrestán a pouze byl poslán na zdravotní Urláb, neb není žádná spravedlnost, ale aspoň nebude už naším Komandantem, nýbrž pan Oberleutnant, který jest hodný a jest rodákem od Rokycan, ze Svojkovic. Prosím se na mne nehněvejte, že sem nepsal, neb sem mněl mnoho práce, ale teď budu míti více času, neb pan Oberleutnant jest hodný a má mě rád, a sem co nejpěknějc

Váš věrný syn Martin

Wien, Alserkaserne, 25. Regiment.

Mohl si dovolit takto otevřeně psát a vypovědět matičce a tatínkovi svou radost, protože nebyl ohrožen vojenskou cenzurou; nádražím v Stadlau projížděly vlaky na Prahu, i mohl dopis klidně hodit přímo do poštovního vagónu, do rukou civilního úředníka.

O několik dní později pak došlo téměř současně k dvěma nečekaným událostem. Především nadporučík Háfner dostal od generální adjutantury císaře a krále Františka Josefa Prvního telegram s neuvěřitelným rozkazem, aby se zítra o desáté dopoledne dostavil na hrad k osobnímu slyšení u Jeho Veličenstva. Zatímco nad tímto dokumentem vrtěl hlavou a marně uvažoval, co to může znamenat, zajímá-li se snad císař osobně o zkažené potraviny v Stadlau, o nichž Háfner před časem podal služební hlášení jeho kanceláři, a chce-li ho za to povýšit, nebo zavřít, zaklepal na jeho dveře strážný voják s nasazeným bajonetem, že Gemeiner Nedobyl se má ihned odebrat na velitelství.

- Co jsi proved, nešťastníku? zeptal se Háfner Martina, když ho přivolal z fronty před kuchyní; byla totiž hodina polední me-náže.

Martin na to, že nic, pranic, ale byl bledý jako papír, a když odcházel se strážným, zřetelně se potácel, neboť mu poklesla ko-lena.

V kanceláři bataliónního velitelství seděli, pijíce černou kávu a bavíce se kulatou vídeňskou němčinou, tři oficiři: velitel, jeho mladý adjutant a auditor, hovorní, gemütlich, nadobro lhostejní k Martinovi, předstírajíce, že ho nevidí a že neslyší hlášení stráž-ného, který ho předvedl a odešel pak na chodbu. Bože můj, co mi chtějí, jaké letáky mi kdo zase podstrčil? myslil si Martin v úzkosti, jež hraničila se zlostí. Obdoba tohoto výjevu se scénou, kdy před několika měsíci stál před třemi černými muži v pracovně prefekta konviktu, byla tím úděsnější, že adjutant, hezký, růžolící mladý muž, podobal se knězi Bürgermeisterovi, jako by mu z oka vypadl. Srdce bušilo Martinovi až v hrdle a zdvíhal se mu žaludek.

Auditor, hubený souchotinář s dlouhou šiřatou lebkou, porost-lou plavým, pečlivě sčesaným chmýřím, nevšímaje si Martina, mluvil dlouho a pobaveně o jakémsi Fischlovi. - On halt Fischl je učiněný netaalent, na co sáhne, to zpacká, ale milý je, to se mu musí nechat. Víš, co mi povídal posledně? Tohle mi povídal posledně: K Beinstellerovi, povídá, se už nedá chodit. A já povídám, proč se nedá chodit k Beinstellerovi? Protože tam není muzika, povídá zase on, Fischl, a kelneři tam mají nemožné chování. Onehdy, když jsem tam přišel, povídá Fischl, přijde ke mně vrchní a položí mi, představ si, ruku na rameno a povídá: Tak co si dáme? Mám já to zapotřebí, povídá Fischl, si tohle nechat líbit? Musíš si to nechat líbit, povídám zase já, protože halt jsi svinský civilista. A myslíte, že se Fischl urazil? Vůbec se neurazil, jen se smál.

- On je hrozně milý, Fischl, poznamenal adjutant, leště si nehty na hraně stolu, pokrytého červenou dekou. - To se mu musí nechat. Čím líp ho člověk zná, tím víc vidí, jak je milý.

- Ale politice nerozumí, Fischl, poznamenal chrčivě major, velitel bataliónu, muž syté, lesklé tváře, obrostlé císařským voušem, kaiserbartem. Tísnil ho límec uniformy, a proto si za něj co chvíli vsunoval prsty a úděsně se při tom šklebil, ceně své dlouhé žluté zuby. Říkal si asi: Už jsem zase, ksakru, přibyl. Ale neudělal si pohodlí, límeček si neotevřel.

- On je halt Fischl netaalent, pravil adjutant.

- Ale vzdělaný je, Fischl, to zase je, řekl auditor. - Má doma plno francouzských románů v originále a Presse čte denně od a až do zet, to je jeho, to si nedá vzít, nevyjde z domu, dokud všechno nepřelouská i s inzeráty. Proto ví všechno, ale politice nerozumí, to jsi řekl dobře. Na to je halt netaalent, a je také příliš velký fešák, než aby rozuměl politice. Všimli jste si, že mezi civilisty žádný fešák nerozumí politice? A Fischl je fešák, to se mu musí nechat.

A rozmluva o Fischlovi se vlekla, temná, prázdná, krutá ve své naprosté lhostejnosti k osudu strašlivě rozčileného Martina, k jeho přezírané přítomnosti. Což mě zavolali, myslil si zoufale, aby mě otravovali s jakýmsi Fischlem? Probůh, proč na mě nepromluví, proč mi neřeknou, oč jde a co proti mně zase mají, jen ať už přestanou o tom Fischlovi, čert ať odnese toho jejich Fischla. Srdce mu bušilo stále silněji, vytloukajíc do rytmu Fi-schl, Fi-schl. Ještě chvílku a už to nevydržím a vykřiknu: Přestaňte s tím Fischlem, mějte slitování.

- On má báječné výroky, Fischl, hovořil auditor. - Kdyby on Fischl nebyl tak líné prase a kdyby to všechno sepsal, tak je to světové, jako tohle, no řekněte sami: Kdo dovede v pravý čas přiložit ruku k dílu, tak to nese - no není to světové? Nebo tohle: To nej-

zajímavější na šikmé věži v Pise je, že je šikmá. To taky řekl Fischl. A on má na všechno patent, Fischl. Třeba na čištění zubů.

- Jak to na čištění zubů? divil se adjutant. - Cožpak na to někdo může mít patent, na čištění zubů?

- No on si Fischl čistí zuby nejen vodorovně, takhle, nýbrž taky svisle, takhle. To je celý Fischl. Není to klasické?

- Klasické to je, řekl chrčivě velitel. - Ale podle mého to není žádný patent, je to nanejvýš éces.

- To já taky vím, že to není žádný patent, že to je nanejvýš círes, připustil auditor. - Jenže já nemám rád židovské výrazy, a tak říkám patent, i když to je jen nanejvýš éces.

- Ale jinak Fischl je netaalent, řekl velitel.

- To bych Fischlovi odpustil, řekl auditor. - Ale to mu neodpustím, že je knedlíkový. Jak můžeš být knedlíkový, povídám mu, copak to je elegantní? A on na to, že hrabě Paar je taky knedlíkový a hrabě Bellegarde je knedlíkový, a já nevím kdo ještě je taky knedlíkový, a tím pádem to je elegantní. Není to klasické? On halt Fischl do všeho plete politiku, i do těch knedlíků, a tím víc ji do všeho plete, čím míň jí rozumí. Onehdá jsme mluvili o míru. Ať je mír, povídá Fischl, aspoň bude zase naděje na válku. Není to světové? A o císaři se mluvilo - víte, co řekl Fischl?

Martinovi nebylo přáno, aby se dozvěděl, co dotyčný Fischl řekl o císaři, protože major v té chvíli štouchl do auditora loktem, a vy-ceniv zuby, upozornil ho na přítomnost sprostého vojáka. Auditor pomalu, mrzutě otočil k Martinovi svou tenkou tvář a s výrazem zřejmého odporu ho chvíli pozoroval.

- Aha, to je ten všivák. Jakže se jmenuješ?

- Poslušně hlásím..., začal Martin.

- Netopyl, přerušil ho chrčivě major. - Jmenuješ se tak?

- Poslušně hlásím, jmenuji.

- Jmenuji, a jsem gauner a lotr a posílám do světa vylhané zprávy o nešťastném úmrtí feldvébla Brettschneidera, řekl auditor.
- To jsi měl dodat. Proč jsi to nedodal, když už jsi říkal, že se tak jmenuješ, co?

Na Martinovi vyrazil pot. Jak mohli vědět, že o zavraždění Brettschneidera psal domů, jak jim jeho dopis mamince mohl padnout do rukou?

- Slyšel jsi plukovní rozkaz, v němž bylo řečeno výslovně, že feldvébl Brettschneider zemřel v důsledku nešťastného úrazu, promluvil hezký adjutant bataliónu. - A co je psáno v plukovním rozkaze, to je pro každého vojáka svaté, pokud není gauner a lotr.

Adjutant vyhledal mezi papíry, ležícími na stole, list čtvercového formátu a přiblížil si jej k očím. Martin, který měl bystrý zrak, povšiml si s hrůzou, že list je pokryt neohrabaným, dětsky pečlivým písmem jeho maminky. Teď mu to bylo jasné. Ne jeho dopis padl do rukou pánů od cenzury, nýbrž odpověď, v níž matka, neznalá vojenských poměrů, bezpochyby bezelstně reagovala na jeho zprávu o hejtmanově zločinu.

- Nepokoušej se zapírat, bylo by to marné, máme to tu černé na bílém, řekl adjutant, přísně komisi výraz v hezké růžové tvářičce. - Psal jsi domů o Brettschneiderově smrti?

- Psal, řekl Martin vzpírajícím se jazykem. Cítil, že tímto slůvkem nad sebou vyslovil ortel smrti.

- Psal jsi o ní ve smyslu a v duchu úřední zprávy, vydané rozkazem? Vyrazil hned vzápětí major.

- Totiž..., pokusil se Martin.

- Žádné totiž, štěkl adjutant, udeřiv do stolu.

A auditor: - Odpovídej přesně a jasně, nebo pronesu formuli, a je s tebou amen. Proč jsi psal o účasti pana hejtmana Schwenka na Brettschneiderově smrti?

- Protože...

- Psal jsi tedy o jeho účasti, zachrčel major. - To je předně porušení plukovního rozkazu...

- ... dále hrubá urážka naší armády, pokus o poškození vážnosti a cti rakouské branné moci, vpadl auditor.

- Myslíš, že si to dáme líbit od smradlavého českého kmána? křikl adjutant.

- Ale nebavme se s ním, na to major. - Zkrátka Gemeiner Netopyl se příští sobotu desetkrát proběhne uličkou, pohyb je zdravý.

Přivolal strážného, který čekal na chodbě, a podal mu lístek, na nějž něco zběžně napsal, nařídil mu, aby Martina odvedl na Bandahof do arestu. A zatímco Martin odcházel, zpocený hrůzou a vytrěštěný, adjutant dopil svou černou kávu a zvědavě se zeptal auditora:

- Tak co řekl Fischl o císaři?

- Cože řekl o císaři? Ten toho řekl o císaři... Ale tohle je klasicke. Císař prý má v úmyslu nařídít sběr starého železa, aby si nahradil ztrátu železné lombardské koruny... Ale nechme Fischla a mluvm von tachles.

- Jak to, von tachles? řekl velitel bataliónu, vyceniv zuby. - Prý nemáš rád židovské výrazy.

- Nemám je rád, ale některé židovské výrazy se nedají ničím nahradit, jako zrovna tenhle: mluvm von tachles. Tak tedy mluvm von tachles. Mluvil jsem s generálem Gondrecourtem, který takové věci má vždycky z první ruky, a ten mi řekl, že v příštím roce má být rozpočet na armádu snížen o jednu třetinu a že se připravuje velké propouštění důstojníků.

- Fuj tajxl, zachrčel major. - Než takhle mluvit von tachles, to mluvm raději o Fischlovi.

KAPITOLA TŘETÍ

Nejvyšší rozhodování

1

Ač jindy pravidelný jako stroj, toho jitra se císař František Josef První probudil už před počátkem svého denního programu, deset minut před čtvrtou hodinou. Povaloval se nerad, ale protože nechtěl – přesněji: z jakýchsi nepsaných, ale nad zákon silnějších důvodů nemohl rušit pravidelný program, setrval v posteli, čekaje, až ho komorník přijde vzbudit.

Pocit nevěle a rozmrzelosti, který ho skličoval a otravoval už půltřetího měsíce, dolehl na něj obzvláště silně teď, kdy ležel bdělý a sám ve tmě, vzdálen od svého psacího stolu, který byl nejpevnějším bodem jeho vesmíru a u něhož jedině, po pravdě řečeno, cítil se šťasten a silný. Všechno bylo v troskách, tytam jeho jistoty a naděje, tatam jeho důvěra v lidi a v systém, jež zavedl. Lombardie ztracena, jeho nejlepší úředníci, jimž přivykl během deseti let svého panování, demaskováni jako hlupáci nebo darebáci, arcivodové v opozici, Sisi – tak říkal František Josef své ženě Alžbětě – nepřátelská a cizí, maminka zlá a uražená, pokladna prázdná, a on, z boží milosti císař rakouský, který až donedávna měl za to, že od svého psacího stolu vidí až do nejvzdálenějších koutů své říše a že ví a že rozhoduje o všem, co se kde v jeho zemích šustne, rozrušený podezřením, že neví nic a že nerozhoduje o ničem.

Návštěva Lombardie, kterou před dvěma lety podnikl se svou Sisi, byla první překvapivou zkušeností, jež otrásla sebevědomím mladého panovníka. Měla to být triumfální cesta středem jása-

jícího obyvatelstva, ale nebyla. Venkované, jež četníci naháněli do měst, aby císařským manželům pořádali ovace voláním eviva, krákali jako havrani a vybraná společnost, zvaná k slavnostním představením v milánském divadle Scala, císaře doslova vydírala. Chtěl-li stržit potlesk, když se svou chotí vstupoval do lóže, musil den předtím veřejně udělit milost některým politickým provinilcům. Čím větší amnestie, tím větší aplaus. Jestliže však úřední milánské noviny *Gazetta di Milano* nepřinesly žádnou zprávu o prominutí trestů, vypadalo to večer v divadle jako na pohřbu; obecnost v parteru a v lóžích bylo oděno smutkem a tleskalo neslyšně, jen zvolna pohybujíc rukama v černých rukavičkách. Když se taková smuteční demonstrace opakovala podruhé, Sisi se při pohledu na stínově se pohybující černé ruce dala do pláče. – Proč nás tak nenávidí? vyhrkla hlasitě, že ji ve vedlejší lóži nemohli neslyšet. Ještě štěstí, že se nedal strhnout k nerozvážené odpovědi a že se jen zahryzl do svého habsburského rtu.

Druhou, ještě trapnější životní zkušeností mladého Františka Josefa byla schůzka ve Villafrance, k níž ho po bitvě u Solferina pozval ten protivný sádelný parvenu s napomádovanou kozí bradou, bezprávně se nazývající císařem Napoleonem Třetím. Seděli spolu přes hodinu v důvěrné samotě, tváří v tvář, v domě jistého signora Gandini-Morelliho, tlustého obchodníka s vínem, který měl tu drzost, že veřejně manifestoval svou sympatii k francouzskému vladaři tím, že měl vousy, tedy kozí bradu a knír, stejně upravené jako Napoleon. A co všechno musil on, František Josef, za tu hodinu spolknout a snést! Ještě teď po odstupu deseti týdnů, a nadto ve tmě, mu červeň stoupala do tváří, když si připomněl protektorsky vlídný a shovívavý tón, s jakým ho Napoleon oslovoval neuvěřitelným titulem „mon cher cousin et bon ami“, a jak ho zasvěcoval do věcí, jež on, František Josef První, měl dávno

vědět a které by dávno byl věděl, nebýt toho, že byl obklopen ne pomocníky, ne služebníky, nýbrž lumpy.

- To nevíte, mon cher cousin et bon ami, že rakouské státní dluhopisy, které ve Frankfurtu ještě nedávno stály na šestaosmdesáti, klesly na devětačtyřicet ze sta? - Nebo: - Máte policii velmi početnou, mon cher cousin et bon ami, ale málo obezřelou. Mon excellent Mac-Mahon, můj znamenitý Mac-Mahon by možná nebyl dosáhl tak hladkého vítězství, kdyby mu nedbalost vaší policie nebyla umožnila, aby důkladně procestoval a prostudoval terén. To jistě nevíte, mon cher cousin, že těsně před vypuknutím války, převlečen za prostého turistu, prošel křížem krážem veškerou Lombardií...

Při vzpomínce na toto nestoudné sdělení se císař zachvěl hněvem po celém těle. Ano, policii mám početnou, četnictvo pohltí obrovskou část státního příjmu, ale k čemu je to dobré? Zatknout dvě italské operetní zpěvačky za to, že při představení zavdaly podnět k nacionalistickým ovacím, vyhrnout jim sukně a za asistence generality a vysokých důstojníků jim na lavici vysázet na holý zadek pětadvacet: to má policie dovede, na to jsou machři. Ale všimnout si toho, že známý nepřátelský generál se klidně špacíruje bitevním terénem a obkresluje si polohu našich opevnění, toho si nevšimnou.

A maminka, ach Du mein lieber Gott, maminka nechce nebo nedovede pochopit, jak hrozně se změnila situace od těch dob, kdy jsem jí před lety oznamoval v bláznivě sebevědomém dopise, že vláda je pevně v mých rukou a že nebezpečí jakéhokoliv konstitucionalismu je navždy zažehnáno. Necítí, že půda v celé říši je dnes tak horká, jak nebyla od prokletého roku osmačtyřicátého, a že chci-li své národy pacifikovat, nemohu to už dělat karabáčem, nýbrž sliby a dobrými slovy. Nechce mi odpustit, že ztrátu Lom-

bardie jsem se snažil osladit veřejným manifestem, že zabezpečím blahobyť Rakouska včasnými opravami v zákonodárství a správě... ona, tak rozumná a uvážlivá, najednou ztratí přehled, nechápe nutnost, která mě dohnala k těm slovům, a vidí v nich jen slabost. Ona, jediný můj přítel a rádce, truceje a týrá mě svým kyselým „ty to víš lépe než já, ty jsi císař, ne já“. Ach Du mein lieber Gott, jaká to je samota, vládnout padesáti miliónům lidí!

2

Den začínal. Už několik vteřin předtím, než zachrčelo v útrobach starých bicích hodin na kopuli dvorní knihovny, ozvaly se z chodby před císařovým bytem ostré, horlivé kroky dvou důstojníků tělesné gardy, přicházejících zaujmout své místo na stráž. Blížili se s řízným pospěchem, jako by měli v úmyslu co nejrychleji urazit dalekou ještě cestu, ale když došli na úroveň dveří salónu, který sousedil s císařovou ložnicí, zarazili se s hlasitým třesnutím podpatků. Monarchovy soukromé pokoje měly sice být hlídány nepřetržitě ve dne v noci, ale František Josef, když večer uléhal, zpravidla zprošťoval své strážce služby; za to vyžadoval, aby ráno byli na místě na vteřinu přesně.

Hned vzápětí zaznělo z chodby něco velmi nevojenského, zvuk těžkého plechového hrnce, jež někdo vlekl po dláždě. A zatímco venku hodiny po přípravném chrčení odbíjely čtyři vysoké, následované čtyřmi nízkými zvonovými údery, otevřely se bez zaklepání dveře a do ložnice vstoupil, nesa rozsvícenou lampu, císařův osobní komorník Hornung, původním povoláním holič, podsaditý padesátník s masitou žoviální tváří vídeňského fiakristy, a za ním sluha, táhnoucí za ucho železnák plný dýmající vody.

- Kladu se k nohám Vašemu Veličenstvu a přeji mu dobrého jitra, řekl Hornung a postavil lampu na římsu krbu.

- Děkuji. Jaké je dnes počasí? na to císař, spouštěje nohy ze svého tvrdého, spartánského lůžka.

- Trochu chladno, Vaše Veličenstvo, na severní straně jsem naměřil pouhých šest stupňů, ale nebe je čisté, a tak se zdá, že budeme mít slunečno.

- No to je dobře, to mě těší, poznamenal císař, a zatímco sluha opatrně naléval horkou vodu do zinkové vany, jež byla připravena hned zvečera uprostřed ložnice, František Josef za Hornungovy ohleduplné pomoci si stáhl noční košili, a chvěje se chladem, vstoupil do vany. Sluha, namočiv a namydliv houbu, počal ho vážně a soustředěně umývat po celém těle pravidelnými, dlouhými tahy, jako by utíral školní tabuli.

Vládce rakouské říše byl hezký, urostlý muž s pevnými rameny a úzkými boky nad štíhlými sloupy nohou. Byl na svůj zevnějšek velmi pyšný - nikdy neopomněl podívat se na sebe do zrcadla, když některé míjel, a i při jídle si rád prohlížel tvář v lesklé střeňce nožů. A ukazovat se ráno nahý před svými sluhy mu působilo jistou libost, za niž se hanbil a k níž se sám sobě nerad přiznával, bylť to pocit mrzký a neslučitelný s výsostností jeho postavení a jeho životního úkolu. Utěšoval se však myšlenkou, že i jiný císař, totiž Alexandr, který nebyl žádný nýmand, protože historie ho zajisté neobdařila přízviskem Veliký pro nic za nic, rád se koupával obnažen před svými vojáky. Jenže to byla antika, myslíval si František Josef, to byly halt jiné poměry, jiná etiketa, a dá se taky myslet, že když se Alexandr Veliký vrhal před svými vojáky do vln nějaké té své macedonské řeky, byla to docela jiná estetická záležitost, než když mě tu šplouchají v plechovém škopíčku. A propos, říká-li se tomu Alexandrovi Veliký, jakého přídomku se v historii dostane

mně, Františku Josefovi? – O této otázce uvažoval František Josef v prvním desetiletí své předlouhé vlády velmi často; ač nebyl skromný, nemohl se zbavit dojmu, že predikát Veliký by se k jeho jménu jaksi nehodil.

– Nu, co je nového? oslovil císař Hornunga, který mezitím připravoval holicí náčiní. – Co se povídá o Lombardii, a tak?

– Ale z trafik najednou přes noc zmizela viržinka, Vaše Veličenstvo, odpověděl komorník. – Budeme dnes přistříhovat frizúru, nebo jen holit?

– Pouze holit. Jenže já jsem se ptal na to, co se povídá o Lombardii, ne na viržinka.

– Však si dovoluji mluvit o Lombardii, Vaše Veličenstvo. Ona se ta viržinka totiž vyráběla v Lombardii, a proto se teď vypařila z prodeje.

– Ach tak, ovšem, řekl císař. Vida, co se císař nedoví při mytí, pomyslel si, trochu zaražen. Vzpomněl si, že má v tajné příhradě knihovny patnáct bedniček těch lombardských viržinek, a to ho trochu uspokojilo. – A co se povídá o ministru Bachovi?

– No z toho je, Vaše Veličenstvo, všude náramná radost.

– Z čeho? Z toho, že padl?

– Jak by ne, z toho je radost, že Vaše Veličenstvo konečně ráčilo toho lotra vyrazit a předhodit ho vlkům.

– Jak to, předhodit ho vlkům? Jakým vlkům?

– To je jen takový výraz, Vaše Veličenstvo, jenom takové podobenství, smím-li se tak vyjádřit, jako když vlci pronásledují sáně a někdo se musí obětovat a z těch saní vyletět, aby ho ti vlci rozškubali a dali na chvíli pokoj.

– Máš podivná přirovnání, Hornungu, řekl císař dotčeně.

Nebylo to poprvé, co ho jeho komorník ranil svými neomalenostmi; byl však dalek toho, aby mu je zarazil a umlčel jeho hrubou hubu,

bylať tato hrubá huba jedinou ozvěnou vídeňské ulice, jež k němu doléhala, jediným pojítkem mezi jeho majestátem a lidem.

Když sluha císaře osušil, Hornung ho oblekl do všední uniformy – František Josef i v přísném soukromí chodil vždy oblečen jako voják – a usadiv ho do křesla a zastrčiv mu ručník za límec, počal ho mydlit k holení. Vykládal mu při tom pokojně a fidélně, prosto nedbaje chmur, jež jeho vlčí podobenství vyvolalo na panovnickově čele, že dceruška arcivévody Albrechta, Mathilda, dostala osycky a že arcivévoda Karel Ludvík, bratr císařův, vrátil se dnes v noci tak opilý, že zůstal ležet na schodech a stráž ho musela donést do jeho bytu.

To je dobře vědět, výborný Hornung, myslil si císař. Neměl rád své bratry – jeden z nich, Ludvík Viktor, byl homosexuální, Karel Ludvík intrikán a opilec, a nejstarší Maxmilián sobecký ctižádostivec – nenáviděl většinu svých bratranců a strýců, celé té arcivévodské sebranky zrůd, jak v duchu přezdíval svým pokrevním příbuzným, a proto dychtivě přijímal zprávy o každém jejich poklesku, hříchu, opomenutí, křivém slůvku, všechno si pečlivě a spolehlivě pamatoval a své vědomosti uplatňoval, když byla příležitost. Karel Ludvík se před třemi týdny vyjádřil, že katastrofa v Lombardii byla zaviněna neschopností šéfa císařovy vojenské kanceláře hraběte Grünna, jež on prý, František Josef, nedbaje četných varování, zbytečně protežuje a neprávem udržuje v jeho odpovědném postavení. Tak vida, řekne císař, až k němu bratříček přijde, jako že určitě přijde škemrat o zvýšení apanáže – Grünne ti není recht, kritizovat dovedeš, všechno dovedeš, jen na nohou se udržet nedovedeš, když lezeš do schodů.

Ano, to mu řekne, a apanáž mu nezvýší.

– A teď mi ještě pověz nějakou anekdotu, něco ze života, řekl císař, když mu komorník natíral oholené líce kolínskou vodičkou.

- Nějakou anekdotu? Jakou bych pověděl Vašemu Veličenstvu anekdotu, kterou Vaše Veličenstvo ještě nezná? A zná Vaše Veličenstvo tu o tom daklovi?

- O tom daklovi, jak mluvil s bernardýnem?

- Ano, tu, jak mluvil s bernardýnem a jak ten dakl povídal: Poslyš, pane kolego...

- Tu znám. Je dobrá, ale znám.

- Tak o tom židovi, jak říkal: Sára, půjdem dnes na heuriger a vyrazíme si z kopýtky?

- A jak ta Sára povídala, navázal František Josef, - že babička má narozeniny?

- Ano, tu, Vaše Veličenstvo.

- Tu znám taky.

- Tak to je těžké, když Vaše Veličenstvo už všechno slyšelo, všechno zná. Ale povím Vašemu Veličenstvu jednu, kterou určitě nezná, protože já sám jsem ji včera slyšel poprvé. Nebo snad Veličenstvo zná o tom sedlákově a četníkovi?

- Ne, neznám.

- No to jsem sám rád. Není to vlastně ani anekdota, je to spíš příběh ze života, ale je k poválení, Vaše Veličenstvo uvidí.

- Žádné úvody a vypravuj.

- Tak jeden sedlák, bylo to v... ale to je jedno, kde to bylo, hlavně že to bylo v Rakousku, zkrátka byl jednou jeden sedlák a ten sedlák zapráhl před svým statkem koně, když zrovna šel kolem četníka a kouká, že nad vraty chybí popisné číslo. Povídá to sedlákově a zapíše si do zápisníku, že ten sedlák jako, prosím, hlavičku trochu nahoru, Vaše Veličenstvo, že teda ten sedlák se provinil proti konskripčním předpisům. Sedlák se omlouvá, že mu tu tabulku v noci shodil vítr a že ji děti odnesly do světnice, a že jako, rozumí Vaše Veličenstvo, tu tabulku přinese a tomu četníkovi ukáže.

- Trochu dlouhé, přerušil ho císař. - Anekdota má být krátká a řízná.

- Dlouhé, ale stojí to za to, k poválení, Vaše Veličenstvo mi dá za pravdu. Sedlák tedy odběhl do domu pro tu tabulku - a to byl druhý přestupek: opustil koňský potah. Četník jde za ním na dvůr toho statku a tu na něj vyběhne pes - třetí přestupek: pes bez košíku na hubě. Selka to uhlídá, běží chytit psa, aby toho žandarma nakonec nepokousal, a drží přitom ohořelý, doutnající kus dřeva, ona totiž zrovna zatápěla. A to je čtvrtý přestupek, nebezpečné zacházení s ohněm. A teď už se ten sedlák dožere a povídá: Krucihimmlaudon, to už člověk na mou duši neví, jak se vrtnout, aby se něčím neprovinil! A to je, Vaše Veličenstvo, pátý a největší přestupek, kterého se ten sedlák dopustil a za který ho ten četník odvede rovnou za katr, rebelantská řeč a odpor, kladený úřednímu výkonu. No, to by bylo celé, ale Vaše Veličenstvo se ani nesměje, ono se mu to, mně se zdá, nelíbí.

- Líbí, řekl císař chladně, a vstal. Du mein lieber Gott, myslil si, má dnes ten Hornung nepříjemné řeči!

3

Předchůdce Františka Josefa na trůně, jeho strýc Ferdinand První zvaný Dobrotivý, který teď trávil konec svého života v Praze, dával se budit za své pozeňnané vlády v devět a snídával pak v posteli. Tak to bylo v pořádku, tak to bylo pohodlné, nejen pro Ferdinanda Dobrotivého, ale i pro jeho okolí. Když se pak František Josef před jedenácti lety ujal vlády a počal uplatňovat svůj strašlivý zvyk vstávat ráno o čtvrté, zavládlo z toho zděšení po celém dvoře, a komplikace a problémy služební a etiketní, k nimž tato krutá výstřednost mladého monarchy zavdala podnět, byly

nesčetné. Neboť vstával-li císař před slepicemi, musili vstávat také, rozumí se, jeho generální adjutant, křídelní pobočník, vrchní dvorní hofmistr, velitelé dvorní stráže a tělesné gardy, vrchní kuchař, všichni. Císař sice až do deváté hodiny obyčejně nemluvil s nikým než se svým komorníkem, ale přece si tu a tam při ranním vyřizování akt dal zavolat některého ze svých úředníků, aby se ho na něco zeptal, a proto musili být od úsvitu na nohou.

Jiný, a to nikoli nejmenší problém, s nímž si císařovi hofmistři notně nalámali hlavu, byla otázka úklidu jeho soukromých pokojů. Pracovnu bylo možno dát do pořádku v noci. Ale kdy, probůh, uklízet salón, ležící mezi pracovnou a ložnicí? Před čtvrtou hodinou to nebylo možné, protože dokud mocnář spal, bylo zakázáno chodit v sousedství jeho ložnice třeba jen po špičkách. Rozhodnuto tedy, že salón se bude uklízet po čtvrté, v době císařovy toalety. Mohlo by se však stát, že uklízečky by nebyly se svou prací hotovy a že by se ještě oháněly svými hadry a košťaty, když císař, už umyt a oblečen, by procházel salómem za svou denní prací. Co pak? Jak ho mají pozdravit? Tak jak ho zdravil komorník, totiž ujištěním, že se Jeho Veličenstvu kladou k nohám? Nebo formulí Pochválen buď Pán Ježíš Kristus? A jaký postoj mají přitom zaujmout? Co když některá bude právě stát na štaflích nebo bude klečíc utírat prach pod pohovkou? Jak předvídat nesčetné situace, nesčetné polohy, v nichž se uklízečka při své práci ocitá, jak to vše zachytit, jak to vše podrobit jednotící zdvořilostní formulí? A kdyby tato formule byla nakrásně objevena, schválena a nařízena: jak má císař, procházející salómem, reagovat na pozdrav ženy s kbelíkem nebo s portvišem? Je vůbec možné, je etiketně přípustné, aby císař, z boží milosti vládce veliké říše, začínal takto svůj den?

Obrovské to problémy, nesmírné to obtíže, přetvrdé to oříšky! Měsíce a měsíce po císařově nastoupení na trůn se jeho úředníci

bez úspěchu mořili přetřásáním těchto otázek, aniž se jim podařilo přijít věci na kloub. Salón se prozatím pro jistotu neuklízěl, řešení nepřicházelo, a nebylo by patrně přišlo nikdy, nebýt skvělého knížete Felixe Schwarzenberga, císařova duchaplného a cynického premiérministra a rádce z prvních čtyř let jeho panování, který roztal gordický uzel, když promluvil takto k rozpačitým, bezradným hofmistrům:

– O jakých uklízečkách se tu pořád bavíte, meine Herrschaften? Žádná uklízečka nemůže císaře zdravit, protože císař takovou osobu zcela prostě nevidí, a hotovo.

Tato rázná etiketní formule byla k nesmírné potěše celého dvora schválena jednou provždy. A tak i onoho jitra, o němž tu vyprávíme, když procházel salómem, provázen Hornungem, který nesl lampu, císař neviděl dvě babky, lozící po zemi a leštící parkety. Neviděl je, a přece jako každého rána při pohledu na ně se mu maličko sevřelo srdce, protože jejich tichá, šedá přítomnost mu připomněla jeho nádherného prvního ministra, jediného člověka na světě, jemuž se kdy obdivoval.

To byl kavalír! Velkopanský, elegantní, pohrdavý ke každému s výjimkou hezkých žen, příslušník rodiny, z níž vyšel jeden z vítězů u Lipska, kníže Felix, než se stal císařovým ministrpresidentem, prošel krátkou, pestrou diplomatickou kariérou, rušenou neustálými milostnými pletkami. V Petrohradě se prostřednictvím jedné ze svých metres dostal do styku s děkabristy a jen taktak ušel vězení, v Lisabonu ho jeho neustálé milostné aféry udělaly tak neoblíbeným, že lid se jednou pokusil ho ukamenovat, v Londýně se zamiloval do krásné choti lorda Ellenborougha a utekl s ní do Paříže. Císaři se tento světák zamlouval asi proto, že mu byl nepodoben tak úplně, tak naprosto, ve všem všudy, zejména ve vztahu k ženám. Jeho vliv na vývoj mladého Františka Josefa a na

osudy rakouskému státu byl veliký. On to byl, kdo v devětačtyřicátém roce rozebral revoluční ústavodárný sněm v Kroměříži, on to byl, kdo Františka Josefa přesvědčil o tom, že jediná spolehlivá opora trůnu je armáda. On to byl, kdo pro císaře vynalezl titul nejvyššího vojenského pána. A on to byl, kdo do svého kabinetu přijal bývalého barikádníka, bývalého aktivního socialistu advokáta Bacha, muže, který se později měl stát nejmocnějším a nejnenáviděnějším ministrem v říši. Dotázán císařem, proč do svých služeb přijal člověka tak zle kompromitovaného, kníže tehdy odpověděl krátce: – Katem té bandy ať je jeden z ní, proč má toto ódium lpět na nás?

Takový byl kníže Felix Schwarzenberg. Ženské nenechal na pokoji, ani když v dvaapadesátém roce svého věku byl už vážně nemocen, spálen, stráven životem příliš rychlým a divokým. Jednoho rána ještě pečlivě vybíral květiny pro krásnou polskou šlechtičnu, jíž se dvořil a s níž měl večer schůzku na plese; dotázán, přijde-li tam, odpověděl:

– Docela určitě, nebudu-li mrtev.

Večer pak při oblékání padl a zemřel, zůstaviv svého mladého císařského svěřence bez opory, bez rady. Ach Du mein lieber Gott, říkával si smutně František Josef, když myslíval na krátký, ale skvělý život svého prvního ministra – je to přece jen výhoda, být obyčejným knížetem!

Když vstoupil do své pracovny a když obhlédl tu nevelikou, tmavě potápetovanou místnost, ověšenou podobiznami předků, jejichž tváře se duchovitě vynořily ze tmy, z níž je vyplašilo světlo Hornungovy lampy, císařův stesk opadl naráz. Odebral se křepce k svému psacímu stolu, na nějž shlížel ze stěny oválný portrét jeho ženy, jeho vrtošivé, nerozumné Sisi, a nedočkavě se sklonil nad hromádkou čerstvých úředních listin, akt vojenské a kabinetní

kanceláře, od včerejšího večera zde pro něho připravených. Vedle listin, připevněn k desce stolu připínacími hřebíčky, ležel čistotně narýsovaný a krasopisně napsaný rozvrh císařových pracovních hodin, seznam dopisů, jež měl dnes napsat, telegramů, jež mu bylo odeslat, objednaných návštěv. Na levém rohu stolu pak stál veliký trhací kalendář, za nímž byl ukryt kartáč a oprašovák; císař měl totiž ve zvyku stírat se stolu a s papírů kdejaké smítko, sazičku a drobeček.

Postaviv na stůl lampu, komorník se zeptal, co si jeho nejvyšší pán bude přát k snídani a nemá-li mu přinést měděné ohřívadlo na nohy. Ale František Josef, který se už pohroužil do studia svých akt, odpověděl mu jen netrpělivým mávnutím ruky.

Akta, akta, akta. Vyřizovat akta, podpisovat akta, pročítat akta bylo jedinou vášní toho nevášnivého člověka, hlubinou jeho bezpečnosti, nejdůležitější výplní jeho života. Akta, pečlivě spořádaná na jeho stole, mu skýtala iluzi, že i jeho říše je pečlivě spořádána. Lidé lžou a přetvařují se, ale akta, domníval se císař, nedovedou lhát a přetvařovat se. Při osobním styku s ministry a diplomaty se leckdy mohl dát strhnout k výroku, který ho později mrzel a jež už nemohl odvolat. Při vyřizování akt si však mohl jaksepatří rozmyslit každé své slovo, každý svůj krok, uvážit všechna pro i proti a rozhodnout se pro nejlepší řešení. Ať byl, kde byl, ve Vídni, nebo v Išlu, v Schönbrunnu, nebo v Laxenburgu, všude od časného rána vyřizoval akta, a činil tak, i když cestoval: jako Phileas Fogg, jehož senzační objížďka zeměkoule rozrušila o několik let později celou Evropu, císař se za jízdy ve vlaku nedíval z okna, nebavíval se pozorováním krajiny, nýbrž skláněl se nad svými akty a vyřizoval je. I nedávno ve Veroně, zatímco jeho vojska krvácela a prohrávala u Solferina, seděl František Josef u psacího stolu a vyřizoval akta; zmíněná schůzka ve Villafrance, k níž ho vyzval Napoleon, mu

byla obzvláště nemilá proto, že ho vyrušila od vyřizování akt. Akta způsobila první rozmíšku v jeho neutěšeném manželství, protože i když ještě byl, jak sám se vyjádřil, šťastný a zamilovaný jako mladý lajtnant, nedal se ničím odvrátit od plnění svých, jak měl za to, povinností; i bylo to nemilé překvapení, studená sprcha a trpké rozčarování pro jeho sladkou, až příliš ženskou Sisi, když po svatební noci mladý manžel o čtvrté zrána vstal a odebral se ke stolu, aby vyřizoval akta.

Akta vyřizoval, i když přestával být Františkem Josefem Prvním a stával se hrabětem z Hohenemsu, za kterýmžto jménem skrýval svůj majestát, když dlel inkognito v cizině. Pokud vyřizoval akta, byl plně sám sebou, byl vládcem, nejvyšším rozhodčím, nejvyšším byrokratem říše. V aktech, denně pro něho připravovaných na psacím stole, byl soustředěn celý život jeho národů, a on ten život vyřizoval nebo odkládal ad acta.

Byl šťasten, když ráno na svém stole nalézal štůsek akt vysoký, znepokojen a nesvůj, když byl nižší; tehdy bombardoval své úřady naléhavými telegramy, aby mu jich poslali více. V aktech byla pravda. Tomu věřil donedávna a zcela bez výhrady. Nicméně trapné zkušenosti posledních měsíců, hanebná porážka jeho vojsk, rozmluva s Napoleonem Třetím, kousavé narážky a intriky arcivévodů, to vše v něm vzbudilo podezření, že ta pravda, ač nesporně pravdivá, bývá zvláště pro něho připravována a upravována, že jeho úředníci mu předkládají k vyřízení pouze to, co sami chtějí, aby bylo vyřízeno, a že zamlčují všechno, co by jim bylo nemilé, kdyby se to císař dozvěděl.

Hle, zajímavý a znepokojivý fakt, jehož si povšiml už mnohokrát. V audienční dny, kdy skýtal svým poddaným veřejné slyšení, v Alpách, když byly hony, anebo když právě trpěl rýmou a bronchitidou, což se v zimě stávalo často, protože hradní pokoje nebylo

lze řádně vytopit, vrstvila se na jeho stole hromádka akt daleko hubenější než ve dnech volna a plného zdraví. Jak to vysvětlit? Myšlenka, že život jeho říše je plně závislý na jeho rozvrhu hodin, a že když císař má málo času k vyřizování akt, život v jeho zemích se ihned uctivě automaticky pozastaví, takže se udá méně sporných záležitostí, o nichž by císař musil pronést své nejvyšší rozhodnutí, byla sice velice povznášející, ale František Josef nebyl tak naivní, aby jí uvěřil.

Ale nejen výška, i obsah štůsku akt býval proměnlivý. Někdy byl fádňí, šedivý, takže panovník, znepokojen, chápal se pera, aby poslal své kabinetní kanceláři telegram například takovýto:

Už tři dny jsem nedostal žádné diplomatické zprávy! Fj.

Telegrafoval tuze rád, užíval služby tohoto důmyslného vynálezu i tehdy, když úřad, jemuž něco chtěl sdělit, byl přímo v domě, totiž v Hradu. Jindy však byl obsah štůsku tak překvapivý, že František Josef nestačil vrtět hlavou. Tak třeba včera se na jeho stole octl dokument velmi podivný, čtyři týdny staré hlášení jistého nadporučíka Háfnera od pětadvacátého pěšího pluku, že na nákladovém nádraží v Stadlau jsou prý uskladněny tony vzklíčeného obilního zrna a zničeného cukru, a že místo aby se něco podniklo k částečné aspoň záchraně těchto znehodnocených potravin, jsou k nim denně vysílány stráže.

Podivná zpráva. Co je jemu, císaři, do toho? Lépe vyjádřeno: zajisté, jemu, císaři, záleží na všem, co se v jeho říši děje, ale nelze přece od něho žádat, aby se staral o každé vojenské skladiště a o každý strážní oddíl. Zavolal si Grünna, z jehož kanceláře ten dokument zabloudil na jeho stůl, a povšechně, mezi řečí se ho na záležitost skladiště v Stadlau pozeptal. Výraz nepochopení, který

se objevil na jeho kníraté, brutální tváři vojáckého hromotluka, byl císaři dostačujícím důkazem, že Grünne o existenci onoho skladiště nemá ani nejmenšího tušení, a že tím méně má tedy tušení o hlášení neznámého nadporučíka Háfnera.

O co tedy šlo? O to, aby Grünne byl kompromitován poukazem na nepořádky ve vojenském zásobování. Kdo na tom má zájem? Kdo jiný než milovaný bratříček Karel Ludvík, který proti Grünnovi vytrvale intrikoval a o němž se císař dnes, Gott sei Dank, dozvěděl, že se v noci opilý vyválel na schodišti a že ho stráž musila odnést do jeho bytu. Ano, byl to Karel Ludvík, kdo protlačil elaborát nadporučíka Háfnera na císařův stůl. To samo o sobě stačilo k tomu, aby František Josef vyřídil tento akt strohou poznámkou ad acta. Napsal ji kaligraficky, latinkou, jsou to slova latinská – jinak psal pouze švabachem – a podepsal šifrou svého jména: Fj.

Tím byla záležitost stadlauského skladiště uspokojivě vyřešena.

Nicméně přízvuk upřímného rozhořčení, jímž zpráva neznámého nadporučíka Háfnera byla prodchnuta, zaujal císaře tolik, že se mu zachtělo poznat tohoto Quijota, bojujícího proti mlýnům rakouského šlendriánu, promluvit s ním a vyptat se ho na jeho vojenské zkušenosti. Je to jistě člověk spravedlivý, přímý a horlivý. Svou armádu znal císař, nejvyšší vojenský pán, pouze shora, z berichtů svých generálů a ministrů; bylo by snad užitečné se na ni podívat také zdola, očima malého subalterního důstojníka. Ještě před třemi měsíci by Františka Josefa něco podobného nebylo mohlo napadnout; červec podezření, že se ze svých akt nedovídá plnou pravdu a že ho jeho úředníci šulí a vodí za povázek, pocit nemohoucnosti, který ho trápil od oné nešťastné rozmluvy s Napoleonem Třetím, ponoukal ho k výstřednostem, jichž dříve v jeho životě nebylo.

Proto vydal rozkaz, aby nadporučík Háfner byl předvolán k osobnímu slyšení. To bylo včera. A dnes na rozvrhu hodin, pečlivě narýsováno kaligrafem generální adjutantury, černalo se Háfnerovo neznámé jméno v seznamu návštěv, objednaných na jedenáctou hodinu dopolední, vedle velebných jmen policejního šéfa von Kempena a ministra financí Brucka.

Byl už bílý den. Císař vstal, aby sfoukl lampu, a saze, jež přitom vyletěly ze skleněného komínku a snesly se na akta, smetl oprášákem.

4

Když po Bruckově odchodu císařův křídelní pobočník princ Hohenloh-Schillingfürst uvedl do pracovny nadporučíka Háfnera, který čekal už tři čtvrti hodiny v předpokoji, František Josef, jakmile spatřil bledou, vážnou tvář svého návštěvníka, zalitoval ihned, že ho dal předvolat. Ministr financí Bruck měl spousty nepříjemných řečí. Ujišťoval panovníka mimo jiné, že jediná cesta k sanování rakouských státních financí je nedbat toho, že poplatníkům, jak se doslova vyjádřil, už tryská krev zpod nehtů, a nanovo radikálně přitáhnout šroub přímých daní, zavést nepřímou daň z masa a chleba a zahájit rozsáhlý prodej státních statků, dolů a železnic. Takto tedy mluvil Bruck, a neznámý nadporučík Háfner, bledý, nehezký člověk – František Josef neměl rád nehezské lidi – vypadal také jako někdo, kdo mívá spousty nepříjemných řečí. Nasvědčoval tomu jeho smutný, černý knír a vodorovná vráska, brázdící jeho čelo, jinak hladké. Kromě toho, myslil si František Josef, není to žádný voják. Vešel sice do císařovy pracovny dosti svižně, jeho uniformě nebylo lze nic vytknout, rovněž jeho postoj,

jež zaujal před panovníkovým stolem, byl bezvadný, ale chybělo mu to jisté něco, ta samozřejmá říznost oficíra, který se nemínil se svým povoláním. Háfner byl zřejmě člověk, který myslí, a to důstojníkům nesvědčí.

- Prostudoval jsem vaše hlášení, a mohu říci, že vaše všímavost mě těší, řekl František Josef chladně. - Ale těšilo by mě ještě víc, kdybyste byl dbalejší předpisů instanční cesty. Váš způsob, podávat takovéto zprávy přímo mé vojenské kanceláři, je velmi nezvyklý.

Na Háfnerově bledé tváři se objevil ruměnc.

- Jsem si plně vědom, Vaše Veličenstvo, nepravidelnosti svého postupu. Rozhodl jsem se k němu proto, že mi velmi záleželo na tom, aby ohrožené hodnoty - veliké materiální hodnoty, ujišťuji Vaše Veličenstvo, byly pokud možno zachráněny, a úřední instanční cesta se mi zdála zdoluhavá. Ale teď je už tak jako tak všechno ztraceno, protože za ty čtyři neděle, jež mezitím uplynuly, potravin v Stadlau propadly nadobro zkáze a žádná lidská moc už je nezachrání.

Vždyť jsem to hned věděl, že bude takhle mluvit, pomyslíl si František Josef.

- Vy jste Čech? zeptal se, aby něco řekl.

- Čech, Vaše Veličenstvo.

- To mě těší. Kolik je Čechů ve vašem pluku?

- Čechů z království je velmi málo, jen asi tři procenta, vídeňských Čechů asi pětina celkového stavu.

- Tak vida, vida. Češi jsou dobří vojáci. A jaká je nálada mužstva?

- Velmi dobrá, Vaše Veličenstvo.

- To rád slyším, to rád slyším, řekl císař. Ach Du mein lieber Gott, pomyslíl si, to dá práci, dozvědět se pravdu zdola. Na co se ho ještě zeptat? - A strava mužstva je uspokojivá?

- Uspokojivá, Vaše Veličenstvo.
- Chystají se změny ve vyzbrojení a vyzbrojení armády. Co vy o tom soudíte ze svého praktického stanoviska?
  - Rozumné změny jistě budou žádoucí, Vaše Veličenstvo.
  - Například bílé kabáty, naléhal císař. - Nechybí odborných hlasů, jež tvrdí, že část viny na neúspěchu naší poslední válečné kampaně nesou bílé kabáty našich vojáků, protože jsou jasně viditelné v terénu a skýtají nepříteli dobrý terč. Co byste o tom řekl vy, nadporučíku?
    - Že ty odborné hlasy nemluví pravdu, Vaše Veličenstvo.
- Císař povytáhl své hezké, rovné obočí. - Jak zdůvodníte tento svůj názor?
  - Prostě tak, Vaše Veličenstvo, odpověděl Háfner, - že naprosté většině našich pluků operujících v Itálii byly po vypuknutí války jejich, tu se Háfner maličko usmál, - historické bílé kabáty odňaty a poslány do skladiště v Lublani, takže neměly vůbec žádné kabáty, a tím méně bílé. Já sám pak vím ze zkušenosti, že bílý kabát nošený v poli po dvou po třech dnech už není bílý, nýbrž hnědý jako bláto.
  - To jsou zajímavé postřehy, řekl panovník upjatě. A chtěje ukončit rozmluvu s tím nepříjemným člověkem, dodal: - A stížnosti nemáte žádné?
    - Žádné, Vaše Veličenstvo, odpověděl Háfner. A pojednou vyhrkl, silně zblednuv: - Až na to, že... že zdravotní podmínky, jimž je vystaveno mužstvo vídeňských posádek, jsou vražedné, strašlivé a neudržitelné, Vaše Veličenstvo. Vojáci si ani neodpočinou, protože velitelé jednotlivých pluků mají ve zvyku je neustále budit nočními poplachy, a předhánějí se, čím pluk nastoupí dřív.
    - Výcvik pohotovosti je velmi důležitá složka vojenské výchovy, namítl zamračeně císař.

- Ale tady nejde o výcvik pohotovosti, nýbrž o sázkovou zábavu jednotlivých velitelů, řekl Háfner prudce. - Vojáci se nesmějí k spánku svléknout, aby nepokazili dostihové výsledky. Nikdo netuší, jaká hrůza se skrývá pod čistými mundúry a v naleštěných botách našich vojáků.

- Kdo je velitelem vaší kumpanie? zeptal se císař, chtěje zadržet nepříjemnou řeč rozčileného Háfnera.

- Byl jím pan hejtman Schwenke, pokračoval Háfner - teď už nejen jeho tvář byla bledá, ale i rty mu znatelně zfalověly, - ale pro zavraždění svého účetního feldvébla byl poslán na zdravotní dovolenou. Kumpanii prozatím velím já.

Uslyšev tato slova, císař se přitiskl zády k opěradlu svého křesla. Kdyby byl stál, byl by nepochybně ustoupil o krok, což u něho bylo znakem nejvyšší nevole.

- Zavražděn? Co to mluvíte, nadporučíku?

- Bohužel, pravdu, Vaše Veličenstvo. Pan hauptman Schwenke v podnapilém stavu umlátil svého feldvébla pohrabáčem, a nebyl za to zatčen, nebyl za to pohnán před soud, nýbrž poslán na dovolenou. Jsou na to svědci, plukovní auditor byl přítomen výpovědi umírajícího, plukovní lékař odňal zabitému roztržitěnou lebku jako corpus delicti, věc je jasná, ale nic naplat, - Háfner teď zcela nevojensky a neodpusitelně rozhodil ruce, - hauptmanu Schwenkovi se nestalo nic, ale zato jeden prostý voják od naší kumpanie, který se o té věci pravdivě zmínil v dopise, byl odsouzen k trestu umrskáním k smrti.

Císař neodpovídal. Teprve po chvíli silně zrudl.

- Pane nadporučíku, vy jste pil, řekl tlumeně, tiskna se zády k opěradlu židle. - Trest umrskáním k smrti neexistuje u naší armády.

- Dovoluji si odporovat Vašemu Veličenstvu, odpověděl Háfner.

- Trest deseti uliček, k němuž byl odsouzen můj voják, končívá

smrtí, a proto si dovoluji bez zbytečných floskulí o něm mluvit jako o trestu umrskáním. Je totiž fyzicky nemožné, aby člověk slabší konstrukce jej vydržel.

Co teď, myslil si císař. Co by teď udělal, být živ a být na mém místě, kníže Felix? Nic by neudělal, protože by vůbec k takové situaci nebyl nechal dojít. – Trest už byl vykonán? zeptal se, s nechutí vzhlížeje k bledé, rozčilené tváři a smutečnickému kníru svého návštěvníka.

– Bude vykonán v sobotu ráno na kasárenském dvoře, určeném k provádění exekucí uličkou. Není katovny na světě, Vaše Veličenstvo, jejíž půda by byla prosáklá krví jako ten prokletý dvůr. Je to...

– Rozsudek nebude vykonán, přerušil císař řečnického nadporučíka. – Jak se jmenuje ten váš voják?

– Martin Nedobyl, odpověděl Háfner. – Já si dovolím to jméno Vašemu Veličenstvu napsat na kus papíru, řekl pak, živě přistupuje k psacímu stolu. Ale císařův chladně pohoršený, udivený pohled ho zarazil na místě.

– *Císař veliteli 25. pěšího pluku ve Vídni, Alserkaserne*, psal František Josef chvatným písmem na list jemného ministerského papíru, opatřený v levém rohu filigránem generální adjutantury Jeho Veličenstva císaře a krále. – *Přeji si, aby Gemeiner...*, jakže se jmenuje? zeptal se.

– Martin Nedobyl, Vaše Veličenstvo.

– *Martin Nedobyl byl zproštěn trestu probíhání uličkou, k němuž byl odsouzen, a potrestán třiceti dny samovazby. Fj.*

– U pětadvacátého pěšího pluku, řekl František Josef později šéfovi své vojenské kanceláře, hraběti Grünnovi, – slouží jistý nadporučík Háfner, Čech. Ten člověk se mi nechce líbit, má nevojenské chování, a má řeči, které svědčí o... zkrátka protivné řeči vede. Myslím, že by neškodilo, kdyby byl poslán do penze.

KAPITOLA ČTVRTÁ

Člověk míní

1

Nevyčerpatelný ve své laskavosti, Háfner osladil Martinovi jeho třicetidenní samovazbu zprávou, že podle posledního armádního rozkazu mají být všichni váleční dobrovolníci postupně propouštěni do civilu: může tedy Martin neprodleně odjet domů, jakmile skončí jeho trest.

To byla novina veliká, tím větší, že Martin už dávno nebyl tím bezbranným, ustrašeným mládětem z dob letákové aféry. Toliko půl roku uplynulo od vyloučení z konviktu, ale on zestárnul a zmužněl za tu dobu o celou řadu let. Kdo unikl o vlásek smrti v uličce, nebude se už bát Šarlicha, Bürgermeistera, Kohla. Vrátí se do konviktu, aby se dožadoval revize svého případu. Já, páni, dobrovolně nasadil život na obranu vlasti; co jste udělali vy? Troufáte si ještě mě obviňovat z podvratnické činnosti a z velezrady? Trvám na tom, abyste s omluvou odvolali svůj nespravedlivý verdikt a abyste mi umožnili dostudovat; a buďte rádi, že vás nebudu žalovat o náhradu škody z promarněného času.

Kdyby snad nechtěli rozumět těmto jasným, tvrdým slovům, obrátí se Martin na otcova příznivce hraběte Schönborna, na jehož přímluvu byl před sedmi roky přijat do konviktu, a postěžuje si mu; a hrabě Schönborn, ke všem čertům, přece není žádný malý pán, a Martinova služba prokázaná Rakousku mu jistě bude imponovat. Uvězněn ve svém malém, páchnoucím ajnclíku, Martin se rozpaloval těmito představami, až mu nadšením cvakaly zuby, řečnil a házel

rukama, potíraje své odpůrce. Všechno bylo tak jasné, tak snadné! Půlroční přerušování studií neznamená nic. Vychodí střední školu, a pak, pak se uvidí. Není naprosto jisto, že zůstane pod ochranou církve a že bude studovat bohosloví. Je daleko pravděpodobnější, že půjde na lékařství nebo na práva, neboť v těchto oborech mu nebude na překážku jeho prostý občanský původ, takže on, Martin, může udělat skvělou kariéru a splnit tak svůj sen, že se jednou jako bohatý a vážený muž vrátí do Vídně a ubytuje se v nejstřednějším středu města v nejdražším a nejelegantnějším hotelu.

Byl tedy nezlomen a naopak pln plánů a odvahy, když se před ním konečně otevřely dveře vězeňské cely a když mu feldvébl v kanceláři vydal připravený propouštěcí list, který ho opravňoval k bezplatné jízdě parovlakem do Prahy. Háfnera, který prý byl na dovolené, zastupoval neznámý poručík. Martinovi nebylo zcela nemilé, že nezastihl v kasárnách svého dobrodince, protože byl Háfnerovi zavázán tak nesmírně, že by nebyl věděl, jak mu poděkovat a jakými slovy zhodnotit jeho dobrodiní a vyjádřit svou vděčnost.

Původně měl v úmyslu hned po příjezdu do Prahy zajít k Šarlichovi do Klementina a obhájit svá práva. Tak si to představoval a sumíroval v hlavě po celou dobu svého uvěznění, takové bylo jeho odhodlání, hodné pravého muže, který nic neodkládá a jde bez meškání do toho. Cestou ve vlaku ho však začalo rozrážet horko a zima a rozbolelo ho v krku a v žaludku mu ležel jakoby kámen. Bylo to, doufal, jen nevinné nastuzení, jež si uhnal v chladném ajnclíku, ale přišlo proklatě nevčas. Než dojel do Olomouce, byl rozpálen jako žehlička, a vagón, který ho unášel, se s ním otáčel kolem své příčné osy jako mlýnské kolo. Ráno, když dojel na pražské nádraží, se Martinovi na chvíli ulevilo, horečka klesla a i tlak v žaludku a v břicho povolil, ale když pomyslel na to, že by teď měl jít do Klementina a podstoupit zápas s pány představenými, udělalo

se mu znovu zle a po celém těle mu naskočily brdečky husí kůže, jako by na něho byla sáhla smrt.

Odhodlal se proto, byť se srdcem přetěžkým, použít rychlíkového dostavníku a vyhodit za jízdné na jediný ráz všechno, co byl v Královodvorských kasárnách utržil za své civilní svršky, takže mu zbylo na úsporách zase jen těch původních ubohých patnáct zlatých, plus dvě zlatky uškrudlené z žoldu a poukázka na deset zlatých, splatných po vítězné válce s Napoleonem: důkaz, že jeho choroba nebyla jen nevinným nastuzením a že našemu hrdinovi bylo opravdu bídně.

Vskutku maminka Nedobylová, která právě meškala na večerních táčkách u své sousedky Růžičkové, nechtěla zprvu uvěřit děčkám, jež, kvičíce a vzájemně se překřikující, přitapkala v celém stádcí se zprávou, že její syn Martin právě přijel na náměstí v dostavníku. To není možné, myslila si maminka, můj Martin by si dal raději vrtat koleno, než aby dal šest zlatých za dostavník. Nicméně vyběhla, následována sousedkou, z Růžičkovic statku na břeh, a to právě včas, aby spatřila vrávoravou postavu v špinavém vojenském mundúru, s pokleslými koleny se potácející po můstku nad Padrťským potokem. Dosáhnuv břehu, Martin udělal ještě dva tři kroky, a pak se poroučel v bezvědomí do matčiny náruče.

2

Přivolaný zkušený ranhojič, starý Muzika, truc doktora, jemuž rokycanští měšťané důvěřovali daleko víc než mladému místnímu lékaři, konstatoval u Martina těžké onemocnění tyfem a sadil mu patnáct pijavek: to bylo povážlivé, vědělť každý, že Muzika ordinuje tuto dávku jen v případech nejvážnějších. Asi před pěta-

dvaceti roky, když Muzika ještě byl nezkušený ve svém umění, požádal ho tehdejší rokycanský doktor, aby ve vesnici vzdálené od města asi dvě hodiny chůze navštívil sedláka nemocného tyfem a aby mu dal pět pijavic, nic víc, nic méně. Přibyv na místo, Muzika pacienta zastihl v stavu tak povážlivém, že usoudil, že pět pijavic by nestačilo, i nasázel mu jich hned patnáct. Když se pak vracel domů, asi po hodině chůze zaslechl z vesnice, již právě byl opustil, klinkání umíráčku. Zdrčen, přesvědčen, že neumřel nikdo jiný než jeho pacient a že on, Muzika, bude pohnán k odpovědnosti za nedbání lékařova nařízení, nešťastný ranhojič se zkroušeně vrátil na místo činu: těžko popsat jeho radost, když zvěděl, že nemocný je živ, že se mu dokonce ulevilo a že umíráček vyzváněl někomu docela jinému. Tato příhoda byla mezníkem v Muzikově kariéře; naučila ho pohrdat diplomovanými doktory a jeho sebevědomí mu získalo všeobecnou úctu, vážnost a důvěru.

Muzikova tvář, hubená, složená z drobných záhybů, takže se podobala prázdnému jirchovému pytlíku na tabák, oživovala zmatený svět Martinových horeček. Jakousi podivnou logikou však to nebyl Muzika, ranhojič, nýbrž černá lavice s řemeny, nástroj trestu, a Martin na něj býval přivazován a otáčen kolem příčné osy, jak se mu to dělo, už když jel domů po železnici. Lavice, stále zachovávajíc Muzikovu tvář, se po neurčité době – Martin naprosto ztratil ponětí o čase – proměnila v rakev, i bylo jí všude plno a Martin v ní byl připoután řemeny a byl na ní a pod ní, a rakev, stejně jako lavice i vagón, se s ním otáčela tak dlouho, až omdlel. Jednou se pak Martin probudil do kalného podzimního dne, a uslyšev odkudsi z předsínky tlumený hovor a pláč, pomyslně si, že už asi je mrtev. Světnice, v níž ležel, vypadala navlas jako obytná síňka v jeho rodné chalupě; viděl bílou, prostornou pec, dřevěné malované hodiny, jež se natahovaly závažím, a vlevo od vlhkého kouta, v němž visely dva svaté obrázky

malované na skle, okno, vedoucí do zahrádky žida Kominíka. Druhé okno, obrácené k cestě na padrťském břehu, bylo na protější straně, a světlo, které jím pronikalo, bolelo Martina do očí.

Podíval se na své ruce, ležící na pokrývce, a poděsil se, bylyť jako ruce kostlivce, bílé, bez masa, potažené svrasklou, špinavou kůží. Mrtev, mrtev, myslil si a chtěl zaplakat lítostí nad sebou, ale byl tak sláb, že nemohl. Bylo mu kupodivu, že nikde není rakev, která ho v poslední době tak vytrvale trápila a pronásledovala. Ale nečekal dlouho a uviděl ji protějším oknem, jak pluje mlhavým prázdnem, nesena čtyřmi muži v černém. Pak se objevili, shrbeni a uplakáni, tatínek a maminka, tatínek s cylindrem, maminka v týchž šatech, v nichž chodila do kostela, ale s černým šátkem na hlavě. Za nimi kráčeli v průvodu smuteční hosté, všichni předchýleni, jako by se do nich odzadu opíral vítr. Pohřbívají mě, myslil si Martin s hrůzou, když hleděl na to defilé černých poprsí, stínovitě se šinoucích úzkým rámcem okna. Pohřbívají mě, ale jak to, že jsem tady, a ne tam? Chtěl vykřiknout, ale pro slabost nevypravil z úst nic než slabé, nemohoucí zavržení. Zanedlouho pak uslyšel několikánásobný tápavý, plechový zvuk, jako když muzikanti nasazují a zkusmo oživují nitro svých nástrojů; a vtom tů-tů-tutu, první kvílivé tóny smutečního pochodu vyvstaly z ticha, skutečné, falešné, bezprostřední, jak se mu zdálo, v jeho blízkosti, takže mimoděk pootočil hlavu, kdeže vyhrávají. Ano, už je to tak, myslil si u nesmírné slabosti, je to můj pohřeb, a já nejsem při něm. Cítil se tak ošizen, tak opuštěn, tak osamělý, že slzy mu vytryskly z očí a tekly a tekly nepřetržitě, až usnul vysílením.

Spal dlouho a sladce a beze snů. Probudil ho divoký štěkot psa a hlučný hovor mužských hlasů, zastřených, zdálo se, opilostí. Jeden z nich se pokusil zpívat, i zanotoval několik slov, ale byl přerušen škytnutím. Pak uslyšel drobné kroky, pádící po nerovném

chodníčku za chalupou, provázené dívčím vrískotem a chechtotem několika chlapců; podle cákotu vody, chrstavě padající na zem, bylo lze soudit, že, k nesmírnému rozčilení psa u boudy, prchající holku polévají. Martin ihned pochopil, co se děje: pohřbili mě, myslil si, vrátili se ze hřbitova a teď si dávají do nosu. Takový byl starý mrav, tak se u nich oslavovaly svatby, křtiny i pohřby, tak se smiřoval drsný protiklad života a smrti. Martin poslouchal s jistým zalíbením těmto ozvukům chmelného veselí. Měl jsem jistě slavný pohřeb, myslil si, takový, na jaký se vzpomíná, jako když umřel pan otec Fráňa. Když však bdělý, navzdory své slabosti čilý, nastavoval z peřin uši, uznamenal, že někdo v blízkosti jeho postele tichounce pláče.

Naklonil opatrně hlavu doleva, pootevřel oči a uviděl svou maminku, hezkou, boubelatou, jež sedíc na nízké třínožce, okuláry v dřevěné jímce na nose, látá punčochu a přitom tlumeně vzlyká. Slzy jí překážely při práci, i vytírala si je co chvíle zpod brejlí cípem zástěry, a pak ťukajíc náprstkem do vyspraveného místa, houbu s punčochou daleko odtahujíc od očí, látala a vzlykala dál.

- Maminko, řekl tiše, obávaje se, že se stane něco strašného, když ji, mrtvý, osloví. - Vy jste mě pohřbili?

- Tebe ne, chlapče, ale Lojzík, odpověděla uslzeným hlasem a vstala, aby mu vyměnila mokrý náčinek na čele. - A ty nefantazíruj a spí, kdo spí, ten jí.

Martin se zachvěl po celém těle blahem, když mu položila na čelo studený, čerstvě omočený klůcek. - A jak to, maminko, že jste pohřbívali Lojzík? On umřel?

- Umřel, vzal to krátko, zaplakala maminka. - Kdo by to byl řekl, tak silný, tak zdravý, docela nic mu nebylo, když posledně přijel z Prahy a tys už tady ležel jako lazar, ale chytil to od tebe a všechno se mu to vrazilo do střev a do týdne jel, takový hodný hoch, proč si

Pánbu raději nepovolal mě, starou osobu! – Maminka si sedla na kraj Martinovy postele, odložila brejle a vzlykala tiše a dlouho, zatímco Martin bděle přemýšlel. To jsou mi noviny, hernajskuliferda, já tedy jsem živ, a Lojzík je pod drnem; to se řekne jen tak, ale není to jen tak, morceshadry, není to vůbec jen tak, vždyť to, u všech svatých, znamená, že já teď jsem jediný syn, jediný dědic všeho.

– On, pravda, Lojzík nebyl k lidem, hovořila maminka do mokrého cípu zástěry, kterou si tiskla k očím a k nosu, – ale hodný byl, že se dříví na něm dalo štípat! Však ho tatínek kolikrát za to zmlátil, že prý je takové nemešlo a všechno si nechá vzít a o všechno se nechá ošidit, ale já vždycky říkala, nech ho být a nebí ho, však on se otrká. Nu, má to aspoň odbyto a nikdo ho už nebude mlátit.

Maminka si na něco vzpomněla, i obrátila se trhem polekaně k Martinovi. – Ale ty, Martíšku, pověz, jak jsi k tomu přišel, že máš tak rozšvihanou prdel, jedna jizva, jeden šrám? Cos to proved hrozného, že tě tak bili? Tos nebyl hodný?

– Nebyl, odpověděl Martin, který horečně přemýšlel, zatímco maminka hovořila, o tom, kolik asi tatínek vydělává a jak veliké by mohly být jeho úspory. Pět set zlatých ročně? To nic není, to by ani nestálo za to se lopotit, ale připusťme to, vždyť sazby jsou nízké a lidé jistě platí všelijak: za třicet let, co tatínek to řemeslo provozuje, byl by mohl uspořit patnáct tisíc – s tím by se už, hrome, dalo něco podniknout! A možná že má daleko víc, možná že vydělává čistého ne pět set, ale tisíc, dva tisíce, a kdovíkolik podědil po dědečkovi, a kdovíkolik mu maminka přinesla věnem! Cifry se začaly Martinovi v hlavě plést; počítal, počítal, a najednou vy počítal, že tatínek nemůže mít uspořeno míň než dva milióny, ale s leknutím si uvědomil, že mezitím zapomněl, jak k té cifře dospěl. Připadalo mu, že tímto zapomenutím zavinil nenávratnou ztrátu tatínkova kapitálu, a že nepodaří-li se mu najít klíč k té cifře,

všechny otcovy peníze propadnou, i zaplakal slabostí a bezmocí. – Vždyť jsem už to měl, řekl lítostivě, – dva milióny mi vyšly, jako že dvakrát dvě jsou čtyři, na jakém podkladě jsem to počítal?

Maminka zalomila rukama. – Už ho zase chytá horkost, Jezukriste, jestli vás ztratím oba, já si něco udělám! Martíšku, chlapečku, nechtěl bys něco jíst?

– Chtěl, řekl Martin.

Maminka vyskočila, potěšena. – Mám tu pro tebe mléčnou polívku, už tě s ní krmím čtrnáct dní jako mimino, Muzika říká, že nesmíš dostat nic jiného, ale on nemá rozum, cožpak to je nějaká strava pro dospělého mužského? Je tu jídla po Lojzíčkově funusu, že by se s ním dal potok zastavit, a všechno to sežerou cizí ožralové, nechtěl bys, Martíšku, něco na zub? Pečenou kachničku nebo krůtu nebo makový koláč?

– Kachnu, řekl Martin.

Maminka radostně odběhla. Tímto okamžikem bychom tedy mohli své vyprávění uzavřít a jít z kola ven, není pochyby, že unikl-li náš hrdina o vlasek smrti v uličce, za mamčinu pečenou kachnu by byl tentokrát zaplatil životem bez pardonu. Nebylo však psáno, aby se rozžehnal se světem, aniž splnil svůj osudový úkol. Proto nanovo tvrdě usnul, než se maminka vrátila s vražedným pokrmem, a probudil se až nazítří ráno s hlavou už čistou, prostou fantastických, neuchvatitelných miliónů, zato plnou zdravého, hřejivého vědomí, že všechno, co tu je, mu jednou bude patřit.

3

Teprve když poprvé vstal z postele, ukázalo se, jak těžce utrpělo jeho tělo nemocí. Musil se učit chodit jako malé dítě, vlasy mu

slezly s lebky do posledního chloupku a odumřelá kůže se loupala jako hadí. Když se jednou za slunečného dne na počátku prosince prošoural vraty a vystrčil nos na cestu před chalupou, děcka, která si hrála na potočném břehu, při spatření jeho hlavy kostlivce, nejistě sedící na stařecky schýleném trupu, rozprchla se s polekaným křikem. Ale síly se mu vracely každým vdechnutím, každým tepem srdce, vlasy mu znovu narůstaly, stejně husté, stejně hřebíkaté, jako byly, a tváře se plnily.

Bratrova smrt zmařila jeho úmysly, že se domůže revize letákové aféry a že se vrátí, rehabilitován, do škol. Bylo samozřejmé, že otcovo hospodářství a živnost nemůže zůstat bez nástupce a že mladší bratr nastoupí na místo staršího, zemřelého, a Martinovi nenapadlo ani cípem myšlenky, aby se této nutnosti postavil na odpor; ostatně proč by se stavěl? Plány do budoucnosti, jež si vysnoval za svého měsíčního pobytu v ajnclíku, byly sice pevné a jasné, ale otcův dobře zavedený dopravní a komisionářský obchod a jeho peníze ve spořitelně byly ještě pevnější a jasnější. Proto hned po Novém roce roku šedesátého se Martin spokojeně oblékl do bratrova formanského kabátu, jež mu maminka byla založila v rukávech a v podsazení, navrtal novou díрку do Lojzíkova širokého opasku, než si jím sevřel boky, a za časného jitra nastoupil s tatínkem svou první cestu do Prahy.

Hoj, to byl pro starého Nedobyla jinačí pomocník, jinačí společník, než býval nešťastný Lojzík! Tatínek měl zprvu starost, že chlapec, zkažený školami, nebude se umět postavit k pořádné práci, ale podceňoval synovu horlivost a úslužnost, jeho píli, jeho přizpůsobivost. Martin byl sice vážný, nedovedl špásovat, ale zato byl samé „prosím“ a „jen se spolehnou“ a „bude to“ a „podívám se, co se dá dělat“ a „nestarají se, sám se postarám“ nebo „jistě, jistě počkám na odpověď“, a tvářil se při tom tak pozorně, tak oučinně,

že lidé mívali dojem, že mu působí radost jim sloužit. A to jim dělalo tuze dobře. Martin se stal oblíbeným u otcových kunčoftů, stejně jako býval oblíben u svých představených v konviktu a profesorů v gymnasiu, neboť dovedl jevit zájem, nemrkavě a pozorně poslouchat, co mu kdo povídá, a přesně plnit všechny příkazy. Bylo proto lze předpokládat, že nepodrazí-li mu nohy kterási nová letáková aféra a nebude-li vystaven nové zkoušce, v níž selže jeho vrozený společenský um, dojde úspěchu i v tomto novém oboru, kde nešlo o svrchovanou jednotnost Boží, ale o peníze.

Smrt, tato věčná vyrovnatelka rozporů, odklidila tedy první z tří kardinálních starostí starého Nedobyla; už se nemusel trápit otázkou, co bude, až mu nemoc a stáří jednou vytrhnou opratě a bič z ruky, neboť jeho výtečný Martin, ach, kdo by si to byl pomyslíl ještě před rokem, se otáčel kolem vozu a koní, až milo pohledět, a měl se k lidem, až se srdce smálo. Zato jeho druhá starost, strach před novým státním bankrotem, dotírala stále drsněji, nebyloť pochyby, že rakouské hospodářství skomírá. Počátkem téhož roku se začaly množit nové povážlivé zprávy, jedna horší druhé: byl zatčen a oběsil se ve vězení nejvyšší dodavatel armády polní maršálek Eynatten, ministr financí Bruck, obviněn z nepoctivosti, se podřezal břitvou, vysocí úředníci a generálové se počali houfně uchýlovat do svých soukromých kabinetů, aby si prohnali kuli hlavou; a to nedělalo mezi prostým lidem dobrý dojem. Byla vypsána nucená státní půjčka a zvýšeny daně; a to působilo dojmem ještě horším. Měl tedy tatínek Nedobyl proč kývat svou sivou hlavou, proč vzdychat nad svými spořitelními knížkami. A třetí starost starého Nedobyla, jeho dávný strach před železnicí, jež jednoho dne zničí jeho živnost, přestala být starostí a stala se trapnou jistotou. Zpráva o tom, že císař pán schválil stavbu nové dráhy z Prahy přes Rokycany na Plzeň a na Bavorsko, objevila se ve všech

novinách, a hned na jaře šedesátého roku počali geometři měřit a kolíkovat trať.

Uchyloval se tedy otec Nedobyl stále častěji k svým lékům, k jeřabince, čertu nebo slivovici, ale tu mu nastávala nová mrzutost, protože Martin, který sice nepil, ale zpočátku přihlížel aspoň se shovívavým porozuměním tomuto zdravému otcovu činění, počal mu v něm bránit stále opovážlivěji. – Máte-li žízeň, tatínku, je tu ve flašce ještě kafe, říkal, když se Nedobyl cestou chtěl zastavit před některým ze svých oblíbených hostinců na císařské silnici. Starý sice dovedl hravě odrážet takovéto útoky poukazem na svou autoritu otce a pána živnosti, ale utrápený pohled, jímž Martin sledoval každou stupečku mizící v rodičově hrdle, a jeho ohavné úvahy o tom, že daří-li se jim dnes jakžtakž, nebude se jim dařit zejtra, až parochod zabije všechen provoz na silnici, dovedly tatínkovi otrávit každý doušek. Lojzík byl pitomý, jak daleko viděl, myslíval si starý, ale aspoň nebyl skrblý. A poslušný byl, ach, ten by si byl raději ukousl jazyk a spolkl, než by se byl odvážil něco nedopřát svému vlastnímu starému otci.

– To mám zastání, ten dovede, všivák, člověka potěšit! stěžoval si mamince. – Já už nemůžu poslouchat to jeho věčné: Teď je nám jakžtakž, ale až bude zle, každý krejcar nám bude dobrý.

– A nebude nám každý krejcar dobrý? namítla maminka, láskyplně úsměvná jako vždy, když šla řeč o Martinovi.

– Co je mu do našich krejcarů? hněval se tatínek. – Je to jeho vůz, je to jeho živnost?

– Není, ale jednou bude, a tak se nediv, že se stará, na to maminka.

A Martin se staral, až si tatínek hněvem div kníry neukousal. Zpočátku oklikami, zaobaleně, pak stále příměji a neomaleněji dotíral na otce otázkami, má-li nějaké úspory, a kolikže jich je

a kdeže jsou a jakéže jsou a kdeže jsou doklady a cože otec s nimi míní podniknout.

- To víš, něco jsem si za ta léta dal stranou, ale moc toho není, odpovídal starý, ale syn se nedával uspokojit touto uhýbavou odpovědí:

- Něco, to se dá myslet. Ale kolik, tatínku, kolik? naléhal stále směleji.

- Co je ti, mordyje, do toho, kolik mám? rozčiloval se tatínek. - Já pracoval a vydělával, zatímco tys nesvedl nic, než že ses dal vyhodit ze školy a naverbovat na vojnu. Co mám, to mám, a ty mi do toho nestrkej nos, nebo ti jich na ten tvůj rozsekaný zadek ještě pár přidám.

Člověk méně houževnatý a méně dbalý hmotných statků by se zajisté byl dal odmítnutím tak pevným a rozhořčeným odradit od všech dalších pokusů. Ale ne tak Martin. Trápen starostmi, že otec své úspory propije, probije, prospekuluje nebo pohřbí v novém státním bankrotu, jehož se bál tak jako v té době každý, kdo měl peníze, bez konce řeše neřešitelnou rovnicí o nekonečném počtu neznámých, která ovládla jeho mysl hned od první chvíle, kdy ještě horečný zvěděl z matčinyh úst, že jeho starší bratr umřel, do omrzení kalkuluje a sumíruje, kolik asi tatínek má a kolik by měl, kdyby nepil, Martin se nevzdával a nepřestával na otce útočit.

- Nejde o mne, tatínku, já se už na světě nějak protluču a užívím, řekl otci jednoho pondělního večera v září roku jedenašedesátého, když šťastně dorazivše do Prahy, večereli v šenku svého hostince U Charouzů, a když zavlaživ jídlo džbánkem plzeňského, otec nabyl nálady sdílné, příznivé rozumářským úvahám. Místnost, už od soumraku přeplněná koňskými handlíři a vozky, senaři a ovesnáři, byla tak zakouřená, že světla plamenů, volně šlehající z černých plynových rour, jen stěží pronikla hustými mraky ta-

bákového dýmu, v líných proudech se provalujících pod nízkým klenutým stropem. Hráči bulky uprostřed místnosti bouchali při vynášení karet do stolu pěstmi, až nadskakovaly sklenice, jedno-
nohý stařík s dřevěnou protézou obcházel stoly a překřikoval horkou, zmatenou směs hlasů, nabízeje slanečky, jež nosil v javorových necičkách, a do toho všeho drnkala harfa, provázená houslemi starého šumaře s černými okuláry, asi slepého, jehož vychrtlý trup se nořil v pozadí místnosti z oblaků kouře jako bysta truchlivého anděla.

- O sebe se nebojím, mluvil Martin do otcova růžového, chlupatého ucha, - ale krvácí mi srdce, když si představím, že celá práce vašeho života by jednou mohla přijít nazmar. Třicet let, můj ty Tondo, třicet let po padesáti týdnech, to máte okrouhle půldruhého tisíce jízd do Prahy a půldruhého tisíce jízd z Prahy, dohromady tři tisíce jízd po šestnácti hodinách, to je bezmála padesát tisíc hodin strávených na silnici, a to nepočítám nakládání a vykládání a roznášku a všechno dohromady, to kdybych počítal, tak by to bylo...

- Dost! vykřikl tatínek, chytiv se za svou tlustou, plešatou hlavu.

- Já nic, tatínku, pokračoval Martin, - já jen, že se bojím, aby to všechno nebylo pro nic za nic. Nechci vědět, kolik máte uspořeno, mně stačí to, co jste mi řekl, že něco máte, a o to něco se třesu, tatínku, abyste o to nepřišel, jako přišel o své peníze strýc Jáchym. Věřte mi trochu, že to s vámi dobře myslím, kdo jiný to s vámi má dobře myslet, ne-li váš syn!

Martin shledal s potěšením, že otcovy oči trochu naběhly slzami.

- Já vím, že jsi hodný chlapec, i když jsi na krejcar jako čert na hříšnou duši, řekl starý forman. - Ale co mi jsou platné takové

řeči. Myslíš, že se sám nesoužím, div že mi hlava nepukne, když pomyslím, co bude? Tak nemluv a porad', co dělat!

- Poradit? řekl Martin. - Což o to, poradit bych dovedl, ale to bych musil nejdřív vědět, kolik máte.

Tatínek zeškvířil oči, když odpověděl: - Kolik mám? Měl bych víc, než kolik mám, kdybys byl poctivý a kdybys mi nic netajil. Pověz, kolik ti zůstalo za nehem za tu dobu, co se mnou jezdíš? Myslím, že bych moc neprohádal, kdybych řekl takových padesát šedesát zlatých, co?

Martin se lekl. Ve své snaze ochránit rodinný majetek před otcovou rozmařilostí vskutku prováděl některé drobné obchůdky na vlastní pěst, ponechával si spropitné a peníze, jež sám vyinkasoval, neodváděl otcí nachlup přesně. Rozmnožil takto své úspory na osmdesát zlatých; a bylo úděsné zvědět, že otcí z těchto machinací nic neušlo a že, ač viděl do synovy tajné šrajtofle, až dosud nic nenamítal.

- Ale to nic, to nevádí, jsme přece jedno tělo a přejeme si jeden druhému to nejlepší, řekl otec. Napil se ze džbánu a zastrčil si oba palce za průramky vesty. - Už o tom nemluvme: co jsi mi zatajil, Martíšku, to si nech, a co já vypil, z toho ti taky nebudu skládat účty. Ale tys mi chtěl poradit, jak to zařídit, aby to s námi nedopadlo jako s tou selkou z pohádky, která si nabrala zástěru plnou zlata a donesla ji domů plnou psích hovínek, ne? Dejme tomu, že mám na hotovosti - já neříkám, že tolik mám, ale dejme tomu, že mám třicet tisíc zlatých. Tak teď mluv.

Martin byl zklamán, bylť si vybájl částku mnohem vyšší, ale upokojil se pomyšlením, že otec mu bezpochyby neřekl pravdu a že jeho hotovost je mnohem, mnohem vyšší, jistě aspoň dvakrát nebo třikrát. A odmítnuv netrpělivým zatřepáním ruky jednonohého prodavače slanečků, který se zastavil u jejich stolu se svými

necičkami, řekl přemítavě, že si tím moří hlavu už dávno, ale dlouho že nebyl s to najít to pravé. Koupit šperky, perly nebo drahé originály? To by mohla být dobrá investice, kdyby tomu člověk rozuměl, ale on, Martin, tomu nerozumí za mák a lze předpokládat, že tatínek asi taky ne. – Shledav se v otcově tváři, zpola zakryté zpěněným džbánkem, z něhož právě pil, s výrazem pozornosti, ano údivu, pokračoval s větší jistotou. – Nebo snad nemovitost, nějaký dům? To by šlo, ale zatím jsem nenašel nic vhodného.

– On nenašel nic vhodného, zvolal otec, plesknuv se do dlaní.

– Tys už něco hledal?

– Hledal, odpověděl Martin směle, neboť otcův výkřik byl spíš rozveseleně udivený než rozhněvaný. – Dokonce jsem odpověděl na několik anoncí v novinách, a sám jsem už dal dvě anonce vytisknout.

– Nepovídej! řekl otec překonán. – Tys chtěl koupit dům?

– Nechtěl. Mých padesát zlatých nestačí na koupi domu. Ale počítal jsem s tím, že kdybych objevil objekt nesporně výhodný, snad by se mi podařilo vás přemluvit, abyste ho koupil.

Hudba na druhém konci šenku přestala hrát a harfenistka, oděná bílou rízou se zlatým premováním, vstala od svého nástroje a jala se obcházet stoly s talířkem v ruce.

Otec chvíli tiše vrtěl hlavou. – Ty holomku, ty holomku! Ale nic jsi, to se rozumí, nenašel.

– Našel jsem leccos, ale pořád to nebylo to pravé. Nakonec jsem došel k názoru, že jsem na špatné cestě, když chci peníze jen zachránit, namísto abych chtěl peníze vydělat, zdvojnásobit, ztrojnásobit vaši hotovost...

– I kuš, řekl tatínek už dopálen a odplivl si na černou podlahu.

– A tak jsem si vzpomněl na to, co jsem viděl ve Vídni, pokračoval Martin. – Vídeň má hradby jako Praha, vlastně měla, už za

mého vojančení je začali bourat. Jenže zatímco v Praze za hradbami není nic, jen pár fabrik na Smíchově a v Karlíně, ve Vídni za hradbami rostou celá města. A teď považte, jak se Vídeň roztáhne, až hradby docela zmizí, a jak tam pozemky stoupnou v ceně. Jen si vzpomeňte, jak ze strýce Jáchyma byl přes noc boháč, když padly hradby v Rokycanech.

- Vzpomínám hlavně, jak přišel o všechno, namítl tatínek.

- Ano, přišel o všechno, protože své pozemky prodal, řekl Martin. - Ale tady jde o to, pozemky koupit a držet, držet. Slyšel jste, co se stalo na Dobytčím trhu? Obec skoupila za babku ty shnilé baráky, které tam dělaly ostudu, a že na jejich místě založí park. Ale majitel jednoho domku si postavil hlavu, že neprodá a neprodá, a držel a držel a štajgroval cenu, až ji vyštajgroval na pět tisíc zlatých! Pět tisíc zlatých, tatínku, za takovou chajdu na spadnutí, když všichni kolem prodali své domky po dvou, po třech stech! Držet pozemek, tatínku, držet a čekat, až stoupne cena, to je celé tajemství.

- A stoupne? zeptal se otec, hodiv krejčárek harfenici s talířkem, jež došla k jejich stolu.

- Stoupne! vykřikl Martin, bledý rozčilením. Tatínkův odpor se zřejmě hroutil, ale stačila malá neopatrnost, malá nešikovnost, malé nediplomatické uřeknutí, aby se starý zase stáhl do své ulity. Chtěl ho udržet v dobré náladě, i zakýval horlivě na číšnici, která se prodírala mezi stoly, po věnci zpěněných džbánek v každé ruce. - Nemyslete si, tatínku, že Praha zůstane navěky tak umrněná a uhnípaná, jako je teď! To jste neslyšel, že někdy napřesrok začnou vrtat tunel skrz Letenský vrch? A o bourání hradeb se už taky mluví. A teď, prosím, počítejte. Čtvereční sáh pozemků u Botičského potoka dnes stojí bratru osm zlatek, ale až padnou hradby, bude stát nejmíň třikrát až pětkrát tolik. Za vašich třicet

tisíc byste dnes dostal bezmála čtyři tisíce sáhů, to je ohromný flák půdy na celý blok domů, neváhejte a kupujte, kupujte ještě dnes, protože zítra bude pozdě.

- Tak dost, přerušil ho otec, silně udeřiv dlaní do stolu. - Předně žádných třicet tisíc zlatých nemám.

Nemáš, protože máš víc, pomyslí si Martin.

- Za druhé Praha není Vídeň. Tunel skrz Letnou a bourání hra-
deb, to jsou babské povídačky. A já nejsem žádné bláznivé třešti-
prdlo, abych se na stará kolena pouštěl do špekulací s pozemky. Do
těch se spánembohem pouštěj sám se svými penězi, až si nějaké
vyděláš. - Napil se, a nabrav do koutků očí vrásky úsměvu, dodal:
- Máš šedesát zlatek, pověz, když jsi tak silný v počtech, kolik bys
za to dostal sáhů u Botiče.

- Nemám šedesát, mám jen padesát zlatých, odpověděl Martin.
- A za ty bych dostal šest a čtvrt sáhu.

V počtech byl Martin vskutku procvičen znamenitě.

- Šest a čtvrt, řekl posměšně starý. - To je přece flák země, na
kterém by se dal postavit docela slušný prasečí chlívek.

Ač vlastní výsledek této rozmluvy byl nepříznivý jeho zámě-
rům, Martin cítil, že se přec dostal o notný kus cesty kupředu.

4

*Plzeň, sestra Prahy,
svorně sloučí snahy
svazkem nové dráhy
na zdar vlasti blahý.*

Dobová rýmovačka k oslavě
první jízdy po plzeňské trati

Koncem července dvašedesátého roku osiřel za rokycanskými humny pestrý tábor dřevěných bud a kůlen, stanů a přístřešků, v němž bydlil nečesaný nárůdek ajznbonských tovaryšů, stavěčů trati, sehnaných z různých končin Evropy, hlavně z Taliánska. Rokycanští starousedlíci si už tak zvykli je vídat všady na ulicích, v krámech a v hospodách, tak se sžili s hlučnou přítomností těch nestarostných kočovníků technického věku, že když zmizeli, město, ač nadále otrásané tvrdými koly poštovních a formanských vozů, nadále oživované nepřetržitým proudem poutníků, najednou všem připadalo opuštěné, jako mrtvé.

Provoz na císařské silnici neustával, protože nebyl dosud zahájen provoz na silnici železné. Pršelo vytrvale a jemně v ten pozdně letní čas, a kolejnice, to podivné lidské dílo, trochu příšerné ve své tiché jednotvárnosti, nabíhaly žlutavou vrstvičkou rzi. Od obzoru k obzoru se táhly na svém štěrkovitém náspu krajinou, poslušně uhýbajíce všem rozmarům terénu, skalinám a kopcům, bažinám a řekám, zdánlivě nemajíce jiný úkol a jiný účel než ležet tam, kam byly položeny, tvořit celek s dřevěnými pražci a být vždy a všude přísně rovnoběžné.

Občas po nich projela hračkovitá drezínka, poháněná dvěma ajznbónáky, rytmicky kolébajícími pákovým vahadlem, jako by čerpali vodu, a jednou se po nich přehnala, zlobně bufajíc, osamělá lokomotiva, zastavila se před novou nádražní budovou, kde dosud pracovali klempíři, a nabrala vody, než se vydala na další cestu; a v Rokycanech se pak vyprávělo s posměškem, jak složité že to nabírání vody bylo, neboť strojevůdce ne a ne se kloudně trefit k nádrži, nejprve přešel, pak couvl a přešel zas, takže se zdálo, že bude šíbovat sem a tam až do skonání věku!

Tak míjely týdny a řádný provoz na nové trati nezačínal a nezačínal, koleje přecházely ze žluta do brunátna, neboť ty ubohé

drezínky nestačily je vyleštit, i vyprávělo se po městě, že páni nahoře v odvěké rakouské bezhlavosti sice poručili položit trať, ale zapomněli na maličkost, že k ní nemají stroje, vozy.

Ukvapené to řeči, marný to odraz zbožného přání Nedobylů a jim podobných, jimž železnice hrozila zničením. Jednoho večera v půli září městský policajt, jako všude jinde v malých českých městech zvaný Šavlička, vyšel z radniční budovy krokem nadmíru důležitým, a když stanul na svém prvním postu u mariánského sloupu před kostelem, jal se bubnovat tak důkladně a tak dlouho, jak činíval, jen když přinášel zprávu nad jiné významnou, o vypuknutí války nebo o vypsání nových daní. Ustal a zastrčil své paličky za poutka na opasku, teprve když viděl, že ve všech oknech na náměstí se objevily hlavy, a když se lidé seběhli z vedlejších ulic. Pak, příjemně si vědom napětí, jež se upínalo k jeho osobě, nasadil si cvikr a hromovým hlasem přečetl úřední oznámení, že první parochod projede po nové trati před polednem dne devěťadvacátého tohoto měsíce a že všechno obyvatelstvo města se vyzývá, aby se v plném počtu dostavilo k uvítání představitelů vládních úřadů, kteří se této první slavnostní jízdy osobně zúčastniti ráčí.

K tomu nikoho nebylo třeba pobízet dvakrát. Parochody v Čechách sice už dávno nebyly novinkou, vždyť bylo tomu už plných sedmnáct let, co první vlak přijel do Prahy, tenkrát z Olomouce, ale na Plzeňsku a Rokycansku dosud byly něčím nevídaným. Proto onoho pondělního dne, devěťadvacátého září roku osmnáctistého dvaadesátého, se sešlo černo lidu nejen na nádraží, ale i mimo nádraží donedohledna po délce trati.

Přibyli zvědavci z Borku, ze Svojkovic, z Holoubkova, Mýta, ano i z Kařezu, ti vozem, ti po svých, všichni v černém jako na pohřeb. Členové magistrátu s manželkami a přední měšťané přijeli na nádraží v kočárech, purkmistr, jemuž ovšem připadl úkol uvítat

příjezd parochodu slavnostní řečí, kterou mu ochotně sepsal ředitel hlavní školy, horlivý ochotník a hbitý deklamátor, objevil se v novém fraku a v novém cylindru s šesti lesky, a všeska v novém byla také jeho mladá manželka.

Zástupu stále přibývalo, i byla před polednem, kdy vlak měl přijeti, mačkanice na peróně taková, že setnina myslivců, jež před tratí stála čestnou stráž, musila utvořit kordón, aby někdo nebyl vytlačen pod kola řídicího se parochodu. Vedle dřevěné slavobrány, klenoucí se nad vchodem na nádraží, tlačily se družičky v bílých a růžových šatečkách, ucloumané, pomačkané a vyjevené, vedle nich cechové s korouhvemi, prvním mezi všemi řezníci v bílých zástěrách a s aksamitovými čepicemi na hlavách, hrůzné šířičiny na ramenou. Za nimi stála muzika s nástroji skvěle naleštěnými a vlevo u zdi městská honorace, rozčilený purkmistr v popředí, koutkem oka naposled ještě pročitající svou řeč.

Rodina Nedobylova byla v černém jako všichni, maminka, všeska uplakaná, bez svého zlatého čepce, jen v šátku, ale se zlatými penízky na krku, tatínek drobet nakurážený, protože od desáté hodiny dopolední zaháněl ve formance U Bílého lva svůj žal; a měl proč být žalostný, vždyť bylo pondělí, tedy den, kdy se pravidelně dával na cestu do Prahy. Za třicet let se mu stalo jen pětkrát nebo šestkrát, že v pondělí nemohl vyjeti. Naposledy se to stalo před třemi roky, když umřel Lojzík, pak v roce dvaapadesátém, když si uhnal zápal plic, a v osmačtyřicátém, když v Praze vypukla revoluce, Martin sice tatínka přemlouval, aby bez ohledu na úřední vyzvání práskli do koní a jeli, ale tatínek chtěl být při prvním příjezdu té železné potvory, čert aby ji odnesl do horoucích pekel, a že prý musí na vlastní oči to své zničení, to své neštěstí, tu svou zkázu vidět. A co si tatínek vzal do své tlusté, kulaté hlavy, to plátilo a na tom zůstalo.

O půl jedné se na obzoru objevil chomáč dýmu, lidé ožili a napřímili se, páni z radnice smekli cylindry a kapelník vztáhl ruce, aby hudba spustila, jakmile se vlak objeví, ale byl to předčasný poplach. Objevila se samostatná začouzená lokomotivka starodávného typu, s vyzáblým předlouhým komínkem, jedna z těch, které běžaly po Čechách už před patnácti lety. Pustili ji po trati před slavnostním parochodem, aby mu zaručila bezpečnost.

Objevil se čtvrt hodiny po ní, přihlásil se z dálky nesmírným hvizdem a bufaje dým a páru, zastavil na první koleji, pyšný, naleštěný stroj moderního tvaru, nízký a hranatý jako krabice, s nevysokým komínem trychtýřového tvaru, ověncený girlandami růží, jež uvadaly na jeho horkém železném těle. Vlekl za sebou tři citrónově žluté vozy první třídy. Za zvuků Haydnovy císařské hymny, s nimiž se nesourodě prolínala slavnostní střelba z moždířů, vystoupil z prvního vozu za lokomotivou pán rychlých, nervózních pohybů, nejvyšší představitel říšské vlády v Čechách, místodržitel svobodný pán Kellersperg, provázen dvěma úředníky posupného vzezření, kteří se tvářili, jako by oni to byli, již parochod vynalezli a postavili. Za okny vagónů bylo vidět tváře ostatních vybraných cestujících, důstojníků ve velkých uniformách, hodnostářů a představitelů stavů.

Dokud hudba hrála hymnu, stáli všichni v pozoru; pak přistoupil k místodržiteli, cestou se hluboce ukláněje, purkmistr, aby přečetl svou řeč.

- V tomto historickém okamžiku, který znamená převzat v dějinách našeho kraje, začal třesoucím se hlasem, a zčervenal a zmátl se nesmírně, když jeden z posupných úředníků se k němu přitočil a ostře mu sykl do ucha: - Krátce! Krátce!

Purkmistrova úvodní věta byla levná, ale pravdivá: byl to historický okamžik, a všichni, kdož se dívali na tu černou mašinu, tiše

sténající utajenou energií, s párou dravě unikající všemi otvory, co jich jen měla, s věncem zavěšeným kolem krku, totiž kolem komínu, což jí dodávalo vzezření obludně živočišného, cítili silně, že nastal konec starých časů, začátek něčeho radikálně nového. Mállokdo z lidí shromážděných na nádraží byl tímto koncem starých časů poškozen tak jako rodina Nedobylů. Nicméně Martin byl dalek toho, aby k parochodu, tiše šupějícímu před jeho očima, cítil nenávist nebo aspoň nesympatii. Zakusil už dvakrát v životě nádheru hladké, rychlé jízdy po kolejích. Ač z císařské Vídně poznal jen okrajové čtvrti, dovedl si přece udělat představu o její velkoměstské odlišnosti od ospalé provinciální Prahy: to je proto, myslil si, že tam mají už bůhvíjak dlouho vlakové spojení s celým světem, a to nastane v Praze taky, až bude železnic víc. Jezdil se svým otcem poslušně, oddaně sloužil jeho dopravnímu vozu, ochotně plnil všechna přání tatínkových zákazníků, bez chyby doručoval psaníčka a balíčky a vyřizoval vzkazy. Ale byl si plně vědom neudržitelné starodávnosti tohoto počínání a od první chvíle nepochyboval o tom, že i kdyby nedošlo k výstavbě železnice do Plzně, on, Martin, nebude jezdit s formanským vozem až do své smrti a při první příležitosti přesedlá na něco nového, výnosnějšího, nadějnějšího. Ostatně co je do řemesla, které vynáší, pokud tatínek mluvil pravdu, jen tisíc zlatých čistého do roka.

Zatímco syn takto přemítal, maminka tichounce plakala do kapesníku; a když se podíval na otce, sevřelo se Martinovi srdce, ač nebylo obzvláště citlivé. Starý forman, vyhaslé oči nemrkavě upřené na bezhlesně dýmající parochod, byl v tváři popelavý, strnulý, jen ústa pod bílým knírkem se mu chvěla a zdálo se, že je menší, než býval, jako by se po kotníky byl propadl do země. Tak to tu máme, myslil si; teď je doopravdy po všem, po všem, po všem. Třicet let jsem jezdil, a teď patřím do starého železa. Mohut-

nost stroje, jež málokdy v životě viděl tak zblízka jako teď, byla zdrcující; postavit se jeho vůz vedle té potvory, vypadal by jako dětský žebříňák. Starost, která ho týrala už patnáct let, se splnila, okamžik, kterého se bál, nastal. Jeho život byl u konce, a připadalo mu, že byl marný.

Ač purkmistr o překot mlel svou řeč a přeskakoval, co mohl, místopředseda zdvíhal špičku levé nohy a podupával chodidlem do tvrdé půdy perónu ve vzrůstající netrpělivosti. Vyslechl dnes už v Plzni půlhodinovou řeč o historické chvíli, jež znamená převrat v dějinách celého kraje, a v Chrástu, kdež byla první zastávka parochodu, pronesl tamní starosta dvacetiminutovou úvahu o zlatém písmu, jímž by bylo třeba zapsat tento veliký den do dějin. A po rokycanském uvítání bude třeba ještě vyslechnout slavnostní řečníky ve Zdicích, Berouně, Zadní Třebáni, a to nejhorší zajisté přijde na konec, v Praze. Kdyby to šlo na přeskáčku, uvažoval, jako se uvažuje ve chvílích smrtelné nudy – řečník v Zdicích by mluvil o zlatém písmu, v Berouně o historickém okamžiku, v Třebáni o zlatém písmu, a na Prahu připadne, to se rozumí, historický okamžik. – A využiv chvíle, kdy purkmistrovi se nějak pomátly listy rukopisu, místopředseda mu bleskurychle podal ruku a srdečně poděkoval za jeho krásná slova, jež provždy zůstanou zlatým písmem zapsána ve všech srdcích.

Pak přistoupila k místopředsedovi první dáma města, choť majitele hutí, a podala mu obrovitou kyticí nevídaných skleníkových květin, a nakonec se bázlívě přiblížila po tenkých nožkách, jež černé punčochy činily ještě tenčími, jedna z družiček v nadýchaných růžových šatečkách, aby odříkala oslavnou básničku. Učila se jí, chuděra malá, kudy chodila, až ji uměla tak dokonale, že sebevětší tréma ji nemohla vyvést z konceptu, ale Kollersperg asi nebyl milovník poezie. Než mohla otevřít hubinku, popleskal družičku

po růžové tváříčce, a vlídně pokynuv uklánějícímu se obecenstvu, nastoupil do vozu, přičemž mu snop skleníkových květin, dar cho-
ti majitele hutí, zřejmě překážel. Jeho posupní průvodci ho ihned
následovali, muzika spustila pochod Radeckého a vlak, provázen
máváním klobouků a provoláváním slávy, se pomalu rozjel.

- Aspoň si teď konečně odpočineš, řekla maminka, když se
Nedobylovi vraceli z nádraží domů. Plaše přitom pokukovala
kulatýma očima po svém muži, zdali na něj tato dobře míněná
útěcha zapůsobí. Zapůsobila jinak, než doufala. Starý muž se totiž
rozpálil hněvem.

- Proč bych odpočíval? řekl, zčervenav v tváři, najednou tak
rozčilen, že nemohl pokračovat v chůzi, i rozkročil se uprostřed
cesty a polouzdvihl obě ruce. - Kvůli tomu, že sem zavedli tu po-
tvorskou mašinu, nejsem snad už se svým vozem k ničemu dob-
rý? A to jsou mi novinky, a to se podívejme. I kdyby byla tisíckrát
silnější, tisíckrát rychlejší než mí valaši, není nic platná bez mé
hlavy. To jsem opravdu moc zvědav, jak bude parochod selkám
prodávat v Praze máslo. A jak bude lokomotiva doručovat dopisy,
až někdo bude chtít ušetřit za známku. A jak se budou páni od
dráhy tvářit, až jim někdo přiveze třeba tamhle z bouračky staré
dveře a okna, a prej prodejte mi to někde v Praze na novostavbě.
Já jezdím pomalu, ale dá se se mnou mluvit, a s mašinou se mluvit
nedá, a proto Nedobylů vždycky bude potřeba, to si oba запиšte
za uši.

Byla to slova pošetilá, vědělt Nedobyl až příliš dobře, že forman
v konkurenčním boji se železnicí dosud nikdy neobstál; však také
jeho vzplanutí netrvalo dlouho, a když se vyzlobil, starý muž hned
zase sklesl a přichoulil se do sebe. Ale jeho slova o hlavě, jež chybí
železné mašině, vzbudila v Martinovi myšlenku nadějnou a plod-
nou. Opravdu, chybí jí hlava, ta hlava, jež ve formanském řemesle

je nade vše důležitá; kdo ji nahrazuje? Ty spediční, ty zasílatelské závody, jeden z nich Martin vídal ve Vídni, když chodíval se strážním oddílem do Stadlau. Má Vídeň železnic, že víc jich už ani mít nemůže, ale formanské vozy, nachlup podobné vozů otcovu, přece jezdí po jejích ulicích; inu jakpak by ne, parochod přece zboží dopraví ze stanice do stanice a ani o chlup dál, a je to zase jen člověk s vozem a s koňmi, který se ho pak musí ujmout, aby se dostalo tam, kam patří, do obchodů a do rukou zákazníků. Nic není ztraceno, není všem dnům konec; dovede-li forman osedlat koně, proč by nedovedl osedlat železnici a přinutit ji, aby pracovala v jeho prospěch, namísto aby ho ničila? Ovšem pak by už nebyl formanem, byl by speditérem, a nemohl by sedět v Rokycanech, byl by nucen přesídlit do Prahy, tak jako ten karlínský zasílatel, jehož nábytkový vůz padl Martinovi do očí onoho truchlivého jitra, kdy odešel z konviktu a ubíral se po Františkově nábřeží, chtěje se utopit...

Když byli doma, tatínek, smutný, vyhaslý, odešel do stáje a bylo ho pak dlouho slyšet, jak, bruče a vzdychaje, mluví ke svým koňům. A Martin si všiml s tísní, jak maminka, právě když sypala slepicím, z ničeho nic s úlekem popoběhla, aby sebrala a schovala provaz, povalující se uprostřed dvora. Bála se asi, aby náhodný pohled na provaz v tatínkovi nevzbudil myšlenku nejzoufalejší.

K večeri byla slanina, otcovo jídlo nejmilejší. Jedl však málo, zato tím víc si přihýbal ze džbánu s pivem, jež maminka přinesla z hospody vršitý, ač jindy jej dávala plnit jen napůl. Mlčel, jen sám sobě něco bezhlesně povídal, a rozveselil se, teprve když maminka po jídle postavila na stůl hliněnou baňatku slivovice.

- K čemu takové oslavy? řekl, ale oči se mu zaleskly a do tváří se mu vrátil život. - My, myslím, máme nejmíň důvodů něco oslavovat. To vypadáme, co? obrátil se na Martina. - Teď ještě aby přišel

ten bankrot, a jsme hotovi, vyřízení, maucta vylizum zajzum sakum perdum všechno v pekle.

Na to Martin, aby ho tatínek netrápil takovými řečmi, když nechce dát na jeho radu a když on, Martin, marně do něho hučí, aby své peníze investoval do pozemků. Je tomu právě rok, tatínek se snad pamatuje, kdy spolu seděli u Charouzů a kdy se Martin poprvé vytasil se svým nápadem na spekulaci s parcelami pod pražskými hradbami. Tehdy stál sáh půdy například u Botiče osm zlatých, dnes už stojí dvanáct. Jeho předpoklad se tedy osvědčuje, dochází na jeho slova, ale co je to platné, když otec nechce a nechce a raději čeká, až mu erár jeho úspory sebere. Proto je lépe o té věci nemluvit.

Takto Martin hovořil, nedbaje znamení, jež mu polekaná maminka dávala za otcovými zády, aby probůh mlčel a nedrásal jeho rány. A tu se Nedobyl znenadání dal do pláče.

- Co mám dělat! vzlykal, skrýváje svou tlustou tvář v dlaních.
- Co mám dělat, já trouba starý! Snad máš pravdu, ale co když nemáš? A když máš pravdu, kdo mi nahradí ty čtyři zlatky za sáh? Proč jsem to já vrták neřekl už loni: Dobrá, koupíme to?

- Řekněte to teď, tatínku, na to Martin.

- Ale kdo mi nahradí ty čtyři zlatky, když loni stál sáh osm a teď stojí dvanáct? naříkal tatínek. Byl zřejmě u konce svých sil, nervy mu selhaly tak nadobro, že ani slivovice na něj neúčinkovala, takže zůstal střízlivý a žalostný, i když z baňatky vycedil poslední kapku.

Té noci zůstal Martin s maminkou až do rána vzhůru: hlídali tatínka, který také nespal a jen bez konce chodil po světnici sem a tam, sem a tam, bruče a sténaje. Matka a syn seděli vedle v komůrce za dveřmi ve tmě, hotovi vyrazit, kdyby zaslechli něco podezřelého. Asi o třetí hodině po půlnoci otcovy kroky ustaly,

maminka se v úzkosti křečovitě přimkla k synovu zápěstí. Martin tajil dech a napínal sluch, až mu v uších bzučelo. Když pak uslyšel ze světnice tichý šramot a skřípot, nevydržel a otevřel dveře.

Tatínek, bílé vlasy rozcuchané, rudý a oteklý v tváři, stál před otevřenou truhlicí, drže v ruce vějířek spořitelních knížek jako karty. Podíval se na syna nevlídně.

- Čekals, prevíte, čekals? řekl drsným, jakoby rýmovitým hlasem. - To ty dovedeš, na to jsi majstr. - Hodil knížky na stůl. - Na, a jdi a kup ty parcely.

ČÁST DRUHÁ

Sňatky z rozumu

KAPITOLA PRVNÍ

Nápady Jana Borna

1

Pražská ulice Na Příkopě, v té době úředně zvaná Kolovratova třída, byla nevzhledná a ospalá, lemovaná nízkými oprýskanými domy, v nichž živořily chudé, zaprášené krámky. Byly tu dva obchody se zbožím koloniálním, hodinářství, plátenictví, knihkupec, obchod s hotovým pánským prádlem; dále fotografický ateliér, ale ten byl v patře. Majitelé těchto krámků, oni starousedlí vážní obchodníci s kulatými korálkovými kastrolky na hlavách, zdolávali provoz svých podniků povětšinou sami, za občasných pomoci manželky, jež zaskočila do krámu, když bylo pilno, zřídkakdy s jedním učedníkem, nebo dokonce mládencem příručím; ale i tak neměli po většinu dne co dělat, i stávali za teplého počasí na prahu otevřených dveří, dýmky s dlouhým troubelem v hrsti, a v zimě sedali za kamny. Neměli-li kamen anebo hrála-li jejich kamna málo, vězeli po celý den v těžkých šubách, ruce schované v chlupatých rukávnících.

Portály těchto obchodů byly prosté. Koloniály bez výkladních skříní, nad vchodem visely girlandy z plechových citrónů a broskví a před rozevřenými malovanými vrátnicemi stály oleandry, jež v létě pěkně červeně kvetly. Hodinář po více jak dvacet let vystavoval kapesní hodinky z lepenky a staniolu, veliké jako kolo od vozu a se zádumčivou neměnností ukazující namalovanými rafijemi tři minuty po půl dvanácté. Když ještě na počátku čtyřicátých let byla nová, vzbudila tato atrapa jistou pozornost, ale teď

už zevšedněla a zestárla: lepenka žloutla, staniol se odchlipoval. A obchodník s pánským prádlem stavěl na odiv, rovněž od nepaměti, plstěného medvídka, vždy oděného škrobenou náprsenkou s límcem, poskvrněnou sazemi. Když se někdo u těchto zajímavostí zastavil, zpravidla se nezdržel dlouho, neboť majitel ho hned zevnitř krámu začal pozorovat pohledem trochu znepokojeným, trochu vyčkávavým, a to nebylo příjemné; postáv maličko, zběžně si prohlédnuv obří hodinky nebo medvídka s náprsenkou, pasant hned zase odcházela svou cestou.

Ač geograficky ležela ve středu města nejstřednějším, Kolovratova třída, nazíráno z hlediska obchodního, byla z ruky. Ale to se tvrdilo i o každé jiné pražské ulici těch dob, a marně by se byl ptal cizinec, kde tedy vlastně je živý obchodní střed města. Nebylo tu živého obchodního středu. Praha neměla svou rue de la Paix, svou Kärtnerstrasse, všechno bylo z ruky, protože celé město bylo z ruky.

Firemní štíty, rozumí se, byly německé a zákazník vstupující do krámu býval ještě před rokem, před dvěma zdraven po německu, v posledních měsících pak, době to stále se zostřující národnosti, jen němým úklonem hlavy; obchodník promlouval, teprve když zákazník projevil svou národnost.

Německy dovedli oni skromní obchodníci hovořit velmi obstojně, plyně, ale jen ve svém oboru. Hodinář uměl výtečně promlouvat úřední řečí, pokud se mluvilo o hodinách, ale o čepicích nebo o rozinkách by mluvit nebyl dovedl, hokynář se znal jen ve výrazivu hokynářském, koloniálním, ale jak se po německu řekne důvěra nebo sršeň, kotrmelec nebo hříděl, to nevěděl, a věděl-li to kdy ze školy, dávno už to zapomněl. Je až kupodivu, jak nepatrné v širokých vrstvách lidu, jak povrchní a mizivé byly výsledky soustavné germanizace bezmála půltřetí stovky let.

Tak tedy vypadala Kolovratova třída neboli Příkopy až do té doby, kdy v důkladném baráku kasárenského slohu v sousedství Prašné brány, na nejodlehlejší konci této – z obchodního hlediska – odlehlé ulice najal rozsáhlé krámské místnosti neznámý podnikavec Jan Born jménem.

Místnosti ty ležely až dosud ponejvíce ladem, protože byly příliš rozsáhlé, a chudé odpolední korzo – hlavní pražské korzo, jak už jsme řekli dříve, bývalo na hradbách – nesahalo až sem, k Prašné bráně, platiloť odedávna okolí této ctihodné stavitelské památky za rejdiště lehkých ženštin.

Dotyčný Born, podle tvrzení některých zvědavců Amerikán českého původu, podle jiných český Vídeňák, zřejmě nevěděl, co dělá, chtěl-li se usadit v této končině a najal-li si pro svůj závod všechny přízemní místnosti, co jich bylo v domě, z Kolovratské třídy až do Celetné ulice za bránou, i s dvorem a skladišti a rozsáhlými sklepy. A obchodníci se šmelcovými čepičkami na hlavách škodolibě pokukovali zpovzdálí, jak armáda truhlářů a lakýrníků a sklenářů a klempířů a malířů a parketářů se snaží dodat lesku těm zpustlým haluznám, v nichž zajisté dosud bloudil duch nešťastného cukráře, který se v jedné z nich před pěti roky etabloval a po čase překvapivě krátkém, už asi po třech měsících, se oběsil.

Ale byly to daremné přípovědi: Born se chopil věci nadmíru živě a obratně, a otevření jeho podniku, k němuž došlo počátkem října téhož roku dvaasedesátého, kdy začaly jezdit parochody po nové trati z Prahy na Plzeň, bylo neslýchané, výstředně úspěšné.

Příčinou toho úspěchu byl Bornův dvojí šťastný nápad. Především to, že neměla-li Praha svou Kärtnerstrasse, byl Bornův obchod střížen po vzoru nejprepychovějších obchodů onoho prepychového vídeňského centra, a to tuze hovělo samolibosti pražských provinciálů. Nedaleký galanterní obchod Zur Stadt Paris

v Celetné ulici, který až do té doby byl nejelegantnějším pražským závodem, u srovnání s Bornovým krámem vypadal jako krcálek. A byl to obchod německý, kdežto podnik Bornův – a to byl jeho druhý, ještě šťastnější nápad – byl vyzývavě vlastenecký, vyzývavě slovanský.

K slavnostní inauguraci mělo dojít v pondělí, ale už v neděli bylo všechno hotovo, připraveno, a toho dne korzující Pražané prodloužili dráhu své promenády až k novému portálu o třech velikých, bronzem a stříbrem zářících výlohách, po stranách obložených svislými a nahoře vodorovnými firemními štíty. Svislé štíty byly čtyři, vodorovné dva. Spodní z těchto dvou vodorovných tabulí nesla jméno firmy: Jan Born, na vrchní pak byl ohromný ruský nápis:

ГАЛАНТЕРНЫЕ ТОВАРЫ

Že Pražané neznali azbuku, byl význam těchto dvou slov vysvětlen po česku na jednom ze svislých štítů, a to velmi důkladně:

*Sklad rozmanitých výrobků co do vkusu nádherného
a skvostné okrasy nejpěknějších jakož i všech úpravných
a užitečných potřebností domácích*

Tentýž text, jen o málo stručnější, byl na jiné tabuli vymalován po polsku.

Další svislý štít, aby úřady neřekly, byl popsán po německu: zmiňoval se strohou úřední mluvou o ohnivzdorných nedobytných pokladnách; o výrobcích co do vkusu nádherného nebo o skvostných okrasách nejpěknějších nebylo tu, na německé tabuli, totiž ani slůvka. Co to znamenalo? Co tím chtěl básník – bylť Jan Born

svým způsobem i básník – říci? Kdo Borna znal tak důvěrně, aby byl s to sledovat složitý chod jeho myšlenek a myšleneček, dovít-pil se možná, že temperamentní vlastenec chtěl tímto návěštím vyjádřit závažnou skutečnost národnostně třídní diference. Nedobytné pokladny mohou v Praze potřebovat jen Němci, neboť Češi, národ utlačovaný a ubližovaný, jsou chudí. Taková asi byla skrytá idea německého nápisu, zdobícího slovanský Bornův krám. Nebyla sice doslova pravdivá, přesněji: v tom roce už nebyla doslova pravdivá, leč byla úderná.

A to není vše. Mnohomluvnému obložení výkladních skříní Bornova závodu dodával jistého kosmopolitního příděchu firemní štít poslední, co do celkového počtu šestý, opatřený nápisem francouzským a anglickým. Francouzský text byl francouzsky lehkonožý, možno říci frivolní: ne o pokladnách, ne o užitečných potřebách domácích, pouze o parfémach se zmiňoval a o potřebách toaletních. Anglický nápis pak byl záhadný. Born jej nastylizoval sám, bez pomoci jazykového odborníka, a že znal většinu evropských řečí, ale málokterou gruntovně, anglický nápis, jež pracně sestavil za pomoci slovníku, se angličtině toliko podobal:

EXPORTATION AT BOHEMIAN MANUFACTURICS THE WORLD

Co to znamená, kdo tu komu co exportuje, těžko říci. Významné však bylo slůvko poslední, *the world*, což znamená svět, ba co víc: anglický svět, a to už je, pane, svět. Ač příkrčen v sousedství Prašné brány na odlehlém konci Kolovratovy třídy, odlehlé to tepny odlehlého města Prahy, obchodník Jan Born se chystal dobývat světa, usiloval o světovost, rozpráhal se k světu. Toť význam posledního slova anglického firemního nápisu, jinak nesrozumitelného.

Po celou neděli postávali Pražané v hloučcích před zavřeným vchodem Bornova obchodu, okukovali vystavené bronzy a plyše, vázy a lustry, porcelánové servisy a křišťálové sklo, vějíře a kalamáře, svícny a lampy, alpakové a stříbrné příbory, a pročítajíce texty štítů, tiše žasli. Převládal názor, že tato výstřednost vezme zaslé, že Borna zavřou, nebo přinejmenším přinutí, aby sňal nebo dal přemalovat ty tabule, veřejně manifestující příslušnost národa Čechů k ohromnému slovanskému kmenu, veřejně prolašující panslavistický politický názor. Nicméně pražští provinciálové se s rozkoší dávali oblévat dechem světovosti, proudícím z toho nového, skvělého portálu na prašný chodníček Kolovratovy třídy, a zdálo se jim, že rostou. Ať to dopadne, jak to dopadne, říkali si, něco takového nebylo za starého Bachova režimu možné. I když policie zakročí, i když Borna odvedou v řetězech, sama okolnost, že se něčeho takového vůbec odvážil, je velkým krokem vpřed.

Pověst o slovanském galanterním obchodu pronikla až na periferii. Mluvílo se o něm v hospodách, u hokynáře, na pavlačích, u kašen a pump a studní, všude, kde se schází lid, a jak už to bývá, ústní podání pravdu trochu zdeformovalo, zveličilo. Tvrdilo se například, že na Bornově portálu není vůbec žádný německý text, a byli tací, kteří se dušovali, že tam na vlastní oči viděli nápis v ruské řeči: Bože, cara chraň. Ovšem říkalo se také, že ten dotyčný Born je agent provokatér anebo že žádný Born neexistuje a že ten celý humbuk se slovanským velkozávodem je jen léčka, která má lidi strhnout k nerozvážnostem. Zvědavcům, kteří okukují Bornovy výlohy, prý fízlové tajně malují křídou křížky na záda a policajti pak takové lidi s křížkem odvádějí na komisařství, kdež je fackují a říkají jim: To aby sis pamatoval, holomku, že Praha je německé město a že se tu žádné slovanské provokace trpět nebudou.

Nazítří policie vskutku zasáhla, ale jen proto, aby zregulovala ohromný nával Pražanů, kteří se navzdory těm zmíněným nepřijemným pověstem kolem desáté hodiny dopolední začali hrnout do Bornova krámu, ještě vonícího lakem a čerstvým dřevem. Ráz elegantní světovosti, který byl jedním z hlavních půvabů, byl tímto nápirem kupujících poněkud narušen, protože lidé před pultem se div nervali o věci nejroztodivnější, jejichž existence jim ještě před nedávnem ani nepřišla na mysl, o čínské hedvábné pantofle, o psí nebo koňské bronzové hlavy k výzdobě stěn, o podušky zvoucí k čtvrt hodině odpočinku nebo o orientální korálové závěsy. Ale utrpěla-li elegance, kvetla idea, napověděná výmluvným obložením portálu. Stalo se věcí vlasteneckého prestiže odnést si něco na památku z prvního slovanského velkého obchodu v Praze, i byly toho dne stovky pražských domácností obohaceny galanterními tretami ze skladu vídeňského grosisty, firmy Moritz Lagus & Söhne, jež Bornovi dodala většinu jeho zboží.

Mívali-li pražští obchodníci, jak už řečeno, jen jednoho nebo nanejvýš dva mládence, rozuměj příručí, měl jich Born hned čtvero, v to nepočítajíc sluhu a učedníka, a sám se otáčel za pudlem či za pultem jako pátý, pohledný to muž asi třicetiletý, s drobnou, neklidnou tváří, ozdobenou knírem a vouskem à la Napoleon III. Oblečen byl jako kníže v dokonalý, hedvábním lemovaný kaiserrock z dílny krejčího zřejmě výtečného, i bylo roztodivné ho vidět, jak jeho úzké, bezvadné lakýrky se hbitě kmitají po stupních žebříku, když s klučkovskou mrštností šplhá pro zboží uložené ve vyšších regálech.

Za pultem byl zřejmě doma; jeho počínání svědčilo o tom, že prošel vysokou vídeňskou školou obchodu. Když zákaznice nevěděla, co chce, když vyslovila své přání v ten neurčitý a široký smysl, že to má být něco pěkného, ale ne drahého, užitečného, ale ne všedního, něco asi tak za dvě zlatky, Born kratičkou chvílí

přemýšlel s přivřenýma očima, a pak, ťuknuv se prstem do čela, volal s radostí:

– Už to mám, ale zajisté, už to vidím, co jejich blahorodí potřebuje!

A už přinášel odkudsi lesklou lepenkovou krabici, opatrně ji tiskna k hrudi jako nemluvně. Než ji pak otevřel, chvíli počkal, a spiklenecky upíraje na zákaznici živé, lesklé oči, promlouval polohlasem:

– Něco speciálního pro jejich blahorodí, jedinečný kus.

A když krabici otevřel, stávalo se jen velmi zřídkakdy, aby očarovaná zákaznice nesouhlasila s jeho přípovědí a aby neuznala, že pro ni vskutku vybral to pravé. Byla to jednou skříňka na rukavičky z jemného plyše s mosazným kováním, jednou toaletní zrcadlo, jednou kytarová citera Kolumbia, na niž každý mohl hrát bez učení, jednou kávový servis, jednou náramek s přívěsky, symbolicky vyjadřující Víru, Lásku a Naději – to záleželo na Bornově inspiraci.

Ale dlouho se za pultem točit nevydržel a co chvíli odbíhal do svého kontoru, malé to místnosti s oknem do dvora, vyšetřené za první, hlavní prodejnu. Holé stěny této pracovny, vybavené ohýbaným kancelářským nábytkem, byly polepeny pruhy papíru s nápisy, jež Born sám sestavil a jež si dal od malíře písma narejsovat. *Pomni, žeť náruživost nebezpečnou rádkyní,* čtlo se na čelném místě naproti vchodu. A jinde: *Vždyť jarý bud'.* A jinde: *Paží k dílu, srdcem k vlasti.* Nebo: *Pomni, žeš Čech, díla nezanech.* Nebo: *I největší bouře trvá chvíli pouze.* Nebo: *Spánek je k osvěžení, ne však k lenošení.* Byl to jeden z nesčetných Bornových nápadů: vážil si sám sebe a svých vlastních mravních a praktických zásad, a aby se nikdy od nich neuchýlil, dal si jimi vystlat svou pracovnu. Bylo to prosté, zajímavé a účelné.

Vběhnuv do svého kontoru, což onoho pamětihodného dne učinil asi desetkrát, Born vždy otevřel okno, a dívaje se na dvůr, na němž ležela hromada prázdných beden, tiskl si oběma rukama spánky, a hluboce vdechuje čerstvý vzduch, zaníceně šeptal: - Úspěch, tomu říkám úspěch. Nebo: - Vyhráls, na celé čáře vyhráls, Jene.

Neopouštěl tedy své zákazníky a neuchyloval se do soukromí proto, aby si odpočinul, nýbrž protože svou radost nebyl prostě s to vydržet, že nedovedl po celý den nepřetržitě předstírat, že ten neslýchaný a nečekaný příliv koupěchtivého obecenstva považuje za něco samozřejmého a že není překvapen mohutností životadárného pramene, který tu vytryskl ze skály, když do ní udeřil holí. Nadýchav se, rozčileně chodil z kouta do kouta, omámeně se usmívaje a občas nastavuje ucho k přední prodejně, neochabuje-li šum hlasů a kroků. Jednou též přistoupil ke stolu a napsal svým drobným, úhledným písmem vzkaz pro svou ženu: *Vše se daří převýborně, kupující se jenjen derou.*

Osušil psaníčko pískem, složil, zalepil a už se chystal zavolat učedníka, aby je odnesl do jeho bytu, ale tu si představil s nechutí, že Líza, namísto aby se zaradovala, jen si pomyslí něco kyselého, asi: Jen aby se drali také zejtra. I roztrhal psaníčko a hodil je do koše na papír. Ještě chvíli pak pochodiv, přečetl si nápis: *Pomni, žes Čech, díla nezanech*, a vrátil se do krámu. Za chvíli se pak už zase kmitaly jeho úzké lakýrky po hladkých příčkách nového žebříku, opět snášel odkudsi zpod stropu krabice z lesklé lepenky a říkal:

- Něco speciálního pro jejich blahorodí, jedinečný kus.

A okouzlené dámy si pak říkaly mezi sebou:

- Dieser Born ist ein šaramantní pán, weltman každým coulem, to je vidět na první pohled.

Než nadešel večer toho požehnaného dne, regály nového obchodu byly tak vybrakované, že Born byl nucen poslat do Vídně telegram, po jehož přečtení pan Moritz Lagus, šéf firmy Moritz Lagus & Söhne, překvapením zamlaskal a několikrát zakýval hlavou zprava doleva a zleva doprava, než řekl:

– Na, so was!

Nejinak se vyjádřil i prostřední syn James; a teprve nejmladší, Erik, oděl své překvapení v tento výrok:

– Born is a g'mochter Mann.

Překvapivost telegramu byla v jeho naléhavé, úpěnlivé stručnosti:

Sendet umgehend um fünf Tausend Fl Ware Born

2

O truhlářské a rakvářské rodině Bohrnů ze západočeského městečka Rychlebova šla pověst, že pocházejí z Francie. Na počátku osmnáctého věku car Petr Veliký prý k sobě povolal do Petěrburgu francouzského sochaře chevaliera de Borna jménem. Borne, poznamenejme mimochodem, je francouzské slovo pro náš patník, mezní sloup, a chevalier de Borne prý měl něco na způsob patníku nebo sloupu v erb. Cestou do Ruska, na niž se vydal se svými dvěma dětmi, chlapečkem a dceruškou, zastavil se de Borne v Praze, což neměl dělat, protože v hostinci, v němž přenocoval, byl zavražděn a oloupen. O jeho děti, které už ve Francii ztratily matičku a teď ještě tatíčka, se nikdo nestaral, i vydaly se na žebravou pouť. Holčička cestou umřela hladem a chlapeček se dožebrał až do Rychlebova, kdež se ho ujal bezdětný stolař, adoptoval ho, a na-

konec mu odkázal svou živnost. Německý farář pak poněmčil jméno chevalierových potomků na Bohrn; a jeden ze synů toho rodu, nám už známý zakladatel slovanského obchodu na Příkopech, si toto jméno, pokud bylo lze, počestil, vypustiv přidané h.

Tato historka, ač nesporně hezká, je však pro naše vyprávění bez valného významu, neboť věřili-li houževnatě rychlebovští Bohrnové, že město Grenoble, z něhož prý pocházel jejich chevalierovský předek, jim dluží milión franků, náš Jan Born, který jediný nás zajímá, tuto pověst považoval za nejproudu smyšlenku. Zaslul ji do nejtmaššího koutku svého povědomí, protože se špatně snoubila s jeho českým vlastenectvím a s jeho panslavismem.

Ostatně, ač možná dávným původem Francouz a šlechtic, Bornův tatínek byl řemeslník chudý. Že nebyl s to uživit své děti, tři syny a dcerku dvouletou, odeslal svého prostředního syna, když vychodil obecnou školu, na učení do Vídně, do Kolbenhayerova obchodu s potřebami pro domácnost. Dvanáctiletý Honzík ve dne rozvážel na dvoukoláku po vídeňských ulicích zboží, běhal svým starším kolegům pro kafe, utíral prach a drhl podlahu, a večer navštěvoval obchodní školu. Protože ke Kolbenhayerovi často chodili na nákupy bohatí Rusové a že s nimi nikdo nedovedl promluvit, umínil si Honzík, že se naučí ruštině, i tlačíval pak svůj vozík pravou rukou, zatímco v levici držel knížku se slovíčky tištěnými azbukou.

Když mu bylo šestnáct, zažil ve Vídni revoluci: vylezl tehdy na střechu domu, aby lépe viděl, ale nechápal dobře, oč jde. Vídeňský lid bojoval za svobodu, volal po svobodě, krvácel za svobodu: za jakou svobodu? Pojem svobody se v Honzíkově názoru shodoval s právem mluvit veřejně svou mateřskou řečí, hlásit se k své národnosti. Vídeňáci toto právo měli, on, Honzík, je neměl. Proto Honzík nemá svobodu, kdežto Vídeňáci ji mají. Oč jim tedy, probůh, jde? Ptal se na to starších prodavačů u Kolbenhayera; z je-

jich odpovědí, jichž se mu dostalo, nezmoudřel. Ten mu říkal, že vídeňský lid se vzbouřil proti absolutismu, proti Metternichovi, a že chce dostat konstituci. Jiný zase, aby si hleděl svého a nestaral se o věci, do kterých mu nic není. Jiný odpověděl, že opilá chátka si prosí o karabáč, protože neví roupama co dělat. Jiný, že dělníci bojují o svá lidská práva. Jiný, že se na slunci objevily skvrny a že v důsledku toho jsou lidé nervózní, nepokojní a svárliví; až skvrny zmizí, bude zase dobře. Víc prodavačů už u Kolbenhayera nebylo, a proto víc informací Honzík nezískal; ve večerní škole se nikoho zeptat nemohl, protože v té bouřlivé době byla zavřena. Jak už pověděno, nezmoudřel z těchto poučení, ale uvědomil si aspoň, že ne pouze otázky národnostní hýbají myslí lidí.

Vrátil se pak ke své ruštině, ale nesetrval při ní dlouho a předsedlal na polštinu, pak na charvátštinu. Žádné z těchto řečí nepronikl na kloub, ale protože byl nerozpačitý, neostýchavý, jeho kusé vědomosti mu vždy stačily, aby se domluvil. Když vychodil třetí ročník večerní gremiální školy, usoudil, že obchodní vzdělání nestačí k tomu, aby člověk opravdu byl vzdělaný, i rozhodl se, že nadále bude studovat soukromě. Tehdy se na stěnách jeho pokojíku objevily ceduličky s těmito nápisy: Waterloo 1815, Amerika objevena 1492, Vilém Dobyvatel – bitva u Hastingsu 1066, a tak dále: Honzíček se totiž učil evropským dějinám a chtěl mít hlavní historická data před očima, když se myl a oblékal nebo když uléhal. Za čas tyto cedulky zmizely a na jejich místě se objevilo: Mont Blanc 4810, Lisabon – hlavní město Portugalska, Malta je pro zedníka, ale též ostrov ve Středozezemním moři. Tenkrát, rozumí se, Honzíček studoval geografii. Hefaistos – kulhavý kovář, Poseidon – bratr Diův, bůh moře: tyto lístky svědčily o jeho dočasném zájmu o řeckou mytologii. Podobně i výpisky z fyziky, chemie, literatury, ba i z filosofie zdobily stěny Honzíkova kamrlíku.

Když se u Kolbenhayera vyučil, vstoupil jako prodavač do obchodu Maxe Jessela na Wollzeile, po dvou letech se stal vedoucím galanterního oddělení, a že měl hlavu vždy plnou nápadů, po třech letech už byl nepostradatelnou pravou rukou svého šéfa.

První nápad, jímž na sebe připoutal pozornost, byly dvě tabule s nápisy, jež připevnil u vchodu do krámu tak, aby lidé vstupující měli před očima nápis *Willkommen* a odcházející *Auf Wiedersehen*. Starý pán Max Jessel, jež v životě nikdy nic nenapadlo, užasl tehdy nad vtipnou jednoduchostí tohoto vynálezu, a poplácav Honzíčka po zádech, prohlásil jej za hlavu otevřenou: a Honzíček měl u něho vyhráno.

V obchodě se hodně kradlo, protože krám měl mnoho zákoutí, chodbiček a sloupů a prodavači nemohli mít oči všude; i rozmístil Honzík na nenápadných místech šikmá zrcadla, aby bylo vidět i za rohy. Tímto nápadem byl pan Jessel tak okouzlen, že se bezmála dal do pláče. Protože Honzík projevil znamenitý vkus, počal ho Jessel, mladíka sotva dvacetiletého, posílat na nákupy až do Karlových Var, Milána a Benátek. V té době se Honzík seznámil se ctihodným Moritzem Lagusem, vídeňským grosistou, a s jeho syny.

– Škoda takového talentu na góje, říkal o něm Moritz Lagus.

V pětadvaceti letech byl Honza prokuristou.

Tenkrát už nebyl naživu jeho otec, starší bratr Karel, povaha stejně neklidná a nápaditá jako Honzík, ujel do Ameriky a truhlářského závodu v Rychlebově se ujal mladší bratr František. Sestřičku Marii, tehdy šestnáctiletou, přivolal Honzík k sobě do Vídně, aby se povzdělala, a dal ji učit zpěvu.

Sestřička naše, psal o tom v jednom ze svých nemnohých dopisů Františkovi do Rychlebova, nechala se od běhu politického

našeho století tak daleko přichýlit, že nyní tělem i duší vlastenkou se stala. Kde která beseda nebo slovanský ples, tam my nesmíme nikde chybět. K tomu jsme si moravskou dívčinku do služby vzali, na kterýžto způsob se v domácnosti naší slova ináč než po česku neslyší. Také po mnohých úsilných pracích uspořádali jsme slovanský kvartet, který se nám velmi dobře daří. – Proč já zmiňuji se o těchto národních záležitostech, má svoji příčinu. Ten krátký čas, který Marie se mnou ve Vídni žije, přivedl nesmírný převrat v sociálním živobytí národním. Jako Maďarové, tak i Slovani v Čechách a na Moravě střeptali to utiskování od Němců, a vše k tomu cíli jde, tej německej nádhernosti se zbavit a co samostatný neodvislý národ evropský vystoupit. S tímto slovem je ale veliká úloha vyřknuta! Jsouce Čechem, jsouce Patriotem v pravým smyslu, musíme skrz dobré srdce, pilnost a náchylnost k všemu, co se týká drahej vlasti, světu ukázat, že Bůh nás tak dobrým rozumem obstaral jako druhé lidi a že nás nestvořil k tomu, abychom jiným co otroci na posměch byli!

V jiném dopise vysvětluje Honzík svému mladšímu bratrovi politickou situaci:

Máme totiž dvě partaje: „centralisté“ a „autonomisté“. Ti první by rádi vše na jedno kopyto utvořili, ti neznají žádnéj otčiny, žádnéj Čech neb Moravy nebo Uher. Ti by rádi z Vídně komando vedli a nás všechny poněmčili, takže bysme za krátký čas ani to ani to, jenom jako netopýři a hodně hloupí byli. (S hloupým člověkem každý co chce dělat může, a ba i nejvíc peněz z něho možná vycedit.) Samo sebou se rozumí, že taková politika císaři a vládě se líbí, a proto tyto pány hezky zlatkama podporuje.

Druhá strana naproti tomu jsou „autonomisté“ a pozůstávají z Čechů a Moravanů, z Poláků, také několik svobodomyšlných Němců se přirazilo. A to se Němcům nelíbí, ti by pořád jen na pána hráli a nás jako své nádeníky považovali, a proto dělají velký rámus.

Však neuškodí. Nedáme se, a já doufám, že Ty také dokonalý autonomista, dokonalý korunář, obhájce České koruny, se staneš.

Drž se hodně řemesla a koukej, abys jakožto občan naší drahej vlasti účinkoval. Já bohdá také bych se brzy rád do otčiny navrátil.

Pozdrav od Tvého tě líbajícího bratra Honzy.

3

Na návrat do vlasti pomýšlel Born tím častěji, čím blíže byl třicítce svého života, a obzvláště často pak, když jeho sestra se provdala – sice skvěle, ale nikoliv přesně v bratrových vlasteneckých intencích: stala se chotí svobodného pána von Spechta, kovaného to Němce a centralisty, muže postaršího, trpícího otylostí, dnou a žlučovými kamínky, ale bohatého.

Přičítal jsem Marii vždy pohnůtky ryze ideální, psal o tom Born do Rychlebova bratrovi, a teď najednou, tu máš čerte kropáč. Chytrá je Marie, svého prospěchu dbalá, než to jí za zlé mám, že přede mnou se ináč stavěla, něco iného předstírala. Možná také, že ani nepředstírala, jenže je ženská, a ženskát mysl, ouvech, nestálá jako dubnové počasí.

Jeho byt, v němž s Marií žil, osiřel – onu „moravskou dívčinku“, o níž svého času psal bratrovi, byl nucen propustit, aby lidé neřek-

li, a ač jeho stárnoucí a na mysl slábnoucí šéf Jessel ho nepřestával zahrnovat svou přízní, Vídeň, v níž trávil už šestnáctý rok života, se mu zprotivila. Zatoužil po Praze, ale jak se tam dostat, jak tam zakotvit, to nevěděl, protože, ač jeho plat prokuristy byl vysoký, nepodařilo se mu za ta léta ušetřit ani krejcar. I poradil Jesselovi, aby v Praze zřídil filiálku svého závodu, a že on, Born, mu ji povede.

Jessel sice důvěřoval jeho nápadům, ale na tento návrh nechtěl a nechtěl přistoupit, protože měl svého geniálního prokuristu nejraději při ruce u sebe. Ale když ho Born ujistil, že bude často, nejméně dvakrát do měsíce, zajíždět do Vídně a že vždy poradí, co bude třeba, a když užil vši své výmluvnosti, aby ho ubezpečil, že Praha je zlatý důl, s těžkým srdcem napůl přivolil. A Born, nečekaje, až přivolí naplno, dal otisknout ve všech pražských novinách, mimo jiné i v jediném českém deníku té doby, Národních listech, jež začaly vycházet na počátku téhož roku, nákladnou anonci, že slovatná vídeňská firma hledá ve středu města prodejní místnosti k zřízení pobočního závodu. A když došly odpovědi, rozjel se do Prahy.

Ale krámy, jež mu nabízeli pražští domácí páni, byly buď příliš veliké, nebo příliš malé, buď příliš drahé – Jessel nechtěl platit nájemného víc než pět set zlatých –, nebo příliš ubohé a laciné. Ten první a nejpěknější z nich, který ležel právě naproti hotelu U Modré hvězdy, v němž se ubytoval, v sousedství Prašné brány, a který se Bornovi naráz zalíbil, byl příliš rozsáhlý a majitelé domu za něj žádali trojnásobek Jesselova limitu, patnáct set ročně. Hledal tedy dál a srdce se mu svíralo, když procházel všemi těmi ubohými, smutnými místnostmi; teprve teď si plně uvědomoval, jak malá a chudá je Praha. Jediný krám, který ještě jakžtakž vyhovoval jeho krasocitu a pravděpodobně i Jesselovým požadavkům,

byl v ulici zvané Perlová, sic krátké a těsné, ale aspoň blízké tomu, co by se mohlo nazvat pražským centrem. Nebyl prázdný, živořil v něm dosud obchodník s provazy a – podivná to kombinace – mycími houbami, ale majitelka domu, jistá paní Valentina Tolarová, vdova po c. k. obchodním radovi, jak naznačovala ve své odpovědi na Bornovu anonci, chtěla se tohoto nájemníka zbavit. A že Born po celé Praze nenašel nic lepšího, rozhodl se, že s paní Tolarovou promluví.

4

Bydlila ve svém domě v prvním poschodí a na dveřích měla napsáno česky i německy, že prosby o dobročinné příspěvky s díky odmítá, protože přispívá přímo, a také že návštěvy podomních obchodníků si zapovídá co nejrázněji. Dům byl světlý, pěkný, tichý jako hrobka; paní Tolarová, bezpochyby strašlivá herdekbaba, jak Born usoudil také podle rozmáchlých tahů jejího písma, zapovídala si asi co nejrázněji nejen návštěvy podomních obchodníků, nejen prosby o příspěvky, ale i všechen hluk v domě, zpěv, dupání nebo štěkot.

Musil zatahat dvakrát za mosaznou rukověť zvonce, než se z bytu ozvaly plíživé kroky. Usoudiv podle slaboučkého cvaknutí, že někdo uvnitř otevřel špehýrku a že ho pozoruje, opřel se elegantně o pružnou špacírku, a zkříživ nohy v nažehlených proužkových kalhotách, zadíval se na dvorek, kde maličká stařenka v hnědém vlnáku oprašovala košťátkem koberec. Klepat koberce asi nebylo v tomto domě ticha a záповědí dovoleno.

– Kdo je? ozval se zeza dveří ženský hlas. Tyto dvě slabiky byly proneseny nosem, takže zněly plačtivě a ublíženě.

Napřímiv se svižně, Born se prohlásil za zplnomocněného zástupce vídeňské firmy Max Jessel, Wollzeile, a že přichází ve věci pronájmu obchodních místností, a je-li jemnostpaní Tolarová doma.

Na to dívčí hlas tak ospale, že Born měl dojem, že neznámá za dveřmi nemluví a žvatlá jen jakési kňouravé „ťa-ťa-ťa“, že maminka doma není a služka také ne, a ona, mluvčí totiž, nesmí nikomu otvírat. A Born, pobaven dívčinou výslovností, jež mu příjemně připomněla jeho vlastní bujarost, odpověděl úsměvně, v mimické neshodě s obsahem svých slov, že ho nepřítomnost paní Tolarové tuze mrzí, a ví-li jemnostslečna, kdy se jemnostpaní matinka vrátí.

Zeza dveří se pak zase ozvalo něco jako „ťa-ťa-ťa“, z něhož Born vyrozuměl, že dívka neví, neboť matinka šla jen nakupovat, ale není prý vyloučeno, že učiní tak, jak činívá často, že totiž pošle služku s nákupem domů a sama si ještě něco půjde obstarat. I uklo-nil se Born špehýrce, a smeknuv cylindr, s politováním se odpo-roučel, ale k jeho překvapení típavý hlas ho zadržel prohlášením, že maminku to bude strašně mrzet, až jí ona, dcera, vyřídí, že pan zástupce se k ní marně obtěžoval až z Vídně.

Z toho usoudil Born, že dívka není tak bezkrevná, jak by se dalo soudit po její ospalé intonaci, a že ji ten hovor s cizím pánem skrz dveře a špehýrku baví. I odpověděl jí, že věc není tak zoufalá, jak se jemnostslečně jeví, neboť on, Born, jednak se nevzdává naděje, že paní matinku přece jen jednou zastihne, jednak nepřišel z Vídně do Prahy pouze proto, aby tu najal krám, nýbrž i za cíli neobchodními, národními. Jedním z těchto jeho cílů je nově založený vlastenecký pěvecký spolek Hlahol, jehož členem by se chtěl stát; slyšela-li už jemnostslečna o Hlaholu? Rovněž krásami naší drahé, stověžaté Prahy – takto Born, dostav se do ráže, hovořil dál – by se chtěl pokochat. Nedlí sice v Praze poprvé, naopak, navštívil ji už

několikrát za účelem uzavírání obchodů, ale nikdy dosud neměl tolik volného času jako teď, kdy tu hledá krám.

Za této řeči si Jan Born uvědomil, že mluví do prázdna, k zavřené špehýrce. Jeho neznámá dívčí společnice se asi polekala tohoto odbočení od přísně oficiálního tématu, totiž od rozhovoru o nepřítomnosti matinky a o možnosti jejího návratu, a v panenském zmatku opustila stanoviště. A vskutku, když se odmlčel, nedostalo se mu odpovědi, a když se pak pro jistotu ještě zeptal, je-li tam jemnostslečna ještě, dveře zůstaly němé. I sfoukl smítko z cylindru, a nasadiv si jej na hlavu, obrátil se k odchodu, když tu se odspodu, z průjezdu, ozvalo prásknutí domovních dveří, překvapivé v této přísné tišině, a prostorou schodiště se rozlehl příjemný altový hlas, důrazně tvrdící, že peníze dnes nemají rajncenkrecht žádnou cenu, že člověk vyjde z domu s deseti zlatkami v portmonce, a když se vrací, v portmoně není nic a v tašce taky nic.

Tehdy Born korektně sevřel v podpaží svou špacírku, o niž se byl, jak víme, švihácky opíral, dokud hovořil s dceruškou, a skromně ustoupiv ke stěně, nohy v lakýrkách bezvadně patami k sobě, špičkami od sebe, pravou ruku polou zdviženu, aby v pravý čas znovu smekl cylindr, jež si právě byl nasadil, vyčkával příchodu paní domu. Neboť nebylo pochyby, že to je ona.

Následována mladičkou služebnou, vlekoucí naditou nákupní tašku, z níž čouhal na jedné straně hrot homolky cukru, na druhé bledý spár jakési drůbeže, stoupala do schodů dosti těžce, bylať při těle, blondýna něco mezi třiceti a čtyřiceti lety, s tváří svěží a vlídnou, teď zastřenou závojíčkem na způsob masky, který jí sahal od zdvižené stříšky malého fialového klobouku k ústům. Zabírala téměř celou šíř schodiště svou obrovitou krinolínovou sukní, rovněž fialovou, zdobenou modrým vkládáním, vzadu pod

pasem zdviženou složitě zvrstveným turnýrem. Pokračovala ve své řeči o té dnešní drahotě, přičemž se velmi nepříznivě zmínila o jisté babě, patrně jedné ze svých dodavatelek. – Ta mě už neuvidí, potvora, hovořila výhružně, ale umlkla, když uviděla Borna, kořektně stojícího poblíže dveří jejího bytu.

– Ano, jsem to já, a oni jdou krz ten krám, řekla pak, když se jí zeptal, nemá-li tu čest s jemnostpaní Tolarovou.

Maličko vyveden z konceptu touto náhlostí, představil se jí chladně a zdrženlivě a řekl, že krám mu sice připadá poněkud malý, ale že by si jej nicméně rád prohlédl. Zatímco mluvil, prohlížela si pozorně jeho čistou, uhlazenou osobu velikýma modrýma očima, jejichž lesk byl trochu zastřen průsvitnou tkaninou závoje, a byla patrně spokojena s výsledkem své prohlídky, neboť se převětivě usmála, a když odemkla dveře, řekla, ukazujíc klíčem do tmavé dutiny bytu:

– Tak jdou dál, jdou dál, promluvíme si o tom.

Zdráhal se vstoupit první, ale ona ho vzala za loket a všoupla ho do předsíně.

– Jen jdou, já za nima musím zamknout.

I byl překvapen a zarmoucen tím, že česká paní, tak bohatá a reprezentativní, jež by si zjevem a oblečením nezahladala s nejprepychovější vídeňskou měšťkou, zřejmě zhola nic neví o pravidlech společenského chování. A pomyslně si hned, že by bylo třeba přeložit do češtiny učebnici, kterou měl ve Vídni na svém nočním stolku a již občas rád a s prospěchem studoval. Byla to kniha nádherně vázaná, se zlatou ořízkou a se zlatým nápisem: *Der gute Ton in alalen Lebenslagen*, což by se po našem dalo vyjádřit takto: *Uhlazený mrav u všech případnostech životních*. I umínil si, že jakmile se trvale usadí v Praze, jakmile otevře a zavede Jesselovu filiálku, seznámí se s některým českým nakladatelem a přemluví

ho, aby takovou užitečnou, pro zvýšení úrovně českého společenského života výsostně potřebnou knihu vydal.

Hned pak vzápětí dokázala paní Valentina znovu, jakým požeňmáním by pro ni byla taková příručka, neboť když odloživ převlečník a špacírku, ubíral se do přijímacího pokoje, rázně mu odebrala cylindr, jež podle pravidla uhlazeného chování podržel v ruce, a pověsila jej na věšák z umělých parohů, řkouc:

- Klobouk si tu nechají taky.

Máme toho mnoho co dohánět, přemnoho, myslil si, když vstupoval do dveří, jež před ním otevřela. Není oboru, kde bychom nebyli sto let za opicemi.

V pokoji u okna seděla čerňovlasá, velmi štíhlá dívka a skláněla se nad jakousi krajkovinou v obdélném drátěném rámu tak pilně, tak zaujatě, jako by neměla ani tušení, že někdo přišel, a jako by byla vzala na vědomí přítomnost cizího pána, teprve když jí ho matka představila.

- A nechala už toho píchání, Lízo, budou ji zase bolet záda, a dělala tuhle panu Bornovi společnost, já musím na chvíli do kuchyně, povelala paní Valentina, a tatam.

V pokoji bylo šero, protože záclony byly husté a tmavé a tmavá také byla malba na stěnách, a dívka nadto byla obrácena zády k oknu, a přece bylo znát, že plane jasným ruměncem v drobné, hezké tváři a že lalůček ucha, vykukující zpod hladkého, černého účesu, je tak rudý, že Born zprvu měl dojem, že na něm má rubínový přívěsek. A ruměncem ten měnil místo, hned zaplavoval čelo a spánky, hned zase čelo zbledlo, ale tváře zaplály tím ohnivěji, důkaz to, že ač vypadala netečně a mluvila jako probuzena ze spánku, život jejího nitra byl v té chvíli pohnutý a zmatený, srdce poplašené a krev v prudkém pohybu.

Přemáhajíc zlé rozpaky, které jí svíraly hrdlo – po pravdě nestalo se jí dosud nikdy, aby o samotě hovořila s cizím mužem –, vyzvala Borna plachým pohybem ruky, aby se posadil na kulaté sedadlo bez opěradla, na takzvaný puř, potažený fialovým atlasem. Paní Tolarová zřejmě milovala fialovou barvu; vše, co na nábytku a na drobných dekoračních předmětech, jimiž pokoj byl přeplněn, mohlo být fialové, to také bylo fialové.

A poslušna formule, již se naučila v penzionátě, dívka se zeptala Borna, měl-li příjemnou cestu do Prahy. Když se jí pak, opatrně usazen na pérované vypouklině pufu, poděkoval za její projev zájmu a oplátkou se jí otázal, byla-li už ve Vídni, odpověděla ublíženě, nosem, jako by vypovídala o velikém životním zklamání.

– Letos na jaře jsem tam byla s maminkou, jenže na Vídni nic není, ono je to docela obyčejné město.

Proti tomu nebylo lze nic namítat, protože Vídeň vskutku je obyčejné město, jakož i všechna jiná města na světě jsou koneckonců obyčejná. Ukázalo se však, že Líza má podobně odmítavý nebo zklamaný názor na všechny jevy tohoto života a světa. V koutě salónu stál klavír, i zeptal se jí, hraje-li na fortepiano, a ona na to:

– Hraju, v penzionátě nás mořili s klavírem až hrůza, ale já nemám ráda hudbu, já nevím, co na ní lidi mají.

Přivedl hovor na její vyšívání.

– To nic není, řekla klopíc oči, – to já jen tak trochu píchám, abych utloukla čas.

Otázal se jí, chodí-li ráda tančit.

– Chodila bych ráda, kdyby mě to tolik neunavovalo.

Byla si vědoma toho, že její odpovědi jsou daleky toho, aby Borna uchvátily a naplnily ho údivem nad bohatstvím jejího ducha, i byla z toho nešťastna, a čím nešťastnější byla, tím nevhodněji mluvila a tím palčivější byl její zmatek. Shledav, že s otázkami u ní

nic nesvede, odmlčel se chvíli, aby uvažoval, co by jí pověděl zábavného, aby na to nemusila odpovídat, a co by jí snad i rozesmálo. Jaképak má asi zuby? napadlo ho při tom. Za celou tu dobu, co s ním hovořila, se ani jednou neusmála. Zatímco přemýšlel, ona v divoké úzkosti také přemýšlela, co říci a jak napravit špatný dojem, jež u něho bezpochyby učinila, i namáhala se tak usilovně, až jí v hlavě bušilo, a vypadala při tom přísně, bezmála uraženě. I stalo se, že oba promluvili současně.

- Když jsem..., začal Born.

A ona: - Na jaře...

- Pardon, řekl Born. - Co bylo na jaře?

- Ne, vy jste něco chtěl říci, na to Líza. - Řekl jste: Když jsem... co jste?

- Až po vás, řekl Born, a s výrazem zájmu v tváři se maličko předklonil, aby ji vyslechl.

A tu spustila:

- Na jaře u nás byla v Praze strašná povodeň, měli jste ve Vídni také povodeň? K nám do Perlové ulice voda nedospěla, leč spousty, jež učinila v jiných částech města, níže položených, byly nesmírné. Byli tací, kteří zachránili toliko holé životy.

Pozoroval, že zatímco takto vybraně hovořila, drtila v ruce kapesníček, a že sevření její ruky povolilo, jakmile skončila. Tentokrát, spokojena sama sebou, upřela na něj vyčkávavě své uhlově černé oči.

Odpověděl, že ve Vídni byla také povodeň, an Dunaj vystoupil z břehů tak jako tady Vltava, ale že z lidí, k nimž voda nedospěla, málokdo se zajímal o spousty, jež jinde učinila; proto on, Born, jak náleží oceňuje, že slečna ráčila vzpomenout nešťastného osudu těch, již povodní byli připraveni o všechno, čímž dokázala dobrotu svého srdečka.

Ale Líza, dívka nešťastná, zase všechno pokazila, když odpověděla:

– Já o tom dohromady nic nevím, já o tom jen četla v novinách.

Ale naštěstí už tu byla paní Valentina, a hned jak vstoupila, začala o krámu. Je opravdu už nejvyšší čas, aby se někdo šikovný toho krámu ujal, protože ten provazník dělá celému jejímu domu ostudu. Takový krám, na takovém místě! Chce-li pan Born něco vědět, pak ona, paní Tolarová, mu něco poví: Perlová ulice je nejlepší ulice v celé Praze. Ulice V Alejích na ráně, Ovocná na ráně, Koňský trh na ráně, Příkopy na ráně. Ulice maličká, ale všichni skrz ni chodí, kdo jde ze Starého Města do Nového Města, nejde jinudy než tudy, kolem jejího domu, jejího krámu. A je laciný: sto zlatých kvartálně, tedy čtyři sta ročně za něj požaduje paní Tolarová – kde by pan Born za ty peníze našel něco lepšího? A jakže se jmenuje ta vídeňská firma, která chce její krám najmout?

A vytáhla ze šuplátka notýsek, vázaný v safiánu, osvobodila z bočního poutka maličkou tužičku a upřela na Borna své modré, lesklé oči, už nezastřené závojem.

Na to Born opatrně, že její krám nechce najmout, neboť neměl dosud tu čest si jej prohlédnout zevnitř, a že se o něj pouze zajímá; a jeho firma že se jmenuje tak a tak a on že je u té firmy prokuristou. A zatímco si paní Valentina zapisovala jeho údaje, poznamenala rovněž opatrně, že si s panem Bornem nemůže plácnout, dokud se neporadí se svým právním zástupcem, protože časy jsou zlé a ona je jen slabá vdova. Ale prohlédnout že si ten krám pan Born může, to k ničemu nezavazuje.

Vstrčila krejónek do poutka na zápisníčku a rázně vstala. Born se odporoučel domácí slečně; a tu Líza konečně přemohla svůj ostych, který ji paralyzoval, a usmála se na něj hezky. Shledal při

tom s úlevou, že její zuby jsou pěkné, drobounké a čisté, s velmi hrotitými špičáky, které jejímu úsměvu, jinak unylému, dodávaly čehosi klukovského nebo štěněčího.

Jakmile za ním zaklaply dveře, Líza, ruku přitisknutu k srdci, běžela do svého pokojíku a podívala se do zrcadla, aby zjistila, byla-li hezká, když s Bornem mluvila. Pak otevřela skříň, vylovila zpod hraničky prádla, prosyceného vůní kdoule, tlustý sešit v modrých plátěných deskách, sedla ke stolku a jala se chvatně psát špatnou němčinou, ale velmi úhledným švabachem.

Dnes Ti svěřím, můj drahý deníčku, veliké tajemství, o němž mé srdce včera ještě nevědělo. Neboť do mého žití vstoupil ten, který se tolik podobá mým nejspěšnějším snům, že jsem z toho všecka zmatena, takže sotva na nohou stojím a hlava má zmámená mi jde kolem. Co si o mně myslíš, krásný cizince? Hovořils se mnou dvorně a vybraně, leč zítra zajisté už ani nevzpomeneš nepatrného skromného děvčete z Perlové ulice v Praze...

Takto psala zdobně a dojemně, snažíc se napodobit styl módních společenských románů, když tu jí vhrkly slzy do očí, i napsala po česku:

Kéž najme ten náš krám a ostane v jednom domě s námi!

5

V Řetězové ulici v Praze, v domě, který snad pamatoval dobu bitvy bělohorské, žil skromně a nenápadně starý směnárník Banhans jménem. Jeho kancelář byla jedinou obrovitou kartotékou lístků, kde se čtla jména všech významných pražských osob fyzických i právních, firem obchodních i výrobních, zámožných rodin českých i německých, se spolehlivými údaji o jejich peněžní kapacitě.

Zabýval se totiž Banhans nejen obchody směnečnými, ale i udílením diskrétních informací či referencí, jak se tenkrát říkalo.

Vídeňský Jessel, který často obchodoval s Prahou, už mnohokrát použil služeb této soukromé kanceláře, a Born Banhanse proto dobře znal. K němu tedy zamířil, když po prohlídce jejích krámských místností se byl rozloučil s paní Valentinou a když byl přijal její sice obhroublé, co do společenského mravu ne bezvadné, ale srdečné pozvání na nedělní oběd. Smluveno, že po obědě si všichni tři vyjdou na Žofínský ostrov, aby zhlédli produkci vzduchoplavce, který podpisoval své anonce v novinách a oznámení na plakátech jménem Antonín Regenti a spol. Šlo o vypuštění obrovského vzdušníku, totiž balónu, o objemu šedesáti tisíc kubíkových pídí plynu, v jakéž velikosti, jak tvrdily anonce, vzdušník u nás ještě nikdy vídán nebyl. K této drsné a vzrušující podívané, kdy pan Antonín Regenti a spol. se s nasazením života dá plynem vynést k nebesům, se jistě sejde hrůzná halda lidí, i nehodilo by se, aby se slabá vdova a její ještě slabší dcera odvážily do takové tlačnice samy. A že Born se stal jejím obchodním, a tím i rodinným přítelem, neboť se zajímal o jejich krám, mohly se jím dát doprovodit, aniž se měly co obávat, že tím ublíží své pověsti. O takových případech podrobně hovořila i kniha *Der gute Ton* a schvalovala je bez výhrad.

Krám se Bornovi líbil, až na to, že byl zanedbaný a že by bylo třeba jej adaptovat, také paní Valentina se mu zamlouvala, až na to, že by bylo třeba uhladit její způsoby, též Líza mu byla po chuti, až na to, že by bylo třeba ji probudit a odnaučit ji jejímu kuňkavému způsobu řeči. Protože však takový nedělní oběd, následovaný procházkou na Žofín k vzduchoplavecké produkci, je nebezpečně závazný pro mladého muže v nejlepších letech a v dobrém postavení a že člověk nikdy neví a opatrnost je matka moudrosti,

zamířil Born bez meškání a bez váhání, jak pověděno, do Řetězové ulice.

Banhans byl muž korektní a opatrný, mluvil nejraději jen v cifrách, a pokud nemluvil v cifrách, byly jeho údaje stejně suché jako cifry, ale jeho klientům zpravidla šlo právě jen o ty cifry. Paní Valentina Tolarová měla v jeho kartotéce svůj lísteček, i mohl dát Banhans Bornovi bez průtahů, hned na místě, tuto potěšitelnou informaci.

Pan obchodní rada Ludvík Gustav Tolar, obchodník s chmelem na odpočinku, který v roce čtyřiapadesátém pro nemoc zlikvidoval svůj závod, zemřel v roce devětapadesátém, odkázav polovinu svého jmění své manželce Valentině, rozené Mestkové, a druhou polovinu dceři z prvního manželství, Elišce, domácky zvané Líza. Činžovní dům v Perlové ulici, rovným dílem rozdělený mezi paní Tolarovou a její nevlastní dceru, má krám v přízemí a šest nájemných bytů a nese okrouhle tři sta zlatých čistého kvartálně. Čisté jmění na hotovosti, rozdělené taktéž mezi paní Tolarovou a její nevlastní dceru, obnášelo v době zůstavitelova úmrtí asi padesát tisíc zlatých, uložených ve spořitelně. Matka s dcerou žijí skromně, i lze předpokládati, že tento stav nedoznal co do své podstaty během let po zůstavitelově smrti valných změn.

- A pokud jde o politické názory dam Tolarových, zeptal se Born, - o tom nevíte nic?

- Jak to, prosím? podivil se Banhans. - Jaké názory politické?

- Myslím... jsou-li vlastenky, Slovanky, autonomistky, hovoří-li ve společnosti bez ostychu svým hlaholem mateřským.

Banhans se zachmuřil.

- Tím, prosím, posloužit nemohu, řekl chladně. - Na takové věci já nehledím. Takové věci já nevedu. A dostanu dvacet zlatých, prosím.

Nedlouho potom objevila se v jeho kanceláři tělnatá paní ve fialovém vycházkovém úboru, se závojíčkem na způsob masky na svěží tváři, a požádala Banhans o reference o téměř mladém muži, o němž nevěděla, že se tady právě o ní byl informovat. A ač nešlo o Pražáka, nýbrž o vídeňského Čecha, vševědoucí Banhans učinil zadost její zvědavosti, aniž musil navázat spojení se sídelním městem; i vyslechla paní Valentina s uspokojením, že Born nelhal, když tvrdil, že je řádným prokuristou firmy Jessel na Wollzeile, a že se dokonce tím prokuristou stal, když mu bylo pětadvacet let, což ve vídeňských obchodních kruzích svého času vzbudilo jistou pozornost, jisté podivení. Že je z rodiny bezpochyby řádné, což lze soudit podle toho, že jeho sestra se provdala za svobodného pána von Spechta. (Jak je skromný, pomyslí si paní Valentina udivena. Ani se člověku nepochlubí, že je švagrem pravého šlechtice!) A zajímá-li se paní Tolarová o to, jaký má Born plat, bude možno to zvědět, ale vyžádá si to čtyř pět dnů času.

Ano, zajisté, o to se paní Tolarová zajímala.

- A nemohli by se taky pozeptat, pane Banhans, dodala, - jaké jsou jeho..., odmlčela se maličko, hledajíc výraz, - ... jeho poměry co do mravopověstnosti?

- Jeho poměru co do čeho? zeptal se Banhans.

- Co do mravopověstnosti, opakovala paní Valentina. - Jestli neběhá za ženskými, jestli nevlámuje a není socialista.

Banhans se zachmuřil. Jaké to dnes lidé mají interesy! pomyslí si.

- Tím, prosím, posloužit nemohu, řekl chladně. - Příjmy, to beze všeho, od toho tu jsem, ty vám zjistím na květník. Ale politiku, vlastenectví, mravopověstnost, takové věci já nevedu, prosím, kam bych přišel?

To paní Tolarová uznala.

Hned téhož plodného dne poslal Born svému vídeňskému šéfovi podrobnou zprávu o tom, že po dlouhém hledání se mu podařilo najít dobrou obchodní místnost, a vyslovil přesvědčení, že pan Jessel bude spokojen, až se na ni přijede do Prahy podívat. Krám ten má pouze tu nevýhodu, že bude volný teprve počátkem příštího kvartálu, po prvním lednu příštího roku. Protože tedy adaptační práce bude možno zahájit teprve za dva měsíce, prosí Born pana Jessela o čtyři neděle dovolené, jichž hodlá užít k navázání potřebných styků s pražskými obchodními kruhy.

Psal a přepisoval a trhal a znovu skládal tento dopis, těžce a nerad, protože věděl, že není upřímný a že se svým šéfem, který s ním jednal vždy laskavě, nehraje zcela čistou hru. Ale co dělat, bože dobrý, co dělat? myslil si, když seděl ve svém pokoji v hotelu U Modré hvězdy a ohryzoval násadku, hledaje formulace co nejméně nepravdivé a přitom takové, jež by Jessela co nejlépe ukolébaly v domnění, že všechno je v pořádku. Není to slušné, o tom není sporu, není to slušné, vodím-li za nos dobrého starého muže, který se ke mně vždy choval jako vlastní otec. Ale v tom je to černé jádro pudla; *jako* otec se ke mně choval, a právě tím, že mě *jako* otec chránil a povyšoval přesto, že mým otcem není, popudil proti mně závisť a vzteky nesčetné. Dokud žije, dokud dýchá, jsem v bezpečí, ale až zavře oči, aj, s jakou radostí mě vykopou die lachenden Erben, smějící se dědicové, s jakou radostí zasedne na mé místo třeba der schöne Rudi, ten jeho ničemný synovec, chlap neschopný a neřádný, ale co naplat, jeho nejbližší pokrevný příbuzný.

Je to možná ostudné, opouštím-li tajně potápějící se loď, ale což, probůh, ji mohu opustit zjevně? Zajisté, mohl bych k Jesselovi jít

a říci mu na plnou hubu do očí: Jste starý a nemocný, pane šéfe, je bolestno vás pozorovat, jak chátráte tělesně i duševně, vaše dny jsou sečteny, a tím jsou sečteny i dny mé služby ve vašem podniku. Sloužil jsem vám bezmála tak dlouho, jako Jakub sloužil Lábanovi, ale žádnou Ráchel, žádné ovce strakaté jsem si nevysloužil, jsem stejně holý, jako jsem byl, když jsem k vám vstupoval, jen nepřátelství proti sobě jsem popudil, dovoluňte tedy, abych se postaral o své zájmy, abych zase jednou pracoval ve svůj prospěch, když jsem tolik let pracoval pro vás, a abych se vrátil k svým do své rodné země, do české Prahy.

Byla by to možná čestná řeč, ale nebyla by to řeč milosrdná ani lidská, a byla by také nadobro pošetilá, protože nemohu se dobrovolně vzdát svého postavení, dokud jsem nezakotvil jinde a dokud jsem si neopatrčil možnost postavit se na vlastní nohy. Tak to se mnou vypadá a taková je má situace a takový je život, jsem chudý jako kostelní myš a musím koukat, abych se neutopil, a je marné a zbytečné se proto hrýzt a vyčítat si, že jedním tak, jak jednat musím.

Takto si všechno krásně zdůvodnil a mravně ospravedlnil sám před sebou; byl nicméně tuze rád, když svůj nepříjemný úkol měl za sebou a když psaní Jesselovi konečně zapečetil a poslal na poštu. Večer pak, než ulehl, dlouho pozoroval z okna – byl konec října, ale počasí bylo dosud vlhké – tichý, bázlivý provoz usínajícího města, a cítil se přitom velmi mlád a plný činorodé síly. Hvězdičky ligotaly nad černými siluetami střech a věží, které z nich, velmi pěkná, modravá, se komíhala na špici jedné z dvou věží Týnského chrámu, a ta věž sama se chvěla, jako by se hvězdičku snažila na svém hrotu vybalancovat. Dívaje se na to, Born zašeptal:

– A budeš, budeš má!

Jemu samému nebylo v té chvíli zcela jasno, co tím míní a koho chce dobýt, zda Prahy, zda Lízy, nebo snad dokonce té hvězdy; řekl to jen tak, z přetlaku citů, a protože v té chvíli výsostně věřil sám sobě a že se mu chtělo dobývat, stavět, měnit. Přece však myslil nejspíš na město, protože když se pod oknem ozval německý hovor dvou chodců, putujících ztichlou Kolovratovou třídou, řekl si znovu, tentokrát určitěji:

- A budeš, budeš česká!

Osamělá drožka krokem mířila ke Koňskému trhu, z podjezdu Prašné brány vyšla skupina pěti, možná šesti vojáků s telaty na zádech a s dřevěnými kufříky, zavěšenými na prsou, a těžce okovaným pochodem odbočila do Dlážděné ulice, k Státnímu nádraží. Dvě osvětlená okna v prvním patře protějšího domu zhasla. V tuto hodinu je ve Vídni nejživěji, davy se hrnou z divadel, kočáry hrčí po okružních třídách ve dvou nepřetržitých řadách, jedna bez konce tam, druhá bez konce sem, přepychové mezinárodní obecnstvo proudí do restaurací.

- A ty budeš také bohatá a živá! zašeptal Born do spící, slabě osvětlené ulice, a pak ještě, v bezdůvodném nadšení, jež dává mládí a vzrušené vědomí nastávajících velikých životních obrátů, usmívaje se a hluboce vdechuje chladný noční vzduch:

- A já se tam dostanu!

Tato slova platila onomu prázdnému krámu v sousedství Prašné brány, za nějž majitelé žádali patnáct set zlatých roční činže a jehož se proto vzdal, ač cítil v hloubi duše, že to je jediné vhodné místo v celé Praze a že všechno ostatní je ubohost a polovičatost.

Hodiny na Prašné bráně začaly chraptivě odbíjet jedenáctou hodinu a současně na Starém Městě zaznělo troubení ponocného.

Ty můj příteli, psala Líza o několik dní později do svého modrého sešitu, můj drahý deníčku, tobě jedinému se mohu svěřit ze svého trápení, aniž bych měla se co obávat, že se mi vysměješ! Všechno se událo po přání srdce mého. On najal od maminky krám v našem domě a přijal od ní pozvání na neděli k obědu, leč ve chvíli, když jsem se cítila na vrcholu štěstí a kdy jsem se bláhové domnívala, že nic už nemůže bránit splnění mých nejhoročnejších tužeb, otevřely se mi oči a já shledala, že ta, již jsem vždy za vlastní matku chtěla považovati, se stala mou rivalkou, mou sokyní!

Leč všechno po pořádku, můj dobrý, trpělivý deníčku.

Maminka, kterou bych teď vlastně měla nazývati macechou zlou, si vyžádala na něho informace a byla jimi velmi, velmi spokojena, a já rovněž, neb dobré postavení, v němž On se nachází, jest mi zárukou, že není žádným bezcharakterním lovcem věna. Přišel přesně v poledne, právě když z Petřína hřmělo dvanáct ran dělových neděli na počest. Oděn byl bezvadným redingotem s černou paspulkou, kdežto my byly v hyacintovém, maminka a já. To byl mamčin nápad, abychom dělaly dva hyacinty, maminka hyacint fialový, já hyacint růžový. Maminka měla fialové šaty s krátkým paletkem, lemovaným černými šňůrami, s krajkovým límečkem, a já měla růžové šaty s bolerkem zdobeným černou krajkou, se švýcarským páskem a s černou sametovou mašličkou pod krkem. Černý samet šmajchluje pleť, povídala maminka, a měla pravdu, však to jediné mě zachránilo, ten černý samet totiž, neb růžová barva mi nesluší, žere mi pleť, neb jsem snědá a pod očima maličko nazelenalá, kdežto mamince jde fialová barva k pleť výtečně, neb jest blondýna.

Vymyslíla to tedy maminka s těmi hyacinty dobře, leč jen pro sebe. Rukavice jsme obě dvě měly bílé. Maminka povídala, že

bílými rukavicemi se nikdy nic nemůže zkažit, když jsme se rozhodovaly pro barvu.

A při obědě pak maminka požádala Jeho, aby jí poradil jakožto muž světa a obchodu znalý, jak bychom měly nejlépe a nejbezpečněji uložit své kapitály. Maminku totiž odedávna trápí starost, že rakouský stát udělá bankerrot a že my obě dvě přijdeme o všechno. On mamince přisvědčil řka, že její obavy nejsou zcela bez důvodu, a patrně ve svém živilu se octnuv, rozhovořil se živě a radil mamince, aby nakoupila za mé i za své peníze akcie té nové Západní dráhy na Rokycany a Plzeň, která nyní právě se staví. A maminka se zeptala, byla-li by to dobrá spekulace, a on odpověděl, že by to byla výborná spekulace, a z toho se pak vyvinul rozhovor, při kterém já jsem byla docela, ale docela zapomenuta!!!! Cožpak já ubohá rozumím všem těm pari a pod pari a nad pari a ážiu a kursu a takovým hrozným věcem, kterými on kolem sebe házel a kterým, jak se zdá, maminka rozumí výtečně. A bavili se o tom od moučnicku až po černou kávu, a maminka nepřestávala na něj otázkami dotírat a on odpověďmi neskrbil. A jak jsem tomu hovoru všecka nespá a zaražená naslouchala, uvědomila jsem si s úlekem, že maminka, kterou jsem považovala za stařenu, vždyť je jí bezmála sedmatřicet, je vlastně žena velmi krásná dosud. Tím pak, že umí mluvit vesele a i v obchodu se zná, byla by nakonec s to nadobro mě zastínit!!!!!!

Když jsme se pak po obědě všichni tři odebrali na Žofín, abychom zhlédli produkci vzducholetce Regentiho, choval se On ke mně velmi dvorně, ale protože jsem za to měla, že tak činí jen ze špatného svědomí, byla jsem k Němu velmi upjatá, abych ho potrestala. Ale jak ho potrestat, když ke mně nic, pranic necítí a když jen maminka ho zajímá! A uvědomovala jsem si přitom, že jsem-li k němu chladná a upjatá, ztrácím ho teď už nadobro, neb

On nepochopí, proč jsem uražena, a pomyslí si možná o mně, že jsem hloupá husa a že nic hovořit ani nedovedu. A tak všechny tyto city mě o radost naší promenády nadobro oloupily, takže ani z produkce pana Regentiho jsem žádné potěšení neměla. Když vzdušník s panem Regentim stoupal k blankytu, řekl On, že lidé, až přemohou zemskou tíží, promění se v ptáky, leč já jsem jen krátce odvětila, proč že by se vlastně měli v ptáky proměňovat. Na tuto mou odpověď On už neodvětil ničeho. A i když jsem se nakonec rozhodla, že Mu odpustím a že se na něj horšiti nebudu, že tak živě se s maminkou bavil o těch akcích protivných, má ústa byla stažená a v hrdle mém vězel takový chuchel hořkosti, že ani teď jsem nebyla kloudně s to s Ním promluvíti. Byla-li jsem hovor-
ná a sdílná, když jsem s Ním poprvé v salóнку dlela a vyprávěla Mu o té naší nešťastné povodni, což na Něj tehdy očividně dobrý dojem činilo, nyní, na té procházce totiž, jsem měla ústa zamčená, takže nebyl s to ze mne slůvko vypáčiti. A já se přitom trápila a jen toužila do samoty svého pokojíku se uchýliti a ze svého žalu bezmezného se vyplakati a Tobě, můj deníčku, si postěžovati, což činím, já nejnešťastnější ze všech lidí na světě.

O týden později psala Líza:

Jak jsem byla bláhová, ba pošetilá, předrahy můj příteli deníčku, jak marné, ba zbytečné mé trápení! On mě miluje, On mě zbožňuje a já miluji a zbožňuji Jeho, leč ani toho kale nelituji, že jsem se žárlivostí svou na maminku pro nic za nic trápila a nitro své užírala, neb i hořkost žárlivosti patří k radostem Lásky, tohoto nebeského citu! Maminka má předobrá pozvala ho k večeři. On jakožto muž společenských způsobů znalý a dbalý dostavil se přesně včas, ještě než strýček s tetinkou se byli dostavili, a maminka nás nechala v salóнку chvíli o samotě. Jak jsem, já husa, ji, nejlepší ze všech maminek, mohla podezírat, že sama si na Něj nárok činí,

a jak jsem Jemu mohla křivditi domněním, že oko jeho k mamince s větším zalíbením se obrací než ke mně!

Octnuv se se mnou tète à tète, byl velmi hovorný a vzrušený. Když mluvil o spolku Hlahol zvaném, jehož údem se prý stal, a o ušlechtilých vlasteneckých snahách spolku toho, pravil, přičemž zblízka a vášnivě na mne jiskrnaté své zraky upíral, že toho si obzvlášť u mne váží, že i já jsem Češka a vlastenka. Nevím dobře, odkud to vzal, že jsem vlastenka, neb jsme dosud o té věci nehovořili, leč na výrazu krásné jeho tváře bylo znáti, že i jiné věci i mne jaksepatří po právu oceňuje. A že toto není jen má osobní domněnka pošetilá, nýbrž skutečnost, dokázal On hned poté, když domluviv, za ruku mě vzal a horoucně ji poceloval. Horko mě rozráží a srdce mé se tetelí, když si připomenu tuto chvíli zmatku a slasti nevýslovné, ach, můj rytíři, můj zbožňovaný, Můj Werthere jediný!

Při večeri, k níž též strýček Smolík s tetinkou Bábi se zpožděním se dostavili, osvědčil se On kavalírem světa znalým a vzdělaným a byl neustále středem pozornosti. Jen maličká chmura se objevila na výsluní mého štěstí, když strýček Smolík, který po Janově odchodu - neb ode dneška chci Jej nazývati Janem - maličko se pozdržel, vyjádřil se o Něm nešetrně, jak už jeho zvykem, že v Bornově hlavě se nápady rodí jako králíci. Strýčku, strýčku ošklivý, jak můžeš Janovy myšlenky srovnávati s těmi směšnými ušatými zvířaty! Však strýčka potrestám, a až příště k nám zavítá, ani jednou na něj nepromluví.

O tři dny později:

Včera jsme se s maminkou odebraly do bankovního závodu Jakuba Feuereisela v Celetné ulici, bychom se s panem Feuereiselem o těch akcích České západní dráhy poradily. Pan Feuereisel, který už mému nebožtíku tatínkovi mnohé peněžní záležitosti

vyřizoval, potvrdil mamince, že papíry ty jsou velmi dobré a slibné, jak pravil. A byla zase řeč o pari a pod pari a áziu a kursech, ale já tentokrát s radostí naslouchala, neb slova pana Feuereisela potvrzovala správnost rad, jež Jan tehdy při obědě mamince udělal, a já se těším ze všeho, co Janovi slouží k pochvale a ke cti. Jak jsem jen mohla žít, než jsem Jana poznala! A dnes dopoledne jsme znovu závod pana Feuereisela navštívily, abychom nákup těch akcií uskutečnily. Z lásky k Janovi jsem ochotna i burzovním záležitostem porozuměti, abych s ním mohla tak jako maminka o obchodních věcech živě se bavit. Pan Feuereisel poukázal na to, že malá Buštěhradská dráha svým akcionářům devět až deset procent čistého výdělku vynáší a že jest očekávati, že naše Plzeňská dráha, která bude daleko významnější, svým akcionářům k výdělku ještě většímu dopomůže.

O dva dny později:

Byla jsem s maminkou v divadle na zpěvohře Zauberflöte, leč nijakého potěšení jsem z ní nepocítovala, neb jakpak jsem se z ní mohla těšiti, když Jan můj milovaný nebyl nablízku!

O tři dny později:

Prapodivná móda dospěla k nám z hříšného Bábelu nad Sekvanou, jak strýček Smolík žertem Paříž tituluje. Jsou to zvláštní vyhrnovače sukni, po Francouzsku lève-jupe nebo též porte-jupe pompadour zvané. Vynález ten umožňuje sukni současně na osmi místech vyhrnouti a jako gardinu vytahovací zdrapovati, aby se při chůzi po nečistém chodníku neurousala, pokud ovšem stroj k tomu potřebný jak náleží pracuje, což arci jisto není, neb jest dosti komplikovaný. Jest složen z pásu, šňůrek, koleček otáčivých, poutek všelijakých a knoflíků. Švadlena naše podrobný návod k sestrojení takového lève-jupe obdržela a tuze mamince a mně domlouvala, bychom si jej do šatů svých nových všítí daly, nebo za

blátivého počasí se prý vynález ten okáže velmi praktickým, ale maminka pravila, že na blázniviny takové jest moc stará a já že na ně mám ještě dost času.

O pět dní později:

Se vším jsem se Ti, deníčku můj drahý, svěřovala, nic před Tebou netajila, leč dnes, promiň, nemohu! Tváře mi hoří a srdečko mé voní fialkami, já nechodím, já se vznáším, a když se pokouším čísti nebo vyšívati, všechno mi splývá před očima. Považ jen, deníčku... mám Ti to povědět? Já Ti to tedy povím, i když se obávám, že shořím: Včera mě Jan políbil na ústa! Ano, dobře jsi porozuměl, direktně na ústa! Ani nevím, jak se něco takového mohlo státi. Maminka má předobrá nás opět o samotě v salóнку nechala, a já řekla Janovi, že jsem onehdy byla s maminkou v divadle na Zauberflöte, a tu mě jemně opravil řka, že není důvodu, proč bychom my Češi říkali Zauberflöte, když můžeme docela dobře říci Čarodějná flauta. Já jsem mu odpověděla, že nevím, proč bychom měli něco takového říkati, když u nás divadlo ponejvíce jen po německu se hraje, a on řekl, že to sice, žel, jest pravda, leč zanedlouho tomu tak nebude. Spolek pro zbudování českého Národního divadla, jehož on je údem, se prý usnesl, že už napřesrok postaví na pozemku k tomu účelu zakoupeném malé divadlo prozatímní, v němž denně po česku hráti se bude. A když toto říkal, byl Jan tak krásný a zanícený, že svět se kolem mne zatočil a já cítila, že do očí mi stoupá vláha, a já řekla, že až to divadlo postaveno bude, já s maminkou jen toto divadlo navštěvovati budeme a do divadla německého už ani nev kročíme. A tu Jan za obě mé ruce mě lehce uchopiv, pravil dojatě, že nikdy o vlastenectví mém horoucím nepochyboval. Přitom mně před očima se zatmělo, což způsobeno mým zmatkem, ale také tím, že On tváří k mé tváři se naklonil a... nu, už to víš, můj deníčku, už jsem se k tomu přiznala, že Jan ústy

svými retů mých se dotkl. Může mi láska má být omluvou, že jsem se nebránila, hlavu svou neodvrátila, ba ani nevykřikla? Otázky tyto teď víří myslí mou, leč ve chvíli oné jsem na nic podobného nevzpomněla, jen k slasti nejhoroucnější pozdvižena se cítila.

O den později:

Jen jedna okolnost kalí poněkud štěstí mé nevýslovné, a sice ta, že maminka má předobrá tolik lásce naší přeje, takže překážky nižádné se nám v cestu nestavějí a Janovi nižádné příležitosti se nedostává, by své hrdinství a rytířství přede mnou projevil. Přála bych si, aby se pro mne bil nebo aby mne unesl, leč proč by se bil, proč by mě unášel, když důvodu k tomu není a když maminka vše tak činí, by styky naše co nejnerušeněji se rozvíjely?

O pět dní později:

A jest dohráno, vše skončeno, mé tužby splněny. Jan se vyjádřil, o ruku mou požádal a já v odpověď řekla své ano, a přece nejsem šťastna. A naopak, když se dívám do svého maličkého zrcadla s lasturkami v rozích, které sice jest tmavé, ale jež mám nejraději, ježto v něm sama sobě se jevím nejkrásněji, pozoruji, že tvář má jest poznamenána stopami prožitého utrpení. Ptáš se, deníčku, kterak to, že nejsem blažena, když konečně jsem překročila práh svého nejbouznivějšího přání? Odpověď je prostá, můj milý, tichý příteli: Jan mě zklamal, on není tím, zač jej mělo srdce mé. Marně mi maminka rozčarování mé rozmlouvá, a tím naopak mě stále více v přesvědčení utvrzuje, že jsem se stala obětí úkladu a výpočtu.

Neboť když vše bylo domluveno a skoncováno - nechci Ti líčiti, deníčku, výjev ten, neb vzpomínka na něj příliš mě trýzní a drásá - maminka z ničehož nic, jak už jejím zvykem, počala hovořiti o věcech obchodních. A k údivu mému bezměrnému jala se haněti a pomlouvati tentýž krám v našem domě, jež při Janově první

návštěvě do nebe byla vychvalovala. Pravila, že ten krám jest z niky, že Perlová ulice není žádná ulice (!!!!), že lepší lidé chodí jen po hlavních třídách a že krám ten jest malinký, že nanejvýš pro hodinářství nebo parfumerii by se hodil, ale nikoliv pro obchod se zbožím galanterním. Měla jsem zprvu za to, že maminka mluví z žertu, ale pochopila jsem ihned, že tomu tak není. Maminka pravila, že dokud jí Born byl cizím člověkem, byla nucena krám ten vychvalovati, neb jej chtěla dobře pronajmout, ale nyní, když jest jejím nastávajícím zetěm (nevlastním, poznamenávám já), jest povinna ho na to upozornit, že v krámě tom dosud všichni nájemci na břicho se položili (takto se maminka vyjádřila) a že by si nepřála, aby její zeť taktéž s nedobrou se potázel.

Naslouchala jsem těmto slovům s nevolí, neb byla jsem nerada, že maminka do těchto slavných hodin Janova vyjádření nudné záležitosti obchodní vmotává, a že zatímco my při kávě odpolední poprvé co snoubenci opravdoví bok po boku vedle sebe sedíme, ona pomlouvá krám v mém rodném domě, do něhož ona teprve tehdy se přivdala, když já už rok a půl na světě byla. Tenkrát byl v krámě tom deštníkář, a není pravda, že na břicho se položil, jak macecha nešetrně se vyjádřila, nýbrž při ostřelování města kulou zbloudilou byl zabit, když já děcko pětileté byla. I čekala jsem, co Jan na tato maminčina slova odvětlí, a on odvětlil, že maminka mu z duše promluvila a že on ví o lokálu daleko vhodnějším, o jakýchsi místnostech v blízkosti Prašné brány, ale místnosti ty jsou velice drahé a jeho šéf skoupý a opatrný. A rozhovořil se s maminkou, přičemž já opět byla maminkou nadobro odstrčena, o tom, že Praha čeká na to, aby byla proměněna v pravé velkoměsto, a že jen schopných lidí k tomu je třeba, aby procitla ze spánku svého staletého. A že Praha je důl bohatší než sama Vídeň, protože Vídeň žije nad své poměry, a Praha pod své poměry. Na to maminka

pravila neomaleně, že si na Borna vzala reference, a že jí tedy je známo, že on není žádný tlachal ani blouznivec, a ona tedy je přesvědčena, že majetek její dcery se neoctne v rukou člověka, který by jej v jalových spekulacích promarnil nebo prohýřil. A otázala se, jak drahý že je ten krám vedle Prašné brány, a vytáhla svůj zápisníček, aby propočítala, jakou tržbu by musil v krámě tom dělati, aby činži tu mohl platiti. A podle toho, jak on jí odpověděl, bylo zjevno, že sám už dávno má vše propočítáno. A zatímco v cifrách spolu hovořili a vzájemně jeden druhému do řeči živě vpadali, já statečně se přemáhala, abych nepropukla v pláč, neb jsem s hrůzou pochopila, že ne mne, nýbrž mé peníze si Born zamiloval, a že se mnou stejná hra se děje jak s četnými hrdinkami románů, jež čítám. Ach, proč jsem v té chvíli nedovedla přemoci lásku svou a říci Bornovi, jak trpce jsem zklamána, proč nedovedla jsem zasnoubení naše zrušit? Snad jen pomyšlení mi v tom zabránilo, že kdybych tak učinila, někdo jiný, méně krásný a milý než on, by si také na jmění mé políčil. Jaká kletba jsou peníze, jak krušný je život, jaké štěstí býti chudou, bez krejcaru.

Och, proč jsi němý, můj milý příteli deníčku, proč jsou prázdné Tvé stránky následující, proč mi nedovedou pověděti, co na mne čeká v životě mém budoucím a jak bude manželství mé s Janem probíhati? Ach, to kdybych věděla!

KAPITOLA DRUHÁ

Pokus o salón

1

Pánové Moritz Lagus a synové nepřestávali Borna pochvalovat pro rychlost, s jakou nejen objednával nové a nové zboží, ale platil i účty; nebylo tedy pochyby, že jeho obchodům se daří výtečně. Vskutku Pražané neochabovali v horlivosti, s jakou navštěvovali jeho slovanský závod, a i když se už neopakoval neuvěřitelný úspěch prvního dne, kdy za několik hodin skoupili celý sklad, mohl si Born po půl roce říci, že vyhrál a že tu vskutku vytvořil něco, co Praha potřebovala a na co čekala už dávno.

Že provoz jeho závodu zklidněl, zmírněl a zaběhl se do hladkých a pevných kolejí, Born už nemusil tolik běhat po žebříku a pomáhat nerozhodným zákaznicím inspiračními záblesky svého ducha, i mohl se nerušeně věnovat svým zájmům společenským a vlasteneckým. K jeho členství v pěveckém spolku Hlahol a v Spolku pro zbudování českého Národního divadla, o němž jsme zvěděli z deníčku slečny Lízy, přibýlo v krátké době členství v tělocvičné jednotě Sokol, právě tehdy založené, v sboru městských ostrostřelců, ve výboru Hospodářské jednoty a v Spolku pro pomoc Černohorcům. A to, co svého času psal z Vídně do Rychlebova svému bratru Františkovi, že „kdekerá beseda nebo slovanský ples, tam my nesmíme nikdy chybět“, zůstalo pravdivým i v Praze, leč v míře daleko povážlivější.

Nedbaje její nechuti, jejích migrén a únav a plačtivých protestů, jezdil se svou mladou ženou na kdekerou redutu, na kdekerý čes-

ký bál na Žofíně. Byl členem několika plesových výborů, a oděn frakem, s kokardou na prsou a s fáborem přes rameno, jezdil ve fiakru zvat do českých rodin s dcerami na vdávání, jejichž úplný seznam získal od osvědčeného Banhanse. Našel překladatele i nakladatele pro příručku dobrého chování ve společnosti. Když koncem roku dvašedesátého byl vynalezen nový český tanec beseda, velmi pěkný, ale složitý, Born se stal jeho vášnivým propagátorem a sám se naučil jej tančit mistrovsky. Ale nebyl tím vším spokojen.

Ve Vídni nás Čechů byla jen menšina, psal Františkovi do Rychlebova, ale člověk se tam daleko víc doma, daleko víc mezi svými cítil než zde. Tam jsme úzce při sobě stáli a pečlivě toho dbali byli, bychom se poslání svému vlasteneckému nezpronevěřili a charakteru svého národního nepozbyli, kdežto tady v Praze Čechové ještě stále po Vídni se opičí a často řečí takovou mezi sebou hovoří, že vlasy hrúzou se ježí. A rád bych viděl a o to ze všech sil se snažím, by Praha vskutku svému poslání hlavního města Království českého práva byla, leč dělej co dělej, ona rázu svého provinčního ne a ne pozbyti, takže i na největších plesech často jako na hospodském bále si připadám. – V závěru téhož dopisu psal Born: A posílám Tobě statečnou řeč našeho slavného historiografa Palackého, kterou on před několika dny, koncem ledna, ve sněmovně držel. Napiš sobě vše, co tam stojí, dobře do srdce, a k tomu účelu ji dvakrát až třikrát pročti, především to, že „zrušení tak řečeného feudalismu, ačkoli to nebylo mnoho, je již tak dobře jako dokonáno, ale zrušení nadpráví národního, privilegia národního, ještě se nedokonalo“. A dobře na paměti měj všechny ty darebné kousky, jež on v řeči té uvádí, jak ministerstvo vídeňské německé menšině v zemi naší většinu na sněmu pražském pojišťuje. Před tím oči nezavírat, ale na mysli neklesat:

usilují-li nepřátelé naši o rozmnožení panství svého, my Slované za drahou svobodu a zbavení se poroby bojovati nepřestaneme. A v tom je naše hrdost a vědomí mravní přednosti naší.

2

Ve snaze povzbudit v Praze k životu český život společenský, zavedl v domácnosti své ženy tak řečený přijímací den, a to každou středu od páté hodiny. Ale buď že Praha nebyla rostlá tomuto velkoměstskému mravu, buď že Líza hosty zastrašovala a odpuzovala výrazem únavy a utrpení, jímž při těchto dýcháncích odívala svou tvář, úspěch pokusu byl nevalný. Nepestrý a proměnlivý kroužek živých a zajímavých lidí, jež doufal soustředit, jen tu a tam někteří příbuzní Tolarových, stále tytéž tváře, především smíchovský továrník Smolík, jemuž podle neoprávněného mínění paní Valentiny čouhala sláma z bot, se svou chotí Bábi, neteří nebožtíka Tolara, anebo nejmítanější ozdoba Bornova salónu, doktor Šarlich, probošt vyšehradské kapituly, bývalý ředitel klementinského konviktu, veleučení humanista a vlastenec po Bornově vkusu, vynikající znalec staré hebrejštiny a aramejštiny. Někdy se v těchto rodinných dýcháncích objevil i Bornův druh z plesových výborů, ředitel právního oddělení České spořitelny doktor Legát, starý mládenec, vzdělaný a sčetlý, ale opozičák, jak o něm říkala paní Valentina, jež nelibě snášela jeho způsob, jak uplatňoval své osobní, zpravidla nepřijemné názory. Na pražských plesech se mu pro jeho nesmírnou hubenost a neobvyklou ošklivost říkalo Smrtihlav; věděl o tom a strádal tím nesmírně, a aby zamaskoval své hořkosti, jež ho užíraly, činíce jej ještě hubenějším a ošklivějším, předstíral úsměšnou, sarkastickou povznesenost nad vžitými

konvencemi společenskými a rodinnými. Celý prosáklý závistí a neukojenou ctižádostí, hrál úlohu člověka nádherně nedbalého malicherností veřejného mínění, a tento postoj zachovával tak důsledně a svědomitě, až se stal jeho druhou přirozeností.

A aby učinil Lízín salón pestřejším a zajímavějším, doktor Šarlich tehdy ve středu na počátku dubna uvedl k Bornovům jednoho z bývalých chovanců klementinského konviktu, jistého Martina Nedobyla, plachého mládence asi dvaadvacetiletého. Představil ho společnosti jako vlastence a hrdinu, který v dobách pro český národ nejpohnutějších a nejnapjatějších, na konci éry Bachovy, přispěl k rozvrácení nenáviděného režimu tím, že šířil zakázané letáky a dal se za to vypovědět a zbavit studijního stipendia.

Born, šťasten, že k němu konečně zavítal někdo nový, přivítal mladíka takto vychváleného se srdečností téměř bouřlivou a paní Valentina ho zahrnula něžnou pohostinností; Líza, budiž připomenuto mimochodem, se dýchánku nezúčastnila, protože měla migrénu, jak se jí v poslední době stávalo vždy ve středu stále pravidelněji.

Ale ač byl přijat, že lépe ani nebylo lze, Nedobyla tuze tísnilo přepychové prostředí fialového salónu – Bornovi tehdy ještě bydleli společně s paní Valentinou – nad něž dosud v životě neviděl nic krásnějšího, a laskavá, příliš laskavá přízeň tolika vážných, usedlých lidí. Také sešněrovaná, napudrovaná kyprost paní Valentiny ho uváděla v rozpaky, a proto, usazen na nepohodlném puflu, mlčel a červenal se, a polykaje množství čaje s mlékem a čokoládových a kaštanových dortů se šlehanou smetanou, které mu paní Valentina mrštně nakládala na talíř, potají vzdychal a styděl se a přemýšlel, jak to udělat, aby se už nemusil cpát, aby ho totiž krásná fialová paní přestala napájet a krmit, a jak nejlépe se nepozorovaně ztratit.

A když Šarlich Nedobyla prohlásil za syna staré formanské rodiny, Born, který se znal ve všech oborech lidské působnosti, v každém trochu, rozhovořil se dlouze a živě o „té staré české formanské slávě“ a o poezii těžkých koní v řemení lesknoucím se mosazí.

- Jakže zní to vaše formanské přísloví, pane Nedobyle? Do vrchu nežeň, s vrchu nepušť, na rovině nešetří, není-liž pravda?

Martin, ač toto přísloví slyšel poprvé v životě, jen poslušně přikývl pačesatou hlavou, protože měl ústa plná dortu, a Born, uspokojen, jal se promlouvat o starých formanských pověrách, třeba o tom, že prý forman před odjezdem vždy udělá před koňmi koncem biče tři kříže a zatahá své koně na čele za hřívou; a dělá-li se to u Nedobylů také tak?

Ač i tato pověra byla Martinovi něčím zcela novým, přisvědčil výmluvnému hostiteli i tentokrát. Můj ty smutku, myslil si, je forman on, nebo já? A jal se přemýšlet, čím zajímavým by doplnil Bornovu přednášku, ale než na něco připadl, už se mluvilo o něčem docela jiném, totiž o volbě nového řeckého krále. Odtud hovor přešel, aniž si Martin uvědomil jak, k povstání Poláků proti carské moci, jehož Born trpce želel jakožto nového projevu, jak se vyjádřil, té staré slovanské nesvornosti. Odtud byla uvedena na přetřes otázka studia cizích jazyků, a kterým řečem že je lépe se učit, zda slovanským, nebo západním. Když pak Smolík řekl, že jeho synek právě začal chodit do hodin angličtiny, zabočili bez přechodu k dětské otázce; děti jsou prý naděje národa, s dětmi stojíme a padáme, a budeme-li je všichni vychovávat v duchu vlasteneckém, nikdo už námi neotřese, a podobně.

- À propos, když už mluvíme o dětech, řekl doktor Legát. - To jsem byl nedávno svědkem roztomilého dětského výjevu, chyběly tomu jen ovečky se zvonečky na pentličkách a bylo z toho hotové

pastorále. Jsem, jak víte, ušklíbl se ironicky, – člověk společenský, a když se tak onehdy asi k třetí hodině ranní vracím domů, co nevidím na liduprázdné ulici, jako maličkého bosého chlapce, který stál opřen o zavřená vrata jedné fabriky a plakal a plakal. Zastavím se a ptám se ho, co se mu stalo, a on povídá, pokud v tom pláči byl schopen něco povídat, že přišel pozdě do práce a že ho nechtějí pustit dovnitř a že dostane výpověď a táta ho zabije a přerazí. Ptám se ho, v kolik že začínají pracovat, a on, že prý v pět hodin ráno. Ujišťuji ho tedy, že ještě dávno není pět, že jsou sotva tři hodiny, a tu se uklidní a přestane plakat a vypráví mi, že se doma probudil a dostal strach, že přijde pozdě do fabriky, a proto prý vyskočil a utíkal, a když vrata byla zamčena, myslil si, že opravdu přišel pozdě. Dovedete si, prosím, představit, jak silná musila být hrůza v duši takového dítěte, když ho dovedla vyburcovat z tvrdého spánku a vyhnat ho uprostřed noci do ulic? A zeptal jsem se ho, kolik mu je let, že už chodí do fabriky, a on, že sedm, ale to prý nic není, ve fabrice s ním prý pracují i pětiletí.

Paní Valentina pozorovala, že Smolík, pantáta to venkovsky drsnatý, s pěkným břichem, nadouvajícím květovanou vestu jeho špatně ušitých šatů, během Legátova vyprávění poposedává a podivně se ošívá, hned se opře o lenoch fialového divanu, na němž seděl, hned se zavilým výrazem ve své široké, vousaté tváři se předkloní a upřeně se dívá na Legáta, jako by ho chtěl uhra-nout. Bystřejší a společensky zběhlejší než škaredý Smrtihlav, ač neměla jako on doktorát práv a nebyla členkou plesových výborů, Valentina pochopila ihned, co se Smolíkovi na historce o chlapec-kovi nelíbí, a proto sotva Legát skončil, vpadla spěšně, že to je sice strašné a srdceryvné, ale jelikož na tom nemůžeme nic změnit, bylo by lépe obrátit list a mluvit o něčem veselejším. Byl to zásah taktní, ale ne dost silný, aby udusil Smolíkův hněv.

- Tož pěkně děkuju za lekci, řekl, chmurně upíraje na Legáta své modré oči, zastřené perletovým leskem. - Ano, je to pravda, ve fabrikách pracují malé děti, já je ve své sirkárně zaměstnávám taky, protože bez laciných sil se nemůžu obejít, ale snažím se jim dávat jen lehkou a příjemnou práci.

Shledav, že se dopustil něčeho, čemu se mezinárodně říká faux-pas, doktor Legát úlekem zezelenal na čele a na vpadlých tvářích zšedivěl; takový byl jeho způsob blednutí. Ješitný a ctižádostivý, toužil po popularitě, přál si být mezi lidmi oblíben, ale vinou své nešikovnosti a také přílišné zahleděnosti na sebe samého dopouštěl se podobných přehmatů co chvíle; bylo to fatální. Seděl-li u stolu s člověkem jednonohým, bylo nasnadě, že začne mluvit o tom, jak je žalostné a trudné a trapné, když někomu chybí noha. Mrzelo ho to a byl by si mnohdy rád jazyk ukousl, ale věren své úloze podivínského sarkasty, nelítostného ironika a ducha nevázaného, nikdy své nehoráznosti neodvolal, nikdy se neomluvil, a když už v oběšencově domě byl promluvil o provaze, hovořil o něm sebeobětavě dál. Tak i teď, ač zelený a šedivý v tváři a v srdci zkormoucený, s nepříjemným úsměvem svých tenkých úst se zeptal Smolíka, zaměstnal-li ve své sirkárně svého do anglických hodin chodícího synka, když ona práce, jak tvrdí, je tak lehká a příjemná. Tehdy se Smolík rozlítl nadobro a okřikl Legáta, aby neplkal hlouposti.

- Já nejsem žádný lidojed, pokračoval, - ale co mám, krucinál, dělat? To bych si nepřál vidět, co by mi dělnice začaly vyvádět a jak by mi chodily lamentovat a brečet, kdybych si vzpomněl a najednou přestal zaměstnávat jejich děti. A platit nemůžu dělníkům víc, než co jim platím, protože kdybych to udělal, tož mě německá konkurence sežere přes noc zaživa, to je snad každému rozumnému člověku jasné.

V té chvíli tiše vstoupila do pokoje Smolíkova žena Bábi, která až do té chvíle byla v ložnici u nemocné Lízy, malá, usměvavá, s kulatým pihovatým obličejem. Nosila svou prošedivělou hlavu nakloněnu nazad a mhouřila krátkozraké oči, jako by neustále někoho vyhlížela v dáli.

– Jak je jí? zeptal se jí Born polohlasem. Jeho hezká tvář přitom nabyla výrazu omrzelosti a nudy.

– I fňuká, řekla paní Bábi, usedajíc na divan vedle manžela, který pokračoval ve své nakvašené obhajobě. Doktor Legát se prý tváří, jako by spadl z nebe nebo jako by se právě byl narodil a jako by nevěděl, jak je to těžké, udržet nad vodou český podnik, českou fabriku, když německé podniky mají veškerou podporu vídeňské vlády a našinci jen házejí klacky pod nohy. Legátova nesmyslná slova ho prý, Smolíka, tuze překvapují, protože Legáta považoval za upřímného českého vlastence.

– Logika člověková, jaký to podivuhodný skokan! odpověděl Legát. – Jsem špatný vlastenec, protože se vyslovuji a horlím proti mrzačení a mučení českých dětí! Ale prosím, aby bylo jasno: zajisté otázka národnostní je dnes na tapetě, bojuje se o práva národů, jenže nebude dlouho trvat, vašnosti, a k této otázce se přidá, vzpomenete si na má slova, otázka sociální, otázka dělnická, a to bude teprve mela. Já sám jsem dalek toho, abych si hrál na sociála, ale to vám říkám, že dělníkům je to herclich jedno, že tancujeme besedu a že děláme sokolské vejlety do Šárky nebo že třebaš tady Born zřizuje český salón a že ve svém slovanském krámě prodává bronzová cingrlátka.

Teď se zase rozhněval Born, i trvalo chvíli, než se ukrotil, ale když pak promluvil, byl jeho hlas klidný a vyrovnaný.

– Nevím, proč sis dnes zamlouval nás jednoho po druhém urážet. Otázka dělnická jistě jednou přijde na přetřes a bude nutno ji

vzít v úvahu, ale dokud časy k tomu nejsou zralé, učiníme nej-
lépe, budeme-li pracovat každý podle svých sil na národa svého
roli dědičné. A nemáš pravdu, doktore, když tvrdíš, že dělnické
vrstvy jsou národnostně lhostejné, a ujišťuji tě naopak, že k svým
zákazníkům počítám i lidi docela chudé. A můžeš mi věřit, že když
jsem svůj obchod zakládal, bylo mi lhostejno, komu se tím zalíbím,
a že jsem mu dal jeho slovanský ráz po příkazu svého srdce, a ne
proto, abych se tím někomu vlichotil.

- To někdo řekne bronzové cingrlátko, přidala se paní Valen-
tina, která právě u vedlejšího stolku zavářela čerstvý čaj, - ale
že Jeníček zaměstnává šest lidí a že jim platí až padesát zlatých
měsíčně, to snad taky něco znamená, ne? To přece jsou ohromné
peníze, a proč vydělávají ty ohromné peníze? Jenom proto, že
Jeníček má tady, Valentina si zaťukala držátkem cedníčku na čelo,
- a tady. - Zaťukala si na srdce. - A tak jim řeknu, doktůrku, že si
nevybrali toho pravého, když se vrhli zrovna na něho a na jeho
obchod. Protože být každý jako Jeníček, tak je nám všem hej, to
jim povídám já. Co by chtěla, Bábinko?

Paní Bábi totiž, kterou rozhovor o těchto vážných otázkách tuze
nudil, právě okusila první sousto kaštanového dortu, a když je
byla vychutnala a spolkla, s výrazem vytržení a okouzlení jako
náměsíčná vstala a odebrala se k paní Valentině, aby se jí zeptala
na recept.

- Ostatně o čem se přeme, drazí přátelé? promluvil mezitím
Šarlich. - Ano, každý podle svých sil, jak to správně řekl Born,
a bude-li se každý řídit touto zásadou, i nejchudším vrstvám bude
pomozeno. Tato místnost je malá, ale sedí v ní, hle, představitelé
čtyř význačných odvětví našeho hospodářského snažení, totiž
průmyslu, obchodu, peněžnictví a dopravy. Bojujeme netoliko
slovy, ale i činy, vímeť předobře, že sebekrásnější autonomie,

sebevětší blahosklonnost vídeňské vlády by nám nebyla nic platna, kdybychom zůstali v područí vídeňského kapitálu. A čím úspěšnější bude naše podnikání hospodářské, tím rychleji bude odpomoženo trudnému stavu dělnictva. Proto děkujeme Bohu ne jako prospěcháři a hmotáři, ale jako vlastenci a lidumilové za každý nový český závod, za každou novou továrnu a obchod, za každý nově položený metr české železnice.

Povšimnuv si, že Nedobyl se při těchto posledních slovech prudce napřímil a že jeho osmahlá mladá tvář se nasupila, zeptal se ho, chtěje ho tak vtáhnout do hovoru:

- Ty se mnou nesouhlasíš, Nedobyle?

3

V té době Martin už jakžtakž přivykl nezvyklému prostředí přepychového, jak se mu jevilo, salónu. Zprvu nevěděl, kam s očima, protože ať se podíval, kam se podíval, všude ulpěl na bouřlivých fialových ňadrech horlivě pobíhající a hedvábnou sukni šustící paní Valentiny, a to umocňovalo jeho společenské rozpaky, mělt dojem, že všichni sledují směr jeho pohledů a podezřívají ho, že krásnou paní okukuje úmyslně. Teď však už objevil v prostoru salónu jiný bod, který, ač nevinný, nezávadný, rovněž do jisté míry přitahoval jeho zraky: vpravo od vchodu do sousední místnosti visel začernalý obraz znázorňující jakýsi hrad a do věže toho hradu byly vsazeny opravdové maličké hodiny s emailovým ciferníčkem, a na ten lesklý bílý ciferníček tedy se Martin díval jako na pevný orientační bod, jako na laskavou hvězdičku, vysvitnuvší uprostřed nepřátelských mračen.

K jeho uklidnění a osmělení přispělo také to, že blahobytní měšťané zde sedící projeví schopnost hádat se jako svého času konviktisté v Klementinu při teologických disputacích a že doktor Šarlich ho právě byl ve své taktní pozornosti označil za představitele důležitého odvětví našeho hospodářského snažení, totiž dopravy, a postavil jej tak Smolíkovi, Bornovi a doktoru Legátovi naroveň. Šarlichovo včasné oslovení pak mu umožnilo, aby vyjádřil myšlenku, kterou si byl v hlavě sesumíroval, když se ještě mluvilo o formanství, a kterou neměl příležitost uplatnit.

- Jo, ono se řekne železnice, promluvil váhavě, silně se červenaje. - Jenže ta železnice, ten, jak se říká, parovod, někomu prospěje, ale někoho zničí. Jako u nás. Od té samé doby, co k nám, jako do Rokycan, zavedli železnici, jak se říká, ten parovod, je s naším řemeslem konec. Načisto konec. Sice pořád ještě jezdíme, to hlavně tatínek si staví hlavu, že jezdit se musí a že to je naše já nevím co, snad naše poslání, a že se to musí vydržet, ale už to není to, co to bylo dřív, kdepak, hlavně s dopravou osob je konec, a ta nám, pane, vynášela. Tak to jakžtakž pořád ještě klepeme, ale co bude za půl roku, za rok, to nevím.

Byl by chtěl pokračovat, ale zmátl se a najednou nevěděl, jak dál.

- To ta železnice, dodal tiše. A spatřiv koutkem oka, že paní Tolarová se chystá mu naložit na talířek nový kousek dortu, řekl odříkavě, odhlédnuv od sladkého stínu, který se rýsoval v hloubi jejího výstříhu:

- Děkuji, jemnostpaní, dovolte, abych si už nevzal.

Doktor Legát byl, zdálo se, Martinovým proslovem spokojen. - Ano, je to tak, je to tak, vzácní pánové a dámy. Pochvalujeme si rozvoj české velkovýroby a dopravnictví a slibujeme si od něho, že nám pomůže v našem národnostním boji, ale nevidíme rub té věci,

totiž pozvolný zánik středních vrstev, zvyšování antagonismu mezi boháčem a chudákem, ničení té nejsolidnější a nejspolehlivější většiny obyvatelstva, hospodářsky soběstačné a mravně zdatné. Já neříkám, že máme jít vytrhávat koleje a vyhazovat své fabriky do povětří střelným prachem, ale říkám, že není správné zavírat před těmito zjevy oči a čekat, až nám přerostou přes hlavy. Jen se podívejte na toho mladého muže. Byl u nás v Čechách někdo váženější a solidnější než takový forman? A hle, je konec, je po všem, jeden chlap u mašiny s jedním topičem nahradí stovky těch zámožných a pracovitých mužů a přivede je na žebráckou hůl a vžene je do tábora revolucí.

- A to, prosím, ježíšmarjá ne! vykřikl Martin pohoršen. - To bych si vyprosil, to mě, prosím, ani nenapadne, jít žebrat a dělat revoluci, tůdle nudle!

Zarazil se, ale setkal se s pohledem paní Valentiny, která na něj horlivě kývala a živou mimikou očí a úst ho povzbuzovala, aby se nebál a ukázal zuby tomu protivnému žvanilovi, vzmužil se a promluvil stylem teologických disputací, klidným, vzdělaně vyrovnaným hlasem, tak jak to slyšel u Borna:

- Železnice, toť příčina, causa physica, která sama svou příčinu ve vynálezu parního stroje má, ale o tom pomlčme. Jakožto příčina sama o sobě, causa per se, causa efficiens, má železnice několik... několik... - Nemohl si vzpomenout na český výraz, i podíval se zoufale na Šarlicha, šeptnuv:

- Wirkungen!

- Oučiny, řekl Šarlich, pobaveně se usmívaje.

- Ano, oučiny, řekl Nedobyl. - Železnice jakožto causa efficiens nebo spíš instrumentalis tedy má několik oučinů příznivých i nepříznivých.

Toto prohlášení vyvolalo všeobecný údiv – živá tvář paní Valen-
tiny se úžasem doslova rozpadla. Tu Šarlich položil svou baculatou
kněžskou ruku Martinovi na rameno.

– Nezapomínejte, pánové, že Nedobyl je učený muž, bývalý žák
latinského gymnasia. Nu, pokračuj, Nedobylku. Tys byl ovšem, jak
se mi jeví, postižen jen nepříznivými účiny té causy instrumen-
talis, že.

– Prozatím, odpověděl Nedobyl, přemáhaje trapný pocit, že se
zesměšnil. – Ale já se nedám.

Do salónu vstoupila mladičká služba nesouc rozsvícenou lampu
a zasunula ji do kruhového nosníku bronzového lustru s fialovým
stínidlem.

– Dobrý večír, řekl Smolík, když děvče vytáhlo knot, a všichni
kromě Legáta sborem: – Dobrý večer.

– A prosím vás, pánové, vpadl hned Nedobyl, nechtěje být vi-
nou tohoto vyrušení zase zapomenut a odstrčen, – vy o tom přece
máte lepší přehled než já: neslyšeli jste snad, kdy se budou bourat
pražské hradby?

Na to Born, vyměniv tázavý pohled s Legátem, že nic takového
neslyšel. – A proč se o to zajímáte, pane Nedobyle?

– Protože na tom závisí celý můj život, řekl Martin. A přiznal se
pak zdvořile naslouchající společnosti k svým starostem. Koupil
prý před několika měsíci „ohromný flák země“, jak řekl, parce-
ly za Novou bránou, pod Žižkovským vrchem před vídeňskou
silnicí. Doufal prý, že pražské hradby budou zbourány, tak jako
se bourají ve Vídni, a že parcely ty stoupnou v ceně. Jenže, hle,
měsíce plynou, a o bourání hradeb ani vidu, ani slechu, a otec
prý Martina stíhá trpkými výčitkami, že jeho peníze utratil v ne-
smyslné spekulaci. A protože tato spekulace se nedaří, nechce
Martinův otec ani slyšet o dalším jeho záměru zrušit rokycan-

ské formanství, přestěhovat se do Prahy a založit tady moderní speditérskou, zasílatelskou firmu. Ale nic naplat, cena parcel nejen nestoupá, ona dokonce znatelně poklesla, prý v důsledku té nešťastné polské rebelie – bůhví v jaké souvislosti je povstání v kongresovém Polsku s cenami naší půdy, to nikdo nevysvětlí, ale je jisto, že ty ceny klesly.

– Tož to je pravda, to klesly, řekl Smolík, který od rozladujícího rozhovoru o dětech, jež zaměstnával ve své fabrice, jen mlčel a silně funěl. – Náhodou to vím, protože zrovna kupuju parcely tam u nás za Smíchovem, Na Popelkách. Já jsem totiž takový vydřiduch, takový nelida, že chci postavit pro své dělníky baráky, aby měli kus pořádné střechy nad hlavou. – Při těchto slovech vrhl na doktora Legáta pronikavě nepřátelský pohled. – A kolik jste dal za sáh, pane Nedobyle?

– Šest a půl zlatých, řekl Martin sklíčeně, s povzdechem, po pravdě šťasten, že mu říkají „pane“ a že s ním mluví o obchodních věcech, jako by byl jedním z nich. – A právě teď se nabízejí v sousedství mého majetku polnosti za šest zlatých za sáh. Když se o tom tatínek dozvěděl, div ho neranila mrtvice, a dodnes se z toho kloudně nevzpamatoval.

Born mezitím vstal, aby vytáhl jakousi láhev ze skříňky, v níž bylo vidět, když ji otevřel, i jakési pestře pruhované krabice, zčernalé stříbrné podnosy a košíčky.

– A smím vědět, jakou částku jste obětoval na nákup těch pozemků? zeptal se, zatímco vytahoval zátku.

– Třicet tisíc zlatých, odpověděl Martin stísněně, obávaje se, že tito mohovití představitelé obchodu, průmyslu a peněžnictví se dají do smíchu nad nepatrností této cifry.

Ale nestalo se tak. Paní Valentina doslova vyjekla. – Ale Jezusko, tak jsou boháč, na co si ještě stěžují? Jeníčku, co tomu říká?

- Já vám radím, odpověděl Born, zatímco stavěl na stůl drobné sklínky z broušeného skla, - abyste ty pozemky v sousedství svého majetku klidně a bez váhání přikoupil.

- Ale já už nemám peníze! namítal Martin.

- Můžete si vzít hypotéku, řekl Born. - Protože Praha poroste, poroste, už teď přerůstá své hradby, a až ty hradby padnou...

- Padnou? přerušil ho Martin otázkou.

- Určitě, řekl Born, nalévaje do sklenek bezbarvou tekutinu. - Nevím kdy, ale že padnou ještě za našich životů, o tom není pochyby. - Zvedl svou sklenku. - Získal jsem láhev pravé, nefalšované ruské vodky, přátelé, a tou si připijeme na to, aby Praha co nejdřív povstala z popela a prachu, aby rozestřela po vůkolních stráních vlečku svého královského roucha a aby se rozezvučela hlaholem naší mateřštiny, tak jako zvučí hlasem svých zvonů, které nám připomínají naši lepší minulost. A také to bych si přál, aby Praha přivinula k svému kamennému řadru co nejvíc lidí takových, jako je náš nový přítel Martin Nedobyl, tento mladý hrdina, který v době, kdy my všichni trvali v hanebné pasivitě, zahájil hrdinný a obětavý boj proti našim utiskovatelům a který teď, jak slyšíte, nanovo povstává, aby pracoval k prospěchu vlasti. Neboť jeho konflikt s otcem, o němž nám tu vyprávěl, se děje v kladném a ušlechtilém smyslu boje nového proti starému, moderního proti překonanému. Ať žije!

Vyjeven, nevida na oči zamžené slzami úžasu a dojetí, a přitom v té chvíli přesvědčen o oprávněnosti Bornových slov a o skutečnosti svého hrdinství, Martin se naslepo střetl svou sklenkou s jinými sklenkami, jež vplouvaly do jeho zkomoleného zorného pole, a když se napil a přetrpěl palčivost ohně, který zaburácel v jeho útrokách, zcela nezvyklých silným nápojům, pocítil odvalu a sílu, již nic neodolá. A ti výteční, úspěšní, sympatičtí lidé, v jejichž středu se octl jen díky náhodnému setkání se Šarlichem, mu nepře-

stali po Bornově proslovu prokazovat svou přízeň, nepřestali o něj, opojeného vítězoslávou, jevit zájem. Onen pomačkaný fabrikant venkovského vzhledu, který prý zaměstnával ve své továrně malé děti, dal se slyšet v ten potěšitelný a pro Martina příznivý smysl, že používá služeb karlínského speditéra Jerusalema, Němce jak poleno a k tomu žida, a to že ho už dávno mrzí; kdyby se v Praze etabloval speditér český, řekněme Nedobyl, rád by to s ním zkusil; proč strkat naše poctivé české peníze nepříteli?

A i ten nesympatický doktor Legát se dal slyšet, že pokud jde o tu hypotéku, o níž mluvil Born, není nic snazšího. Kdyby se pan Nedobyl rozhodl poslechnout Bornovy rady a má-li pan Nedobyl důvěru k České spořitelně – při tom se doktor Legát nepříjemně usmál –, ať mu pan Nedobyl přinese příslušné kupní smlouvy a on, doktor Legát, se podívá, co by se dalo dělat.

Paní Valentíně se mezitím podařilo vpašovat na Martinův talířek nový kousek kaštanového dortu.

– Oni nic nejedí, načisto nic, což jim u nás nechutná? Ale to jim radím, aby pana Borna poslechli, protože on ví, co mluví! Že dnes zase klidně spím, kdežto před rokem jsem starostmi nespala, za to děkuji jedině jemu! On mi poradil, abych uložila své peníze do akcií Plzeňské dráhy, já ho poslechla, a co jim mám povídat? Jakmile se na té dráze začalo jezdit, akcie začaly stoupat, a stoupají dodnes, a já nejenomže se o své peníze už nebojím, protože ta dráha přece je solidní podnik, ale jsem dnes bez hnutí prstem o třicet procent bohatší, než jsem byla předtím! – Zarazila se a polekaně si položila ruku na ústa. – Ale co to mluvím, co mě napadá! Ta Plzeňská dráha – není-li to zrovna ta samá dráha, na kterou si tu oni zrovna stěžovali, že jim uškodila?

– Ano, je to ta dráha, odpověděl Nedobyl, směle, a dokonce s úsměvem pohlížeje na vyzývavou kyprost paní Valentiny. – Ale

což jste to mohla vědět, že kdesi v Rokycanech je jakýsi forman, při těchto svých slovech byl velmi dojat, – pro kterého ta dráha, která vás obohatí, znamená záhubu? Ale já nikomu nic nevyčítám, ničeho se nebojím, a..., chvíli hledal v divoce vířící dutině svého mozku působivé zakončení těchto slov, – ... za to děkuji vám všem.

4

Po sedmé hodině se hosté začali rozcházet; první se zvedli Šarlich a doktor Legát, a tu povstal i Martin z měkké plošinky pufu, aby se odporoučel. Učinil to nerad, dokonce s lítostí, končil tím jeho nejúspěšnější zážitek, první jeho beseda s lidmi, kteří mu nejen imponovali, ale také ho, kupodivu, uznávali a oslavovali a mluvili s ním jako s dospělým. Všechno mu tu bylo milé a drahé, ciferníček na staré věži, puf, na němž byl seděl, lampa s fialovým stínidlem, skvělý hostitel hraběcího vzezření a hezká paní Valentina. Vyzvali ho sice srdečně, aby přišel zase ve středu o páté, bude-li mít čas, a Born mu naposled ještě pevně stiskl ruku řka, že je tuze rád, že ho poznal, a vyslovil přesvědčení, že Nedobyl se stane jeho stálým hostem, ale co platny byly sebehezčí výhledy do budoucnosti, když Martin se teď, teď, v této přítomné chvíli, musil rozloučit a odejít, a když mu nastával nekonečný týden krušného a neplodného plahočení, než mu bude opět dovoleno zavítat k Bornovým a uvidět se s paní Valentinou. A když procházel tichou chodbou, osvětlenou slabým plamínkem olejové lampičky, visící až u stropu, aby ji nikdo neukradl, vybavoval si s tesknou rozkoší jednotlivé výjevy toho skvostného zážitku, Bornův přípitek a hlavně výkřik, jímž paní Valentina ocenila jeho bohatství.

Z Perlové ulice zamířil vlevo, ke Koňskému trhu, jemuž se v té době začalo říkat Václavské náměstí, k zájezdnímu hostinci U Charouzů. Pospíchal, protože byl už nejvyšší čas, aby opatřil své valachy.

U Bornů Smolík dosud mluvil v předsíni s hostitelem o něčem vážném, obchodním, zatímco paní Bábi ještě opisovala z Valentiny knihy recept na kaštanový dort.

- Hlavně jí kladu na srdce, řekla paní Valentina, jež mezitím poklízela na stole, - aby to udělala sama a aby to nesvěřovala žádnému cumplochovi. Já to nemůžu svěřit ani Líze. A tak jsem se snažila ji do všeho zaučit.

Paní Bábi složila papírek s opsaným receptem do pompadurky a sklapla Valentininu knihu, ozdobenou zlatým gotickým nápisem *Illustriertes Koch-Notizbuch*.

- Já jí to vždycky říkala, Valentino, že Lízu moc rozmazluje. A teď to vidí, teď to má.

- Jak jsem ji měla vychovat? Jako mě vychovali doma? řekla paní Valentina. - Já, milá zlatá, vyrostla s holou panímandou na lavici, mě vychovávali řemenem a tyčkou od plotu, já byla do patnácti let, než jsem šla sloužit, v jednom kole, já kloudně ani nevěděla, co to jsou boty, my vařili z vody a zelí jsme mastili měchačkou, jakpak jinak, vždyť jsem dcera domovníka...

- Proč o tom mluví, proč to připomíná? řekla s nevolí paní Bábi. - My jsme jí to už dávno odpustili, a ona může být ráda, že lidi na to už zapomněli.

Valentina rázně položila na hraničku talířků hrst stříbrných lžiček, až to třesklo. - Já se za to nestydím. Ale jakže jsem tedy měla vychovávat Lízu? Když jsem ji rozmazlovala, bylo to špatné, když jsem na ni byla přísná, bylo to ještě horší, protože hned byli všichni proti mně: Aha, macecha, zlá macecha. Hlavně nebožtík

Ludvík z ní chtěl mít fajnovou slečinku, aby uměla klimprovat na piáno a parliřovat po francouzsku. To tedy umí.

– Umí, ale měla by také umět řídit domácnost. – Paní Bábi vstala a přiblířila se k oválnému zrcadlu nad pohovkou, aby si upravila účes. – Ale tak jak vy to tady vedete, to nebude dělat dobrotu, to jí říkám já! Mladí mají být sami, to jí poví každý, kdo od toho má pojem. Seděla jsem u Lízy málem hodinu a tahala jsem z ní rozumy, ale nejsem z toho moudrá, na co si ta káča vlastně stěžuje a co by chtěla. Takový muž, jako je Born! Pánubohu by měla děkovat vstávajíc lehajíc. – Obrátila se tváří do pokoje. – A jak to, že pořád ještě nic? řekla tiše. – Čí je to vina?

– Víím já? Na to Valentina, hledíc upřeně a zasmušile na stůl, jako by chtěla z něho něco vyčíst.

– Měla by to vědět, a měla by Líze pořádně domluvit. Protože na to dám krk, že je to Lízina vina, ne Bornova, Born přece je mužský jaksepatří. Ale já si při tom dovedu Lízu jasně představit: jednou jí bolí hlava, jednou je u-na-ve-na, Bábi napodobila Lízín bolestínský způsob řeči, – einmal kann sie nicht, jednou ji tuhle něco pšká, einmal hat sie wieda ka Lust dazu, a jindy se jí zase chce spát, a to každého muže omrzí. Ona to nezná, Valentino, ona měla starého muže, který nic nepotřeboval, ale stejně by měla Líze domluvit, aby Bornovi víc vycházela vstříc.

Ty sojko, ty treperendo jedna protivná, myslila si paní Valentina, do čeho ty všeho strkáš nos!

– Já bych na jejím místě nad Lízíným manželstvím ještě nelámala hůl, řekla upjatě, – vždyt jí, Bábi, to trvalo bezmála šest let, než se jí narodil Otík. A co Otík? Pořád se tak mizerně učí?

– Teď se polepší, protože jsme konečně kápli na to, co ho rozptylovalo.

Přistoupila těsně k švagrové a řekla důvěrně a tiše:

- On četl porokrafie.

- Co je to? divila se paní Valentina.

- Porokrafie. To je lepší slovo pro svinské knížky, řekla paní Bábi poučlivě. - Když byly ty mrazy, dali jsme v jeho pokoji zatopit, a představila si, Valentino, najednou za mnou přiběhne Štěpka, to je ten náš nový drador, a prý u mladého pána něco hoří. Jdu tam s ní, se Štěpkou, a opravdu, pokoj plný čoudu, jako když se pálí papír, ale nikde nic nevidím hořet. Až jsme na to přišly, že hoří na kamnech - ne v kamnech, na kamnech, představila si. Tak hned pro štafle a vlezeme tam, a on tam měl Otík schované porokrafické knížky, diese Dekamerong'schichten a Casanovamemoiren, a ty doutnaly, když se pod nimi zatopilo. Ještě štěstí, že Štěpka neumí německy, to bych se před ní musila hanbou propadnout. Ale košilaté obrázky tam byly, a tak se asi stejně dovtípila, proč to Otík schovával. Od toho tedy byl bledý a náměsíčný a vycmrdlý. Tak jsem mu hned nařezala a táta mu nařezal a já ještě jednou přidala a pak si ho táta znovu vypůjčil, byl z toho zmalovaný, až jsem se lekla, když jsem ho večer viděla svlečeného, knížky jsme mu zabavili, a teď doufám, že se polepší, když ho žádná porokrafie nebude rozptylovat. Když jsme na něho udeřili, odkud je vzal, přiznal se, že ve škole se kluci skládají a takové knížky nakupují a pak si je půjčují jeden druhému. To je dnes mládež, to je mládež, co z ní bude! V třinácti letech! Když já si vzpomenu na svých třináct let! Co ona věděla o takových věcech, Valentino, když jí bylo třináct let?

- Já si nepamatuji, to už je moc, moc dávno, řekla Valentina s úsměvem. Mohla si takovouto odpověď dovolit, protože byla mladší a krásnější než Bábi. Však také švagrová namítla kysele:

- Kdyby nepovídala, taková mladice! Já při jejím vypadání a v jejím postavení bych si zařídila život jinak, to bych se pěkně poděkovala, dělat hausfrau, dělat hospodyni své nevlastní dceři.

Tu, k Valentinině úlevě, nahlédl do salónu Smolík: – Tož nepůjdeme ještě, Bábinko?

– Bornovi mě hned tak neuvidí, řekl po chvíli na chodbě, rozškráváje sirku vlastní výroby, aby si posvítil na schodiště, k němuž světlo olejové lampičky nebylo s to proniknout. – Mám já to zapotřebí, nechat se urážet a atakýrovat, že zaměstnávám malé děti? Proč tam vůbec chodíme? Born si vzpomněl, že chce mít salón, a my tam děláme panáky.

– Valentina jistě čekala, že jí pomůžu, řekla paní Bábi kysele, staženými ústy. – Ale to se přepočítala. To tak. Budu obsluhovat její hosty, aby se její Lízinka mohla rozvalovat v pelechu. Ale ten Born je fešák, každým coulem weltman, co?

– Hejsek a tatrman je to, řekl Smolík rázně, s přízvukem konečné a neodvolatelné platnosti. – Takhle nevypadá solidní obchodník. Flanc a nádhera, a vespod nic. A ty jeho věčné nápady! Víš, k čemu mě zrovna teď přemlouval? Abych s ním na holport koupil ten barák na rohu Příkopů a Koňského trhu, tam, kde je Café Wien.

– Proč ho nekoupí sám? zeptala se Bábi.

– Protože mu nestačí peníze, to dá rozum. Tak teda napůl mezi příbuznými. Časem by se ten dům dal zbourat a na jeho místě by se postavil obchodní palác. Blázen. Obchodní palác na Koňském trhu.

Když vyšli z domu do černočerné Perlové ulice, dodal: – A Praha není žádná Paříž, a do žádných salónů se chodit nebude.

5

Ač tam v té chvíli neměla rozumně co dělat a ač po odchodu hostí by se naopak bylo hodilo a slušelo, aby dohlédla v kuchyni na služeb-

nou, připravující teplou večeři, Valentina odešla do svého pokojíku, sotva za Smolíkovými zaklaply dveře. Byla to bývalá panenská světnička její nevlastní dcery a Valentina se tam nastěhovala už před Lízinou svatbou. Sama mladým přenechala velikou ložnici, dějiště svého manželství se starým nemocným mužem, jeho neko-
nečného umírání a svého vdovství; a byla ne nerada této výměně, protože si teď připadala ne odstrčena, ne jako na výminku, nýbrž jako navracena svým dívčím letům. Bylo to zcela pošetilé, ale Valentina ten pocit měla a byl jí nevýslovně příjemný. Dala mu hned po Lízině svatbě vnějškový výraz tím, že znovu natáhla a uvedla v chod staré pendlovky, které před sedmi bezmála roky byla zastavila šest minut po jedenácté hodině dopolední, ve chvíli, kdy obchodní rada Ludvík Gustav, její manžel, vydechl naposled.

O plamínek malé noční lampičky, jež svítila na stolku, slabě prozařujíc modré stínidlo – Valentina marně sháněla v pražských obchodech lampičku fialovou – zapálila svíčky, zasazené do starodávného porcelánového svícnu s meandrovými ozdobami a otevřela trojdílné zrcadlo, veliké jako mešní kniha, šikmo opřené o dřevěný stojan na toaletním stolku. Potom dlouho, ruce dlaněmi pootočené vzhůru, bez hnutí položené na širokém klíně, prohlížela svůj trojnásobný obraz, nakláněla a zase přikláněla hlavu, zkoumala svůj profil, svůj úsměv, své hrdlo, své zuby, pohybovala svícнем, takže její tvář byla ozářena hned naplno, hned napůl, hned byla celá v stínu, pouze s obrysem nosu a pravé líce osvětleným. Co na mně vidíš? oslovila v duchu Martina. Doba mládí je pro ženskou vyměřena krátce, vždyť už i Líza pomalu začala platit za starou pannu, protože prošla třemi plesovými sezónami, a co teprve blázínku, já.

Věděla velmi dobře o jeho pohledech, jež k ní obracel, velmi dobře pozorovala červeň, jež mu stoupala do mladých tváří, když

zahleděv se na ni, náhodou se setkal s jejíma očima, dobře si všimla, jak se upřeně a křečovitě zakoukal na ten oprýskaný hrad u dveří, ale občas neodolav, znovu a znovu k ní bloudil zrakem a znovu a znovu se rděl. Bavilo ji to, ale také jí to nesmírně lichotilo, a teď, když v tichu a šeru Lízina dívčího pokojíčku vyvolávala obraz jeho jinošského zmatku, jehož byla příčinou, pocítila se znenadání zaplavena vlnou něhy tak silné, že se sama začervenala a srdce se jí rozbuchalo. Nesmysl, nesmysl, řekla s omluvným úsměvem svému vlastnímu obrazu, jsem tlustá stará ženská, díval se na mne prostě jen proto, že žádná jiná ženská v pokoji nebyla – s Bábi se přece nedá počítat – a mně to dnes náhodou moc dobře slušelo. Potřebovala bych v pase krapet ubrat, ale možná, že se mu to zrovna líbí, že jsem taková, jaká jsem.

Aby se vytrhla ze zasnění a přinutila se k činnosti, začala si upravovat účes. Je to mládě nevinné a nešikovné jako štěně, přemýšlela. Ale za ušima má, myslí na svou budoucnost, dala bych hlavu na špalek, že z něho vyroste druhý Born, Janovi se ta jeho spekulace s parcelami určitě líbila, jinak by mu nebyl radil, aby koupil další... jenže mluvil ten chlapec pravdu? Mládí se rádo napaňuje, vychloubá, možná, že si to vymyslíl a že nám jen chtěl imponovat; ale Šarlich snad věděl, co dělá, když ho uvedl, přece by k nám netahal lecjakého uličníka, lecjakého lháře a budižkničemu. Možná, že to Nedobyl trochu zveličil, možná, že nedal za ty pozemky třicet tisíc, dal třeba jen pětadvacet, dvacet tisíc... ale to by mi koneckonců mohl zjistit Banhans.

Myšlenka, že by zašla k Banhansovi pro reference na Nedobyla, jako by byl jejím nápadníkem, jí připadla tak komickou, že se dala do neslyšného smíchu a ruměncem jí zaplavil hrdlo, tváře i spánky, které právě byla osvobodila od tenkých, pevných culíků, jež vedeny shora od vrchu čela rámovaly její účes, činíce jej vážným,

usedlým a přísným. Ale proč se neinformovat na cizího člověka, který se má stát hostem našeho salónu, proč se mu nepodívat na zub, proč nevědět, co je zač?

Rozpletla si cůpky a sčesala je za uši.

Nemám komu se omlouvat, myslila si, zkoumajíc svůj změněný účes – Líza je zaopatřena, já nejsem nikomu nic povinna, jsem svá paní, nemusí nic pranic už záležet na tom, co si o mně lidé řeknou, a tak nevím, proč bych měla nosit frizúru jako bába a dělat se starší, než jsem... Teď už všechno záleží na Líze, ne na mně. Má muže, kterého jí kdekdo závidí, ať teď tedy ukáže, co umí a jak si ho dovede získat. Jo, holka milá, temperament jsem jí do těla napumpovat nedovedla, a jak zacházet s mužem, z toho jsem jí také nemohla dávat lekce... Ale v tom měla Bábi svatou pravdu, že při svém majetku a vypadání bych si mohla život zařídit onačeji a dělat něco lepšího než hospodyně své nevlastní dceři.

Při této praktické úvaze pocítila jakési zklamání, jakési rozčarování. Vyprchal půvab prvních chvil, jež tu byla trávila pozorováním svého trojnásobného odrazu v zrcadle, ztratila se něha, která jí byla vháněla červeň do tváří, ona přestala být dívkou, udivenou poznáním svého tajemství, a byla opět ráznou, zkušenou ženou, která nemíní se dát ošidit a chce za své peníze dostat co nejvíc nejlepšího zboží. Ne, tak to bylo lepší, řekla si, znovu si zaplétající culíky. Byly by řeči a protivné otázky, a mám já to zapotřebí?

Hrdina! Hrdina! Vzpomněla si, a nevědouc proč, dala se znovu do smíchu. Rozšiřoval letáky a dal se vyhnat ze škol... je tedy stejný fantasta jako Born; kdo by to do něho řekl? A Born byl bez krejcaru, a Nedobyl má značný majetek; a je mladší než Born a vzdělanější než Born, má gymnasium, umí latinsky, kdežto Born má jen nějaké večerní hodiny nebo co... Můj ty božínku, to by byla rána, to by bylo zemětřesení, kdybych se nakonec provdala líp než Líza! A to

mi může, děvče, věřit, že bych dovedla se svým mužičkem jinak zatřepat než ona a že bych nebyla u-na-ve-ná a o-spa-lá a ce-lá bo-la-vá, to teda ne, to teda ne!

Dobrá nálada se jí vrátila, a když služtička zaklepala na její dveře, že prý večeře je hotová, sfoukla svíčky a odebrala se do jídelny jará, se znamenitým apetytem, plná vnitřní veselosti.

6

V jídelně, důstojném to pokoji, do půli stěn obloženém leštěným táflováním, jehož hoření výplně pomaloval ponurý jakýsi umělec výjevy zkázy Pompejí, požáru Říma, námořní bitvy prý u Salami-ny a jiných katastrof, Born už stál u prostřeného stolu, pokrytého důkladným, prkenně tuhým, modravě bílým ubrusem a krajko-ovou dečkou, a se zaujetím něco četl v tlustém notesu. Vidouc ho, jak v zamyšlení pohybuje obočím nahoru a dolů a vraští a opět povoluje čelo, Valentina si vzpomněla na švagrův výrok, že v Bor-nově hlavě se nápady rodí jako králíci, a už je v duchu viděla, jak z něho vyskakují, malincí, měkoučcí, a rozbíhají se hupkavě po stole, pohybujícíe růžovými čumáčky.

- Fanyanko, šla se zeptat mladé paní, bude-li večeřet v posteli, řekla, přemáhajíc smích, služtičce, která právě položila doprostřed stolu mísu se zapečeným špenátovým nákytem. Chopila se pak Bornova talíře.

- Já nevím, jaký má hlad, řekl mi, až bude mít dost, povelala a začala mu nakládat vrchovatými lžicemi, energicky a neúprosně jako to čarodějovo koště, jež nosilo vodu, až zaplavilo celý dům. Zatímco však koště bylo lze zastavit jediným magickým slovem, Valentina se nedala hned tak zarazit. - Ale on nic nejí, to nejde,

vypadá jako ženatý vrabec, řekla, když ji požádal, aby ustala. A přidala ještě dvě lžíce.

Fanyнка se vrátila se zprávou, že mladá paní přijde ke stolu, a vzápětí už vstoupila do jídelny Líza, velmi hezká a bledá. Měla na sobě zbrusu nové žluté šaty z měkké vlněné látky, s černým páskem a černými krajkovými manžetami. Na krku měla malý rubínový křížek, zavěšený na teninkém, téměř neviditelném řetízku.

– Už je mi lépe, odpověděla s trpitelským úsměvem na Valentinin dotaz, pročte vstala, když proležela celý den s mokrým hadrem na čele a když hosté už jsou pryč.

– Jak se ti líbím? zeptala se Borna, roztahujíc širokou sukni a pokoušejíc se o koketní kniks. Dopadlo to až běda strojeně a nepřirozeně, a Valentina si pomyslila ihned, že toto nečekané vystoupení je výsledek Bábiny odpolední návštěvy u Lízy v ložnici; ta ji asi rozebrala, ta si ji podala, ta jí nasypala praktických rad do života! A pozorujíc Lízu kriticky, jak se snaží vypadat nenuceně a svádívě, pocítila k ní lítost. Nemá na to talent, pomyslila si. A je to neštěstí, když člověk musí dělat něco, k čemu nemá talent. Což mužský, tomu je hej, ten si vybere své povolání podle chuti a nadání, ale co si má počít taková holka, pro kterou na světě není jinačího povolání než manželstva.

Ale Born, muž galantní, pochválil Lízu zdvořilými slovy. – Připadám si jako mezi dvěma růžemi, jedna stolistá, uklonil se Valentině, – jedna čajová, uklonil se své ženě.

A Líza, klopíc oči k maličkému kopečku nákypu, jež si nabrala, mluvila pak dlouho, patrně pod tlakem špatného svědomí, probuzeného Babinou, že tyto nové šaty jsou důkazem toho, že opravdu měla nejlepší a nejpevnější úmysl přijmout dnešní hosty a – tohoto výrazu užila – reprezentovat, ale její migréna byla tak strašná,

bolest hlavy tak nesnesitelná, že nemohla než ležet a ležet a ležet. Mrzelo ji to, trápila se proto, ale čím víc se trápila, tím víc ji hlava bolela, bolela, bolela. Popisovala pak podrobně tuto svou bolest, přičemž se střídavě dívala na matku a na manžela, chtějíc se asi dopátrat výrazu účasti a porozumění na jejich tvářích. Připadalo jí prý, jako by jí někdo vrtal nebozezem tam někde uvnitř, za levým okem, a tento pocit, sám o sobě nesnesitelný, stával se nadobro strašlivým, když ji přepadl záchvat kašle. Byl to pro ni vražedný den!

Ale Valentina se tvářila spíš nespokojeně než účastně, a Bornův výraz byl neúčastný, lhostejný. Nikdo mě nelituje, pomyslila si, je jim to oběma docela jedno, že jsem tolik trpěla.

- Nevadí, však to příště napraviš, řekl, když Lízín výklad už trval příliš dlouho, a zeptal se tchyně, jak se jí líbila odpolední společnost; a Valentina se nejdřív důkladně a žíznivě napila piva, jež Fanyňka přinesla v cínovém mázu, než odpověděla, že ten Legát byl zas jednou pořádně hubatý a protivný a nemožný.

A Born na to, že to sice je pravda, Legát dovede být nepříjemný, ale aspoň vnáší do konverzace trochu života a pohybu. A jeho výroky o tom, že nejzdravější jádro národa, takzvaný střední stav, je hubeno rozvojem průmyslu a obchodu, mají mnoho pravdy. Ovšem Legát jen mluví a konstatuje, a to nestačí. A je přece mnoho prostředků, jak tomu neblahému zjevu odpomoci. Slyšela-li už Valentina o našich pokusech s vysazováním morušových stromů v Čechách? Kdyby se to podařilo a kdyby se tak umožnilo pěstování bource hedvábníkového, který, jak známo, žere jen morušové listy, našly by v tom obživu tisíce a tisíce drobných lidí, ožebračených úpadkem domácího průmyslu, především textilního, všech těch malých tkalců a přadláků. Proto prý čeští vlastenci a lidumilové nedávno utvořili Českou jednotu hedvábnickou, k níž on, Born,

má tu čest přináležeti jako zakládající člen. Možná, že věc se nepodaří, možná, že zprávy o tom, že morušovým stromům se daří až k pětadvacátému stupni severní šířky, nejsou pravdivé, ale za pokus to zajisté stojí, není-li pravda.

Zase jeden z Bornových nápadů, pomyslíla si Valentina. Králíček, tentokrát hedvábný, s morušovým lístkem v tlamičce, šup, vyskočil mu z čela, a už běží po ubruse; když mívá Lízín talíř, Líza, protiva, ho táfne vidličkou do hlavy. Tu vida, že její modré oči jsou plny smíchu, Born poznamenal s obdivem, že Valentina dnes vypadá skvěle, že je všechna rozsvícena a rozkvetlá. A jakže se Valentině líbí nový člen jejich společnosti, ten mladý, zajímavý hrdina?

Bylo to zajisté bez úmyslu, že Born vyslovil svůj kompliment jedním dechem se zmínkou o Nedobylovi, ale Valentině tato souvislost přece vehnala krev do tváří. Podívala se kradí na dceru, nevšimla-li si toho, ale Líza, už zase smutná, víčka sklopená, skláněla tvář nad talířem a nimrala se v jídle.

- Podle všeho zdání je to slušný mladík, ale myslím, že se trochu naparuje a vynáší, odpověděla. A spokojena Bornovou námitkou, že Šarlich, muž nade vši pochybnost znalý lidí a běhů tohoto světa, se za Nedobyla zaručil a že mladík na něj, na Borna, udělal nejlepší dojem, úzkostlivá, aby neprozradila své pošetilé tajemství, změnila předmět hovoru a zeptala se zetě na jeho obchody.

Born se živě rozhovořil o novém zboží, jež dnes dal s velikým úspěchem do prodeje, o průsvitném čínském porcelánu, a o svém novém nápadu, který se také osvědčil - pověsil na dveře svého kontoru schránku na dopisy s nápisem S. P., což znamená soukromá pošta, ale může to také znamenat soukromé podněty. A slouží ta schránka k tomu, aby zaměstnanci do ní vřazovali své písemné náměty a stížnosti. Mezitím Lízu tlačily slzy a dusily ji v hrdle,

co chvíle hotovy vytrysknout. Já nic, myslila si, a ona všechno, já jako bych ani u stolu nebyla, kdybych se oblékla jako Turkyně a na hlavu si posadila pagodu s bambusem, opět se jen na mne podívá, pochválí dvěma slovy, ale bavit se bude zase jen s ní. Když jiná žena žárlí, uteče vždycky k mamince, ale kam já mám utíkat, když žárlím právě na ni? – S jakou radostí si oblékala nové žluté šaty, jak se těšila na jeho obdiv, jak příjemné jí bylo pomyšlení, že teď, když je vdaná, je nezávislá na hyacintovém vkusu své macechy, na těch růžových barvičkách, které jí nešly k pleti, a že už se může oblékat podle svého vkusu. A on nic, jen: čajová růžička, a maminka, rozumí se, je růže stolistá. Je to slušné? On je samý bontón a uhlažené chování, ale jaký je to bontón, jaké je to chování, bavit se jen s jednou ženou u stolu, a s druhou, k tomu svou vlastní, neztratit ani slovíčko? Proč se neoženil s ní, když se mu líbí lépe než já?

A hovor o obchodech pokračoval mrštně a tak spádně, že nešťastná Líza by nebyla bývala s to se do něho vklínit, ani kdyby byla věděla, o čem mluvit. Valentina totiž vytáhla zpod plyšové stolní deky, nyní přikryté ubrusem, výstřížek z vídeňského ilustrovaného časopisu, jež dnes četla, když s Lízou čekaly u švadleny, a kde našla článek, o němž si ihned pomyslila, že by Borna mohl zajímat; proto jej vystříhla a uschovala. Mluví se tam o jakémisi novém anglickém vynálezu, o domácích nähkömaschinách, šicích strojích, na kterých se prý dá šít stokrát rychleji, než když se šije ručně. A tak jí napadlo, že by to Jeníčka mohlo zajímat, když on přece pořád hledá nové druhy zboží, nové artikle, jak tomu říká.

Podala Bornovi výstřížek, i počal jej číst, přičemž pohyboval obočím nahoru a dolů, krabíl a povoloval čelo. A když dočetl, chvíli se na Valentinu s úsměvem díval, než řekl:

– Maminko, vy máte obchodní talent. Vaší jedinou chybou je, že jste se narodila pod ženským čepcem.

- On myslí, že by z toho něco mohlo být? řekla Valentina. - Já za nic neručím, možná, že to není k ničemu, já si nedovedu představit, že by nějaká mašina mohla nahradit poctivý ruční steh.

Na to odpověděl Born, že o železnicích se také před lety tvrdilo, že nejsou k ničemu a že žádný stroj není s to nahradit pořádný koňský potah, a hle, jak to dopadlo. Každá nová vymoženost byla zprvu přijímána s nedůvěrou; a vzpomíná-li Valentina, jak i jeho obchodu vedle Prašné brány lidé předpovídali neslavné konce? On, Born, si stanovil zásadu, že nic nebude odsuzovat a nebude mávat rukou nad něčím, o čem se nepřesvědčil na vlastní oči a vlastní zkušeností. A existuje-li něco, čemu se říká instinkt, po česku čuch, nuže ten čuch Bornovi říká, že ty šicí stroje, Valentinou objevené, by mohly způsobit - co by mohly způsobit? Převrat je příliš silné slovo, ale řekněme pokrok: byl by to veliký pokrok, kdyby ženy opravdu byly osvobozeny od duchamorného píchání, jak tvrdí tady ten článek, a byla by to obrovská sláva a úspěch, kdyby on, Born, první v Praze takové anglické mašiny uvedl do prodeje. Proto zítra ráno, jakmile přijde do obchodu, hned sedne a napíše do Londýna svou nejlepší angličtinou. To bude jeho první.

- Já jsem ten článek u švadleny také četla, řekla Líza, chtějíc mít podíl na matčině úspěchu, ale sotva vypustila tato slova z úst, už ji zamrzela, neboť si uvědomila, že nesvědčí v její prospěch. Však také Valentina, jako dnes večer už několikrát, se na ni podívala nespokojeně.

Born jí pohladil zápěstí. - Hodná, řekl zdvořile a nevýrazně, a podívav se na hodinky, povytáhl obočí.

- Ale teď vás opustím, mám důležitou schůzi, musíte se dnes, dámy, obejít beze mne, řekl, a jak to předpisovala kniha Der gute Ton, lehce zmuchlal ubrousek, rozložený na jeho klíně, a odhodil jej na stůl. Valentina i Líza vždy užívaly svých ubrousků mnoho-

krát, svíjely je po každém jídle do roliček a zasunovaly je do stříbrných kroužků, opatřených složitě zdobenými iniciálami jejich jmen, ale Born vyžadoval denně ubrousek čerstvý. To byl jeden z mnoha projevů jeho uhlazeného světoobčanství. – Zakládáme dnes spolek pro pěstování všeslovanské vzájemnosti, dodal ještě hlasem důvěrně přítlumeným, kývaje povážlivě hlavou a spiklecky mhouře pravé oko, jako by chtěl říci: To je novina, to koukáte, to máte radost, co?

– Ale vždyť ve středu, když máme salón, zůstáváš vždycky doma! zvolala žalostně Líza. Zdálo se jí, že maminka se na ni dívá vyčítavě, jako by ona byla zavinila, že manžel odchází.

– Ano, zůstávám, řekl Born a znovu vytáhl hodinky, ač se na ně byl podíval před několika vteřinami. – Ale dnes nemohu, ta schůze je tuze důležitá. Já vám to vynahradím zítra, anebo pozítří docela určitě.

A políbiv svou ženu na levý spánek, tam, kde začínaly vlasy, a zdvořile se rozloučiv s tchyní, odešel svižně, možno říci bujaře, maličko vrzaje novými lakýrkami.

– Jo, takhle teda děti mít nebudete, to je jednou jisté, poznamenala Valentina suše, a vstala, aby sklidila se stolu. – Kde je zase ten můj drador? Ráda bych věděla, nač tu holku platím, celý den ji člověk nevidí, pokračovala, tentokrát na adresu své služky.

Líza zůstala sedět u stolu, a slzy, jež ji tlačily a dusily po celou téměř dobu večeře, vytryskly teď naplno.

– Tak je to pořád, šeptala vztekle, zbledlými ústy. – Pořád něco zakládá. A teď ať mi Bábi poví, na čí straně je vina. Půl hodiny do mne hučela, abych se k němu víc měla a vycházela mu vstříc, ale co je to platné se k němu mít a vycházet mu vstříc, když věčně jen někde něco zakládá a zase zakládá? Odpoledne salón a večer schůze, to je nějaký život? Proto jsem se vdala, abych byla věčně

jen sama a sama? Což se pořád musí něco dělat a někam chodit? Já už ani nevím, co to je zůstat s mužem doma a povídat si s ním. Tomu se říká manželství? Pěkně děkuji za takové manželství.

- Ticho, nekřápala, tohle má povídat jemu, a ne mně, přerušila ji Valentina, tisknouc ucho ke dveřím do předsíně. - Ještě je doma, štrachá něco v ložnici, zašeptala. - Běžela honem za ním a přemluvila ho, aby nikam nechodil a aby zůstal s ní. A utřela si nos, mužský nesnáší ubrečenou ženu. Tak alou, alou, pospíšila si, nebo jí zase uteče, naléhala, postrkujíc dceru drobnými štuchanci do zad. - Můj ty božínku, do čehos to duši dal!

Manžel, bez kabátu, rukávy košile vyhrnuté po lokty, stál u umývacího stolku, na jehož mramorové galerce stála řada kelímků a flakónů s krášlicími a čisticími vodičkami, přínos to povětšinou Bornův - Líza byla zprvu po svatbě tuze překvapena početností a růzností těchto toaletních pomůcek vídeňského šviháka - a myl si ruce výtečným francouzským mýdlem značky Souvenir, výrobkem firmy Oloron et Cie, jejímž byl generálním zástupcem pro celé území Čech. Stojací lampa s velikou broušenou koulí stála při jeho pravém boku, a že byl levým bokem otočen ke dveřím do ložnice, vstupující Líze se zdálo, že mu kolem hlavy poletují jiskérky, podobné svatojánským muškám.

- To je dobře, že jdeš, já ne a ne najít ten svůj nový nákrčník, víš, ten šedivý s černým proužkem, řekl jí, když ji uviděl. Už už chtěla odpovědět, že se zeptá maminky, ale vzpomněla si zavčas, že tetinka Bábi dnes odpoledne, když byla u Lízy v ložnici na návštěvě, měla ten nákrčník v rukou. Našla jej pohozený na pohovce, zpola zakrytý ozdobným polštářem, a pověsila jej na věšáček za záclonou, když ovšem nejprve Líze vyčinila, že je nedbalá a mouchy snězte si mě, a že nebýt Valentiny, uhynula a uhnula by ve vlastním nepořádku, a že nic nezvedne a neuklidí a nedá na místo, a jen se

válí a vzdychá. Byl to mučivě protivný doprovod k jejím bolestem hlavy, ale teď měla Líza z té nepříjemnosti prospěch.

- Kde by byl? Je na místě, ovšem, odpověděla s vítězným přízvukem samozřejmosti, a než se nadál, už tu stála s nákrčníkem v hrsti. A zatímco si utíral ruce drsným ručníkem z anglického flanelu, který také byl jeho přínosem do domácnosti, Líza sebrala odvahu a řekla bezbarvě, oči sklopené a odvrácené k oknu:

- Zůstaň se mnou, nechod' dnes nikam!

- Co? vyrazil, tak překvapen, že měl za to, že se přeslechl.

A když mladá žena opakovala svoji prosbu, odpověděl otázkou, jakže si to představuje? Což neví, což jí neřekl, že ho čekají na za-klá-da-cí schůzi spolku, jehož význam nepochybně bude historický? Pro malý slovanský národ, vysvětloval jí dále, přičemž si umýval tvář klůckem navlhčeným kolínskou vodou, nemůže být zdravější a spásnější myšlenky než idea všeslovanství. Praktickou aplikací této myšlenky, upřímným a všestranným uplatněním slovanské vzájemnosti se hrstka odstrčenců, jíž jsme dosud, vyvine v světovou velmoc.

- Ale ne, už nejsme hrstka odstrčenců, opravil se, zálibně se usmívaje. - Žijeme v tom, a proto si ani neuvědomujeme, jak rosteme. Cizinec to vidí líp.

A když si pak česal úhlednou napoleonskou bradku dvěma želvovými kartáčky, vyprávěl Líze o své rozmluvě s profesorem Riemerem, který přednáší na pražské universitě národohospodářství. Je v Praze teprve deset let, přišel sem z Pruska, je to Berlíňan, ale moc rozumný a slušný člověk. A přiznal se prý Bornovi otevřeně, že až do svého příchodu do Čech měl upřímně a bez stínu pochybnosti za to, že český národ už neexistuje, že totiž dvěma stoletím spojené práce absolutismu a jezuitismu se už před časem podařilo potlačit všechno české povědomí. Poznání, že pravý opak

je pravda, prý naplnilo profesora Riemera pocitem, jež člověk bezpochyby zakouší, když se stane mimovolným svědkem divu například zmrtvýchvstání.

Opět posmutnělá, Líza stála opodál ve stínu, muchlajíc mezi palcem a ukazováčkem cíp záclony, a se sevřeným srdcem naslouchala Bornovi, aniž si přesně uvědomovala, co říká; věděla jen, že mluví vlastenecky, a to jí bylo z té duše lhostejné. Proč mluvit pořád jen o vlasti, o národu, o Slovanech, o Čěších, proč nemluvit také jednou třeba o hvězdách? myslila si. Mluví snad třeba Francouz se svou ženou pořád jen o tom, jak je nádherné a čestné být Francouzem? Ach, kdybych jen věděla, k čemu to je dobré a jaká v tom je výhoda, je-li například Praha slovanská, namísto aby byla germánská, a je-li české divadlo lepší než německé už jen tím, že je české? A zatímco hovořil svým pěkným sytým barytonem, svým „hraběcím hlasem“, jak se jednou byla vyjádřila paní Valentina, o významu spolku, který dnes večer bude založen, a o tom, že na tuto schůzi se dostaví sám profesor Purkyně, nejslavnější ze všech žijících Čechů, fyziolog světového jména, chlouba našeho národa, Born pokračoval v úpravě své toalety. Sčesal si do čela husté, tmavé vlasy a pak, pozorně se přikláněje k zrcadlu, rozdělil je dlouhou, bezvadně rovnou a čistou pěšinkou, a když byl vlasy znovu vyčesal nahoru a když je byl nad čelem vykroužil v úhlednou malou patku, pečlivě je kartáčoval, až byly krásně hladké a lesklé. A pozorujíc ho, Líza si myslila, jak je hezký a elegantní a čistý, ale ne pro ni, na ní že mu vůbec nezáleží, a srdce jí těžklo a kyslo, a slova „vlast“ a „Čechy“ a „český národ“, jichž užíval nejčastěji, doléhala k jejímu sluchu beze smyslu a protivně jako nesnesitelně obehnaná odrhovačka starého flašinetu.

- Ale parádiš se na tu schůzi, jako bys šel na bál, řekla, když se odmlčel. Její nesmělost ustupovala zlosti. Cítila se pojednou schopna dupat a křičet a zachtělo se jí něčím vši silou praštit o zem.

Byl jakžtakž hotov a už si jen brousil pilníkem nehty.

- Takových zbytečných poznámek mě ušetři, prosím, odpověděl chladně. - Mohla sis povšimnout za ten čas, co jsme svoji, že mám důsledně ve zvyku dbát o svůj zevnějšek. V Praze není zvykem, aby muži chodili slušně oblečení a aby navštěvovali holiče častěji než jednou za měsíc, a tato nedbalost je jedním z mnoha znaků našeho provincialismu, jemuž se já nemíním podrobit.

Odebrala se k posteli, již byla teprve před hodinou opustila a ustlala, a stáhla z ní ozdobnou pokrývku.

- Však jsem to mohla tušit, řekla, přičemž ústa jí opět zbledla, - že se mydlíš a češeš a voňavkuješ zase jen z těch svých věčných vlasteneckých důvodů, a ne proto, aby ses líbil mně. - Zamávala rukama a hlasitě zaplakala. - Dobrá, jdi si, jdi si na tu svou vlasteneckou schůzi, já půjdu ležet, já přece nejsem k ničemu jinému dobrá, než abych ležela, já už jsem se smířila s tím, že se u nás už nikdy, nikdy nebude mluvit o ničem jiném než o českém národu a o slovanských stycích, jdi, já tě nezdržuji!

- Lízi, co to mluvíš, vzpamatuj se! - Uchopil ji oběma dlaněmi za úzká ramínka, otrásaná pláčem, ale ona se mu rychle vyškubla a otočila se k němu zády. - Proč se nesnažíš pochopit mé ideály? Jít do postele a vzdorovat jako malá holka, jak je to pohodlné a laciné! Což si nevzpomínáš, kolikrát jsem se snažil tě uvést do našich řad, a nevíš, kolik je mezi námi nadšených a obětavých, spanilomyslných českých žen? Co mám dělat, pověz mi, když nic nechápeš, nic nechceš, o nic se nesnažíš? Natáhnout se mám snad do bačkor, vzdát se toho, co pro mne důležitější je než celý můj život? Pověz mi, dítě, proč jsi před svatbou předstírala, že mé zájmy chápeš a sdílíš, když se teď k nim obracíš zády?

- Já že něco takového předstírala? zvolala s údivem.

- Ano. Pamatuji se velmi dobře, jak jsi prohlásila, že až bude stát to naše prozatímní české divadlo, už nikdy do německého divadla nevstročíš. A ejhle, to divadlo už stojí, už déle jak čtvrt roku se v něm hraje, a my jsme je teprve dvakrát navštívili, jaká hanba! Ale o to tolik nejde, jde o tvou příšernou, slyšíš, příšernou lhostejnost k svatým národním věcem, která mě děsí. Já ti nerozumím, nechápu, jak je to možné. Což nejsi Češka? A nejsi na to hrdá?

- Proč bych na to byla hrdá. Každý člověk patří k nějakému národu, jako každý člověk má nos a uši. Kdybych byla Habešanka, měla bych být hrdá na to, že jsem Habešanka? To dobře chápu, že šlechtic je hrdý na své šlechtictví, protože se jím odlišuje od prostého davu, ale odlišuji se já od někoho? - Vidouc, že jeho tvář tuhne a kamení, maličko zaplakala. - Ach, vysvětli mi to, prosím, já opravdu nevím, nerozumím. Mně není lhostejná má vlast, jen myslím, že jsou i jiné zajímavé věci na světě než to, že jsem Češka a ty Čech a tamhleten že je Němec a tamhleta že je Němka.

- Jsou, zajisté že jsou, odpověděl smířlivě, objev Lízu kolem pasu. - Ale ve chvíli, kdy by nám hořela střecha nad hlavou, nezajímali bychom se asi o hudbu nebo o astronomii nebo o poezii, nýbrž výhradně jen o to, jak zachránit svůj dům. A my jsme v takové situaci, kdy jde o existenci našeho národa, a proto národní otázky jsou v popředí našeho zájmu. Vedeme boj o vše, Lízi, a proto naší hlavní starostí je boj. Ještě si o tom důkladně pohovoříme a proberem to, ale teď už musím jít, nebo přijdu pozdě na schůzi.

A políbil ji na čelo, oblekl si čamaru, přehozenou přes opěradlo židle, a odešel svižně, jaře, vrzaje maličko svými novými lakovými střevíci.

KAPITOLA TŘETÍ

Komotovka

1

Drožka, v níž se usadila paní Valentina, chráníc se fialovým parazolem před žářem červencového slunce, minula Jindřišskou věž a projela po délce Senovážného náměstí, prašného a liduprázdného, s obrovským osmiramenným kandelábrem, osaměle trčícím uprostřed jeho pusté, hrubě dlážděné plošiny. Tady končila Praha; za východním cípem náměstí se už zvedala městská hradba, těžká a šmahem nenáviděná, na vrcholku porostlá zelení chudých akátů, a v těchto místech pak prostoupená klenutým tunelem brány zvané Nová.

Brána ta, jejíž těžký masívní portál byl ozdoben kamenným říšským orlem, hadovitě zvedajícím své dvě kruté hlavy nad hrubou klenbou vjezdu, byla pečlivě střežena, ač v té době to už nemělo pražádný smysl, protože hradba byla o několik kroků dál důkladně porušena, probourána, široce prořata seřadištěm Státního nádraží. Tam mezi dvěma baštami, na prázdném prostranství, osvobozeném od tíže valů, leskla se síť kolejnic, tam volně projížděly a šíbovaly parovody, tam supaly a dýmaly z komínů trychtýřovitého tvaru, tam hvízdali na píšťalky a mávali praporky a křičeli na sebe drsnými hlasy muži v modrých uniformách. V těch místech tedy středověk, představovaný hradbami, se doslova křížoval s tím, co počátky věku rozumu prozatím přinesly nejdokonalejšího, zde se sráželo odbyté a tupě trvajícím s bořícím a nastupujícím, zde se prolínala technická díla epochy staré a nové, zde se přítomnost

bezohledně prodírala překážkou minulosti. A zatímco Nová brána byla večer vždy vpředu i vzadu důkladně zavírána, opodál hradební průrvou, nouzově překlenutou kamenným mostem, nerušeně a vesele jezdily do města i z města noční vlaky plné lidí, plné zboží. Tak se dělo v onom roce šedesátém třetím, který je teď v popředí našeho zájmu, a tak se mělo dít ještě dlouho, z hlediska krátkého lidského věku předlouho, plných jedenáct let, až do konečného zbourání hradeb.

Tou zbytečnou bránou tedy, hlídanou dvěma strážníky a jedním akcízákem, výběřčím to daně z potravin, projela ve své drožce paní Valentina, a když z ní vyjela, octla se naráz v nevlídné kopčité krajině, na severu uzavřené táhlým hřbetem Vítkova, zvaného též Žižkovy vrch či Žižkaperk, k východu zdvižené nepokojným sledem zvětralých skal a pahorku, porostlých křovisky a tu a tam i chatrnými zbytky někdejších vinic. Byl to přechod překvapivě náhlý: před hradbami dlážděné ulice a náměstí s plynovými lampami, za hradbami suchopárný venkov, strupatý skládkami z popela a smetí, ošklivý a liduprázdný, ale přece venkov; právě ve chvíli, kdy kočár projel ústím brány a kdy se ztišil skřípot kol a klapot kopyt, který duněl mnohonásobnou ozvěnou, dokud hrkotal vlhkým tunelem, ve výšce pronikavě zazpíval skřivan, vpředu na povlovné stráni se zavlnilo dozrávající obilí a po chudé, šedivé loučce vážně kráčel čáp, přitakavě příkyvuje každému svému kroku dlouhým zobanem, až se najednou nečekaně zvedl, mávaje a plachtě širokými křídly.

- Tak kam teď? zeptal se drožkář, a jeho kobyly, aniž k tomu dostala viditelný pokyn, se zastavila a zádumčivě svésila hlavu.
- Tady někde by snad ta Komotovka měla být.

Vpravo od vozovky se zvedala plochá křovinatá vršina, z níž vyrůstala, rýsujíc se proti prázdnému nebi, dlouhá řada vysokých

topolů, vlevo pak byl divoký ovocný sad, zaneřádný černým bezem, který namnoze přerůstal jeho zakrslé hrušně a jablůňky. Z té hustohusté nepěkné porostliny, očouzené černým dechem nedalekého nádraží, jehož supoty a signální zvonce sem zaznívaly jako z jiného světa, se ostře zvedala skalnatá hůrka, tvarem podobná lebce. Opodál pak u cesty, jediné to blízké lidské obydlí v této zpustlině, bylo rozsáhlé, napůl dřevěné, napůl zděné přízemní stavení, jak se zdálo, opuštěné, bylať všechna okna v průčelí domu rozbitá a kalná do neprůhledna. Vylomená vrata vlevo od domu vedla na dvůr s chatrnými kůlnami a stájemi, přistavěnými k svislému skalnímu úpatí jednoho z přemnohých kopečků, jimiž byl nepřehledný terén ovocného sadu zprohýbán a promodelován. Napohled nebylo lze se nadíti, že v této zpustlé usedlosti, asi bývalé hospodě, někdo ještě bydlí; Valentina si však přece povšimla svýma bystrýma modrýma očima, že z jednoho ze čtyř komínů, zlostně trčících z děravé sedlé střechy hlavního stavení, vychází slaboučký kouř – spíš náznak to kouře než kouř opravdový, nepatrný třas vzduchu, rozteteleného teplem dohasínajícího ohniště, nicméně projev lidského bytí zcela nesporný. I vyzvala kočího, aby to zkusil a šel se tam zeptat.

A vskutku, sotva zaklepal na dveře, už zašramotila uvnitř závora a vykukla malá, suchá stařenka, od hlavy k patě šedivá: šedou plachetku měla na šedivých vlasech, šedivou tvář a šedivý kanduš, přepásaný šedivou zástěrou, a i její bosé nohy byly šedivé od prachu. Jen očka měla černá, lesklá a mladá.

– Nemusejí křičet, já slyším, řekla drožkáři, který v předpokladu, že osoba tak vetchá a šedivá nutně musí být nahluchlá, byl ji oslovil hlasem hrubě zvýšeným. – Komotovka je tady to, řekla pak paní Valentině, neboť se arci dovtípila, že drožkář nezaklepal na její dveře ze svého osobního zájmu, nýbrž na účet přepychové fialové dámy, sedící v jeho kočáře. A co si prý jemnostpaní přeje.

Ač úsečná, stařenka byla ne nevlídná, a proto paní Valentina uznala za vhodné vylézt z kočáru a promluvit s ní vstojem a zblízka. Řekla pak pomalu, tónem veliké dámy, jehož někdy užívala, když hovořila s lidmi zcela a nadobro nepatrnými, že by ráda věděla, odkud až kam sahají pozemky, jež ke Komotovce patří. A když šedivá stařenka, možná z nechápavosti, možná z podezíravosti, váhala s odpovědí a jen se na krásnou paní dívala svými černými, rychle mrkajícíma očkama, řekla Valentina s nádechem netrpělivosti:

– No? Můžete mi to povědět?

– A proč to jako chce jemnostpaní vědět? na to stařenka.

– Protože Komotovka prý je na prodej a já se o ni zajímám, řekla paní Valentina a maličko se zarděla.

Proč se zarděla? Protože nebyla zvyklá lhát, a ona věděla velmi dobře, že Komotovka na prodej není. Proč tedy lhala a proč se vydala sama jediná na dobrodružný výlet za pražské hradby, až do těch končin, kde dnes, po stu bezmála letech, trmí k nebi obrovitá budova Penzijního ústavu? Důvod je velmi prostý a velmi lidský: dohnala ji k tomu láska.

Uplynuly už téměř čtyři měsíce od Martinovy první návštěvy Lízina salónu, a od toho dne, pro Valentinu nezapomenutelného, chodil pak mladý forman k Bornovým pravidelně a věrně, nevynechav jedinou středu a oddaně se dáváje napájet čajem a krmit koláči a kaštanovými dorty. Byl někdy ostýchavý a zamlklý, někdy však uspěl dát k lepšímu něco ze svých školských vědomostí nebo bohatých životních zkušeností, a ať mlčelivý, ať hovorný, oddaně bloudíval očima za paní Valentinou, už ani se nesnaže ulpívat zrakem na emailovém ciferníčku na staré věži. A neviditelné pouto, jež mezi mladíčkem a vdovou vyvstalo, nakonec přestalo být neviditelné, a to do té míry, že i zasněná Líza si ho všimla,

a když jednou hosté odešli, poznamenala kysele, s přídechem nechápavosti:

– Tak se mi, maminko, zdá, že ten Nedobyl na vás může oči nechat.

Valentina sice vyvrátila co nejrozhodněji, bezmála rozhořčeně, skutkovou podstatu Líziny poznámky, ale myslila si v skrytu svého rozradovaného srdce: Ano, může, může na mně oči nechat, důro, a asi ví proč.

Přemýšlela pak dlouho, celý den, jak to příští středu Nedobylovi taktně říci, aniž by ho poplašila a zastrašila, a jak ho upozornit na to, že hosté si začínají všimát jeho vytrvalého hledění na její spanilost. Ale když už vše vymyslela, řekla si nakonec opojeně, rozjásaně: – A just, just mu nic neřeknu, ať just každý vidí, že se ještě líbím.

A udělala pak to, co si byla už dávno předsevzala: požádala Banhanse o reference na Nedobyla, a ač musila tentokrát na odpověď čekat několik dní, nešloť o osobnost tak nápadnou, tak známou, jako byl Born, byla Banhansovou zprávou spokojena navýsost. Ukázalo se, že Nedobyl nelhal, když tenkrát mluvil o své spekulaci s parcelami pod Žižkaperkem; uchýl-li se ve svém vyprávění přece maličko pravdy, byla to úchylnka tak nepatrná, že bylo možno ji brát za přibarvení, za omluvitelné příkrášlení skutečnosti, ale zajisté ne za lež. Podle Banhanse prý Martinův otec Leopold Nedobyl, narozený roku 1806, koupil roku 1862 usedlost Komotovku za Novou bránou za 29 650 zlatých. Tedy ne Martin sám, nýbrž jeho otec. Ale to je – takto uvažovala Valentina – samozřejmě, vždyť Martin, mládeneček sotva dvaadvacetiletý, má ještě daleko k zletilosti, a nemůže tudíž podpisovat smlouvy. Hlavní je, čím to byl popud, čím to byl nápad, zda synův, zda otcův; a v tomto punktu nebyla Valentina ani vteřinu na rozpacích a právem přisuzovala

všechnu iniciativu synovi, protože staříčkého Leopolda Nedobyla by něco tak bystrého nebylo mohlo napadnout. A že Martin je jediný syn Leopolda Nedobyla, je to tak říkajíc pěšky jako za vozem, nadobro a zcela bez výhrady lhostejno, jsou-li parcely připsány na jeho, nebo otcovo jméno, tím lhostejnější, že Leopold Nedobyl, jak lze soudit podle jeho data narození, už nemá daleko do hlíny, totiž do hrobu.

Takto přemítala milující vdova, až, jak víme, jednoho červencového dne, rozveselena dobrodružností svého počínání, oblékla se co nejkrásněji a tajně se odebrala na stanoviště nájemných kočárů pod Jindřišskou věží a vydala se za město, aby si Martinovy parcely prohlédla in natura.

Jak se dalo čekat, šedivá stařenka odpověděla uzardělé paní, že Komotovka na prodej byla, ale není, protože už je v pevných rukou. A k tomu dodala něco, čeho se Valentina nadála nejméně a co ji přivedlo do takových rozpaků, že ihned zoufale zalitovala svého počínu a že by se v té chvíli nejraději byla propadla.

- Ale nejlíp když si jemnostpaní rovnou promluví s mladým pánem, on tady zrovna pije kafe.

A než jí v tom Valentina mohla zabránit, zavolala do nitra domu:
- Pane Nedobyl, dou sem na chvíli.

2

V té chvíli Valentina, jak víme, navzdory důstojnosti svého věku náchylná dívčím bláhovostem, ztratila hlavu, i bylo jejím popudem dát se neomluvitelně na útěk, vzít tak říkajíc nohy na ramena a zmizet z parády. Protože však tělnatá paní v krinolíně není zajíček, který hravě odpeláší a ztratí se v křoví, a protože

tajná mladost jejího srdce byla vyvážena důkladnou zkušeností životní, ovládla se pevně a v krátkém okamžení, a když Martin vzápětí vyšel z domu, oděn hrubou bavlněnou košilí, na prsou rozhalenou, a nankinovými kalhotami, zastrčenými do holínek, usmála se vlídně a nerozpačitě vstříc jeho údivu. V ruce držel baňatý kafáček, ozdobený pěkně malovanou růžičkou a zlatým ornamentem. Ve svém selském úboru, a rozčuchanými vlasy, prozářenými sluncem, byl mužnější, než jak vypadal v těsných šatech venkovského střihu, jež nosil k Bornovům. Dobře si všimla Valentina, a byl to postřeh příjemný jejímu srdci i jejím smyslům, mocných svalů, chlapsky nadouvajících rukávce jeho košile, těch přepevných oblín a uzlů, do železna vypracovaných dlouholetým zacházením s těžkými opratěmi, a pěkného klenutí jinošské hrudi, zvyklé vdechovat svěží vítr, vanoucí po dalekých cestách. Krásný nebyl, aj, to ani zdaleka ne, ale mladý a silný, volný ve svém lehkém úboru, do hněda opálený sluncem, připadal jí jako zdravý hříbek, tvrdý a k nakousnutí chutný.

A hned spustila směle a bez zadrhnutí, je-li vůbec možná taková podivuhodná, báječná, hromská náhoda! Její právní poradce, totiž její advokát, ji prý informoval, jak vidno, špatně, že dotyčná Komotovka pod Žižkaperkem je na prodej, i chtěla se na ni podívat, a ejhle, on tu Nedobylek!

Na to, že paní Valentina, jak jsme řekli, nebyla zvyklá lhát, lhal, jak vidno, až napodiv svižně, jako když tiskne. K její částečné omluvě je však dobře poznamenat, že by byla ráda Martinovi řekla plnou pravdu a že ji ta pravda ve chvíli, kdy se objevil na prahu, svrběla na jazyku, ale nemohla ji vyslovit, protože šedivá stařenka, které byla prve namluvila, že chce Komotovku koupit, okouněla dosud opodál a dívala se na ni zvědavě svýma černýma očkama. Lež nutně klestí cestu další lži; nemohouc tedy ustoupit, Valen-

tina pokračovala naplno, až se jí od úst prášilo, že sice, pravda, dobře si pamatuje na to, jak Martin kdysi u nich v salóne mluvil o tom, že koupil nějaké parcely za hradbami, ale že by ty parcely byly právě tady to, tak řečená Komotovka, to ji věru ani v duchu nenapadlo!

Martin odpověděl hrdě, že tomu vskutku je tak. A podav šedivé stařence svůj hrneček, čímž jí dal najevo, že mu její asistence není třeba, opsal pravicí napřaženou k sadu široký majetnický půlkruh.

- Tohle všechno je moje, jemnostpaní. Ohromný flák země až k vídeňské silnici tamhle pod Žižkaperkem a tamhle nahoru k rybníčku, to všechno je Komotovka. - Spustiv ruku, plácl se do stehna. - Měl bych zálsuk ještě na ty parcely za rybníčkem, ale i tak je to pěkný kus půdy - rychleji než za půl hodiny se obejít nedá.

Stařenka zmizela v chalupě, a kočí, zvyklý takovým podivuhodně náhodným setkáním za hradbami, vrátil se na kozlík, a popojev do stínu kaštanu, jehož košatá koruna byla už postříkána jasně žlutými skvrnami, jal se diskrétně klímat. Byli tedy, dvojice svérázně nesourodá, tolik jako sami v této dobrodružné krajině.

- Já tu teď ostávám, pokud jsem v Praze, řekl Martin, prováděje Valentinu vyvrácenými vraty na prašný, sluncem rozpálený dvůr, uzavřený skalní stěnou, k níž zadkem přistrčen stál, jako na potvrzenou jeho slov, Nedobylův formanský vůz, teď prázdný, se shrnutou plachtou, takže bylo vidět mohutné rezavé oblouky jeho žebroví. - Tatínek na to hubuje, prej třicet let zajížděl k Charouzům na Koňském trhu, tak proč najednou jezdit za bránu sem do té bouračky. On tatínek tak nerad mění své zvyky, že to je kolikrát až k zoufání. Ale řekněte sama, jemnostpaní: proč platit za stáj

a za ubytování, když tady to mám zadarmo a mám tu své vlastní seno a vlastní střechu nad hlavou?

S tím souhlasila Valentina téměř bouřlivě; toť se ví, proč platit, když tady může bydlet zadarmo? Jen aby mu ta vlastní střecha, dodala starostlivě, na tu jeho drahou hlavu jednou nespadla. A kdeže má koníčky?

Usmáv se této zdobnělině, poněkud nevhodné k sloním rozměrům jeho valachů, Martin odpověděl, že Ferda, totiž vnuk té staré paní, mu je pase. – To je taky jedna z výhod Komotovky, pokračoval. – Kde se, chudáci, měli na Koňském trhu napást? Mám tady všechno, sad i louku, rybník, zkrátka ráj. A račte se podívat na tu haluznu, řekl, otvíraje vrata stodoly. – Není to ideální skladiště pro speditéra?

Zeptala se, o jakém speditérovi že mluví; a on, poněkud dotčen, že se jednou přece u nich v salóne zmínil o tom, že chce pověsit na hřebíček rokycanské formanství a usadit se v Praze jako speditér, nepamatuje-li se na to jemnostpaní?

Naopak, jemnostpaní se na to pamatovala, totiž připomněla si to právě velmi dobře, jenže pojem speditérství je pro ni poněkud mlhavý. A otáčejíc slunečníkem za svou krásnou hlavou, ozdobenou malým slaměným kloboukem s bílým pérem, splývajícím na záda, a dlouhou fialovou mašlí, vyzvala Martina, aby jí pověděl, jakže si to s tím speditérstvím představuje.

– Mám všechno v hlavě do posledního puntíku, odpověděl a myslil si přitom, jak je to příjemné, nerušeně s paní Valentinou mluvit o tom nejdůležitějším a nejzajímavějším na světě, totiž o jeho plánech, a nemusit poslouchat nesrozumitelné žvásty protivného Legáta nebo vlastenecká kázání Bornova. – Tady ta usedlost, to je pro mne základ, a já ji dostal zadarmo, protože je to bouračka, jen za cenu pozemku, na kterém stojí. A vidíte přece sama, jaké má

výhody, skladiště, maštal, a dost místa pro deset dalších maštalí, až se jednou vzmužu. A pro začátek by mi stačil můj starý vůz, který tu vidíte, jemnostpaní, kdybych k němu přikoupil pérák pro fajnovější zboží, a potom ovšem těžký valník pro hrubé kusy, zavřený nábytkový vůz by arci také nesměl chybět, a navrch ještě fasuněk, co se v něm vozí led a kamení a písek, a to je, prosím, všechno.

- Kolik by to stálo? zeptala se věčně.

- Majland, odpověděl, nervózně si načechrávaje rozčuchané vlasy. - Hlavně koně stojí spoustu peněz, a já bych nutně musil přikoupit aspoň dva tři páry, to jen pro začátek. Ale i když parcely klesly, Komotovka má pořád ještě cenu takových čtyřiaadvacet pětadvacet tisíc, a na to bych si přece mohl vypůjčit. - Pojednou, zmaten jejím úsměvem a blízkostí její tváře, oblévané nafialovělým průsvitem hedvábného slunečníku, opřel se vši silou do trouchnivých vrat opuštěného chléva, snaže se je otevřít. Chtěl tak ospravedlnit, totiž slušně zdůvodnit hříšný ruměnc, který mu znenadání vhrkl do tváří. - Tady, račte nahlédnout, by se taky dalo zřídit pěkné malé skladiště, kdyby se trochu vyspravila střecha.

V té chvíli vykoukla, přesněji vyklonila se hořejší částí těla, ze zadních dveří hlavního stavení šedivá stařenka a otázala se paní Valentiny hlasem zbytečně zvýšeným, jako by volala do dálky, nepřála-li by si jemnostpaní, aby jí uvařila krapet kafe.

- Ne, děkuji, řekla Valentina, ale hned se opravila neurčitým: - Nebo počkejte. - Dívala se pak chvíli, s úsměvem jakoby spikleneckým, Martinovi zpřímá do očí, a pak se otočila na podpatku a odcházela za stařenkou svižně, krokem napůl tanečním, boky rozvlněné, bílé péro a mašli na zádech v živém pohybu. Než vkročila do dveří, ohlédla se a ještě jednou se na Martina usmála

modrými kuky, a pak zmizela. Kam jde, co to má znamenat? myslil si, ale aniž se namáhal hledáním odpovědi na tuto otázku, počal se bouchat tupými údery tvrdé pěsti pravé ruky do neméně tvrdé dlaně levé ruky. Hernajs, to je ženská! šeptal neslyšně, oči utkvěle upřené na tmavý obdélník dveří, číhaje, kdy se v nich Valentina znovu objeví. Hernajs, ta je, ta je! Ta je mi, ta je mi, hernajs, to je ženská!

Nevynikal leskem poezie ani bohatstvím obrazů tento mumný chvalozpěv lásky, jež tu zamilovaný improvizoval na pustém dvorku, provázeje jej primitivním tamtamek své dlaně a pěsti, ale vzrušení, z něhož prýštil, bylo tak silné, že Martina svrběly všechny žilky v těle, jak prudce v nich šuměla krev, rozprouďená zrychleným buchotem srdce. A nepřítomnost paní Valentiny trvala dlouho, tak dlouho, že Martina už počala znepokojovat podezření – vždyť ženským, jak každý ví, nelze věřit a nikdo se v nich nevyzná –, že ho bůhví proč zradila, utekla předním vchodem a odjela drožkou, jež dosud na ni čekala. Ale nic takového se nestalo, nezradila ho Valentina, neujela mu, vrátila se k němu; nicméně, když se znovu objevila ve dveřích, neuvěřil svým očím, že to je ona.

Tatam byla její fialová paráda, tentam klobouk s pérem a mašlí na zádech, tentam slunečník. Pod šedivou bábinčinou zástěrou měla modrou barchetovou suknicí a jupku, na nohou mužské škrpály, a prostovlasá, se svými tvrdými culíčky, vpředu rámu-jícími její zlatoplavý hladký účes, byla k nepoznání nepodobná naškrobené městské dámě, jíž byla dosud.

– Nic nekoukají, Nedobylku, řekla tumpachovému Martinovi, – přece když už tu jednou jsem, tak si to chci prohlédnout, a snad nepolezu v krinolíně do těch jejich kopců, což jsem kamzík? – Tak jim řeknu, že ti Pecoldovi jsou moc slušná rodina, řekla důvěrně

a tiše, když se k Martinovi přiblížila. – Mají tak čisto, že by se s podlahy dalo jíst, a babí je ochotná a uctívá, to se dnes už hned tak nevidí. A to se mi také líbí, že dělají oba, on i ona, co na tom, že jsou celý den ve fabrice, babí s Ferdou to tu už ohlídá, o tom by nebylo. Ale takhle po nedělích by to tu Pecold mohl trochu popravit, měli by mu domluvit, Nedobylku, zavěsit vrata do pantů a hlavně tu střechu ucpat, já tu být paní, tak bych jim ukázala, jak by to šlo. Tak kam teď?

Pecold, o němž tu Valentina zasvěceně promlouvala, byl dělníkem z karlínské octárny, jež Martin s celou jeho rodinou, s matkou, ženou a dvěma dětmi, ubytoval na Komotovce, aby mu ji hlídali; a když se u staré paní převlékala do šatů její snachy, Valentina uspěla od ní vyzvědět vše, co ji zajímalo. Souhlasila s Martinovou úvahou, že stavení neobydlené chátrá rychleji než obydlené, ale to jí prý nikdo nenamluví, že by Pecold při dobré vůli nenašel trochu volného času, aby dům uvedl jakžtakž do pořádku. Ať mu Martin odpustí činži, ať ho tu nechá ostávat zadarmo, a to uvidí, jak se Pecold začne otáčet. Těch pár krejcarů Martina nevytrhne, není přece tak malicherný, aby chtěl zbohatnout na nějakém dělníkovi z octárny! Takové skrblictví, ať Nedobyl Valentíně věří, se nevyplácí: Co člověk ušetří tady, na to stonásob doplatí jinde. A že Martin nemá peníze, že všechno, co vyjezdí, musí odevzdávat otci? To jí také nikdo nenamluví, že je docela bez peněz a že by se nevzmohl na pár šindelů a prken a tabulek do oken. Ať jen nelakotí a ať zatřepe šrajtoflí, však se mu to vrátí. A co ten sad tady? Jak to, že nic nevynáší? Pravda, ovoce je tu hanebné, ale to také nikdo Valentíně nenamluví, že by je nekoupila nějaká marmeládovna. Jen se zeptat, slovo nic nestojí, a líná huba holé neštěstí.

O těchto poutavých otázkách hovořili, když kráčeli po zarostlé pěšině pod svahem hůrky, jejíž oblý vrchol přerůstal divokou

prorostlinu křovin a zakrslých stromů. Valentina šla opřena o svalnaté Martinovo předloktí a ještěrky chrastily v uschlé trávě a ptáčky čiríkali a cvrčci cvrlikali do jejich rozmluvy, v níž jejich duše splývaly a souzněly v něžném dvojzpěvu. Pravda, špatné stromy tu rostou, přisvědčoval Valentině Martin, bídné ovoce se tu rodí, takže by to byl zázrak, kdyby došlo na Valentinina slova a některá marmeládovna se smilovala nad těmi padavkami. A proč, ptá se Martin, proč se tu stromům daří tak špatně? – Martin při těchto slovech pohodil kadeřemi a rozhlédl se sebevědomě, vyzývavě. – Protože je tu samý jíl a opuka, a ví-li Valentina, k čemu je dobrý jíl? K pálení cihel! A není-li opuka výborný stavební kámen? Kdyby Valentina popojela v té své drožce kousek dál, k Olšanům, ke kapličce, uvidí tam jednu cihelnu vedle druhé. Tam se totiž začíná už stavět, baráky tam rostou jako houby po dešti, a každý, kdo staví, pálí si k tomu hned na místě cihly. A co písek? I písku je tady víc než dost. A voda, to hlavní? Nuže, ať se Valentina ráčí napít Martinovy vody, a poví mu sama, jaká je. A je jí tolik, že každý dům tady může mít svou vlastní studnu.

Ó, voda! Ó, každý dům s vlastní studnou! Jak víme, Valentina měla o Martinovi od první chvíle všeobecně a po návštěvě u Banhanse zvlášť mínění to nejlepší, ale teď, když se byl zmínil o vodě a o studnách, vyrostl ještě víc v jejích očích. Kdyby byl básnickými slovy zalichotil její kráse, kdyby byl vzletnou řečí zhodnotil kouzlo této dobré chvíle, kdy se tu prodíral bezinkovými keři vedle ní, živé a hovorné, klopýtající ve svých škrpálech, z nichž jí vzadu čouhaly dvě šedomodré štruple, nebyl by zajisté zaujal její milující srdce tak příznivě, jako když se zmínil o vodě, o studnách. Neboť voda, to byla celoživotní Valentinina mrzutost a trýzeň. Její dům v Perlové ulici nemá vlastní studnu, služka musí pro každý džbánek vody lítat na ulici – v tomto smyslu se rozpovídala paní

Valentina –, a že toho zneužívá, že se tam vždycky zakrandá, že jí člověk půl dne nevidí, že je pořád u kašny, o tom Valentina ani nemusí Martina ujišťovat. Voda, voda, to je věčné trápení, které ovšem padá výhradně jen na záda žen; mužští jsou sobci, těm je to jedno, ti si neuvědomují, co to dá nošení, co to dá tahání, když se například pere nebo když se drhne podlaha.

– Co jsem se naplakala, co jsem zkusila kvůli vodě! Cožpak teď, teď je mi hej, teď mám vlastní služku, ale horší to bylo dřív, když jsem zamlada sama sloužila a sama jsem chodívala pro vodu, a když v zimě kašna byla zamrzlá a zabedněná a lezlo se k ní nahoru po takovém prkenném chodníčku, na kterém to klouzalo, že mi kolikrát ujely nohy, div že jsem se nepřerazila a nevyhlila celou putnu. Pro horkou vodu jsem chodila do pivovaru na Dobytčí trh, to teprve byla zábava! Jednou mi ušplíchla za krk a opařila mi záda. A to mě právě tehdy, pamatuju se, jako by to bylo dnes, bolela hlava od čoudu dřevěného uhlí, kterým se vytápějí žehličky. Hlava jak střep a opařená záda, to byla, pane, radost! Jsem z toho zničena, abych řekla pravdu, dodnes. Já zkusila, Nedobylku, že by se celé knihy o tom daly napsat!

Zkusila, a teď zkoušela její služka, o níž se právě Valentina vyjádřila pravděpodobně týmiž nebo velmi podobnými drsnými slovy, jimiž na ni asi dříve hartusívala její bývalá paní, že totiž svých pochůzek ke kašně zneužívá, že se tam vždycky zakrandá a že ji půl dne není vidět. Martin si však neuvědomil tento rozpor, nezamyslel se nad tím, že ani utrpení na vlastní kůži poznané nenaučí člověka shovívavosti k utrpení cizímu. Uchvácen myšlenkou, že Valentina je nejen milostná a hezká a nejen má peníze, ale navíc všeho umí také pracovat, silně si přitiskl k žebrům její ruku, opřenou o jeho loket, a maličko ji pohladil. A ona nejen neuhnula, nejen se nerozhněvala, ale naopak maličko opětovala jeho stisk.

Rozčililo ho to tak nesmírně, že pocítil trnutí a svědění na temeni hlavy, což se mu někdy stávalo, když se mu v důsledku velikého pohnutí duševního ježily vlasy anebo se o to pokoušely.

- Tak tady končí má Komotovka, řekl, když došli k hrázce nevelikého rybníka, zarostlého rákosím a pokrytého vrstvou žabince tak silnou, že se neprotrhla, když Valentina na ni hodila kamínek. Na protějším břehu, volně se sklánějícím k vodě a vroubeném starými zkrivenými stromy, byla křivolaká voznice, spojující cestu k Nové bráně, po níž prve přijela Valentina, s vídeňskou silnicí na jižním úpatí Vítkova. V těchto místech samoty a ticha, podbarveného hněvivým bzukotem hmyzu, bylo těžko si představit bezprostřední blízkost královského hlavního města. A právě tak bylo těžko si představit, že mladá žena v barchetové sukničce a šedivé zástěře, plná a ruměná, jež se bez okolků posadila na hrázi, pěkně po venkovsku, jako husopaska, nohy skrčené stranou, trup opřený o nataženou levou paži, je přepychová měščka z Perlové ulice, jež dovedla přijímat hosty Bornova vlasteneckého salónu. A Martinovou vzrušenou myslí znovu prošlehla hlavní idea jeho milostného chvalozpěvu: Hernajs, to je ženská! Ach, ta je, ta je! - A ostýchavě k ní přisedaje, pomyslně si ještě: Ta být, ta být má!

- Tak si myslím, jemnostpaní, řekl, aby zamluvil své rozčilení, od něhož mu vysychalo v ústech i v hrdle, - že byste také měla vložit nějaké peníze do pozemků. Říkala jste přece, že máte celé své jmění v akciích té Západní dráhy, že.

- To mám, a jsem ráda, že mám, odpověděla Valentina. - Jsou sto dvacet procent nad pari a nesou mi jedenáct procent čistého, to přece není špatné.

Ovšem, není to špatné; Valentina však neví to, co ví Martin. Chtěl jí to povědět už dávno, ale nevěděl, jak do toho; teď však, když jsou v tom, jí to poví. Ta dráha, jak jí známo, vede jeho

městem, jeho rodnými Rokycany, a Martin se tam o ní dověděl leccos zajímavého. Nuže, začíná se ukazovat, že na stavbě trati se šetřilo, že byla zbudována fórově. Například přejezd přes silnici u Cerhovic, takový malý viadukt, je po osmi měsících provozu už tak chatrný, že jej musili podepřít kládami, a mezi Rokycany a Plzní, u Chrástu, se zřítil kus hráze. Jsou to snad maličkosti, ale kdyby, pámbu nechtěj, na té dráze došlo k neštěstí, akcie poletí dolů a Valentina přijde o všechno, to jí říká on, Martin.

– Poslouchal, Nedobylku, řekla Valentina nečekaně, – jak to bylo tenkrát s těmi letáky?

– S jakými letáky, zeptal se, ač dobře věděl, co ona má na mysli.

– Ale s těmi velezrádnými, vlasteneckými, které prý tenkrát rozšiřoval na gymnasiu.

A když jí s nevolí odpověděl, nerad tomuto odbočení, že nic nerozšiřoval, že to je báchorka a že ty letáky mu neznámý darebák vpašoval do postele, paní Valentina si oddechla.

– To jsem si hned myslela, vždyť něco takového by mu ani nebylo podobné! – A pokračovala, že takový Born, ano, u toho by se něčemu takovému nedivila, je to člověk vzdělaný, že vzdělanějšího nenajdeš, ale fantasta a pudivítr, kdežto Nedobyl, člověk tak rozšafný, tak vážně myslící! Nicméně ať prý to nikomu neříká, nikomu se nepřiznává, jak to s těmi letáky bylo doopravdy, kdoví, možná, že mu to jednou bude dobré, protože vlastenectví tuze přišlo do módy. Bornovi se vyplatilo přes to, že to myslí upřímně, proč by se nemělo vyplatit Martinovi?

– Ale jsem ráda, že to není pravda, dodala, zblízka a upřeně na něj upírajíc modré oči. – Mně to na něm vadilo, Nedobylku, a to je opravdu to jediné, co mi na něm vadilo.

Povzbuzen tímto přiznáním, objal ji kolem pasu a políbil ji na vlhká, pootevřená ústa.

- Tady ne, tady ne! zašeptala. - Tady by nás někdo mohl vidět.

O půl roku pak později, v měsíci lednu roku čtyřiašedesátého, když dříve byla své nevlastní dceři Líze zařídila zbrusu nový byt v Eliščině třídě, měla paní Valentina s Martinem Nedobytem tichou svatbu v kostele svatého Havla na Starém Městě pražském.

ČÁST TŘETÍ

Trať Praha-Plzeň

KAPITOLA PRVNÍ

Příšera

... Příšero, stůj, tebe bych měl znát! Ach, lidská hlouposti!
Rostand, Cyrano z Bergeracu

1

Všední to historie, již se nám tu zamloulo vyprávět: takové příběhy se v oněch letech dály a opakovaly napořád. Z českého venkova, z drobných českých měst se hrnuli do Prahy synové malých řemeslníků, malých živnostníků, ničených prudkým rozvojem strojího průmyslu a dopravy, ti různí Bornové, ti různí Nedobylové či Smolíkové, a zakládajíce si tu nové podniky, pouštěli se v konkurenční boj s obchodníky a fabrikanty německými. A že jim české obyvatelstvo města přálo, že tenkrát vítalo jejich vnikání a pronikání, byl jejich nástup zprvu snadný a bouřlivě úspěšný. Tak Born, viděli jsme, hravě zastínil galanterní závod Zur Stadt Paris v Celetné ulici, a když o něco později Martin Nedobyl zahájil na Senovážném náměstí provoz „prvního českého zasílatelství a zprostředkovatelství“, jak stálo psáno na jeho firemní tabuli, ozdobené národními barvami červenou a bílou, zakymácel se nebezpečně podnikem karlínského Jerusalema, který až do té doby ovládal všechen spediční obchod v Praze.

Prudce se drala k významu a moci tato nastupující, tato rodící se česká buržoazie, jejíž okruh nečekaně vzrůstal přemnohými poněmčenými starousedlíky, kteří, zvábeni hospodářským úspěchem českého živlu, z Jellünecků se přes noc měnili v Jelínky,

z Münaschüecků v Minaříky; jak jímavé to bylo překvapení, když z malostranského Zertüga se z ničeho nic vyklubal Čertík!

Politické úspěchy Čechů v těch dobách zůstávaly trapně pozadu za jejich bytněním hmotným, ústřední vláda rakouské říše byla ledově nepřátelská jejich sílení a pronikání, a nevědouc, že tu jde o proces živelný či tak říkajíc přírodní, brzdila jej tvrdohlavě a tupě, cenzurujíc české noviny a zavírajíc a pokutujíc jejich redaktory, hluchá k státoprávním požadavkům předáků národa. Ale i na tomto poli se porážky střídaly s výhrami, jejichž množství si člověk, který „žil v tom“, jak právem svého času řekl Born, ani neuvědomoval.

Už v jedenašedesátém roce se po vítězných obecních volbách dostala správa města Prahy do českých rukou. O rok později byla do pražských obecných škol zavedena čeština jako výhradní vyučovací jazyk s nepovinnou němčinou. Roku šestašedesátého měl být položen základní kámen velikého, národního divadla; v pražském sněmu se toho roku zápolilo o změnu onoho roztodivného volebního řádu, který poslancům, zastupujícím německou menšinu v České zemi, zajišťoval na sněmu většinu hlasů. Ovšem jak už to vězí v přirozenosti lidí, Češi v oněch letech svého nástupu se neopomněli rozdělit na dvě nepřátelské skupiny, konzervativce a pokrokáře, tak řečené to staročechy, kteří se přidržovali šlechty, a mladočechy, kteří hlásali zásady liberálně demokratické, a vjeli si vzájemně do vlasů. Stranou pak těchto zápasů propukaly v okrajových venkovských městech krvavé protižidovské bouře, následované prohlášením stanného práva s náhlými soudy. Byly to děje tak rozmanité a rušné, že současný nebezpečný diplomatický zápas mezi Rakouskem a Pruskem probíhal téměř bez povšimnutí.

Co bylo příčinou tohoto zápasu? Úředně jí byl spor o knížectví Šlesvik a Holštýn, jichž v čtyřiašedesátém roce Rakousko a Prusko dobyly na králi dánském a pak se nepohodly o tuto svou kořist, nikdo neví, kdo lepším a kdo horším právem; bylo ostatně zcela nepochopitelné, proč se Rakousko dere o vládu v těch končinách, od nichž ho dělila stakilometrová vzdálenost. Vlastní příčina nepřátelského napětí byla arci jinde. Už odedávna, od dob Friedricha Velikého, soupeřili Habsburkové s Hohenzollerny, tedy Rakušané s Prusáky, o náčelnictví v Německu; a pruský premiérministr Bismarck, který se v dvaadesátém roce ujal moci, stoupenec politického směru příkře protirakouského, byl odhodlán vyhnat tento konflikt na ostří meče a rozhodnout jej násilím jednou provždy.

Jeho životním programem byla přeměna Pruska ve velmoc připojením ostatních německých států; a že Rakousko mu překáželo v provedení tohoto záměru, umínil si, že tuto překážku odklidí stůj co stůj. Muž krve a železa, jak byl nazýván později, byl možná jediným člověkem na světě, kdo nepochyboval o úspěchu tohoto záměru. Evropské velmoci se bály o osud Pruska, jehož porážka by měla za následek nadměrné posílení Rakouska, a snažily se válce zabránit. Ale muž krve a železa nepopustil. Ohavná nedůvěra evropských potentátů v úspěch pruských zbraní mu byla zárukou, že nikdo z nich nepůjde Rakousku na pomoc, a sám uzavřel tajnou spojeneckou úmluvu s Itálií, již pro případ vítězství slíbil Benátsko, až dosud okupované Rakouskem.

Co se toho dělo, Pražané s nesmírným nadšením a jáсотem počínali svážet cihly na stavenišťe Národního divadla; kalilo-li co v těchto dnech jejich slavnostní náladu, byly to opětne pověsti o neodvratném krachu rakouských financí a o vydávání nekrytých bankovek s nuceným oběhem.

2

V červnu čtyřiašedesátého roku se Líza konečně stala matkou hezkého, zdravého chlapečka. Tvrdivá-li se však, že narozením dítěte se nešťastné manželství stává šťastným, u Bornů se tato teze neosvědčila; Michal či Míša, jak ho otec ve svém slovanofilství pojmenoval, jen prohloubil propast mezi Lízou a Bornem, a to do té míry a tak nebezpečně, že se bezmála znenáviděli a zprotivili jeden druhému.

Malinký, vážný človíček, který jakmile se naučil chodit, počal s nadšením využívat tohoto svého nového umění, bez únavy chodě a chodě po tlustých nožkách z pokoje do pokoje, pěstičky zaťaté a čílko vždy urputně předkloněné, jako by stále útočil na jakousi překážku, Michal, pěkný, snědolící Míša zajisté nebyl jedinou příčinou nepříznivého vývoje Lízinych a Bornových souvztahů. Líza, až dosud tísněná a stísněná svou příliš silnou, příliš životnou macechou, byla by se po svém osamostatnění v každém případě, i bez aureoly šťastného mateřství, dopracovala jistého sebevědomí, jehož se jí nedostávalo, vždyť byla bohatá a hezká a byla Bornová, což samo o sobě stačilo, aby ve společnosti všichni umlkali, když dala zaznít svému hlasu, a aby jí dávali za pravdu, i kdyby řekla hloupost sebevětší. Míšův příchod na svět však nesmírně urychlil toto zranění její sebejistoty. Vždyť jsem matka! říkala, anebo: Zapomínáš, že jakožto matka mám nejen povinnosti, ale i jistá práva, a Born si myslíval, podmračený, znechucený: Jaká jsi matka? Vyvezla jsi Míšu jedinkrát na procházku, utřela jsi mu jedinkrát nos, pofoukala jsi ho jedinkrát, když upadl a plakal? Mít kojnou, mít chůvu, mít panskou a kuchařku – to je pak snadné být matkou!

Nikdo jí to dosud neřekl, ale věděl, že přijde jednou chvíle, kdy jí řekne a kdy jí poví i jiné, horší věci, které ho mrzely.

Čistá, upravená, pěkně oblečená, ponejvíc v žlutém – měla-li Valentina ráda fialovou barvu, Líza, originální, se rozhodla, že si oblíbí barvu žlutou –, vládla neomezeně ve své domácnosti, ve svém šestipokojovém bytě v Eliščině třídě, blízko vody, a byla to vlada dekorativní, ale špatná.

– Já jsem diplomatka, říkávala. – Se služkami se musí diplomaticky.

Ale výsledky této diplomacie byly žalostné – Born musil stále a stále urovnávat spory mezi Lízou a služebnými, jež nesnášely její vrtkavost, její nevypočitatelnou proměnlivost nálad, a odcházely a odcházely jedna po druhé. Například týdny a týdny se nestarala o jejich práci, až jednoho dne, dás ví, co ji to napadlo, navlékla si bílou rukavici, ohmatávala nábytek v celém bytě a rozčilila se k slzám a zle se obořila na svou panskou, když rukavice se tím ušpinila. Nebyla výmluvná, neřekla mnoho, ale to, co řekla, stačilo: Berete plat a neděláte nic – to je, pamatujte si, sprosté zlodějství.

Born pak musil uražené děvče uchlácholit a ujišťovat je, že „paní to tak nemyslíla“. A sotva se bouře uklidnila, obořila se Líza stejně nečekaně a nespravedlivě na kuchařku, a to pro jakousi podrobnost v účtování; zazdalo se jí, že kuchařka ve svém výkazu nákupů uvádí víc másla, než je možno spotřebovat, a vyčtla jí stejně jako den předtím panské, že krade. Byl z toho zase pláč a bouřné mlčení a bouchání dveřmi, a Born trpěl a hryzl se tím víc, že navzdory své občasně a malicherně akurátnosti Líza naprosto nedovedla hospodařit s penězi, jež jí dával na domácnost; rozutíkávaly se jí v rukou nepochopitelně a nezachytitelně, rozutíkávaly se stále rychleji, a marné byly všechny dotazy a výsledky a přehlídky denních účtů. Tyto denní účty si Born zvykl zkoumat pravidelně, ovšem bez valného výsledku, leda toho, že Líza se upjala, že se naježila proti jeho „kramářství“ a že se cítila uražená a ponížena

nejen tím, že účty kontroloval a přepočítával, ale i tím a hlavně tím, že je signoval šifrou svého jména: JB. Tato značka, tato dvě prostá, hladká, jedním tahem napsaná písmena, toto JB se Líze nesmírně zprotivilo, znenáviděla si je k bolesti, k vzteklému pláči.

Zdálo se mi dnes v noci, napsala jednou do svého deníku, že jsem se do toho JB celá zamotala, a bylo chlupaté, jako bývají chlupatí pavouci nebo mouchy. Já nevím, čím to je, ale mně se z toho JB dělá zle.

Proč se jí z toho nevinného symbolu dělalo zle, není známo, ale sama skutečnost, že se jí z něho dělalo zle, byla povážlivá pro budoucnost jejího manželství.

O čtrnáct dní později napsala Líza do svého deníku krátkou, úsečnou větu – je kupodivu, že vůbec stálo za to, aby pro tuto holou, suše konstatující poznámku vytáhla svůj deník z úkrytu, v němž jej chovala, a aby se přihotovala k psaní:

Bornovi roste břicho.

3

Jeho přátelé a známí byli doslova ohromeni, doslova ztumpachovali, když Born, tento příkladný, výmluvný a všestranně činný vlastenec, tento zakladatel prvního slovanského závodu v Praze, tento horlitel pro práva svého národa, který svého času dovedl tak hezky a jímavě napsat svému bratrovi, že „k tomu jsme si moravskou dívčinku vzali, na kterýžto způsob se v domácnosti naší ináč než po česku neslyší“, dal svému synkovi chůvu Němku, děvče, jež mu doporučila a poslala jeho sestra Marie von Specht, Vídeňáčku, která ináč než po německu slůvko pronést nedovedla. Co se stalo? Ustoupil snad Born od svého vlasteneckého programu,

změnil smýšlení, obrátil své zásady naruby jako rukavici? Ale kdež, naprosto a zdaleka ne, a naopak dovedl výtečně a patrioticky omluvit – pokud tu bylo třeba něco omlouvat – své překvapující rozhodnutí.

Být vlastencem, to také neznamena podceňovat, zneuznávat a nenávidět ten výsostně schopný, v mnohém ohledu geniální národ. Špatně mě zná, špatně mi rozumí, a uráží mě dokonce, kdo o mně za to má, že si Němců nevážím, nebo že je dokonce nenávidím. Mé snahy se srážejí a kříží se snahami jejich, ale pouze zde, na půdě mé vlasti, a pouze tehdy, když oni našemu národu upírají, co mu po právu historickém a lidském přináleží, když se stavějí v cestu našemu úsilí kulturnímu a společenskému, slovem, když nás utlačují a vahou svého nesmírného množství nás zahltni chtějí. Tady, prosím, ale pouze tady a v tomto jediném punktu jsme nepřátelé, a tady je nutno se bránit, protože tady nám jde o samu existenci a o občanskou naši čest – tady s nimi bojujeme, a to se všemi zbraněmi. A uznejte teď sami: není-li jedna z nejdůležitějších z těchto zbraní důkladná znalost jejich vlastní řeči? Jak jim chceme čelit, jak jim chceme odpovídat, jak s nimi máme polemizovat, nebudeme-li zgruntu, dokonale a plyně znát jejich jazyk? Mateřština, milí zlatí, je zajisté nejsladší a nejmilejší ze všech řečí, ale umět se vyjadřovat jen a jen touto řečí, to není vlastenectví, to je pohodlnost a krátkozrakost. Znalost cizího jazyka ještě nikoho neodnárodnila, a ani můj synáček nebude odnárodněn, naučí-li se hravě a bez námahy, hned od kolébky, vedle své mateřštiny také ještě němčině; v tomto ohledu buďte, prosím, klidní, tuto starost přenechte mně.

Krásná to slova, hrdá to řeč pravého muže, nebylo možno špetnout proti vývodům tak jasným. Působilo nicméně dojmem poněkud zarážlivým, když do vlasteneckého salónu Bornova, do

té veliké, trochu tmavé místnosti, přeplněné měkkým plyšovým nábytkem s dlouhými franelemi a bronzovými a porcelánovými dekoračními předměty z Bornových skladů, vázami a figurami, podnosy a mísami, zabloudil občas hostitelův synáček, vážný, tlustý, černovlasý po matce, a polekán množstvím cizích dam a pánů, jimž se tu znenadání octl tváří v tvář, přivítán hromadnými výkřiky obdivu a nadšení, jež vyvolalo jeho zjevení, dával se na útěk, a bráně se rukám, jež se po něm vztahovaly, aby ho pohladily, pomuchlaly, přitáhly na klín, volal na pomoc svou chůvu, kterou nazýval tetou:

- Tante! Tante! Bubi hat Angst!

A ještě zarážlivější bylo, když jednou později, už osmělen, odpověděl na čísi dotaz, umí-li česky, touto ne zcela korektní slovní ražbou:

- Já umím ne.

Co se to stalo? Nepřeháněl poněkud Born, když dav svého syna přiučit cizí řeči, učinil to tak důkladně, že na mateřskou řeč se nedostalo? Inu Tante Annerl, toto chudokrevné, flegmatické děvče, doporučené paní von Specht, bylo víc společnicí jeho ženy než chůvou jeho syna. Líza si s ní hodiny a hodiny vyprávěla, ovšem po německu, o šatech a o vyšívání, o Lenauových verších, jež Annerl, sklonná k melancholii, zbožňovala a pro něž v Líze vzbudila obdiv a zájem, o představeních v německém Nostitzově divadle, jež navštěvovala, když měla volno, a do něhož Born s Lízou nechodili, protože měli lóži v českém Prozatímním divadle, o Vídni a o Paříži, do níž Annerl jezdila vždy na podzim, když bývala společnicí předčasně zesnulé baronky Possingerové - ach, to byla dáma! -, četly spolu *Unterhaltungsblatt für die feine Damenwelt*, a maličký Míša, který lezl opodál po čtyřech a stavěl si domečky z kostek, vnímal spád a zurčení jejich řečiček, jejich pokojného ženského

klábosení, a provázel je broukavými samomluvami, asi takovými:

- Nu, was ist denn das? Putzi, mutzi. Halt! Das ist das alte Wochterhaus, mammernaus. Pitz, puf! Sieht Sie, wie schön gelb? Na so was! Alles ist aus.

Večer pak, když ho Tante Annerl ukládala do postýlky, poklekal a modlil se, opakuje po ní slova, jež mu předříkávala:

- Vater unser, der du bist in dem Himmel, geheiligt werde dein Name; zukomme uns dein Reich, dein Wille geschehe...

Proč Born nezabránil, proč se nepostavil na odpor tomuto vývoji, z hlediska českého vlastence dojista nepříznivému? Nesl ovšem s nelibostí, že Tante Annerl činí zadost jeho přání v míře tak přehnané, ale byl naproti tomu rád, že Líza, o jejížž neustálých neshodách se služkami jsme se už zmínili, si tak výtečně rozumí se synkovou vídeňskou chůvou. Dám výpověď Annerl, myslil si, a k mrzutostem s panskou a s kuchařkou přibudou mrzutosti s novou chůvou... A přijmu-li jinou vídeňskou chůvu, historie se bude opakovat, přijmu-li chůvu českou, Míša se německy nenaučí. Těžká to věc, bezvýhodná situace, když já na dítě nemám čas a matka neschopná, načisto neschopná...

4

Tradovalo se o mnoho desetiletí později v rodinném okruhu Bornových potomků, a činí se o tom též zmínka v jeho životopise, který vyšel za našeho už věku k stému výročí jeho narození, že salón Bornů v Eliščině třídě už tehdy, po Lízíně rozchodu s Valentinou, se stal skvělým střediskem umělců a vědců, společenským shromaždištěm vynikajících českých mužů a žen, měšťansky

střízlivou, středostavovsky skromnou, a přece výsostně ctihodnou, protože ušlechtilým duchovním snažením prodchnutou nápodobou elegantních salónů šlechtických. Nic nesprávnějšího. Ještě hodně vody mělo uplynout, než u Bornů například mladý komponista Antonín Dvořák dal poprvé zaznít svým Moravským dvojzpěvům pro soprán a alt, osobně provázeje na klavír dueto Bornovy druhé manželky, spanilomyslné Hany rozené Váchové, a její sestry Bětuše, a než k nim protojerij Apraksin začal vodit ruské návštěvníky Prahy.

Také pověst o rafinované eleganci Bornových společenských místností je hodně přehnaná. Bylo to mnohem později, když jeden ze stálých Bornových hostů, krajinář Liebscher, v té době sotva třiaadvacetiletý, an dlouho byl strádal a trpěl pohledem na výtvarnou ozdobu salónu, jednou nevydržel a vybuchl, proč prý pan Born, hergot, nevyhází ty koňské tlamy a sloupy a poličky a skřínečky, kterými tak zaprasil všechny stěny, že by nebylo kam pověsit pořádný obraz, a vůbec jak uprostřed takového neřádu může žít. Teprve po tomto temperamentním zásahu mladého malíře zamyslel se Born nad otázkami výtvarného vkusu a uměřenosti, které mu dosud nikdy nepřišly na mysl, čemuž se nelze divit, vždyť až dosud ve všem všudy, ve všech oborech své působnosti životní byl samouk, sám sebe vzdělával a vychovával, sám sobě modeloval svůj profil politický a mravní, i nemohl sám od sebe přijít na všechno.

Ale nepředbíhejme. Žádný vynikající představitel českého kulturního života a žádný Apraksin s bohatými ruskými kupci nechoďil k Bornovům v oné půli let šedesátých, a Lízín salón v Eliščině třídě se málo lišil od salónu v Perlové ulici; chodil tam zase jen Šarlich a opět Šarlich, též doktor Legát – máme ne bez důvodu za to, že byl trochu zamilován do snědé Líziny krásy – a Smolík, ač se stále nanovo dušoval, že do žádného salónu už nevkročí, chodil

se svou Bábinou k Bornovům dál. Odpadli po své svatbě Martin Nedobyl s Valentinou, přibyl Legátův bratr, rada od Zemského výboru, plešatý, veselý pán, se svou manželkou, milovnicí psů a koček, a dvěma kostnatými, velmi přísnými dcerami, jež se lišily jedna od druhé pouze tím, že starší, Libuše, nosila zlatý skřípec, tak řečený pince-nez, kdežto mladší, Klára, pomáhala svému zraku lorňonem.

Umělecký svět byl tehdy u Bornů zastoupen jen tichou, skromnou osobou malíře zvířat Nováka, který signoval své obrazy, asi na odlišenou od jiných malujících Nováků, složitým jménem René Novák-Kolomlýnský a od něhož Born koupil dva malé lovecké výjevy. Chodil k Líze věrně a pravidelně, ale pouze zaujímal své místo, aniž kdy co pronesl tak výrazného, aby si toho někdo povšiml, anebo aby si dokonce jeho výrok zapamatoval. Kdo seděl vedle něho, býval někdy překvapen podivným třepáním, jakýmsi rosolovitým třasem, který se od něho šířil, jako když se pes drbe za uchem; to byl smích malíře Reného Nováka-Kolomlýnského, upřímný, častý, ale zcela neslyšný.

O příležitostných návštěvnících, kteří Lízín salón navštívili jen občas, ten jednou, ten dvakrát nebo třikrát, tož o několika mladých úřednících ze spořitelny, jež k Bornovům tu a tam přilákal doktor Legát, o začínajících výtvarnících, s nimiž se Born seznámil v Umělecké besedě, jejímž byl zakládajícím členem, a již se občas přišli najíst kaštanových dortů Líziny výtečné kuchařky, vlastnice Valentininých receptů, není snad ani třeba se šířit, i když jejich sporadický výskyt nebyl bez jisté důležitosti pro zdar Bornova úsilí o vzkríšení českého společenského života. Naděje totiž, že se tu seznámí se svobodnými mladými muži, lákala k Bornovům kostnaté slečny Legátovy, a bez těchto slečen by byl Lízín salón trpěl nedostatkem ženského živlu.

Předčasně zesnulá baronka Possingerová, jak sdělila Líze Míšova chůva Annerl, její rádkyně a znalkyně velkého světa císařské Vídně, měla také svůj salón, také svůj přijímací den, a to náhodou právě tak jako Líza ve středu. Tato zpráva Lízu jakžtakž smířila s její vnucenou rolí a povinností, ale ne hned a ne nadobro. Budiž, myslila si – ale salón takové baronky Possingerové byl dojista jiný než její, Lízín – byl asi společenský, elegantní, nóbl, kdežto Lízín salón je česky vlastenecký; a to je protivné, maloměšťácké, hokynářské. Tuto výhradu chovala zprvu v skrytu své duše, ale když se s Annerl seznámila důvěrněji, svěřila se jí s ní.

Ale znalkyně velkého světa odpověděla zcela jinak, než jak se Líza nadála. Nu, řekla, proč by neměl být česky vlastenecký? Což nejsme v Čechách? Salóny jsou všelijaké – hudební, literární, politické; a není-li vlastenectví jakýsi druh politiky?

Tato slova vídeňské Míšovy chůvy zapůsobila na Lízu daleko silněji, daleko přesvědčivěji než nejrůznější patriotické projevy jejího manžela. Smířila se pak se svými středami nadobro, a nakonec si je i oblíbila. Zpočátku ji ještě trápilo, že nedovede napodobovat Valentinu v jejím bodrém pohostinství, v jejím neodolatelném umění nutit hosty do jídla a do pití, nakládat jim na talíř těžké dorty a napájet je čajem se smetanou nebo s rumem. Valentina dovedla do návštěvníků salónu vpravit dvakrát víc cukroví a tekutin, než kolik jim vnutila Líza, a to mladou ženu hnětlo. Říkala stejně jako její macecha „ale vy nic nejíte“ nebo „přece mi nedáte košem“ a podobně, ale bez úspěchu; připadala si falešná, marná, levá, a vskutku taková byla. Ale i ten mrak rozptýlila její výborná Annerl. Není třeba hosty cpát jako husu na krmníku, poučila ji, a není to dokonce ani nóbl. Předčasně zesnulá baronka Possingerová to nikdy nedělala, a to

byla, panečku, nějaká dáma. Přemlouvat hosty, aby jedli, je mrav spíš venkovský než velkoměstský; ať Líza vlídně nabídne občerstvení, ať pečuje, aby nikdo nestrádal nedostatkem, a na tom dosti budiž. Jejím hlavním úkolem je bavit hosty.

I jala se Líza bavit hosty, a shledala k svému překvapení, že to je snazší, než předpokládala; každé její slovo bylo perla. – Co je nového ve světě finančním? zeptala se například Legáta, a Legát, ať chtěl či nechtěl, byl nucen dát k lepšímu něco zajímavého ze světa finančního. – A co je to vlastně ta aramejšтина? zeptala se Šarlicha, a Šarlich byl povinen vysvětlit, co je aramejšтина. – Včera jsem vás neviděla v divadle, řekla jindy kostnatým slečnám Legátovým, a kostnaté slečny Legátovy pověděly, co jim zabránilo v návštěvě divadla; a konverzace ujížděla jako dobře namazaný vůz a Líziny obzory se rozšiřovaly, přibývalo jí společenské zběhlosti, rostla. Objevila například v kterémsi povídce, otištěné v časopise *Unterhaltungsblatt für die feine Damenwelt*, výraz „überkultiviert“, „překultivovaný“. Našla v tom slovu zalíbení, i hledala, komu ze svých hostů by ten vzdělaný přívlastek přišla. Smolík nebyl kultivovaný, natož překultivovaný, Šarlich jakožto kněz nesměl být kritizován, i stal se překultivovaným doktor Legát.

– Inu, člověk tak překultivovaný, jako je doktor Legát, se na všechno dívá jinak než my, ubozí smrtelníci, řekla například, když její ohyzdný ctitel byl pronesl některou ze svých nehorázností. – Anebo: – Což já vím, co se děje v hlavě tak překultivované, jako je vaše?

A doktor Legát, slyše tyto rafinované chvály z krásných úst, jež miloval, fialověl na čele a na vpadlých lících, což byl jeho způsob červenaní.

Na počátku prosince roku pětadesátého se v Lízině salónu objevil poslední mužský potomek plzeňské pravovárečné rodiny

Dynbírů, Oskar, povoláním věčný student filosofie a také trochu dramatik a básník, člen mladého literárního spolku Ruch. Bylo mu asi pětadvacet, ale na zakončení studií nepomýšlel, byl z domova bohatě zásobován penězi a věděl, že dřív či později podědí nemalé jmění po svých dvou starých tetách. Byl pilným návštěvníkem velikých německých plesů a chodíval též do několika německých měšťanských salónů. Salón Lízina, jímž rozšířil okruh svých společenských styků, znamenitě vyhovoval jeho samolibosti, protože tu byl ctěn a vážen, obkakován a obdivován jako nikde jinde. Vskutku vyjímal se v jednotvárné šedi Lízina přijímacího pokoje jako tulipán vyrostlý na hrachovišti; měl úchvatné nákrčníky a vesty, před vstupem do salónu nikdy neodložil klobouk a rukavice, dovedl líbat dámám ruku a prokazovat jim drobné úsluhy a za jeho přítomnosti rozhovor nikdy neuvízl v oné lepkavé, mrzuté mělčině, kdy všechny tváře se lesknou napětím a kalným pocitem trapnosti a kdy každý si sám pro sebe myslí, bude-li už, probůh, brzy konec, a proč sem vůbec lezl a vystavil se takovému nesmyslnému trápení.

A nejen vybraně oblečený, ale i krásný byl Oskar Dynbír, až – užijme tu náhodného výroku Bábiný Smolíkové – hanba. Měl fialkové oči, stíněné řasami tak dlouhými a hustými, že ženy, vidouce je, bývaly jímány nejen obdivem, ale i závistí a hněvem: K čemu, myslívaly si, potřebuje mužský takové řasy? Nos měl hezoučký, malý a hrotitý, pleť krev a mléko, zuby jako cukr, učiněná pan-
na.

Když se u Bornů objevil poprvé, obě slečny Legátovy, starší Libuše a mladší Klára, ožily a zrůžověly v kostnatých tvářích, ale nedlouho potom opět posmutněly, povadly, zachoulily se do sebe; uvědomily si asi, že tento malý bůh, tento ideál krásného mužství je pro ně zcela nedostupný.

- Připadal mi jako jaro, řekla při návratu domů Libuše. - Zdálo se mi, že drží v ruce kytici sněženek.

- Ale vždyť je prosinec, namítla jemně Klára.

- Máš pravdu, na to Libuše s povzdechem, čistíc si kapesníčkem svůj pince-nez. - Je prosinec.

V šosu míval Dynbír vždy čerstvé rukopisy svých básní, z nichž mnohé už vydal v psaném časopise Ruch; požádán, aby přečetl některé ze svých posledních veršů, říkával vždy, jak to říkávají všichni básníci na světě: - Nevím, mám-li náhodou něco u sebe, a už pakoval manuskript z kapsy na světlo boží. Své práce podpisoval pseudonymem Bolemír Noc, protože jeho jméno je příliš první, příliš pravovárečné: Dynbír je prý zkomolenina německého Dünnebir, což znamená řídké pivo. Jméno to dosvědčuje, že Oskarovi plzeňští předkové se zabývali řemeslem sladovnickým už ve středověku, což pro něho je veliká čest, pramen hrdosti a sebevědomí, důkaz totiž nesporné rodové starobylosti a patricijské důstojnosti, ale co naplat, pro poezii se řídké pivo nehodí.

Líza často hovořila se svým deníčkem o tomto velezajímavém muži, a ještě častěji o něm v skrytu a tichu přemítala, tážíc se sebe samé, proč někdo tak skvělý, mladý a krásný, a ke všemu navíc ještě bohatý, chodí utrácet čas do jejího salónu a jaké štěstí hledá mezi usedlými vlastenčícími pány, kteří se u ní scházejí. V oné době požádal český sněm císaře Františka Josefa, aby se dal korunovat na českého krále, a císař, jak to byl učinil už několikrát, to svatosvatě přislíbil; i nemluvilo se u Bornů po týdny a týdny o ničem jiném než o tomto obnoveném mocnářově slibu a o jeho významu pro státoprávní požadavky českého lidu, a Líze bylo mdlo z tohoto nevyčerpatelného tématu. Že se o takové věci zajímá Born, myslila si, že se o ně zajímají oba Legátové, Smolík, Šarlich, tomu se nedivím; ale co Dynbír? Ten by se přece při svém

bohatství, při svém mládí a krásném vypadání měl zajímat jen o lásku, o tanec, o poezii; co je jemu, básníkovi, do jakýchsi právních nároků českého národa? Přemýšlela, přemýšlela, a nebyla s to najít jiné vysvětlení, než že Dynbír vyhledává skromné prostředí jejího salónku z melancholie, z nešťastné lásky, tedy proto, aby v sobě zahlušil tajný jakýsi bol, podobně jako jiní mladí lidé z týchž důvodů vstupují do kláštera nebo odjíždějí na daleké cesty. Ano, je nešťastně zamilován, myslila si, zcela určitě a nepochybně je nešťastně zamilován, a tento předpoklad zvýšil romantické kouzlo poutavé Dynbírovy osobnosti. Proč podpisuje své básně pseudonymem Bolemír Noc? Protože jeho nitro je prostoupeno nevykořitelným bolem a protože noc je čas vzdechů a snění. Ano, je to jisté, naprosto jisté, má tajnou, beznadějnou lásku, a je proto nešťasten a rozvrácen.

6

Jedné středy koncem března šestašedesátého roku přečetl Dynbír Líziným hostům báseň, v níž vzletně vyslovil podiv nad úporností lidského hemžení a snažení, které ač vždy bezvýsledné, vždy pohlcované propastí, vždy odměňované zklamáním, nikdy neochabuje; a i když tisíckrát obrátí se v trosky lidské dílo, člověk je znovu započne po tisíci prvé. Taková byla myšlenka Dynbírovy básně, arci nenová; nové na ní bylo jen to, že Bolemír Noc pohrdavě krčil rameny nad tou nezdolnou trpělivostí lidského mravence a shledával ji nízkou a nesmyslnou, tak jako je nízký a nesmyslný celý tento svět.

Básník byl odměněn zdvořilým potleskem, ale hostitel, Born, nebyl příliš spokojen.

- Vaše verše, řekl, - se mi velmi líbí co do volby slov a co do způsobu, jak ta slova spojujete, též po stránce rýmů a časomíry se mi zdají výborné, a jsem rád, když vidím, jak veliké pokroky udělala naše řeč, ale - odpusťte mi mou laickou kritiku, já jsem se nikdy poezií nezabýval - nelíbí se mi obsah, myšlenka. Já mám za to, že básník se má vyslovovat jen o tom, čemu věří. Vezměte si báseň našeho Nerudy: Aj z čeho asi musí být ten pomník české slávy, že posud nevyhubil ho čas krvavý a žhavý? Ten nemůž z měkké hlíny být, ba z mramoru snad ani, sic by byl českou slzou už vyplakán k nepoznání! - To je mi, pane, báseň! Ta dojímá, ale také napřimuje člověku páteř a vlévá mu do srdce důvěru! Ale co naproti tomu vy se svým tvrzením, že nic nemá žádný smysl a že každé lidské dílo je hloupost? To přece nemyslíte vážně!

Paní Bábina s Legátovou a s jejími dcerami, jež seděly v koutku salónu, tvoříce samostatný dámský kroužek, byly zřejmě polekány těmito Bornovými slovy; Dynbír, tento rozený miláček žen a dětí, se jim nesmírně líbil, jeho veršovecké nadání jim imponovalo, byly šťastny, že mohly sedat v jedné společnosti, v jedné místnosti s živým básníkem, zírat na jeho mladou, krásnou tvář a opájet se zvukem jeho hlasu, když jim přednášel své verše; a proto Born, který koneckonců byl obyčejný obchodník, se po jejich soudu dopustil nesmírné netaktnosti, odvážil-li se promluvit o jeho skladbě jinak než s pochvalou. Zatrpěla také Líza, která seděla mezi pány, vedle málomluvného malíře Reného Nováka-Kolomlýnského, který se k její nelibosti posadil vedle ní na kanapátko k ruskému samovaru, nové to Bornově vymoženosti. Líza obsluhovala tu podivnou, slavnostně se lesknoucí bachratou mašinu, foukajíc do ní občas, když vroucí voda v ní přestávala sipět, maličkým měchem, aby uvnitř rozdmýchala žhavé dřevěné uhlí. Jak jen můžeš, myslila si, jak se opovažuješ tak mluvit! Co ty víš o nešťastné lásce?

Zato Smolík byl Bornovou poznámkou nadšen.

- Ano, tak, tak! zvolal. - Já vám něco povím, mladiku. Když já byl ve vašich letech, tak to jsem ještě sám těmahle dvěma rukama s maminkou a sestrami vyráběl doma sirky. To jsme vstávali ráno o půl čtvrté a teprve po desáté jsme chodili na kutě! To bych vám, mladiku, přál poznat, abyste přišel na jiné myšlenky! Takový zdravý, bohatý člověk, a on si tu píše básničky, že nic nestojí za to!

- Ale Jeniku, Jeniku! zvolala u okna Báбина, vyslovujíc jeho křestní jméno stejně krátce, jako on říkal „mladiku“. Než Dynbír byl začal číst svou báseň, ukazovala dámám Legátovým novou pasiánskou hru jménem Napoleon, i držela dosud v ruce paklík kartiček. - Co to mluvíš, když tomu nerozumíš, co si pan Dynbír o tobě pomyslí?

Dynbír vskutku byl bolestně překvapen a uražen těmito neomalenostmi, jichž se věru nenadál v prostředí, kde až dosud byl jen hýčkán a chválen.

- Pomyslím si jen to, řekl podrážděně, - že pan Smolík má právo vyslovit svůj nesouhlas s mými bídnyými verši. Já však mám také právo vyslovit svůj nesouhlas s tímto světem. Nuže vyslovuji svůj nesouhlas, shledávám krutou a nesmyslnou tu slepou vůli, která žene kupředu svět a nás s ním. A nic, ani vaše slova pohoršení, mě neosvobodí ze zajetí démona pustoty a rozervanosti, který mě vězní, a nic mě nepřiměje k tomu, abych se smířil se svým pobyttem na této kouli uvnitř žhavé, na povrchu vychladlé a pokryté plesnivinou života, jak praví Schopenhauer, jeden z mála myslitelů, kteří se odvážili vyslovit pravdu, že život je utrpení a tento svět nejhorší ze všech světů možných.

Tu to máme, pomyslíla si Líza - vždyť já to říkala, já to věděla, že má nějaký tajný bol a že život je pro něho utrpením. Pocítila

radost z toho, že Dynbír sám potvrdil její předpoklady, a současně zatrpěla žárlivostí na tu neznámou, pro niž Dynbír tolik strádá a jež ho zaklela do zajetí démona pustoty a rozervanosti.

- Co vy o tom soudíte, Mistře? obrátila se na svého suseda, Nováka-Kolomlýnského; zadrželo se jí, že je nutno, aby dala zaznít svému hlasu, neboť už dlouho byla seděla mlčky.

Malíř zvířat, vyrušen z tichého a pobaveného naslouchání, škubl sebou a chvíli se na Lízu nechápavě díval, mrkaje svýma malýma, šedýma očkama, obrostlýma bezbarvými řasami.

- Já jsem proti, řekl pak.

- Proti názorům pana Dynbíra?

- Ano, přikývl. - Proti.

A opět upadl do svého mlčení.

- Je to smutné, řekl Born. - Já tomu moc nehovím, jako mladý člověk jsem se sice trochu pokoušel i o filosofii, ale daleko jsem se nedostal. Tolik však vím přece, že Schopenhauer je myslitel německý, a myslím, že může-li si mocný národ, jako jsou Němci, dovolit přepych pesimismu a rozervanosti, my, národ malý, si jej dovolit nemůžeme. Jsem rád, pane Dynbíre, že ač jste zámožný, nestydíte se chodit do české společnosti a promlouvat naším hla- holem mateřským. Ale šířit mezi Čechy myšlenky cizí naší povaze je také nebezpečné a nezdravé.

- Tak, tak, řekl Smolík. - Jen nic německého. Jak má potom našinec obstát s německou konkurencí? My tady s Bornem děláme, co můžeme, aby se naše české závody udržely, a vy tu na nás s nějakým... jakže se jmenuje?

- Schopenhauer, řekl Born. Všechna společenská přívětivost zmizela z jeho pohledné, v posledních letech trochu ztloustlé tváře.

- Schopenhauer, opakoval Smolík s odporem. - Vy tu na nás s nějakým Schopenhauerem, že celý svět, ten krásný boží svět, je plesnivý. Víte-li, mladiku, co vám povím? Já vám povím, že to jsou bohaprázdné řeči a že se divím, jak se opovažujete tak mluvit, když vedle vás sedí pan doktor Šarlich.

- Jeniku, Jeniku, budeš už mlčet, zavrčela u okna paní Bábi, aniž zvedla hlavu, již byla spolu s dámami Legátovými znovu sklonila nad pasiáns.

Všichni jsou proti tobě, nedej se jim! myslila si Líza. Sledovala Dynbírovu potyčku se Smolíkem a Bornem s napětím, zuby stisknuty a palce sevřené v dlaních. Pověz jim to, vysvětli jim to, vždyť mluvíš i za mne, také já jsem zhrzená a nepochopená, také já úpím v zajetí démonů! I stalo se, že zatímco Smolík ještě hudroval, Dynbírovy fialkové oči se střetly s černým zrakem Líziným, vášnivě na něj upřeným, a výraz vzrušení, patrný na její tváři, mladého muže překvapil a zalichotil jeho ješitnosti.

- Pan doktor Šarlich je filosoficky vzdělán, řekl, s úsměvem otočiv hlavu k Šarlichovi, který se také tiše, pobaveně usmíval, - a proto se jistě na mne nehorší za to, že jsem si dovolil citovat klasickou větu, kterou zná právě tak dobře jako já. A troufám si předpokládat, že vyčítá-li mi něco, je to jen to, že Schopenhauera pouze čtu a uznávám, namísto abych se do důsledku podrobil jeho příkazu negace života a abych se tak přiblížil příkladu starokřesťanských anachoretů.

Znovu odhlédl k Líze, doufaje, že z jejího pohledu vyčte pochvalu za vtípnost, jak měl za to, své odpovědi. Ale Líza se tvářila zmateně, překvapeně, mrkala, a čichajíc k uzlu kapesníku, nasáklém kolínskou vodičkou, vraštila starostlivě čítko. Neporozuměla Dynbírovi, věděla sice, že anachoret je slovo cizí, znamenající poustevníka, ale nechápala, proč motá poustevníky do své zhrze-

nosti. Vycítila, že Dynbír se na ni dívá, i vstala, aby zakryla svůj zmatek. – Ještě krapet čaje, doktore? řekla Legátovi berouc mu prázdný šálek.

Je hloupá, pomyslel si Dynbír, zklamán, ano rozezlen na Lízu. Hezká jako obrázek, ale hloupá.

– Nevyčítám vám nic podobného, odpověděl Šarlich, nepřestává se kulatě, kněžsky usmívat, – a doufám také, že touha po poustevnickém životě vás nevytrhne z lidské společnosti a že se vám nezachce umrtvit své tělo postem a bděním. Pesimismus romantické doktríny, v níž se vám zalíbilo, totiž nevede k askezi, k odříkání, nýbrž naopak k hedonismu, chci říci k snaze urvat tomuto plesnivému, jak říkáte, světu všechny požitky a strávit na něm život co nejpříjemněji. Proto se nebojím, pane Dynbíre, že v dohledné době nastoupíte cestu do pouště, a pohled na vás elegantní zevnějšek mě utvrzuje v této jistotě.

Při těchto Šarlichových slovech se malíř Novák-Kolomlýnský dal do smíchu a Líza, jež byla znovu přisedla k samovaru, pocítila s ošklivostí, jak se kanapíčko otrásá jeho neslyšnou veselostí.

– Já nevím, proč se u Bornů nikdy nemluví o normálních věcech, poznamenala u okna polohlasem paní radová Legátová. – Samé učenosti, vlastenectví, a nikdy nic o životě.

– A já to docela ráda poslouchám, když se vzdělaní lidé dostanou do debaty, pravila její dcera Libuše.

– Konečně trefová devítka, tebe jsem potřebovala jako sůl, řekla paní Bábi. – Cožpak vlastenectví, to se ještě dá vydržet. Ale jen aby zase nezačali o socialismu, to je teprve hrůza. Mého muže to tolik zlobí, že se vždycky bojím, aby ho z toho neranila mrtvice.

– Jde-li jen o osobní názory pana Dynbíra, je všechno v pořádku, řekl mezitím Born. – Pro mne za mne, ať třeba vzývá Belzebuba nebo cituje duchy.

- Budete se smát, ale já cituji duchy, řekl Dynbír.

Born, brvy svrašťelé, odmítl trhnutím hlavy tuto mladíkovu poznámku, již považoval za špatný vtíp. - Ale vyslovuje-li všeobecnou náladu příslušníků své generace, vyslovuje-li se ne pouze za sebe, ale za pokolení, které nastupuje a od něhož očekáváme, že nám bude pomáhat v naší práci, je to zlé.

- Nesdílím ani tyto obavy, řekl Šarlich. - V století, v němž žijeme, se sice množí příznaky poukazující k tomu, že obrovitý kulturní zjev zvaný křesťanství není povolán k tomu, aby ovládal činy a myšlenky evropského lidstva na věky věků. Zmizí-li však jednou, nebude to proto, aby po sobě zůstavil prázdnotu, nebo aby dokonce byl zastoupen pesimistickým světovým názorem. To jediné, co nad křesťanstvím může zvítězit, bude osvícený optimismus, který se vypořádá s bídou lidského pokolení lépe a účinněji, než jsme to dovedli my se svou naukou o dědičném hříchu a vykoupení.

- Co to slyším! zalkal doktor Legát, který až dosud mlčky naslouchal a posupně se usmíval. - Žijeme vskutku v století zázraků! Viděl jsem a slyšel leccos, nad čím mi zůstal rozum stát, budu si pamatovat nadosmrti, jaký dojem to na mne udělalo, když jsem poprvé v životě uviděl jedoucí parochod nebo když jsem poprvé spatřil fungující telegraf. Ale všechna ta překvapení nejsou nic proti tomu, když tu slyším v buržoazním salóně katolického kněze, jak hlásá nauky socialistické.

- Ha! zvolal hrubým hlasem Smolík, tak pohoršen, že nebyl schopen souvislejšího vyjádření. - Ha!

- Vidíte to, já to říkala, už je to tu, šeptla paní Bábi, a zvolala nahlas:

- Jeniku, je pozdě, nechtěl bys už jít?

- Nauky socialistické, opakoval Legát. - Neboť co jiného než socialismus mohl mít doktor Šarlich na mysli, když mluvil o učení,

jež jediné je s to zvítězit nad křesťanstvím a jež se lépe vypořádá s bídou lidského života? Jak ponurá vyhlídka pro našeho milého Borna! Tomu se, panečku, říká vyhánět čerta ďáblem nebo postavit se z deště pod okap!

- Prosím, nedělej své obvyklé špatné vtipy, řekl Born pohněván.
- Víš právě tak dobře jako já, že doktor Šarlich nemluvil o žádném socialismu.

- Zajisté že ne, řekl Šarlich spěšně. - Slovo lásky a snášenlivosti nikdy nemůže být zahlušeno slovem nenávisti.

- To říkáte vy, na to Legát. - Jako byste nevěděl, že v posledních sedmnácti letech bylo na tomto požehnaném světě o nic méně než třicet revolucí. Jsme my to divná čeládka! Všechno nás zajímá, jen to ne, co je opravdu důležité. Zakládáme Národní divadlo, prosíme císaře Františka Josefa, aby si posadil na hlavu českou korunu, tady doktor Šarlich hlásá nové náboženství lásky a snášenlivosti, tady Smolík ždíme dělníky, aby udržel krok s německými sirkaři, tady zase pan Dynbír čte Schopenhauera a bojuje s démony rozervanosti, a mezitím celá Evropa řinčí zbraněmi, a o kousek dál za humny, v Hořovicích, v Žatci a i v Plzni, se cvočkaři bouří z hladu a vytloukají židovské krámy.

- Přátelé, nebude lépe obrátit list? řekl Born, nespokojeným pohledem pokárav Lízu, že se nestará o hosty a sedí jako pecka.

- Strýčku, ještě šáleček čaje? oslovila Líza Smolíka, který, v tváři rudý a zamračený, zhluboka dýchaje, vydával zvuk, jako když z kotle uniká pára.

- Žádný čaj, odpověděl Smolík temně. - Já jsem vyvrhel lidstva, a tak nepotřebuju žádný čaj.

- Ale strýčku, to se nesmí tak brát, to všechno bylo jen žertem! řekla Líza. A zraněna tím, že mladý krasavec se na ni už delší

dobu nepodíval, poslušna nápadu velmi nešťastného, obrátila se na Dynbíra s dotazem, cože on soudí o tom všem.

- Dávám ovšem v mnohém za pravdu doktoru Legátovi, odpověděl. - Nesměl bych být mlád, a nesměl bych být, dovolíte-li mi navzdory všemu laskavě, básník, abych nebyl silně přitahován světem ideálnosti, světem vymyšleným, světem Utopie, kde by lidé žili šťastně a svorně jako bratři a sestry a kde by proletáři nebyli, jak řekl doktor Legát, ždímání.

Smolík, který se už několik minut dusil, teď vybuchl.

- Jen víc, jen víc, poslužte si! Já ždímám dělníky, já zaměstnávám malé děti, já zavinil všechno, co se na světě špatného děje. Tohle mám tady na talíři každou středu. Mám já to zapotřebí? Celý život jsem se dřel, nic jsem si nedopřál, a teď se za to musím nechat urážet. Ale já jsem člověk trpělivý, a dokud mně hrál jen doktor Legát, nechal jsem si to líbit a myslil jsem si, nu mluv si, mluv, však jsi začal z ničeho právě tak jako já a také jsi leccos musil překousnout, aby ses dostal tam, kde jsi. Ale aby mi četl levity mládeneček, který, co je na světě, nepřeložil dvě stébla křížem, to, prosím, nestrpím.

- Jeniku! zahořekovala paní Bábi a nesrozumitelně cosi zarepčila, jako by se modlila. - Jeniku! Jeniku! Pamatuj na své srdce.

Ale Smolík se nedal tak snadno uchlácholit.

- ... mladík, který žije z peněz, které nevydělal, pokračoval silným hlasem, stěží dýchaje, - a přitom se opovažuje kázat mi o socialismu, to, prosím, si zakazují.

Dynbír, nakvašený, rudý v tváři, vstal a obrátil se k zmatené, polekané Líze.

- Jemnostpaní, prosím, abyste mě laskavě omluvila, že jsem nevědomky zavadl podnět k této nesmyslné rozepři, a dovolte, abych se vzdálil.

- Přátelé! Přátelé! volal Born, přísně pohlédnuv na Lízu, asi nespokojen, že nic neříká a nepokouší se upokojit rozvaděné hosty.
- Co to tropíte, tak přece nejednají čeští vlastenci.

- Ty mlč, houkl Smolík. - Pořád jen o vlasti, nic jiného od tebe člověk neslyší, ale své vlastní dítě vychováváš německy.

V té chvíli už stáli všichni, hluší k domluvám, jež pronášel doktor Šarlich, spínaje ruce a stavě se do cesty Dynbírovi, který okázale odcházel, raze si cestu mezi křesly a pufy a kanapátky.
- Nesmíte se rozejít, dokud si nepodáte ruce, volal úpěnlivě kněz, - slunce nezapadej na vaši hněvivost! Ach, jak by se radovali vaši nepřátelé, kdyby vás viděli takto otrávené jedem nesvornosti! Stůjte, pane Dynbíre, a povězte mi, k čemu je dobrá moudrost vaší filosofie, když vám nedopomůže ani k tomu, abyste v sobě ukrotil zlost? Psáno jest: Veliká hořkost, i hněv, i křik a rouhání bud' od vás odňato se vši zlostí.

V té chvíli vstoupil do salónu, nečekaně se vynořiv ze sametového závěsu, jímž byl vchod zastřen, malý, plešatý pán, Legátův to bratr, rada od Zemského výboru. Byl bledý, udýchaný a zřejmě tak rozčilený, že nepostřehl, že vpadl mezi lidi znesvářené.

- Prosím, omluvte mě, jemnostpaní, že přicházím tak pozdě, řekl, se starostlivým výrazem se ubíraje k Líze. - Nesu zlé zprávy, pokračoval udýchaně, když jí byl políbil ruku, kterou podala nezvykle živě a radostně, šťastna, že vpadl tak nečekaně do trapného výjevu, do něhož nedovedla chlácholivě zasáhnout, natož aby byla s to jej zvládnout. - Pruský král právě podepsal rozkaz k mobilizaci. Poblíž českých hranic byly pozorovány pohyby pruských vojsk. V Josefově byl chycen pruský špión, který fotografoval naše opevnění. A co hlavního, proslýchá se v polooficiálních kruzích, že české korunovační klenoty mají být převezeny do Vídně. To znamená, že válka je jistá. Válka na české půdě, přátelé.

*Ne pouze o naši jednotnost a sílu opírá se naděje Naše;
vzchází též z Nejvyššího, ze Všemohoucího Boha,
jemuž Můj dům povždy sloužil, jeho chci prosit
o pomoc a o vítězství, a vyzývám
Své národy, by tak činily se mnou.
Dáno ve Vídni 16. června 1866.
František Josef v. r.*

*Spolehnete se na Boha, strůjce všech bitev, který za pomoci
Vaší statečnosti a vytrvalosti povede naše prapory,
odevždy zvyklé vítězit, k vítězstvím novým.
Dáno v Berlíně 29. června 1866.
Vilém v. r.*

Pražané dlouho nebyli s to uvěřit, že věc je vážná a že k válce opravdu může dojít; teprve když koncem května excísař Ferdinand opustil Prahu a když pak následujícího dne bylo státním pokladnám pražským nařízeno, aby všechny hotové peníze poslali do Vídně, začali se lidé rozčilovat a hospodyňky vzaly útokem hokynářské krámy, co jich v Praze bylo, aby se zásobily jídlem, než nadejdou útrapy válečné.

Už z výpravy proti Šlesviku a Holštýnu před dvěma roky bylo známo, že pruská armáda je vyzbrojena moderními puškami, tak řečenými jehlovkami či zadovkami, jež byly nabíjeny odzadu a střílely pětkrát rychleji než ručnice rakouské, ládované odpředu. To byla pro Rakušany nevýhoda povážlivá, ale ve Vídni si tím nikdo nelámal hlavu. – My nepotřebujeme ani zadovky, ani předovky, my umlátíme Prušáky čepicemi a mokřými hadry, prohlásil

tehdy jistý mladý elegantní oficír, jeden z těch, již trávili svůj služební čas v předpokojích členů panovnické rodiny a hladce tam avansovali až k hodnosti polního maršálka. Řekl to na adresu starého generála, ostříleného bojovníka, účastníka bitev u Solferina a u Custozy, který se byl odvážil v jeho přítomnosti vyslovit názor o přednostech pruských zbraní a s politováním vzpomenout osudného oslovství, jehož se před deseti lety dopustilo rakouské ministerstvo války, když zavrhlo vynález, jež mu tehdy nabídl mladý český puškař Silvestr Krnka jménem. Byla to rychlopalná ručnice, nabíjená odzadu, tedy právě to, co dnes, v předvečer války, rakouské armádě osudně chybělo. A ač tenkrát skvěle obstála při přísné zkoušce před odbornou komisí, Krnkova puška byla zamítnuta prý z obavy, že by vedla k plýtvání střelivem, a hlavně proto, že „dostatečně je zjištěno, že puška zařízená k nabíjení odzadu se k vojenským účelům naprosto nehodí“.

– A teď nám Prusové ukážou, jak se nehodí, dodal neprozřetelný generál.

Usazen, starý bojovník upadl v nemilost, nicotu a hanbu, kdežto autor vítězného výroku o čepicích a hadrech byl oslavován a chválen jako hrdina, a to zejména když se jeho sebevědomým slovům dostalo i nejvyššího uznání a aprobace z úst samého císaře, který doslechnuv se o nich, potěšeně jim přikývl a řekl, že vskutku války se vyhrávají nikoli novými technickými vynálezy, nikoli zadovkami a podobnými špásy, nýbrž železnou kázní, statečností a věrností. Tehdy byl mladý oficír povýšen a odměněn řádem a bojová účinnost čepic a hadrů se stala nedotknutelným dogmatem. Okřídlený výrok pronikl od císařského dvora a ze salónů nejvyšší aristokracie do vídeňských kaváren, hospod a putyk a odtud se rozletěl do všech koutů monarchie, též do Prahy. A i tam mu uvěřili všichni, opakovali jej do omrzení a rozšiřovali optimistickými

variantami, jako: – Jediným kanónem jim rozstřílíme na hranicích celé regimenty! – Nebo: – Stačí na ně zadupat, a vezmou nohy na ramena, a podobně.

Vojáci, již se vydali na pochod k obraně říše, byli však opatřeni ne mokřými hadry a čepicemi, ale vší myslitelnou a nemyslitelnou zbrojí a strůjí, mimo jiné i parádními uniformami k vítěznému pochodu Berlínem, též vařiči k ohřívání kávy, připevněnými k telatům, a nadto opevňovacími nástroji, totiž pilou, skobami a lopatou, takže se podobali obrovským, na zadních nožkách pochodujícím želvám. Od prohrané války v Itálii, tedy téměř sedm let, pracovaly vojenské úřady na reorganizaci rakouské armády, a práce tyto neměly jiného výsledku, než že zátěž, již vojákům bylo nositi na zádech, jak víme, už v době Martinova vojančení nesnesitelná, byla ještě podstatně zvýšena; dále že mysliveckým plukům se dostalo nových hlavokrytů, podobných kloboučkům poštovních panáčků, s kohoutími péry a s malou poštovskou trubkou, a že místo povelu „kehrte euch“, doslova „obratte se“, byl zaveden nový povel „Front zurück“, po česku „čelem vzad“. Povel „kehrte euch“ prý mohl mít na vojáky demoralizační účín, protože je sváděl k tomu, aby mu podkládali skrytý smysl obratu bojovné nálady v náladu poraženeckou. Armáda však, již se bude velet „Front zurück“, bude bojovat jako lev, bez obrátů, bez výkyvů, bez nezdravých postranních myšlenek.

Tupost byrokratického aparátu se uplatňovala, kde bylo jen lze, nebylo hlouposti, již by nebyl býval dán volný průchod. Když dvacátého června nastal válečný stav i se spojencem Pruska, Itálií, byl pro italské bojiště jmenován arcivévoda Albrecht, dosavadní vrchní velitel českých vojsk, který výtečně znal terén český, ale neznal Itálii; naproti tomu do Čech byl poslán dosavadní vrchní velitel italských vojsk, polní zbrojmistr rytíř Benedek, který znal

z paměti italské bojiště, ale české území neznal. K této podivuhodné záměně došlo bez příčiny; právě tím je hlupství hloupé, že jedná bez příčin. Benedek byl nešťasten úkolem, jehož se mu tu dostalo, prosil, aby ho byl zbaven, upozorňoval na své neznalosti terénu i moderní strategie, ale marně. Zatímco všichni opakovali dogma o čepicích a mokrých hadrech, on, velitel, věřil jen v porážku svých vojsk.

A pruský generál Moltke dobře věděl o slabosti svého protivníka. – S hloupostí rakouských generálů lze počítat jako s faktem, řekl svého času mladý Bonaparte, a Moltke s ním počítal; odvážnost jeho taktického plánu by ho byla stála krk, kdyby proti němu byl stál velitel jemu rovný. Vtáhl totiž do Čech v třech samostatných oddělených proudech, takže Benedek mohl bez valných obtíží porážet jednu armádu po druhé, dříve než by Moltke byl úspěšně provést svůj základní taktický princip „getrennt marschieren, vereint schlagen“, „rozdělení na pochodu, spojení v útoku“. Ale Benedek nic takového neudělal, vyčkal, až se pruská vojska podle Moltkova plánu spojí, a potom zoufale telegrafoval do Vídně:

– Prosím naléhavě Vaše Veličenstvo, aby za každou cenu uzavřelo mír. Zhroucení armády je nevyhnutelné.

8

V mnohomluvném prohlášení, v němž tehdy císař František Josef První na všech plotech a nárožích říše oznamoval „svým národům“, že mu přikázala povinnost panovnická, aby svá vojska povolal do zbraně, četla se věta pozoruhodně netaktní, zarážlivá a urážlivá pro všechny neněmecké národy rakouské říše, jichž byla většina:

Tím se stala nevyhnutelnou válka ta nejhorší, válka Němců s Němci.

Promlouval k svým národům, a současně jim oznamoval, že kromě Němců se jich tento válečný konflikt netýká; jeho armáda se skládá převážně z vojáků neněmeckých, Slovanů, Maďarů a Taliánů, a on v předvečer rozhodujících bitev jim tu dával vědět, že budou bojovat ne o své, ale o německé zájmy – co ho pohnulo k tomuto šílenému výroku? Patrně tentýž důvod, který, jak řečeno, dovedl vídeňskou vládu k tomu, aby znalec severního bojiště byl poslán na jih a znalec jižního bojiště na sever.

I mělo v Maďarsku toto neuvážené vyjádření za následek naprosté ochlazení, všeobecné znechucení a tak dokonalé odvrácení od loajálnícké věty o čepicích a hadrech, že maďarští vojáci začali v celých kumpaních přebíhat k nepříteli, ještě než došlo k hlavnímu utkání.

Češi však projevili ochotu zavřít před fatálním císařovým výrokem obě oči, nevzít jej na vědomí, a víc ještě. Léta letoucí stáli v opozici proti centrální vídeňské vládě, a teď pojednou se postavili za ni, její starosti přijali za své, a náladu, jež se jich zmocnila, lze označit bez nadsázky jako válečné vlastenecké nadšení. Stali se přes noc rakouskými patrioty; dobře však předeslat, že to netrvalo dlouho a že se to v historii velkorakouské říše stalo naposled.

Co zavdalo podnět k této náladě? Prostě to, že Prušáci byli Čechům ještě nepříjemnější než rakouští Němci a že chtěli vpadnout do jejich, do české země. Po sta let bylo Čechům upíráno právo, aby svou zemi nazývali svou vlastí; teď se jim naskytla příležitost, aby o tuto svou vlast bojovali, a to je naplnilo nadšením. Pražští sokolové se usnesli, že utvoří vlastní legii na obranu vlasti, a byli trpce uraženi, když jim to vídeňská vláda bez důvodů krátce zakázala. A lid na úpatí Krkonoš konal válečné přípravy, aby „Prusy uvítal, jak náleží“. Jak za husitských válek se tehdy napřimovaly kosy a cepy se obíjely železem, a bylo to podnikání romantické,

leč nikoli naivní, protože nemínila-li nebo nedovedla-li ústřední armáda rakouská Prusům bránit v přechodu pohraničních průsmyků, chtěla se jim tam postavit v cestu aspoň hrstka selských cepníků. Ale vláda zarazila i tyto pokusy; ministerská rada se vyslovila, že není radno svěřovat českým civilistům zbraně.

Ale bojové nadšení neustydalo, neuvadalo a odvody dobrovolníků se dály za obrovského návalu lidu. Na nárožích s plakáty tloustly vrstvy vlasteneckých hesel, příkazů a zákazů, vyhlášek a provolání, město se otrásalo rachotem vozů a děl a dusotem koní a rykem turecké muziky, pochodující čety, provázené chraptivým jáсотem ulice, prodíraly se jen stěží rozčilenými davy, kamenný most pod seřadištěm Státního nádraží byl od úsvitu do noci obsazen hustohustými zástupy, jež se s divokým zájmem dívaly dolů na nepřetržité transporty, na nepřetržité odjezdy vlaků, přeplněných vojáky ověnčenými fábory, se zelenými snítkami za jablíčky na čákách. Volání „Nazdar!“ „Sláva!“ „Ať žijem!“ přehlušuje dunění železných vozů a vřesk vojenských fanfár; a tu slyš, z jednoho z vagonů se ozývá táhlý zpěv, píseň Kde domov můj.

Ale čím víc vojska odjíždělo, tím nespokojenější byl lid, že všechno je na tak dlouhé lokty, že je pořád víc slov než činů, že nedocházejí žádné zprávy o skvělých vítězstvích našich chlapců, o ničujících porážkách Prušáků. Žilo se jen na ulici, jen pod nebem, domů se chodilo jen krátce a nervózně přespát, všichni myslili jakýmsi poblouzeným společným mozkiem, cítili společnou hysterickou duší, k bláznivosti citlivou a netrpělivou, náchylnou k překotným výbuchům nadšení i zoufalství. Studenti byli předčasně poslání na prázdniny, i zahemžily se pražské ulice venkovskými vozy, odvážejícími kufry a peřiny, a v oknech škol proměněných v kasárny objevily se hlavy čerstvě naverbovaných dobrovolců, šťastných, ano poblázněných úctou a láskou, kterou

jim všichni prokazovali. Stačilo, aby některý vykřikl: – My jim to natřeme! A ulice hned upadla v jásot, dívky v okně posílaly chlapci vzdušné polibky; bylo snadno, povážlivě snadno se stát oslavovaným hrdinou, a tato snadnost byla opojně sladká. Neméně snadné bylo oslnit vtípem a duchem. Kdosi narychlo složil posměšnou písničku na Bismarcka, která, ač chladným rozumem posouzeno byla prapitomá, měla nesmírný úspěch a za necelý den po svém zrození se ozývala ze všech ulic a ze všech hospod, v nichž pantátové hřmotně válčili nad holbami piva:

*Bismarcku, Bismarcku, holá tvoje hlava,
rostou z ní tři vlasy, a to je tvá sláva!
A do té trojice je pak vpleten věnec.
Spadne-li ti s hlavy, jakýs to mládenec!*

9

A konečně, konečně nabyly události rychlejšího spádu. V polovině června přinesly noviny zprávu, že Prusové vtrhli do Saska a večer že přijede na pražské nádraží transport raněných. Tehdy kamenému mostu nad nádražím hrozilo, že se zhroutí pod náporem lidu, a unikli-li Sasíci smrti na bojišti, hrozila jim teď smrt umačkáním na pražských ulicích. Byli užaslí nadšeným přivítáním, jehož se jim dostalo, nechápali, proč je Pražané tak oslavují, a Pražané to nevěděli také. Nazítří pak přijel do Prahy saský král Jan a ubytoval se v hotelu U Zlatého anděla v Celetné ulici, v němž bydlila už několik dní jeho rodina, královna s nepřehledným zástupem princezen a princů, jakož i státní ministr saský baron von Beust, muž fatální, jemuž se podařilo zničit Sasko tím, že jeho zásluhou

se v této válce spojilo s Rakouskem proti Prusku, a na něhož ještě čekala osudná úloha, jak dále uslyšíme, aby zničil Rakousko.

V příštích dnech se pražské ulice zahemžily bledě modrými uniformami saských vojáků, ne už raněných, ale zdravých, připravených odtáhnout do pole; a když se to stalo, nastalo napjaté, nesnesitelné ticho. Děje se už něco? Jsou už Prusové v Čechách? Vyhráváme? Prohráváme? Noviny mlčely. Pěťadvacátého června přišla zpráva, že rakouské vojsko zvítězilo v Itálii, u Custozy; odpoledne pak zvláštní vydání přinesla telegramy o postupu Prusů na české půdě.

Bylo tedy jisté aspoň to, že Prusové překročili pohraniční hory, že Benedek je neodrazil. Ale to udělal bezpochyby úmyslně, aby vlákav je do pasti všechny zničil, potřel, rozdrtil na kaši a rozšavloval, namísto aby je, geniální stratég, pouze zahnal za hranice a tím jim umožnil, zdravým, sotva škrábnutým, aby se v poklidu znovu sešikovali a udeřili podruhé. Benedek, tvrdily davy, má za ušima, věřte mu, starému lišáku, on dobře ví, co dělá, a naši chlápci se jen tak nedají; a vskutku večer pak došla pověst, že kdesi u Mnichova Hradiště byla svedena bitva, v níž nepřítel byl dílem pobit, dílem zajat, a to do posledního muže.

O den později byly tyto dohady potvrzeny prvními telegramy o vítězstvích rakouských vojsk. *Výsledek dne jest náš!* oznamovaly úřední plakáty, vylepované na ohradách. *Bitva byla znamenitá. V Josefově dne 26. června o 5. hodině odpolední. – A o den později: Boj v okolí Skalice a Náchoda rozhodně příznivý. O 11. hodině byl boj úplné ve prospěch Rakušanů rozhodnut. – O několik hodin později: Z Pardubic 27. června. Prusové byli naším vojskem odrazeni a ke zpátečnímu pochodu přinuceni. Dnes ráno svedena bitva našich proti 60 000 Prusům mezi Náchodem a Skalicí. Naši vítězí. – Ale ještě o den později: Včerejší bitva u Náchoda byla velmi tuhá. Vítězem je vojsko*

naše. Prusové byli odrazeni a jsou mocí zahánáni za hranice. Jejich ztráty jsou značné.

Zprávám tak určitým nebylo možno neuvěřit. Jásot davu, hřmící v ulicích, bylo slyšet až vrcholu Petřínského vrchu. Rakouské vojsko zvítězilo na české půdě zásluhou českých vojsk. Teď už vídeňská vláda nebude moci zneuznávat česká práva a odmítat české požadavky, teď se dočkáme autonomie, teď konečně Vídeň pochopí, jak jsme důležití a potřební; od konce června roku tisíciho osmistého šestašedesátého, od tohoto slavného historického měsíce, nastane pro náš národ plný, ničím nespoutaný život po boku vzdělaných svobodných národů evropských, teď teprve, téměř po dvou stech padesáti letech, jest odčiněna pohroma bitvy bělohorské. Tento názor sdíleli i skeptici nejzapeklitější, zklamanci nejnedůvěřivější. Nebylo možno nepodlehnout obecnému opojení radosti. Divadla, české i německé, ohlásila toho večera představení pro všechny lidi zdarma. Obě budovy byly přeplněny, ale hrát nebylo lze; obecenstvo co chvíle vybuchovalo provoláváním slávy našim vítězům.

Ale v příštích dnech zprávy ustaly a noviny přinášely z bojiště jen zkazky, třebaš o tom, jak kterýsi pěšák v bitvě u Náchoda, an za plného útoku našich vojsk byl na zemi v trávě spatřil čtyřlístek, neodolal a poklekl, aby jej utrhl. Co se shýbal, přiletěla koule a zafíčela mu těsně nad sehnutou hlavou; a tak se stalo, že prostinký čtyřlístek mu mladý jeho život zachránil. Anebo o tom, že do lazaretu v Josefově byl dopraven těžce zraněný důstojník od dragounů, jistý W. von G., spolu se svým zachráncem – psem. Věc se přihodila tak, že když W. von G. zůstal po bitvě neznámý, jeho věrný sluha, provázen jeho neméně věrným psem, vypravil se na bojiště, aby pána vyhledal, a pes, veden neomylným instinktem a čichem, vskutku ho našel těžce zraněného pod hromadou mrt-

vol. Jímavé a zajímavé na této historce jest to, že přesně totéž se panu W. von G. přihodilo před sedmi lety v bitvě u Solferina, kdež také zraněn pod hromadou těl byl uvízl a pouze zásluhou téhož svého psa nalezen jest.

Potěšitelné to zvěsti, ale znervóznělý lid si žádal zpráv hutnějších a závažnějších, a nedal se uspokojit ani tím, když noviny příštího dne oznámily, že nálada našeho chrabrého vojska je výtečná, ani tím, když kardinál kníže Schwarzenberg uspořádal veliké procesí, aby rakouským zbraním vyprosil mír. Ulice ztichly. – Víš něco? Slyšel jsi něco nového? – Nevím nic. A ty? – Takovými šeptanými hovory byly vystřídány výkřiky o vítězstvích našich chlapců. Veliká tíseň dolehla na ztichlé město. Možná, že nepřítel ustupuje, možná, že sbírá své roztržštěné síly, že uhýbá a nedává našim vojskům příležitost k novým bitvám. Možná, že po řadě skvělých úspěchů naši chlapci umdleli a že štěstí se dočasně přiklonilo na stranu Prusáků; je také možné, ba pravděpodobné, že zprávy o našich výhrách byly přehnané a že naše vítězství nebyla tak skvělá a jednoznačná, jak se úřady snažily nám namluvit.

Takto uvažovali, takto se dohadovali nejhorší pesimisté. Nikoho však nenapadlo, nikdo netušil, nikdo nepřipustil ani stín podezření, že zprávy o vítězstvích nebyly přehnané, ale nadobro vylhané, že rakouská vojska až dosud byla drcena a porážena všude, kde se s nepřítelem setkala, u Náchoda i u České Skalice, u Mnichova Hradiště i u Jičína, u Dvora Králové i u Svinišťan, a že Benedek ustupuje na celé čáře, zoufale hledaje záchytný bok, kde by se zastavil a naposled se pokusil o své „staré vojenské štěstí“, jak se vyjadřoval bez důrazu a bez naděje.

Když prvního července byly v Praze uzavřeny všechny úřady a když vysocí byrokraté začali tiše opouštět město, první mezi nimi správce místodržitelství hrabě Lažanský, který ujel do Plzně,

zůstává Prahu „ochraně Nejvyššího“, a zejména když praskla do bot císařská královská policie, na Prahu padl strach. Tehdy nastaly pro první české zaslátelství Martina Nedobyla velké časy, protože zámožní občané platili za jízdu do Plzně po padesáti, pak po osmdesáti a nakonec až po stu zlatých.

10

Není arci třeba zvlášť dokládat, že když na počátku těchto událostí byly odvody dobrovolníků, Martin Nedobyl se tentokrát nepřihlásil, a že neprojevil ani tolik porozumění pro zájmy vyššího celku, jako třeba ti čeští sedláci, kteří tehdy nezištně, nadšeně, obětavě nabízeli vojenskému eráru své potahy a vozy, a to v takovém množství, že pláň karlínské invalidovny byla v těch podivných dnech přeplněna venkovskými žebřiňáky, jež se sem sjížděly zprava zleva v nepřetržitých proudech, takže vojenští páni ani nestačili je zapisovat a přebírat.

- Tůdle nudle, řekl krátce a hněvivě svému nevlastnímu zeti, rozuměj Bornovi, který tehdy běhal od rána do noci v uniformě městského ostrostřelce a cvičil denně na Střeleckém ostrově puškohmaty, a zanícený, naposled v životě loajální, odvážil se domluvit svému mladému tchánovi, aby přispěl na oltář ohrožené vlasti aspoň tím, že by jí dal k dispozici část svého vozového parku.

- Tůdle nudle, řekl mu Martin, a toto strohé odmítnutí nebylo nic proti tomu, co dodala paní Valentina: Že ani ona, ani Martin si tu válku nevymyslili, a že proto platí krvavé daně, aby armáda měla dost svých vlastních vehiklů, a že ubohý Martin se už jednou šeredně spálil, už jednou se zapletl s armádou, a má z toho dodnes rozšvihaná záda - ač jindy nechodila pro slova daleko, Valentina

tentokrát, an šlo o jejího milovaného manžela, promluvila zjemněle o zádech – a že své vozy a koně neukradl, a to by tak hrálo, aby je někomu strkal, natož rakouskému eráru.

Toto vše a ještě něco víc pověděla Bornovi, takže se neodvážil naléhat. A ježto jeho podnět v ní vzbudil ohavnou myšlenku, že neodevzdají-li vojsku své vozy dobrovolně, vojáci by jim je mohli zrekvírovat, zašla si k doktoru Legátovi, který měl bratra radou na Zemském výboru, a získala jeho prostřednictvím úřední potvrzení, že Nedobylův závod je vojensky důležitý, a že jest tudíž v zájmu nejvyššího zájmu – es liegt daher im Interesse des höchsten Interesses – aby provoz podniku nebyl rušen ni omezován. Věděla sice, že právní hodnota toho dokumentu je nepatrná, přesněji řečeno nijaká, protože Zemský výbor nemá do vojenských záležitostí co mluvit, ale věděla také, že v neklidných dobách jakýkoli papír s kulatým razítkem, jakákoli úřední listina dovede udělat zázraky. Ze Zemského výboru pak, listinu v ruce, šla k notáři, aby jí zhotovil několik kopií, pro každého kočího jednu. Takto se rozhodovala, takto jednala paní Valentina, už dávno ne jemnostpaní z Perlové ulice, nýbrž energická šafářka manželova závodu, jeho pravá ruka, spolupracovnice a mozek mozku jeho.

Jaké to štěstí, najít svou víru! Paní Valentina našla svou víru ve víře Martinově, a víra ta měla dva články. Uvěřila především v skvělou budoucnost jeho parcel pod Vítkovem, i prodala nemalou část svých akcií Západní dráhy a přikoupila usedlost Opařilku, jež ležela v sousedství Komotovky za rybníčkem. O bourání hraček, jež by ceny pozemků vyhnalo do výše, sice stále ještě nebyla řeč, ale už po třech měsících Martinova a Valentinina manželství a jejich dychtivého milování jistý karlínský měšťan, majitel mnoha činžáků, koupil poblíže Valentininých pozemků dvorec Malá Proutková jménem a jal se tu stavět dům městského slohu a rázu,

dvoupatrový, rozdělený na množství bytů, každý o jedné nevelké světnici, určený tedy pro nájemníky nejchudší, činžák, první to vlašťovka ohlašující příchod jara, zárodečná buňka města.

A buňka ta se začala množit, zdálo se, dělením. Už příštího roku, počtem pětadesátého, vyrostla opodál souvislá skupina činžovních domů na okraji zpustlých vinic, zvaných Malá a Velká Ševčíková. Výstavba těchto budov se dala velkoryse a velkopodnikatelsky, pod vedením a velením šibalského pražského architekta, lacino a chatrně, „z písku a vody“, jak říkal nevraživě Martin, který si přál, aby jeho město, město jeho snů, bylo co nejkrásnější a nejpevnější. Co naplat, nebylo a nemohlo být, divoce kopčitý terén nezval k budování širokých palácových avenuí a jeho poloha na východ od Prahy předurčovala osadu zde vznikající k tomu, aby se stala bydlištěm nuzných. Nicméně led byl prolomen, ceny pozemků stoupaly, a Martin tonul v blaženosti.

– Kolik? ptávala se ho Valentina, když se shledala na jeho tváři s tichým, utkvělým culením sladkého uspokojení.

– Padesát, odpovídal.

To znamená, že mu opět někdo nabízel – stručněji: že cena jejich pozemků povyroستla, povylezla o padesát krejcarů za čtvereční sáh. A tu si manželé mlčky padali do náruče a setrvali v objetí dlouho.

Druhým pak, ještě významnějším článkem Valentininy nové víry byl zdar a rozkvět Martinova prvního českého speditérství v Praze. Řekl tehdy, pamatujeme se, když ho byla nevolky navštívila na Komotovce, že všechno má rozmyšleno do posledního puntíku, a vskutku měl. Jednopatrový dům na Senovážném náměstí, jež najal pro svůj podnik, když mu Valentina ještě před svatbou uvolnila základní kapitál, byl sice chatrný a nevhledný – stál za Jindřišskou věží, na místě, kde mnohem později vyrostl palác

cukrovarnické společnosti – , staročesky nemotorný a nepohodlný, samá zeď, samý kumbál, okna malá, na schodišti tma, všude jen vrzot červotoče a krysí pískot, takže Valentina se polekala, když se jí pochlubil svou akvizicí, a obvinila svého snoubence z nemístného skrblictví, ale Martin ji uspokojil hned několika argumenty najednou. Předně oprýskaná fasáda se hravě a levně dá spravit a omítnout, a dům bude jako z cukru. Dále: Státní nádraží je na dosah ruky, což je pro speditéra výhoda neocenitelná, a právě tak na dosah ruky je Martinova Komotovka se stájemi, pastvisky a pobočným skladištěm. Dále: speditérský obchod není bižuterie nebo parfumerie, tady neplatí žádný flanc, žádná paráda, speditérství je řemeslo vážné a pracné, speditér nepracuje v glazé rukavičkách a s cylindrem na hlavě, neboť kdyby tak činil, zákazník by nevěřil v solidnost a spolehlivost jeho služeb, a proto jistá omšelost, jistá sešlost domu zapůsobí na rozumné lidi dojmem nejpříznivějším. A ač napohled nepěkná, budova Martinem najatá má všechno, čeho třeba, má prostorný dvůr, suché skladiště a sklepy, dost místa pro kanceláře a balírnu, pro dvě maštale, jež hladce pojmu tři páry koní každá, pro seník, pro správkárnu vozů i vlastní kovárnu, má široký vjezd, má vlastní pumpu... Martin nedomluvil; zmínka o vlastní pumpě přesvědčila Valentinu nadobro, i přerušila jeho obhajobu polibkem smíru a všechny své výhrady odvolala.

Do posledního puntíku měl všechno rozmyšleno a do posledního puntíku ve všem všudy měl pravdu; aby však ideální pravda jeho zámyslů a plánů byla převedena v hmotnou skutečnost, k tomu bylo třeba Valentininy pomoci, nejen jejích peněz, ale i její osobní účasti, a Valentina účast neodepřela. Její zásluhou Martinův tatínek, až dosud nad mezka neoblomný, změkkl jako máslo. Když Martin Valentinu zavezl, rozumí se po železnici, poprvé do Rokycan, aby ji představil a uvedl do rodiny, tatínek i maminka

se jí zprvu trochu polekali a zrozpačitěli před ní – mamince se zdála příliš stará, tatínkovi příliš fialová, mamince příliš tlustá, tatínkovi příliš nóbl, mamince příliš fintivá, tatínkovi příliš městská, oběma pak jaksi příliš nákladná, náročná, drahá; ale když se ukázalo, že dovede mluvit po jejich, když se po svém zvyku zbavila své parády a převlékla se do maminciných šatů a když shledáno, že ač bohatá a přepychová, dovede i podojit krávy, byla jejich. Ani se neotočila pod Nedobylovou střechou a už jim říkala maminko a tatínku, mamince pomohla při škrábání brambor, a ježto věděla od Martina, že jeho otec v poslední době trpí odvěkou formanskou chorobou, totiž záduchou, přivezla mu z Prahy kornout kořání, aby je zapálil a vdechoval jeho kouř, což mu vskutku pomohlo – zkrátka činila se, seč byla, aby získala oba staré lidi, a povedlo se jí to tak znamenitě, že okouznila nejen je, ale i Martina, jehož láska k ní, možno-li, ještě vzrostla a zesílily jeho touhy.

– Ta je, co? řekl otci, když s ním večer vyšel na zápraží, na dvůr vonící maštalemi a chladnými večerními dýmy, zatímco uvnitř v chalupě Valentina s maminkou vedly mrštný rozhovor, vzájemně si vpadávající do řeči, o povidlech a o zavařování borůvek, o nakládání hříbků, ryzců a okurek, jakož i o tom – recept to Valentinin –, jak uchovat ve vinném octě švestky, aby se uprostřed zimy daly dělat ovocné knedlíky s tvarohem a mákem.

– Ta je, co? řekl Martin, a otec přisvědčil.

– Je. – Po chvíli opakoval ještě jednou: – Je, a přihladil si a povytočil své bílé holubičí kníry, načež potřetí: – Sákryš, je.

A Martin pukal něhou a pýchou.

Dva dny strávila Valentina v Rokycanech pod střechou Martinových rodičů, a byly to dva dny živého a nepřetržitého úspěchu, jež zakalil jen jediný stínek, z hlediska mamincina však dosti zarmucující: krásná Martinova snoubenka se seznámila a spřá-

telila s lepšími, nezávadnými sousedy Nedobylů zprava, koňskými handlíři, získala si je a opentlila nejen panímámu Růžičkovou, ale sblížila se též, nastojte, s ponurými sousedy zleva, s těmi, již ukřižovali Krista Pána.

Maminka Nedobylová doslova vyjekla leknutím, když tehdy vyhlédla z okna a uhlídala svou nastávající snachu, jak živě rozpráví se starou Kominíkovou, čarodějnický shrbenou, skobatou a vyschlou. A byla to rozmluva jistě velmi živá, neboť hůlka, již stará Kominíková, jak už pověděno, dovedla výtečně zacházet, žila v její ruce, jako by byla srostlá s její dlaní; nebyla to hůlka, byl to jakýsi příšerně dlouhý, vyzáblý prst, jímž šermovala před hrudí paní Valentiny, tak jako se šermuje ukazovákem.

Viděla to nejen maminka Nedobylová, ale i panímáma Růžičková, která právě, čert ji tam honil, vyšla k potoku máchat prádlo, a do večera věděl v městečku kdekdo, že Martinova nastávající se přátelí s tou, jež bije křesťanská děcka, metajíc po nich svou hůlkou, a jež se v sobotu, když má šábes, modlí otčenáš pozpátku. O několik let pak později byla ona pověst o Valentinině přečinu doplněna tvrzením arci přehnaným, že Martinovo bohatství vzalo svůj původ právě tam, na dvorku staré Kominice. Něco pravdy však na tom bylo.

- To mi nikdo nebude povídat, řekla totiž tehdy Valentina, když s paní Kominíkovou byla zapředla rozpravu o jejím a mužově obchodu s kozími a kozlečími kůžkami, - to mi nikdo nebude povídat, že se to tak musí dělat a že by to nešlo dělat jinak. Vždyť to je do nebe volající, prodávat kůže do Lipska, a naši aby je pak zase z Lipska kupovali zpátky, to je přece proti rozumu!

Na to Kominíková, že proti rozumu sem, proti rozumu tam, je to už jednou tak zavedeno; posílají své zboží do Lipska všichni kůžičkáři v monarchii rakouské, ona sama, Kominíková, jich ta-

kových zná dobře na pět tuctů, vesměs to lidí z její nebo mužovy přízně, a ti všichni obchodují s Lipskem a jen s Lipskem, neboť Lipsko platí ne dobře, ajvech, to ani zdaleka ne, bíděně platí za ten cenný a s krvavou námahou získávaný tovar, ale platí aspoň spolehlivě, platí aspoň rychle to málo, ten pakatel, ježž platí, takže člověk vždy předem ví, že za svou práci sice nic nedostane, ale ví to na krejcar přesně. Oni, Kominíkoví, dřou kůžku z mrtvých koziček, a Lipsko zase dře kůži z Kominíků živých, ale na tom nelze nic změnit, protože ani v Praze, ani ve Vídni se nikdo obchodem se surovou kozinkou nezabývá. Je v Čechách rukavičkářů, že by jimi řeku zastavil, třebaš tamhle na Knínsku se šitím rukavic živí celý kraj, ale kůžička na každou glazé rukavičku, než se dostane do dílny a pak do obchodu, musí především prodělat cestu z Čech do Lipska a z Lipska do Čech. To už je takový prauch, takový obyčej.

To je asi vše, co stará Kominíková Martinově nastávající pověděla, a toto rezignované mudrování životem zle zkoušené a bité stařeny nezbudilo v hlavě paní Valentiny žádnou myšlenku, leda tu, že je-li neštěstí být židem, být chudým židem je katastrofa učiněná. Protože o kozích kůžích nebylo možno mluvit donekonečna, zeptala se Kominíkové, cože to vlastně je ten takzvaný šoulet, o němž se tvrdí, že je to jídlo velmi chutné, ale těžké do žaludku a nadýmavé. A tu Kominíková, až dosud sdílná, stáhla se do sebe a odpověděla nevlídně, že pokud ví, šoulet vskutku je dobrý, ale ona sama se nepamatuje, jak chutná, natož aby věděla, z čeho se připravuje, protože chudáci tak nuzní a potřební, jako jsou oni, Kominíkoví, si tak nákladné lahůdky nemohou dovolit; o nějakém nadýmání také nic neví, víť jen o hladu, o kručení v bříše a o pís-kání v prázdném žaludku.

Tolik o rozmluvě paní Valentiny se starou Kominicí, jež v Rokypanech vzbudilo tolik zbytečných řečí a jež daleka toho, aby

z ní bylo vzešlo veliké Nedobylovo jmění, nebyla dokonce ani zcela uspokojivá ve smyslu společenském, lidsky sdílném. Teprve o rok později, když Martin se začal zabývat myšlenkou, že si při svém zasílatelském podniku zřídí komisionářský obchod, a když k tomu hledal vhodný artikl, vzpomněla si paní Valentina na svou besedu na dvorečku u Kominíků, a Martin pak na její popud zřídil na Komotovce velkosklad surových kůží. Tento podnik však, ač ne neúspěšný, se naprosto nestal hlavním zdrojem jeho příjmů, nýbrž pouze jedním z mnoha pramínek, jež mu plnily pokladnici. Byl tedy význam celé té žabomyší aféry zcela nesouměřitelný s rozhodnými a s rozhodujícími úspěchy, jichž Valentina dobyla u Martinových rodičů.

Šlo o to, že kdyby si starý byl postavil hlavu, tak jako si ji stavěl často a rád, byl by mohl zhatit všechny plány svého syna, protože Martin, jak víme, nebyl plnoletý, byloť mu čekat ještě půldruhého roku, než ho zákon uzná dospělým a svéprávným. Odložit o půldruhého roku to, co se mu nabízelo už teď, promarnit drahocenných osmnáct měsíců plněním pošetilé vůle otce, který měl právo ho přidržet při svém zmirajícím řemesle, dokud mu nebude čtyřiaadvacet, to bylo totéž, nebo téměř totéž jako vzdát se všeho. Ale mocnému kouzlu Valentiny osobnosti a jejím penězům, jež byla ochotna investovat do Martinova podniku, se podařilo přemoci Nedobylovu paličatost, takže večer při baňatce slivovice, dojatě třepaje bradičkou, se uvolil před Bohem a před úřady Martina propustit z moci své otcovské a učinit ho zletilým. Trochu se sice kroutil a škubal, když Valentina, zvyklá kout železo za žhava, přinesla papír a inkoust, aby toto své šlechtné rozhodnutí stvrdil i písemně, ale učinil jí po vůli, když i Martin se mu písemně zavázal, že převezme pro svůj podnik do pachtu jeho vůz a koně za základní úplatu osmi set a za roční nájemné tří set padesáti

zlatých, a to až do smrti obou Martinových rodičů, Leopolda a Marie Nedobylových, bez ohledu na to, kdo vydrží na světě déle, zda Nedobylovi, nebo koně. Na tomto posledním punktu trval tatínek velmi důrazně a sám jej formuloval tak, jak uvedeno.

Těmito úmluvami vzala zaslé starobylá rokycanská živnost Nedobylova; nechybělo však mnoho a i mladý podnik synův by byl vzal zaslé, dříve než se zrodil. Martina totiž nesmírně rozlítlo otcovo, jak se mu jevílo, vydřidušství, takže bledl a červenal, když listinu sepisoval a podpisoval, a sotva se pak s Valentinou octl o samotě, dal svému hněvu volný průchod a vyčetl své snoubence, pročže tatínka v jeho vyděračství podporovala; a to neměl udělat, aj, to neměl udělat. Ta mu dala, ta mu pověděla! Věděla prý o něm vždycky, že by si pro krejcar dal vrtat koleno, ale že je sobec tak bezcitný, jak se teď projevila, to je pro ni novinka. Kudy chodí, myslí jen na sebe a na svůj podnik, nic jiného v makovici nemá, dokonce ani to ne, jak zabezpečit své staré rodiče a jak jim zajistit klidné stáří, fuj, jaká to hanba! Je to možné, že ona, cizí ženská, má pro jeho rodiče víc citu než on sám? Co si představoval, z čeho staří budou žít, až je opustí a udělá se pro sebe, když mu tatínek předtím byl svěřil všechny své úspory, aby za ně koupil Komotovku, o níž Martin mluví jako o svém vlastnictví? Nic jiného těm ubožákům nezbylo než jejich potah s vozem, a i ten chtěl Martin dostat zadarmo? Valentina si chtěla Martina vzít, protože ho považovala za slušného člověka, ale teď vidí, jak velice se v něm zmýlila.

Byla to zlá bouřka, tak zlá, že bezmála smetla Martinovy vzdušné zámky, ale očistná a prospěšná, protože Martin si napříště dal dobrý pozor, aby se Valentině nezprotivil hamižností, k níž měl nesporné sklony.

11

Vzpomínka na dům vídeňského speditérského závodu, jež mívával, když chodíval na svou příjemnou vartu v Stadlau, se tedy proměnila ve skutečnost, a nezletilý jinoch se stal ženatým mužem, dospělým a váženým, všestranně úspěšným a mohovitým. Dům na Senovážném náměstí, jež najal, aby jej o půldruhého roku později koupil za cenu dvou tisíc osmi set zlatých a gruntovně přestavěl, připodobnil se navlas svému vídeňskému vzoru. I na jeho dvoře byl od rozbřesku do noci nepřetržitý ruch jako na malém nádraží, i jeho klenutým vjezdem projížděly vozy všech velikostí a tvarů a kalibrů, hrubých i lehkých, krytých i otevřených, bez pér i pérovaných, tažených těžkými koňmi obrovských zadků a kopyt, dobře živenými a česanými, postrojenými krásně lesklým, mosazí cifrovaným řemením.

Začali – mluvíme tu v množném čísle, protože od Martinových začátků si nelze odmyslit účast paní Valentiny – s čtyřmi páry koní, když totiž Martin k potahu získanému od otce byl přikoupil šest valachů od jednoho bývalého formana plzeňského; a po dvou letech, ještě než vypukla válka s Prusáky, měli už koní třicet, tedy patnáct párů. Zpočátku měli osm stálých zaměstnanců, totiž pět kočí a tři závozníky – Valentina byla tehdy šafářkou a skladnicí v jedné osobě, též dohlížitelkou a účetní, a Martin jezdil s koňmi, jak byl zvyklý, ano jezdil daleko víc, než byl zvyklý, od časného rána do pozdního večera; a po dvou letech měli zaměstnanců padesát. Rozbitá, zchátralá byla Komotovka, když se brali, a než se rok s rokem sešel, zmizely díry ve střeších, v oknech se zaleskly nové tabulky, přibýlo maštálí a kůlen. Chtěje v domě zřídit noclehárnu pro svobodné kočí, Martin dal výpověď starým nájemníkům, přesněji starým hlídačům Komotovky, rodině Pecoldů, ale odvolal ji na přímluvu Valentiny,

kteřá měla sentimentální vzpomínku na své seznámení s babí Pecoldovou; mladý Pecold pak opustil své zaměstnání v karlínské octárně a přijal u Nedobyla místo závozníka. Zůstali tedy Pecoldovi tam, kde byli, a pro kočovskou svobodárnu byl zřícen podezděný dřevěný přístavek. Vyrostla tedy, zvelebila se znamenitě usedlost Komotovka, a také dům na Senovážném náměstí se k svému nesmírnému prospěchu změnil rozšířením a sklenutím přízemku a zřícením světlíku a kamenného schodiště ze sklepů až na půdu.

Byla to léta úspěchu, ale také napjaté a nepřetržité práce, která však Martinovi a Valentíně nebránila v tom, aby se horoucně milovali a aby si padali do náruče z radosti nad tím, že našli jeden druhého na tomto chmurném a nepřátelském světě a že se jejich životy rozezvučely jako naplno rozhoupané zvony. Martin rozuměl dopravě a koním, a Valentina projevila překvapující schopnost porozumět obchodu a jeho organizaci. Chodila do podniku už v šest hodin ráno, aby kočím a závozníkům rozdělila práci pro celý den, to bez poznámek, bez papírků, všechno z paměti: Naše panímáma, říkávali o ní, nosí denní rozvrh v drdolu. Panímámou ji nazývali, a to právem, neboť se panímámou vskutku stala. Nosila holínky a šátek na babku, za mrazů ovčí kožich s chlupy dovnitř, v létě prací plátěné šaty a zástěru, tvrdou jako z plechu, nic fialového, leda na neděli; starala se o všechno od odvozu hnoje z maštálí, který se prodával, pěkně upleskaný a přikrytý plachtou, do velkostatků v okolí Prahy, až po veliké obchody s venkovskými městy, handrkovala se s kočími, kteří se vzpouzeli její bdělé, neumdlévající snaze zaměstnat je co nejdůkladněji a nejrationálněji, tak aby se co možná nikdy odnikud nevraceli s prázdnou a aby byl využit každý krok koní, každé otočení kol.

A jak jí svědčila tato poutavá činnost! Vedlo se jí jako té růži přesazené z hluchého jílu do tučné půdy. Dokud chodila ve fialovém,

spoutána kosticovou šněrovačkou, dokud nevěděla, co se sebou a co s časem, dokud neměla jiný cíl než provdat nevlastní dceru, tiše tloustla a stárla a její tvář nezřídka hyzdíval výraz omrzlosti a nudy. Zato teď, kdy den pro ni neměl dost hodin, teď, kdy místo jedné služby, s níž se vadívala, musila se hrdlit s padesáti těžkými muži, teď, kdy místo těsného bytu v Perlové ulici vládla podniku den ode dne rostoucím, teď si plně nahrazovala neplodná léta svého manželství a vdovství a vdechovala svůj nový život, vonící koninou a kolomazí, plnými plicemi. Její pleť ztmavěla a napjala se, krev se jí bystřeji rozběhla tělem, vůle zpádněla, rozum zjasněl a krok zpružněl, zmládlá, zhubla, zkrásněla svým údělem, v němž se cítila jako ryba v proudné vodě.

Její počínání arci vyvolalo v úzkém okruhu jejích příbuzných a známých udivenou pozornost. – Inu, krev se nezapře, řekla o ní jednou svému muži Bábi Smolíková. – Děvečkou byla, než se poprvé vdala, a teď dělá děvečku zas.

– Dělá. Ale na svém, na to Smolík. – A to je, prosím, rozdíl. Tobě by také neškodilo, kdybys něco začala dělat a kdyby ses neválela v posteli do devíti, jen se na sebe podívej do zrcadla, jak tloustneš.

– S tebou je marná řeč o takových věcech, řekla Bábi. – Ty nemáš smysl pro fajnovější život a nóbl vychování, ty jsi holt ze stejného těsta jako Valentina.

Smolík zavrtěl hlavou. – Rád bych byl, ale nejsem. Kdybych byl ze stejného těsta jako ona, byl bych dnes milionář.

Podobný názor, ovšem složitější, vyslovil jednou ve středu v Lízině salónu doktor Legát. – Paní Valentina mě znepokojuje, protože je příliš schopná, příliš zdatná. Talent je k životu nezbytný jako kyslík, i k tomu, aby si člověk našpicoval tužku nebo brk, je třeba talentu, ale stejně jako kyslík musí být zředěn dusíkem, nemá-li být životu nebezpečný, i talent má být zmírněn trochou pitomosti, trochou té

lidské blahodárné neschopnosti, nemá-li kolem sebe všechno zničit a spálit. Veskrze talentovaní lidé patří za mříže a do svěřacích kazajek, protože jsou veřejně nebezpeční. S hrůzou si představuji, co vyrostete do deseti let z Nedobylova podniku, nepostaví-li se nějaká překážka do cesty Valentinu řádění. Ta má, pane, apetyt! Věříte, že za tu chvíli, co se etablovali, Nedobylovi už spolkli tři staré, dobře zavedené formanské živnosti v obcích, které dosud nebyly zachvá-ceny morem železnice, jednoho formana ve Štěchovicích, jednoho v Novém Kníně a jednoho v Dobříši? Vedlo se jim dobře, měli v naší spořitelně slušné úspory, a teď jsou málem na huntě.

Bylo tomu bezmála tak. Jak Smolík, tak doktor Legát přepínali a křivdili Martinovi, přičítali-li všechen úspěch jeho skvělé a výstředně zdatné ženě, vždyť nebýt jeho zkušeností a jeho vytrvalé a úporné vůle a víry, nebyl by jejich podnik vznikl; je však také jisto, že jeho rozkvět by nebyl tak prudký, nebýt husarského kousku, který se Valentíně podařil, když urvali karlínskému speditérovi Jerusalemovi, o němž jsme se zmínili už třikrát, rozvoz plzeňského piva.

I v Plzni se rozmáhal český patriotismus, a když se tam Valen-tina obrátila na jednoho z ředitelů, jež dobře znala ještě z dob, kdy býval v obchodním spojení s jejím nebožtíkem prvním man-želem, a když mu soukromě nabídla deset procent čistého zisku, podaří-li se mu prosadit, aby byla dána přednost vlasteneckému podniku Nedobylovu, byla věc rozhodnuta rychle, bez námahy a bez podbízení cen, jako mávnutím kouzelnického proutku. A to bylo, pane sousto! Nešťastnému Jerusalemovi, který měl v Karlí-ně vlastní přístaviště a lodě, byla ponechána jen doprava piva po řece do Mělníka, Litoměřic a Děčína; o všechno ostatní, o rozvoz ze Smíchovského nádraží do nesčetných pražských hospod a do venkovských obcí, které byly bez železničního spojení, staral se

Nedobyl. A aby se nevracely s prázdným a lehkým, odvážely jeho vozy nazpět do Prahy, co se dalo a za každou cenu, kámen, železo a dřevo, ovoce, brambory a olej. Nebyl tedy doktor Legát dalek pravdy, když tvrdil, že Valentina spolkla tři formanské podniky, dosud ušetřené rozvojem železnic.

Před vypuknutím pruské vojny byl stavební ruch za pražskými hradbami tak živý a Pražané se stěhovali tak hojně do vznikajících sousedních obcí, zárodků to předměstí Vinohrad, Letné a Nuslí, že Nedobylovy kryté nábytkové vozy, jichž měl v té době pět, stačily jen stěží. Ale nejen lidi, i stavební materiál rozvážel do těch vznikajících nových ulic, do sídlišť vyvstávajících uprostřed polí. Byly to práce tuze nevýnosné, za odvoz cihel platili stavitelé půldruhé zlatky, a Martin se jich ujímal jen proto, že v zimních měsících spediční obchod vázl a že nemohl nechat koně stát. V těchto ztrátových podnicích ho však blažila myšlenka, že každou cihlu, již odveze, každým nákladem kamene, jímž podpoří a urychlí stavbu nových měst za hradbami, přispívá též k zhodnocení svých pozemků na Komotovce a Opařilce.

Ani večer si manželé Nedobylovi nepřáli pokoje, hovořili o programu příštího dne, Valentina sedala nad účetními knihami, Martin psal svým nejúhlednějším humanistickým písmem obchodní dopisy, a když byli se vším hotovi, rozprávěli bez únavy a bez omrzení, co by bylo třeba opravit, kam zajeti, s kým promluvit, co zlepšit. A tu mívala Valentina někdy nápady tak velkorysé a uplatňovala tak důsledně svou zásadu, že co se vyhodí oknem, vrátí se zmnoženo dveřmi, že Martin se musíval krotit, aby nedal najevo nevěli a aby nebyl obviněn ze skrblictví, jak se stalo například v lednu čtyřiašedesátého roku za mrazů tak krutých, že kašny přestávaly téci, když Pecold, bývalý dělník z octárny, který od několika měsíců pracoval u Nedobylů jako závozník, vrátil se

z denní jízdy napůl zmrzačen, s rukama popálenýma do živého masa, plnýma puchýřů, s rozpukanými nehty. Co se mu přihodilo? Inu zastavil se kdesi na stupečce, a když si zahřál žaludek, pokusil se, jak viděl u svých druhů, ohřát si zkřehlé ruce tím, že si je dal polít lihem a zapálit. Tak se to dělávalo a bylo k tomu třeba fortele a cviku. Když oheň už jasně planul a stával se nepříjemným, ohříváný muž si rychle schovával ruce v podpaží a silně tiskl, aby oheň zadusil, a měl prý pak pokoj pro celý den, protože připíknutá kůže prý lépe vzdorovala mrazu. Nezkoušený Pecold však, když hořel, ztratil hlavu, potřestil se, a namísto aby ruce schoval, mával a tloukl jimi do stěn, a tím plamen jen rozdmýchával, pak vyběhl v zoufalství z hospody, aby oheň uhasil v kašně, ale kašna, rozumí se, byla jeden kámen, jeden led.

Drsná doba, drsný mrav; i ty mrazy bývaly snad tehdy tužší než dnes, kdy sama příroda jako by se byla přizpůsobila naší změkčilosti. Ale Valentina nebyla ochotna omluvit nehodu svého závozníka drsností doby, do níž se narodila, a vyčetla Martinovi, že se to stalo jeho vinou. Už loni, pamatuje-li se, Valentina se přimlouvala, aby kočí a závozníci dostali na zimu po páru dobrých teplých rukavic, a on, lakomec jeden, že prý kdo je choulostivý, ať si rukavice koupí sám.

A tu se Martin rozčilil a okřikl Valentinu, aby ho nepoučovala o věcech, kterým nerozumí; co dělala, když on léta letoucí jezdil s vozem za mrazu a sloty, a vždycky bez rukavic? Za kamny seděla a pletla punčochy; ať tedy teď mlčí. Valentina ovšem nezůstala dlužna odpověď, a hádka, která z toho vznikla, byla dlouhá a krutá.

Takovéto neshody však nebyly časté, a nebýt malého mráčku, který kazil jejich pohodu, totiž toho, že dítě, po němž oba toužili, nepřicházelo, jejich manželství bylo šťastné, ne sice uhlazené a elegantní jako u Bornů, ale plné a zajímavé.

Když kostelní zvony v pevnostním městě Hradci Králové oznamovaly čas polední, zatímco trubky a bubny praporečnických strážů vyzývaly k modlitbě vojáky rakouských a saských pluků, rozložených na nepřehledné pahorkatině na severozápad od města mezi Labem a říčkou Bystřicí, do starobylého hostince U Města Prahy na hradeckém předměstí se sjížděla rakouská generalita ze všech generalit nejgenerálštější, nejvyšší velitelé armádních sborů, divizionáři kavalerie a šéfové generálního štábu, muži vesměs záslužní a vyznamenaní, se zlatými límci a stříbrnými hvězdičkami anebo se stříbrnými límci a zlatými hvězdičkami, vnějškovým to označením jejich vysokých, úctu a bázeň vzbuzujících hodností. Svolal je sem k válečné poradě písemnými i telegrafickými vzkazy sám polní zbrojmistr rytíř Benedek, odpovědný pán severní rakouské armády, komandant, nad nějž nebylo v té chvíli vyššího, leda sám císař František Josef; ten však byl daleko a neměl o situaci přehled.

Většina civilního obyvatelstva Králové Hradce byla vystěhována, valy a hradby zesíleny palisádami a hliněnými nánosy, z nichž trčela k obzoru krátká černá děla, tok řeky ucpán břevny, zasaženými mezi mostní pilíře, aby se rozlila do kotlin pod pevností. Krajina, rozvlněná jakoby přípovědí nedalekých pohraničních hor, posetá bezpočtem bílých, teď opuštěných vesniček a samot, lesíků a zahrad, zprahlá krutostí horkého suchého léta, byla podivně a nepřirozeně změněna horlivým a napohled nesmyslným hemžením drobných postav, těkavě pobíhajících po zdupaných polích a jako neznámé pestré květenství pokrývajících louky, úpady a úvahy. Ztichly hlasy pokojného venkova, umkli kohouti a psi, a děla, černými jícny otočená k Bystřici, byla dosud

němá. Když pak doznělo vyzvánění a troubení, nabádající k poslední pobožnosti, nastalo těžké, mrtvé ticho. Tehdy generálové byli v hostinci U Města Prahy už pohromadě všichni a Benedekův pobočník, podplukovník Müller, zatukal na dveře soukromého pokoje svého pána, aby mu oznámil, že je očekáván.

Očekáván; to se snadno řekne, je to pochopitelné, že ho očekávají, když je svolal, ale co jim má povědět, jakou generální myšlenku, jakou vůdčí ideu nastávajícího zápasu jim má sdělit, když ho žádná nenapadla, jaký strategický plán má před nimi rozvinout, když žádný nemá? Svolal je, protože očekávali, že je svolá; teď očekávají, že jim poví něco zásadního, něco taktického, něco vojensky učeného, něco o obchvatných pohybech a spolupráci, něco v ten smysl, že „ten a ten sbor omezí svůj pohyb tak, aby žádná jeho jednotka nepřesla na jih linie té a té, zatímco ta a ta divize bude krýt tu a tu sestavu, jejíž fronta bude označena linií tou a tou...“. Jenže jak jim to má povědět, jak má k nim promluvit jejich odbornou hantýrkou, když ji nezná? Pohrdat smrtí, vrhnout se v čele svých vojsk do nejkrutější seče, strhnout své lidi příkladem statečnosti, to je jeho, tomu rozumí, takto bojoval před osmnácti lety v Itálii pod Mantovou a u Marcarie, takto vedl vítězný útok na Curtatone, takto se vyznamenal u Goita, u Mortary a Novary, takto se pokryl slávou u Solferina, vždy v prvních řadách, vždy s tasenou šavlí tváří v tvář smrti. Ale obchvatné pohyby a spolupráce a krytí boku a jak se jmenují všechny ty novodobé taktické krámy, s tím mi, pánové, dejte pokoj. Ale oni nemínili mu dát pokoj. – Excellence, jste očekáván, řekl mu podplukovník Müller, a on na to rezignovaně, pilně skloněn nad mapami rozloženými na stole, jako by se nemohl odtrhnout od studia svého plánu, netrpělivě zatřepal svou suchou stařeckou rukou, že je dobře, dobře, že přijde hned.

Byli tu shromážděni v klenuté místnosti, do hnědočerna zakouřeného od sedláků a vozků, kteří tu od nepaměti sedávali nad svými holbami piva, nositelé jmen rakouské aristokracie z nejskvělejších, arcivévodové, hrabata a baroni, postavy vážné a marciální, starci to povětšinou plecíí a ducací, důstojně vypjatí a rozložití, impozantně bradatí a kníratí, vznešení a slavnostní, v popředí generálmajor hrabě Gondrecourt, který velel prvnímu armádnímu sboru po odvolání hraběte Clam-Gallase, jenž zavinil porážku rakouského vojska u Jičína tím, že dal zatroubit k ústupu, když naši už vítězili, dále baron Gablenz, velitel desátého sboru, hrabě Thun, baron Pidoll, nejvyšší pán ženistů, hrabě Festetics a jiní a jiní, všichni zdvořile pohrdaví a vyčkávavě upjatí k nepatrnému rytířskému zbrojmistrovi, jež rozmar císařovy vojenské kanceláře byl učinil jejich představeným.

I vida je, ironicky upjaté, hruď vedle hrudi, řád vedle řádu, rameno vedle ramena, Benedek s uspokojením pocítil, že ho zaplavuje divoký vztek, tatáž bezohledná zuřivost, která ho hnávala do nejprudšího ohně bitev a činila ho, jak měl za to, nezranitelným. Instrukce o obchvatných pohybech byste ode mne chtěli slyšet, myslil si, o spolupráci, o pohybu tam a tam; ale i kdybych vám nakrásně ty instrukce dal, neposlechnete jich, vykašlete se na ně a budete jednat po svém vlastním rozumu, vy urození smradi, každý na vlastní pěst, tak jak to udělal hrabě Sternberg, když jsem ho poslal za saským korunním princem s depeší, na které závisel osud bitvy u Jičína, a on tu depeši klidně strčil do kapsy a odjel si na návštěvu k příbuzným na miličevský zámek. A stane se mu za to něco? Bude za to postaven před vojenský soud? Bude za to zastřelen? Nic se mu nestane. Ale počkejte, darebáci, ještě není všem dnům konec a lev od Mantovy a Solferina ještě neztratil zuby.

A podrážděným, bezmála štekavým tónem vyzvav shromážděné generály, stojící v nedbalém pozoru, aby se posadili, Benedek počal mluvit v krátkých, úsečných větách, chvílemi vykřikuje, až klenba šenkovny duněla, chvílemi tlumě hlas k stařeckému, bezmála neslyšitelnému šeptání, kašlaje a nervózně si nakrucuje ostré, vzhůru otočené špičky knírů. Následky našich porážek, řekl, by se hladce daly odčinit a pokleslá nálada armády by se dala zvednout, kdyby páni oficíři se podřídili téže disciplíně, kterou vyžadují od svých vojáků, a kdyby míň kritizovali, než kritizují, míň rozumovali, než rozumují, a za to víc poslouchali a bojovali. Každý má hlavu plnou taktiky, každý se považuje za malého Napoleona, který by chtěl obhvacovat a překvapovat a zasahovat a kdesi cosi, ale když má vydat jasný a srozumitelný rozkaz, když jde o to, aby řekl, ty povedeš svou kumpačku tam a tam a udržíš se tam stůj co stůj, tu neřeknou nic. Ale teď je takovým móresům konec; on, Benedek, se od této chvíle bude s bezohlednou přísností dožadovat nejželeznější disciplíny, protože jen disciplína může zastavit rozklad naší armády, a zastavit ten rozklad je nutno bezpodmínečně.

Vykřičev se, Benedek se pozeptal svých generálů, jakže se daří mužstvu a mají-li pro koně dost vody. Když se mu dostalo uspokojivých odpovědí, zakončil svůj proslov řka, že armáda, vyčerpaná krvavými srážkami posledních dnů, nutně potřebuje několika dní odpočinku, aby se zotavila a stala se opět schopna boje.

- Děkuji vám, pánové, řekl netrpělivě, když důstojníci, ohromeni, zůstali po skončení jeho řeči sedět, protože nebyli s to uvěřit, že to je všechno a že jejich nejvyšší velitel je svolal jen proto, aby promluvil o disciplíně a aby se jich zeptal, mají-li pro koně dost vody. Zaražení, tázali se očima jeden druhého, cože si o tom mají myslet. Hrabě Gondrecourt rezignovaně pokrčil rameny a vstal,

a tu počali váhavě, neochotně vstávat i všichni ostatní. Vtom se z pozadí místnosti ozval ostrý, energický hlas mladičkého Edelsheima, benjamínka mezi vysokými důstojníky, budoucího reformátora rakouského jezdecktva, který však tehdy už, ač teprve čtyřicetiletý, požíval u armády skvělého jména.

- Vysvětlete nám, Excellence, vykřikl rozčileně, - jak máme armádě dopřát několika dní odpočinku, když nepřítel je tak blízko, že k bitvě nutně musí dojít nejpozději zítra!

Znechucen, Benedek mávl stařeckou rukou.

- Takový mladík má vždycky plno rozumů! řekl a pootočil se k oknu, aby dal najevo, že si už žádné další poznámky a dotazy nepřeje slyšet.

13

Dokud pruské armády generála Herwartha z Bittenfeldu, prince Bedřicha Karla a korunního prince Bedřicha Viléma táhly do Čech v třech oddělených proudech, vrchní velitel polní maršál hrabě Helmuth von Moltke, podoben šachistovi zápasícímu s protivníkem na sta kilometrů vzdáleným, řídil jejich pohyby telegraficky z Berlína; jakmile se sblížily, sedl do vlaku a rozjel se za nimi. Na cestu do Čech se vydal také král Vilém s Bismarckem. Císař František Josef, pamětliv nevalných zkušeností z roku devětapadesátého, kdy se byl pokusil převzít vrchní velení svých vojsk v Lombardii, tentokrát, jak víme, moudře setrval ve Vídni; v Prusku však, zemi, kde nad armádu a nad život vojenský nebylo nic důležitějšího, byla tehdy panovnickova přítomnost na bojišti považována za samozřejmou a mravně i společensky nutnou.

Doraziv do Jičína, kdež se ubytoval v hostinci U Zlatého lva, král za přítomnosti svého synovce, velitele první armády Bedřicha Karla, zvaného Červený princ, protože vždy nosil červenou husarskou uniformu, přijal Moltka k dlouhému slyšení. A zatímco z nedalekého kostela, proměněného v lazaret, zazníval řev a sténání raněných, Moltke, klidný, s nehybnou, ostře řezanou tváří, na níž nikdy nebylo znát, co si myslí a co cítí, ťukaje do rozložené mapy tupým koncem olověného písátka, podrobně krále poučil o situaci.

Čelo první armády, pod velením zde přítomného prince Bedřicha Karla, dotýká se linie Hořice–Miletín, vzdálené dvacet kilometrů od pevnosti Hradec Králové, druhá armáda korunního prince Bedřicha Viléma dorazila ke Dvoru Králové, polabská armáda generála z Bittenfeldu přiblížila se k Cidlině, rovněž dvacet kilometru od Hradce. V důsledku strašlivé vyčerpanosti vojsk, především první armády, bylo v posledních dvou dnech nutno zpomalit válečné operace. Armády jsou ve spojení strategickém, nikoli taktickém; jistý strategický rozstup mezi nimi je prakticky bez nebezpečí, a naproti tomu je takticky velmi výhodný, protože v případě, že nepřítele zastihneme v postavení, jež nebudeme s to zdolat prostým frontálním útokem, budeme tak jako tak nuceni armády od sebe oddělit, abychom nepřítele sevřeli obchvatem z boku. Kdyby naproti tomu nepřítel sám napadl některou z našich armád, armáda sousední, ležící ve vzdálenosti půldenního pochodu, přispěje jí účinně na pomoc tím, že sama útočícího nepřítele napadne z boku.

Takto a podobně hovořil Moltke, ledový, odměřený, sebejistý, a jeho řeč oplývala právě těmi slovy, jež jeho rytířskému protivníku Benedekovi, jak víme, šla tolik na nervy, a staříčkový král Vilém a jeho červený synovec sáli slova ta s porozuměním a s rozkoší.

– Nu a co nepřítel, kde je a co zamýšlí? ptal se král, a na to Moltke, že si dovolí přejít k tomu bodu, až dospěje ve svém výkladu tak da-

leko. A když pak o půl hodiny později už dospěl tak daleko, přiznal se, že všechna obtíž situace záleží právě v tom, že o nepříteli se neví nic. Hlídková a výzvědná služba, toť veliká slabina pruské kavalerie; našemu vojsku, především jeho nejvyšším velitelům – při těchto slovech se Moltke přísně podíval na Červeného prince – chybí jak porozumění pro kardinální důležitost pátrací služby, tak patřičný odborný výcvik a zkušenosti. Po vítězném skončení této války, až se začneme připravovat na pokoření Francie, bude nutno energicky a bezohledně napravovat tento trapný nedostatek. Prozatím, v této dané situaci, jsme odkázáni na pouhé dohady. Podle dosavadních pohybů rakouské armády lze míti za to, že Benedek překročil řeku Labe a že zaujal výhodné postavení mezi pevnostmi Josefovem a Hradcem Králové, jež mu budou chránit boky. Předpoklad některých našich velitelů, že řeku nepřekročil a že si ji nechal za zády, jest zavrhnout jako zcela nepravděpodobný, protože atsi Benedek se projevil jako stratég nevalný, nic nás neopravňuje k domněnce, že se minul rozumem a že cílí k tomu, aby v případě porážky jeho vojáci byli vehnáni do vody a utopeni jako štěňata.

Hovoře takto, Moltke tuze přecenil svého protivníka, ale měl zanedlouho být vyveden z omylu.

Téhož dne major kavalerie von Unger v čele malého jízdního oddílu, vyslaný na obhlídku terénu, objel, aniž tušil jejich blízkost a aniž jimi byl upozorován, rakouské hlídky, předsunuté na říčku Bystřici, a vystoupiv na kopec, s úžasem spatřil před sebou do šíře dále rozložený obrovský tábor rakouského vojska se složitou klikatinou Labe a s černou, hranatou siluetou hradecké pevnosti v pozadí, nesmírné to hemžiště lidí a koní, vozů a děl, v dálce splývající v nezřetelnou pohyblivou masu. Ale tu už Rakušané uhlídali hrotitou konturu ohromného jezdce, rýsující se na obzoru, a z vesničky Sadové s řevem a výskotem, šavle tasené, vyrazila

švadrona hulánů a tryskem se vydala za majorem, který se i se svým oddílem obrátil na útěk. Prušáci možná byli lepší jezdci, možná měli lepší koně než Rakušané; za krátké, divoké honičky, zatímco ostatní zůstali daleko pozadu, pouze jeden z pronásledovatelů, neznámý hrdina malé postavy, nepatrný a suchý, dostihl majora a probodl mu šavlí vlající cíp pláště, ale major, nepatrně se pootočiv, vypálil na něj z bambitky a srazil ho s koně.

Takto bylo tajemství Benedekovy strategie zčásti vyraženo – pravím zčásti, protože když se pak o jedenácté hodině večerní rozčilený šéf generálního štábu první pruské armády přiřítíl v otevřeném kočáře, taženém zpěněnou dvouspřeží, do ztichlého Jičína, aby Moltkovi podal zprávu o rozložení rakouských sborů, usoudil starý stratég, když se byl vzpamatoval z tvrdého spánku, z něhož byl vyrušen, a z otřesného překvapení neuvěřitelné noviny, že Benedek bezpochyby chce hned nazítří časně zrána podniknout proti pruským pozicím rozhodný útok; jinak nebylo možno si vysvětlit, proč se usadil na nechráněném prostranství před řekou, jež mu znemožňovala ústup, když postavení výtečně chráněné a téměř nedobytné je na dosah ruky. Že Benedek prozatím nezamýšlel nic jiného než popřát vojsku „několik dní odpočinku“, to starého maršála nemohlo napadnout ani v opilém snu. Jak víme, znal Napoleonovu formuli, že s hloupostí rakouských generálů lze počítat jako s faktem, ale soudil právem, že všechno má své meze, i ta hloupost, a jak uvidíme, nechybělo mnoho k tomu, aby ho tento falešný úsudek stál krk.

Vyskočiv z postele a vklouznuv do bačkor bez opatků, v noční košili, Moltke usedl ke stolu, aby napsal rozkazy pro nejbližší noční hodiny.

Jeho plán byl prostý: Prušáci předejdou předpokládaný útok rakouské armády tím, že proti ní vyrazí časně zrána sami. První armáda Červeného prince zaútočí proti čelu, armáda generála

z Bittenfeldu proti levému křídlu a korunní princ se vydá z Králové Dvora s celou svou druhou armádou na pochod, aby obchvátíl pravé rakouské křídlo.

Několik minut před půlnocí vyjeli z Jičína po třech různých cestách tři rychlí jezdci do Králové Dvora, asi čtyřicet kilometrů vzdáleného, každý s jedním exemplářem krátkého písemného rozkazu pro korunního prince v opasku. A ač neznali krajinu a ač noc byla bezměsíčná a bezhvězdná a nepřítel nedaleko, dorazili k cíli všichni tři včas.

14

Ještě dlouho před svítáním, mezi druhou a třetí hodinou s půlnocí, zaznělo v táborech a osadách, v nichž bylo ubytováno vojsko první pruské armády a armády generála z Bittenfeldu, zvané polabská, troubení na poplach, rachocení bubnů a volání do zbraně, následované zmateným povykem. Podobni opilým ďáblům, krutě vyburcováni, spánkem oblouzení a chladem se chvějící vojáci se potáceli jeden přes druhého v mlžnaté tmě, jen málo prozářené čadivou září táborových ohňů, a kašlajíce a cvakajíce zuby, sháněli své torny, své řemeny a přilby a zbraně. Chaos však trval jen kratičko; tři čtyři minuty uplynuly, a už se rozhárané postavy poslušně semkly do pravidelných rovných řad.

A těžké masy pruského vojska, němé, strojově ukázněné, daly se na pochod.

Jitro bylo nevlídné. Když svítalo a když ptáci začínali zpívat, nezlekání posupně tichým pohybem mlčelivých vojů, noční mlha se srazila v drobné, vytrvalé mrholení, jež později zesílilo v hustý déšť. Nízká obloha splývala místy s šedivou zemí, poházenou roz-

ptýlenými chuchvalci studených par. Stromy, podobné mokrým pometlům, strásaly z větví pršky studených krůpějí. Vojáci postupovali pomalu, tiše brouzdající bolavýma nohama v mokré trávě a zadupaném obilí; všichni věděli, že jde do tuhého a že pro mnohé a mnohé z nich nastal poslední den života. Pochod byl často přerušován, protože kola těžkých děl se bořila do měkké půdy brambořišť a zelinářských zahrad.

Po šesté hodině zrána dosáhlo čelo postupujících armád pahorků, ležících na západ od Bystřice, rovnoběžně s výšinami mezi vesnicemi Lípou a Chlumem, jež se zvedaly na druhé straně říčky ze středu obdélného prostoru, obsazeného Benedekovou armádou jako její strategický a pozorovací střed. Rakušané uznamenali teprve před dvaceti minutami, že nepřítel se blíží, a dali zatroubit na poplach, když už předvoj osmé pruské divize dosáhl opuštěné vesnice Dubu nedaleko Sadové, jež leží na krajním severozápadním cípu našeho postavení. Když pak čtyřčlenná jezdecká skupina pruských pozorovatelů vystoupila na kopec, který až dosud překážel v rozhledu, na rakouské straně, pod bílou hrotitou zvonící chlumeckého kostela, jasně viditelný na zeleném pozadí, se zvedl kulatý obláček dýmu, po několika vteřinách následovaný zahřměním prvního dělového výstřelu. Největší bitva devatenáctého století, bitva u Hradce Králové, některými cizími historiky zvaná bitvou u Sadové, začala.

15

O půl osmé hodině ranní seděl ještě polní zbrojmistr Benedek ve svém pokoji v hostinci U Města Prahy a psal své vroucně milované choti Julii dopis, v němž jí oznamoval, že neopustí-li ho jeho staré

vojenské štěstí, může všechno ještě dobře skončit, a že dojde-li k bitvě, bude on, Benedek, všemi svými myšlenkami a city prodlévat u ní a u císaře Františka Josefa, když do dveří vrazil, krátce a rozčileně zaklepav, jeho osobní sluha a ohlásil mu návštěvu generála von Baumgartena, nedávno jmenovaného šéfa rakouské operační kanceláře.

- No, snad nehoří, řekl Benedek, a několika ostrými slovy sluhu pokárav, že neumí klepat a že se chová zbrkle a nevojensky, klidně psaní dopsal, osušil posýpátkem, trojmo složil, zalepil a opatřil adresou. Pak teprve přijal Baumgartena, a aniž pohnul brvou, skvostný ve své chladnokrevnosti, vzal na vědomí jeho hlášení, že z dálky, ve směru vsi Sadové, byly zaslechnuty dělové výstřely, z čehož lze soudit, že Prusové zahájili útok na naše postavení před Bystřicí.

- Jak si Bůh přeje, řekl rezignovaně, připínaje si šavli, a připravil se k odchodu.

Pršelo jako z konve, když generálové hlavního štábu s Benedekem v čele, provázeni suitou asi tří set jezdců, vyjeli na bitevní pole, kdež kanonáda stále silnější, dunící z šedivých clon mlhy a deště, splývala s veselou hudbou vojenských kapel, vyhrávajících vídeňské valčíky, uherské čardáše a polské krakováky. České písničky nehrála, protože prý jsou příliš smutné.

Obláčky střelného dýmu, podobné bílým šišatým balónekům, vyskakovaly z mlhy zprvu ojedinele, ale splývaly pozvolna v táhlý, nepřetržitý pás, v němž pableskovaly krátké plameny, vyšlehující z jícnu děl. V šedavém nezřetelně, samy šedivé, pohybovaly se v dlouhých pruzích hmoty vojsk, těžce se šinouce vzhůru po svazích pahorků, jiskřily lesklými hroty bajonetů nasazených na pušky, pokud občas zeza mraků povykouklo mrzuté, zimomřivé slunce, a neustále měnily tvar, tu se roztahovaly do dlouhých

pruhů, tu se srážely do obdélníků, tu se prohýbaly do oblouků, proplétaly a obcházely se, podivný to živý kaleidoskop. K oddílům připraveným k odchodu promlouvali velitelé úsečným vojáckým štekáním, v němž se nejčastěji ozývala slova Bůh, císař a vlast a které vždy a neměnně končilo:

– Patrony otevřít!

Po tomto vyzvání se před každou řadou bojovníků utvořil na zemi modrý pruh odhozených papírových vršků nábojnic, pak vojáci ládovali, vtlučujíce náboj do hlavně železným nabíjákem a vkládajíce na pánvičku jednu z měděných zápalek, jež nosili v torbičce na prsou. Zatímco jim pak kuráti udíleli hromadnou absoluci, generální odpuštění všeho smilstva, obžerstva, krádeže či lži, vzetí Božího jména nadarmo či nedbání církevních příkázání, odcházeli do boje, provázeni tesknou hudbou Körnerovy modlitby Vater, ich rufe Dich, kterou jim na rozloučenou hrála plukovní kutálka.

Bylo čtvrt na devět, když Benedek dojel se svou suitou na nejvyšší z tří pahorků mezi vesnicemi Lípou a Chlumem. Právě v té chvíli, nebo snad o několik málo minut dřív, zvedl se v dálce na nepřátelské straně podivný hukot, táhlý a temný, zprvu nezřetelný, ale každou vteřinu silnější a bližší, až se proměnil v hromový rachot, tak hutný a doléhavý, že ani dunění děl nebylo s to je přehlušit: byl to křik desítek a desítek tisíců vojáků, vítajících svého bělovousého krále, který, provázen Bismarckem a malou jezdec-kou družinou, právě dorazil po tříhodinové cestě z Jičína na bojiště a vystoupil na kopec za Dubem, za císařskou silnicí, táhnoucí se k Sadové a k Hradci Králové, na touž osudovou vyvýšeninu, z níž se včera majoru von Ungerovi byla naskytna překvapující podívána na rakouské ležení.

Toto se dělo v nezřetelné, mlhou a deštěm smyté dálce; v bezprostřední blízkosti pak zuřila rvačka o přechody přes říčku, chráněná třemi rakouskými brigádami, asi dvaceti to tisíci mužů, především o kamennou lávku v Sadové, kterou se Červený princ pokusil ztéci prudkým útokem kavalerie. Podporováni palbou lehkých děl, přisunutých až těsně ke břehu porostlému olšovými křovím, černí husaři se stříbrnými umrlčími lebkami na huňatých čepicích se řítili po svahu k říčce, navzdory kluzkosti sypké půdy udržující dokonale rovné linie, a koseni šrapnely, které praskající jim nad hlavou metaly na ně shůry krupobití olova, a drcení granáty rakouské baterie, usazené naproti za Sadovou v ovocné zahradě, padali po tuctech, ale stále nové a nové černé řady nořily se z mlhy a za vřesku trumpet, šavle tasené, stáčely se k můstku. Bitva začala před necelou půlhodinou, ale říčka už byla pokryta mrtvolami, jež po ní pluly, ta na zádech, ta tváří dolů, a té zase čouhaly z vody jen nohy.

Na kraji levého křídla pěšáci sedmé pruské divize počali odkládat torny, jak činili vždy, když se připravovali k útoku, a pak, bodáky nasazené, dílem přebrodivili, dílem přeběhli Bystřici po úzkém dřevěném můstku, a podporováni švadronou hulánů, která jim chránila pravý bok, vrhli se proti vsi Benátky jménem, kterou pruská děla, připravující jejich útok, byla krátko předtím obrátila v hořící trosky. Stříleli za plného běhu od boku ze svých jehlovek, naslepo vrhající proti rakouským pozicím mračno střel; zatímco z našich pušek se dalo střílet jen vstoje, Prušáci mohli pálit v každé pozici, třeba i vleže, skrývající se za nerovnostmi terénu, aniž střelbu přerušovali nemotorným nabíjením.

Co se toto dělo, levé rakouské křídlo, složené ze saských sborů, bylo napadeno předvojem polabské armády, který také překročil Bystřici a valil se pak vzhůru po lesnatých stráních v nepřetržitých hustých rojích.

V té době už nebylo lze vnímat jednotlivé výstřely z děl, protože oboustranná kanonáda splynula v jediný táhlý, ani na chvíli neochabující řev, jaký nikdy nikde nebyl slyšen. Nikdy nikde dosud? Vskutku, nikdy a nikde. Ani v pověstné bitvě národů, v bitvě u Lipska před třiapadesáti roky, která až do této chvíle právem platila za největší bojovou srážku, k níž na světě kdy došlo, nebylo pozorováno nic podobného – pochopitelně, vždyť technika dělostřelby byla tehdy dosud v počátcích, ne-li v zárodku, a i masy vojska, vržené tam proti sobě, byly o padesát tisíc lidí slabší než zde, na nepatrném obdélníku mezi vsí Sadovou a pevností Hradec Králové.

I na kopec, na němž se zdržoval pruský král, počaly dolétat rakouské střely. Dokud létaly jen nad hlavou, starý monarcha setrval na svém stanovišti, nedbaje neklidu svého koně a nervozity své suity. Když pak na dvacet metrů před ním vybuchl uprostřed žitného políčka granát a vyzdvihnuv k nebi sloup mokré hlíny zasypal krále i jeho okolí blátem a kamením, Vilém se ironicky uklonil do neurčita, směrem k rakouským pozicím: – Děkuji za pozornost, pánové, řekl, a pak se teprve uvolil přemístit své stanoviště spolu s generálním štábem první armády nazad, na kopec Rozkoš jménem. Současně přicválal od levého pruského křídla posel se zprávou, že sedmá divize vytlačila Rakušany z Benátek a že postupují k jihu, k Svibskému lesu.

O desáté hodině dopolední Prusové, ač byli v menšině, protože druhá armáda korunního prince Bedřicha Viléma byla teprve na pochodu ze Dvora Králové, pronikli už na celé čáře přes Bystřici a postupovali krok po kroku v strašlivém boji muž proti muži, čelo proti čelu, bajonet proti bajonetu, kůň proti koni, šavle proti šavli, a naši, mohouce odpovídat vražedné palbě jejich pušek jen střelbou těžkopádnou, stlali před nimi cestu hustou dlažbou zkravených těl.

Mlha se už vytratila, ale byla vystřídána kašovitémi mraky štiplavého střelného kouře, který srážen drobným mrholením držel se u země a v němž kašlali a slzeli lidé i koně. Vsi Sadová, Dohalička, Popovice, Nechanice už padly do pruských rukou; proti Svibskému lesu, obsazenému brigádami třetího a čtvrtého sboru, na kraji pravého rakouského křídla, útočily pruské voje za rachotu bubnů, řady rozvinuté a korouhve rozevláté, krokem vyřízeným jako na cvičišti, oficíři s tasenými šavlemi v čele a s vítězným Vaterland! Vaterland! pronikali do houštiny.

Tam však přestával všecken žert. Podobni šedým přízrakům, rakouští myslivci se míhali v clonách štiplavého dýmu tu jednotlivě, tu v skupinách, bili pažbami a bodali a stříleli z bezprostřední blízkosti a zjevovali se a zase mizeli, a i kdo ležel, bodal ještě a kousal, co mu zbývalo sil, a v smrtelné křeči i holýma rukama chytal postupujícího nepřítel za nohy. Domácí obyvatelé si ještě mnoho let po návratu do svých zničených domovů vyprávěli o hrůzách, s nimiž se shledali v tom pekelném lese – třeba o pruském oficírovi, jehož našli přišpendleného ke stromu zlomenou šavlí, o českém myslivci a pruském infanteristovi, kteří uvisli jeden proti druhému na metru dříví, když se současně byli vzájemně probodli bajonety.

Ale Prušáci, již stříleli čtyřikrát až pětkrát rychleji než naši, byli v pěchotním boji nepřemožitelní; rakouští velitelé do ztrhání plic hvízdali na plechové píšťalky a řvali „vorwärts“ a stříleli z bambitek svým vlastním vojákům do zad, aby zastavili jejich ústup – nic naplat, naši couvali a Prušáci po čtyřiceti minutách nelidského zápasu obsadili Svibský les celý.

Hned vzápětí spustily proti němu rakouské baterie z nedalekých Máslověd divokou palbu z čtyřiceti děl, a tu teprve nastalo pravé peklo. „Všude létaly třísky a těžké kusy dřeva,“ napsal pak

o tom jeden pruský voják, který to přežil. „Nakonec jsme propadli apatii. Vytáhli jsme hodinky a počítali. Stál jsem poblíže prapore. Během deseti minut vybuchly těsně před námi čtyři granáty a jeden šrapnel. Když šrapnel vybuchne ve vzduchu, spustí se k zemi chrastivé krupobití a krásný kroužek dýmu se zvedne k nebi a roztahuje se do šíře, až se rozplyne. To všechno jsem viděl. Každý cítil, že se octl v rukou Božích. Smrt kolem nás a před námi, a na nás padl klid.“

A za řevu praskajících projektilů opodál v houštině z mechu, dosud nepotřísněného krví, právě povykoukl světlou šešulkou mladičkový hříbek, deroucí se k životu.

16

Ale tehdy už začali Prusové ochabovat, vyčerpání zápasem o Svibský les, který pokračoval a byl stále vražednější. Když naši myslivci byli vytlačeni, vrhly se proti té zmrzačené lesině, proti tomu nešťastnému porostu roztráštěných kmenů, brigády dvou rakouských sborů, nejdřív čtvrtého, po něm druhého, jež měly za úkol chránit severní stranu bojiště proti pravděpodobnému a na pruské straně nervózně očekávanému příchodu vojsk korunního prince Bedřicha Viléma. Spatřiv to ze svého pahorku u Lípy, Benedek zaklel a poslal k vrchnímu veliteli čtvrtého sboru, podmaršálovi Mollinarymu, jízdního posla s písemným rozkazem, aby neopouštěl své přikázané stanoviště na pravém rakouském boku a aby zanechal útoku, ale Mollinary, jež Svibský les přitahoval silou démonickou, poslal Benedekovi tuto podivnou, trochu výsměšnou odpověď:

„Jsem s II. sborem v bezprostředním dotyku, a protože před II. sborem stojí nemnoho nepřátel, vyzval jsem jej, aby podporoval můj útok.“

S tímto psaníčkem, v němž mluvil o koze, kdežto Benedek hovořil o voze, vrátil posla na velitelský pahorek a pokračoval ve svém činění.

Tehdy nahnali pruští velitelé do Svibského lesa všechny zbývající čerstvé zálohy a ty pak spustily ze svých jehlovek na blížící se rakouské sbory hromadnou palbu, jež v mžiku složila k zemi přes polovinu čelné brigády; zbytek, jemuž se podařilo vniknout do lesa, byl dílem ubodán, dílem zajat. Lidé se hrnuli do těch děsných míst jako polena nakládaná do žhavé pece. Celé bojiště řvalo bolestí a sténalo. Mollinary dal zatroubit k ústupu, ale současně se připravil k novému útoku čerstvý druhý sbor, jemuž velel hrabě Thun; než vyrazil, sto dvacet rakouských děl se rozštěkalo proti Svibskému lesu, aby rozdrtilo a rozsápalo vše, co na pruském levém křídle ještě stálo na nohou. Střely se řinuly na to jediné místo, všeho všudy čtyři čtvereční kilometry veliké, jednolitým proudem žhavého železa a olova. Vybuchující granáty vrhaly do vzduchu sloupky hlíny, prosáklé krví padlých. Zdálo se, že země, roztřesená kanonádou, se kymácí.

V této chvíli v králově družině na Rozkoši železný Bismarck, oděný uniformou sedmého těžkého pluku jízdních landveráků, hrotitou ocelovou přilbu na hlavě, sáhl si mimoděčným pohybem do kapsy u kalhot, aby se dotkl pažby ostře nabitého revolveru, jímž si hodlal na místě vpálit kulku do hlavy, kdyby bitva, jež se tu rozvíjela před jeho očima a jež byla jeho dílem, protože bez jeho přemlouvání a přesvědčování by se král nebyl k válce odhodlal, skončila porážkou Prusů. Modré a černé čáry nastupujících šiků, jež se od časného rána šinuly jedna za druhou k Bystřici, aby

zasáhly do boje, přestaly se objevovat už před dvaceti minutami. Všechny pruské síly už byly na druhém břehu, zahryznuty do nepřítel, ničeny salvami rakouských děl, která do nich páčila ze všech kopců, ze všech svahů.

Král, který se nervózně chvějící se rukou škubal za bílé vousy, otočil k Bismarckovi hlavu a promluvil na něj, ale pro neustálé burácení děl nebylo slyšet, co říká. Teprve když přiklonil ucho k jeho ústům, uznamenal slova, která zazněla jeho sluchu jako ortel smrti:

- Ještě čtvrt hodiny, a konec.

Opodál, na kraji povlovného svahu, seděl na koni Moltke, nehybný, s dlouhým mosazným dalekohledem u oka, a pozoroval bitvu. Pohled na jeho klidnou, až bezvýraznou tvář působil utěšivě v této chvíli úzkosti; jenže co když to jen předstírá, pomyslel si rozrušený ministrpresident, co když to jen hraje, a ve skutečnosti má nahnáno hůř než našinec? Bismarck k němu popojel a otevřev pouzdro nabídl mu doutník. Měl už jen dva, jeden dobrý ze svých soukromých zásob, jeden erární; byl pak velmi potěšen, když Moltke, odtáhnuv od oka svůj dalekohled, pečlivě si oba doutníky prohlédl, než si vybral ten lepší.

Vrátiv se ke králi, Bismarck mu křikl do ucha:

- Moltke je pořád ještě klidný, nic tedy není ztraceno.

A vskutku, nic nebylo ztraceno, leda pro Rakušany. V téže chvíli totiž, půl hodiny před polednem, když Benedek už byl odeslal do Vídně zprávu, že vítězství je naše, a když dvě rakouské kapely, skryté za stodolou, vyhrávaly na oslavu veselé marše, na rakouský velitelský pahorek přicválal posel s telegrafickou zprávou z Josefova, že armáda korunního prince Bedřicha Viléma se blíží k bojišti.

Ale toto se snad, řekneme, dalo předvídat! Báli-li se pruští velitelé, že jejich korunní princ nedorazí se svým vojskem na bojiště včas, bylo na velitelích rakouských, aby se báli, že na bojiště včas dorazí, a aby se proti tomu co možno zabezpečili. I víme, že Benedek tak zprvu učinil, rozloživ na severním okraji bojiště, tam, kudy korunní princ nejpravděpodobněji mohl přirazit, celé dva armádní sbory, čtvrtý a druhý; ale co platné bylo toto opatření, když komandanti těchto sborů, jak jsme viděli, opustili o své újmě přikázaná stanoviště a zahnali své šiky na jatky, do boje o Svibský les!

Ne vším tedy byl vinen nešťastný Benedek, ne zcela neprávem nenáviděl své podvelitele a označoval je, a to ne vždy jen v duchu, tituly nejnelichotivějšími.

Zdrcující telegram v ruce, Benedek popohnal posla k oběma podnikavým velitelům čtvrtého a druhého sboru, aby honem honem, jezuskote a krucinálhiml, bez meškání a bez vteřiny rozmýšlení nechali na pokoji ten zatracený Svibský les a vrátili se na svá místa, ale podmaršál Mollinary, roz dováděný, rozjařený bitkou, která se pro něho právě začínala jevit příznivě, požádal o odvolání tohoto rozkazu. Velitel druhého sboru hrabě Thun uposlechl bez odmlouvání a pokusil se shromáždit své rozptýlené tlupy a odvést je nazpět, ale než se mu to podařilo, bylo pozdě.

Korunní princ přichvátal se svými vojsky na bojiště doslova v minutě poslední, když už hloučky zdecimovaných pruských infanteristů, zprvu drobné, pak stále větší a větší, dávaly se na útěk nazpět přes Bystřici, kterou ráno byly překročily s nesmírnými obtížemi, a když už celý jeden pěší prapor, jehož velitel se zbláznil z tříhodinové kanonády, již byl vystaven, uhnul až k Rozkoši, sta-

novišti to krále Viléma. Bělovlasý monarcha se na něho zle obořil a vyčínil mu z plných plic, ale šilený obršt se jen smál a odpovídal mu zmatenými slovy, jež zanikla v dunění střelby.

Bicmarck znovu sáhl do kapsy svých jezdeckých kalhot k revolveru a odjistil jej.

Vzápětí však všechno mělo být jiné.

Mračná obloha, dosud splývající ojedinělými šedavými pruhy se zemí, počala se trhat a slunce osvítilo střídavě vyšlehuujícími, střídavě zhasínajícími zářivými pruhy zmučenou krajinu. A tu před užaslýma očima pruského generálního štábu, který nebyl dosud zpraven o blízkosti vojska korunního prince, vesnička Chlum, rozložená poblíže návrší, na němž od rána stál Benedek, úhledná a čistá, dosud nedotčená, protože nedosažitelná střelbou děl Červeného prince, zčistajasna vzplála prudkým plamenem jako chumel papíru, když k němu přiložíš hořící sirku; vzápětí rakouská střelba umlkla jakoby v úděsu, a o několik minut později se rozburácela znovu, ale ne už směrem k Bystřici, ne už k Svibskému lesu, ne už k západu, ale k severu a k severovýchodu; a to už bylo i pouhým okem vidět modravé masy pruského vojska, hrnoucí se k hořícímu Chlumu volnou, nechráněnou prostorou, zbystra, bez překážek, vyrovnaným krokem.

Tedy Bismarck sáhl do kapsy, aby svůj revolver zajistil. Moltke, přikloniv se ke králi, řekl bez úsměvu, s výrazem samozřejmosti na chladné, hrdé tváři:

- Vaše Veličenstvo dnes nevyhrává jen bitvu, ale celé válečné tažení.

Armáda korunního prince v mžiku obsadila Hořiněves, vesničku skromnou, jež včera ještě netušila, že její jméno bude navždy zapsáno v historii; její dvě staré lípy totiž, opodál rostoucí na návrší v prastaré němé pospolitosti s holým vyzáblým křížem, který

tam stál nedaleko, od jedenácté hodiny dopolední udávaly zdáli směr chvátajícím nepřátelským sborům.

Když pak pruský jízdní předvoj dospěl ke vsi Sendražicům, jejíž obyvatelé už před dvěma dny byli uprchli směrem na Pardubice, narazili tu na překážku nečekanou a nevýslovně trapnou, na mračna včel rozzuřených tím, že zbloudilý šrapnel vybuchl v blízkosti jejich úlů. Vrhly se v hustých jedovatých rojích, divoké vztekem, proti lidem a koním, čarující vzduch divokou klikatinou svého letu, samojediné ochránkyně opuštěné dědiny, maličké dělnice, vyrušené z poklidu své práce, a ani rachot děl nebyl s to přehlušit hněvivý bzukot jejich útoku. Bodaly a bodaly, platíce za každé bodnutí životem, a nebylo proti nim ochrany, marně se splašení koně dávali na útěk, marně jezdci, slepení, obličejové hustě pokryté lesklými tělíčky okřídlených bojovnic, máchali zbodanýma rukama, řvouce bolestí a bezmocností, marně se vrhali k zemi, aby skryli tváře v trávě. Tady se příroda sama, nevědomá, vzbouřila proti příšeře lidského hlupství. Ale ač zajímavá ve své podivnosti, ač tragická pro onoho husara, který jsa oslepen, spadl se splašeného koně a srazil si vaz, byla to epizoda zcela nepatrná a nicotná v onom pandemoniu hrůz, jež dějepisci nazývají bitvou u Hradce Králové nebo u Sadové.

Padly Máslovědy na východním cípu Svibského lesa a padlo také Nedělišťe, z něhož trosky druhého rakouského sboru, nakvap shromážděné a odeslané na své původní postavení, byly nuceny utéci a přeběhnout na levý labský břeh, protože bojem o Svib vyčerpaly všechno střelivo; a tím byly rakouské voje naráz oslabeny o pětadvacet tisíc mužů.

Nicméně Benedek v té chvíli měl ještě dosti značné, svěží rezervy, na padesát tisíc pěšáků a více než jedenáct tisíc jezdců, ale nejistý, úzkostlivý, zklamaný dosavadním průběhem bitvy, bál se, že kdyby je povolal do boje, vydal by se předčasně ze všech

sil. O rychlém postupu druhé armády neměl ani tušení, protože na místě, kde stál, nerovnost terénu mu bránila ve výhledu na severovýchodní část bojiště. Zatímco vojsko korunního prince už stálo bezmála za jeho zády, zbázlivělý stařec stále ještě pomýšlel na generální útok proti Bystřici, proti pozicím Červeného prince.

- Je nejvyšší čas udeřit vši silou, říkal občas bez důrazu důstojníkům svého štábu, anebo spíš formou otázky:

- Tak co, spustíme to?

A oni na to, že bude lépe čekat, až bude lepší přehled, až se totiž v údolí Bystřice rozptýlí střelný kouř. Tu on, krče rameny, nešťastný, nerozhodný:

- Jak myslíte, pro mne za mne.

A pak se rakouská armáda rozpadla a nastala katastrofa.

Marně se poblíže vesničky Chlumu postavila Prušákům v cestu dělostřelecká baterie třetího armádního sboru, proslulá to baterie mrtvých, a tak dlouho na ně metala osmiliberní kartáče, až z ní byli zabiti jeden po druhém všichni, dvaapadesát to mužů, postřílených na jedné hromadě se svými čtyřiašedesáti koňmi. Když pak o třetí hodině odpolední padla do pruských rukou i vesnička Rozběřice, ležící přímo na silnici mezi Sadovou a Hradcem, byla císařská armáda roztržena vedví; a není zcela bez zajímavosti, že boje o tu dědinu, v níž Prušáci ještě, toho dne naposled, narazili na značný odpor a v níž musili krvavě zápolit o každou chalupu, zúčastnil se také mladičkový podporučík von Hindenburg jménem, budoucí prezident Velkoněmecké říše.

Pak už Prusové postupovali tak rychle, že Benedek, snaže se svému císaři jakžtakž vysvětlit tento náhlý obrat, poslal mu telegram, v němž poukazoval na „mlhy kolem Chlumu“, jež prý nepříteli umožnily, aby se přiblížil nepozorován - ubohá, nemohoucí to výmluva, ale ne zcela nepodstatná, protože požár čtrnácti vesnic,

které v té chvíli stály v jednom plameni, zahalil celou krajinu černým mračnem kouře.

O pádu Chlumu, ležícího těsně pod jeho stanovištěm, dozvěděl se jen náhodou, když byl poslal se vzkazem k levému křídlu jistého plukovníka, jménem nám neznámého, a když milý ten plukovník, sotva odrajtoval, hned zase zděšeně přirajtoval se zprávou, že byl z Chlumu napaden střelbou pruských jehlovek.

- Nežvaňte tak pitomě, na to Benedek, a když uražený plukovník opakoval své hlášení, zvolal polní zbrojmistr vztekle a rozčileně, už nadobro hotov s nervy:

- To přece není možné, pojedeme se na to podívat sami!

A následován generalitou, už sjížděl s kopce.

- Tak vidíte, že to není pravda! řekl s úlevou, když se přiblížili k Chlumu, aniž se jim co přihodilo, ale sotva to dořekl, zarachotila z krajních domků hromadná salva, a pod pěti pány z jeho suity, mimo jiné pod jedním arcivévodou, padli koně. Tehdy nechybělo mnoho, aby celý generální štáb rakouské armády i s nejvyšším svým velitelem padl do pruského zajetí, protože když horempádem koňmo i pěšky prchali od obsazené vsi, vběhli náhodou do kartáčové palby své vlastní rakouské baterie, takže věru nevěděli v té prožlукlé chvíli, kudy kam.

O půl třetí hodině odpolední dal na levém rakouském křídle povel k ústupu saský korunní princ Albert; o čtvrté hodině byl půlkruh, v němž byla rakouská armáda rozložena, proražen v samém středu a bitevní pole se zúžilo tak nebezpečně, že divoká zmatenina lidí, natlačených na jedno místo, začala propadat panice. Byl teď nejvyšší čas, aby Benedek dal zatroubit k ústupu, ale polní zbrojmistr, rozháraný, zsinálý, bezhlavě spěchal z místa na místo, tu něco nařídil, hned to zase odvolal a pádil jinam, tak zbytečně se vystavuje nepřátelské střelbě, že důstojníci z jeho okolí měli za to, že hledá

smrt. Když později byl vyslýchán, proč v této kritické chvíli nedal povel k ústupu, jeho neuvěřitelná odpověď zněla, že prý na to nepomyslel, protože všemi svými myšlenkami dlel u svých vojáků.

Všechny stráně a výšiny se modraly stále souvisleji modrými uniformami Prusáků, rojících se v křivolakých čarách, chvíle od chvíle hustších. Rakouské pluky byly roztrhány, rozpuštěny, promíchány páté přes deváté, dělostřelci a vozatajci vráželi do pěšáků a drtili je na kaši, do které dusalo zdivočelé jezdecktvo, srážejíc k zemi to, co se ještě jakžtakž zvedalo, a Prusáci bušili granáty a šrapnely ze všech děl, vlastních i ukořistěných, do té vyjící směsice živých a raněných lidí a zvířat, do té beztvaré spleteniny kovu a dřeva, kanónů a vozů, do těch hor zkrvaveného masa, do těch srážejících se a vzdouvajících se vln prchajících Rakušanů, propadlých epidemii hrůzy.

V třech hutných prouděch se valila zděšená, řvoucí hmota vojska k mateřské pevnosti hradecké, vystávající jako tmavý, kamenný ostrov z vody, již byla koldokola zaplavena do dálky dvou, tří, místy až čtyř kilometrů. Jen několik málo úzkých hrází, povýšených to cest, se zvedalo z černé hladiny kalného jezera, a na tyto hráze, na tyto cesty se měly vejít ohromné masy prchajících; nevešly se ovšem, i plovaly tisíce vojáků zatopenými kotlinami, ti po kolena, ti po pás, v bagančatech, s puškami a bajonety, na zádech torny s pečlivě složenými parádními bílými kabátky k vítěznému pochodu Berlínem.

A když dospěli k bráně hradecké pevnosti, shledali, že je zavřena.

Proč? Ach, věčně totéž pošetilé slůvko otázky, na niž není odpovědi. Proč? Protože velitel hradecké pevnosti byl možná idiot, možná zločinec, možná obojí, možná zcela prostě byrokrat, který trval na kalné liteře jakéhosi nařízení, že pevnost během bitvy musí zůstat zavřena až do odvolání; a protože žádné odvolání neměl v rukou,

jednal jako svědomitý úředník, nechal-li vojáky mřít před hradbami, a jen maličko se zpronevěřil svým povinnostem, dovolil-li přece, aby byla otevřena maličká, úzká výpadní branka, tak řečený ausfall, vpravo od pevnostních objektů. K této brance, k tomuto ausfallu, po zatopené cestě se vydaly tisíce a tisíce prchajících.

Dokud měli tuto cestu pod nohama, bylo dobře. Ale hladina rozlité vody neprozrazovala, kde končí cesta a kde začíná zatopená hlubina; stačil chybný krok a celé řady mizely v řečišti, a šaty nasáklé vodou je stahovaly ke dnu. Zástupy pak, jež se hrnuly za nimi, uhýbaly od těch míst a zastavovaly se a tlačily se ke zdem, ale marně; bezhlavá masa deroucí se vpřed vystrkovala je po desítkách a desítkách, pak po stech a stech, a oni tonuli jako kořata, aniž mohli rukou hnout na svou záchranu, a i z těch, kdo včas ještě odhodili pušky a torny a řemení a pláště a čáky a přilby, málokdo se zachránil plováním; ruce a hlavy, jež se hemžily na hladině, mizely a mizely a voda se nad nimi zavírala.

Tehdy ještě jednou, toho dne naposled, u Pražského Předměstí zapraskala střelba rakouských ručnic. Co se stalo? Vzchopili se naši snad k obraně? Ach, nic takového, bylo to jen malé nedorozumění, malé qui pro quo, divadelní záměna osob, o níž se později po letech, když se slehly hroby padlých, vyprávělo jako o něčem velmi komickém. Sasové, kteří také byli na útěku, měli uniformy barvou ne nepodobné uniformám pruským, a naši vojáci, zpitomělí tolikerou bídou a hrůzou, považovali jejich modré zástupy za pronásledujícího nepřítele a spustili proti nim palbu. A bylo zahubeno mnoho životů v této hodině poslední, než byl omyl vysvětlen a střelba zastavena.

Beze zbraní, zmáčení krví a vodou, poklesávající strašným vyčerpáním, ten v tváři posekán od šavle, ten s krvavou dírou na místě oka, ten s rukou roztráštěnou od granátu, vojáci poražené

rakouské armády se nekonečným proudem tlačili úzkou brankou hradecké pevnosti, bledí, skleslí, polomrtví; a sotva se octli za hradbami, byli zase druhou stranou hnáni ven, směrem na Pardubice a Vysoké Mýto; mezitím shůry valů nestále houkala děla, aby zadržela pronásledujícího nepřítele. Tady se jeden náš vojáček vlekl po čtyřech, tady se zase potácejí dva, vzájemně se podpírajíce, tady někdo leží hřbetem vzhůru, napříč přes sedlo kulhajícího koně, znamená za sebou cestu krví, jež se mu řine z úst, tady někoho voskového a snad už ani nedýchajícího nesou na puškách: tak vypadá vojsko, o němž se v Praze donedávna věřilo, že utluče Prušáky mokkými hadry a čepicemi, a jehož dnešní vítězství, oznámené předčasným Benedekovým telegramem, právě ve Vídni oslavovali slavnostními průvody a děkovnými bohoslužbami.

Padací most byl spuštěn a brána Hradce Králové byla otevřena teprve o jedenácté hodině v noci, a pevnost byla změněna v obrovský lazaret. Zbytek rozbité armády, všichni, kdo ještě byli schopni pochodu, valili se dál bezhvězdnou temnotou k Vysokému Mýtu, mezi nimi také jejich zoufalý vrchní velitel, polní zbrojmistr rytíř Benedek.

- Dnes jste, Excellence, náš největší muž, řekl toho večera Bismarckovi králův křídelní adjutant. - Kdyby ovšem korunní princ nebyl dorazil na bojiště včas, byl byste největší bídák.

- Hlavní věc je, že došel včas, odpověděl Bismarck. - Ale teď, když jsme vyhráli, jde o to, abychom zase obnovili své tradiční přátelství s Rakouskem.

KAPITOLA DRUHÁ

Za zdí

1

Bledý strach, který padl na Pražany, když vysocí ouřadové a policie tiše a nakvap počali město opouštět a prchat k Plzni a k Benešovu, přerostl v paniku, když se v novinách objevily první stydlivé zprávy o strategických ústupech našich vojsk a když na Státní nádraží začaly dojíždět vlaky, přeplněné, natřískané, ověšené ožebračenými rodinami, prchajícími z krajů, kde se bojovalo, nejdřív z Náchodska a z Jičínska.

Děsné pověsti o válečných zvěrstvech, jež zoufalci dávali k lepšímu, aby svou bídu udělali jímavější a hodnější soucitu, nakazily Pražany hrůzou. Vzduchoplavci panu Regentimu a spol., kdyby v těch dnech byl pozoroval z výšin naše město, bylo by se bezpochyby zdálo, že živá řeka hrnouce se od severovýchodu do pražských bran, ta sta a sta povozů rachotících po silnici, valí se bez zastávky zase z města ven. Po pravdě však davy ve dne v noci proudící do Prahy nebyly totožné s těmi, jež z Prahy odjížděly. To už byli ponejvíc sami Pražáci, již zmateně opouštěli své domovy, pobláznění, ten na voze, ten pěšky, ten s rancem na zádech, ten s holýma rukama, ten zapražen do dvoukoláku, na nějž naložil uzel se stříbrným náčiním, peřiny a půlroční děcko – divné, šílené to utíkáni, tím hanebnější, že všichni snad, kdo tu prchali, ještě před několika dny v zakouřeném vzduchu hospod pukali nadšením a statečností.

Prvního července, tedy dva dny před rozhodující bitvou, opustilo Prahu na třináct tisíc lidí. V příštích dnech se už nepočítalo, nebylo na to pokdy a utíkajících bylo příliš mnoho.

Hrůza před Prahou stále rostla. Když poslední zbytky vojska opustily Prahu, rozhodla se městská rada, jež v těch dnech zasedala nepřetržitě, že dá na věžích a veřejných budovách vyvěsit bílé prapory, aby si blížící se nepřítel, ach, ani vteřinu nemohl pomyslit třeba jen omylem, že se mu tu někdo míní postavit na odpor. V přemíře pilnosti pak byly z erárních budov snímány státní znaky, dvouhlaví orlové; a potom už nejen na veřejných budovách, ale i na soukromých domech se objevily, rovněž z pilnosti, bílé ubrusy a prostěradla. Bylo uzavřeno nádraží Státní, Smíchovské, telegrafní spojení přerušeno, každý druhý dům v městě byl zamčen, obchody zabeďněny, život utíchal.

Čtvrtého července, po prudké noční bouři, kterou si lidé vykládali za zlé znamení událostí ještě horších, přinesly úřední listy zprávu o včerejší bitvě u Hradce Králové, v níž se vyprávělo o kouři u Chlumu, který se držel při zemi a znemožňoval výhled, takže nepříteli se podařilo nepozorovaně vniknout do našich postavení a přinutit naše k ústupu. „Ten se dál zpočátku zvolna,“ končila úřední zpráva, „avšak zrychloval se, čím více nepřítel tlačil, až se všecko po válečných mostech přes Labe a do Pardubic uchýlilo. Ztráty nelze ještě přehlédnout, ale budou jistě značné.“

I bylo jasné, že všechno je ztraceno a že Čechy jsou v moci Prusů.

2

Toho dne, po deváté hodině večerní, objevil se u Nedobylů v Perlové ulici Born, unavený, s váčky pod očima, zarudlýma nedo-

statkem spánku. Celek jeho úhledné, trochu ztloustlé osoby byl neurčitě povadlý, maličko pomačkaný a uprášený. Jeho ramena jaksi povisla a nejen střevice, ale i jeho vlasy, zdálo se, pozbyly svého obvyklého lesku – vypadal jako hráč, který na jediný ráz pozbyl všeho svého jmění, nebo jako člověk po dlouhé vyšetřovací vazbě postavený před soud.

Uveden do jídelny, v níž na počátku svého manželství s Lízou sedával, hýčkán Valentininou autoritářskou péčí, rozhlédl se trochu teskně, trochu překvapeně tou známou, přeznámou místností, jako by nedovedl dobře pochopit, že už tu není pánem, nýbrž jen hostem. Nezměnilo se tu nic; stejně jako před lety na výplních důstojného dřevěného táflování hořel Řím a Vesuv metal na Pompeje lávu a kamení, stejně jako před lety byl stůl pokryt prkenně tuhým, modravě bílým ubrusem a ozdobnou krajkovou dečkou. Pouze na stříbrníku stálo něco, co tam za jeho časů nebylo – míšeňská figura rokokové dámy, pohřížené v četbu psaníčka zřejmě zamilovaného, Bornův to dar Valentině a Martinovi k svatbě.

Martin byl doma sám, Valentina prý dosud na Komotovce vypravovala transport uprchlíků do Benešova. Je to blázinec, řekl Martin, jeho dům na Senovážném náměstí je v permanentním stavu obležení, lidé táboří na ulici před vraty a berou šturmem každý vůz, který vyjede ze vrat, jen aby se dostali pryč z Prahy, za každou cenu; proto musili dům zabezpečit a expedují teď své vozy jen pokoutně, z Komotovky. To jsou věci, rval by si Martin vlasy a mlátil by se, že před tou patálií s Prajzy nekoupil o dva tři vozy, o dva tři páry koní víc. Jenže patálie přejde, časy se uklidní, lidé přestanou trojčit, a on, Martin, by pak možná neměl pro ty nadbytečné vozy a koně normální upotřebení. A cože si Born přeje.

Martin seděl u stolu spokojený, opálený, v košili rozhalené na rudé, chlupaté hrudi, s tlustým notesem v ruce, do něhož si před

Bornovým příchodem něco opisoval svým úhledným humanistickým písmem. Oči mu jen hrály a jeho hlas zvučel veselostí, potlačovaným smíchem, a nebylo divu, že je v tak dobré míře, protože byly-li na počátku paniky jeho zisky znamenité, teď, v posledních dvou dnech, byly neslýchané.

Dotázán po svém přání, Born odpověděl hlasem unaveným, trochu nalomeným, bez onoho jemně barytonového přibarvení, jež Valentina nazývala „hraběcím“, že se chtěl Martina zeptat, nemá-li na některém ze svých vozů dvě volná místa na jízdu do Plzně; podle toho však, co mu Martin právě řekl, je nepochybné, že by to byla otázka marná a beznadějná.

Slyše to, Martin se dal do smíchu.

- Et tu, mi fili? Et tu, Brute? zvolal. Naklonil nazad židli, na níž seděl, a drže se nohama trnože stolu, plácal se oběma rukama do hubeného břicha, opásaného hrubým řemenem. - I ty ses dal zvrtačit, i ty se bojíš Prajzů?

Bornovi zrudlo čelo.

- Já ne, promiň, já ne. Ale Lízu s děckem a chůvou bych chtěl... totiž nechtěl bych, neschvaluji celou tu... stydím se...

Po zvyku se ohlédl ke kredenci, na níž stával džbán s vodou. Stál tam dosud. Born si nalil sklenici a vypil ji hltavě.

- Je to hanebná stránka našich dějin, ten zbabělý útěk celého bezmála města, pokračoval pak. - Ale mám právo bránit Líze v útěku, mám právo ignorovat její strach? Nemám právo, a naopak ona má právo bát se o své dítě. Co když opravdu dojde k jistým... nepravděpodobnostem, chci říci násilnostem... jak bych si to pak zodpověděl, kdyby mé dítě při tom...

- Vzalo úhonu, napověděl mu výrazem z jeho vlastního vybraného slovníku Martin, když Born byl chvíli hledal slovo.

- Ano, děkuji, řekl Born sklesle, utíraje si čelo jemným bílým kapesníkem. - Dvě noci jsem vůbec nespal, mozek mi přestává pracovat. Strašlivé časy.

Pokračoval pak omluvně, že dělal, co mohl, aby ukrotil Líziny nářky a aby odolal jejímu naléhání, ale teď už nelze dál; rozhodl se tedy, že ji pošle s děckem a s chůvou z Prahy pryč, nejlépe do Rychlebova k bratrovi nebo snad do Plzně k těm Valentininým známým; kdyby Valentina napsala doporučující dopis, snad by se, probůh, uvolili poskytnout jeho ženě přístřeší. - Martine, prosím tě, zvolal, - prosím tě, buď té lásky a odvez ji! Ty nevíš, jaké mám doma peklo.

Martin pozoroval svého nevlastního zetě, jindy tak uhlazeného a sebejistého, s úsměvem neskrývaně škodolibým. Už dávno ztratil k Bornovi svůj dětinský obdiv, jež cítil, když k němu za svobodna chodíval do salónu; teď, když jej zastínil zámožností a úspěchem životním, připadala mu titěrnou a pravého muže nedůstojnou Bornova elegance, marným jeho společenské usilování, pošetilým jeho vlastenčení. K čemu to všechno? myslíval si. Začali jsme oba stejně, on s polovičkou jmění starého Tolara, já s druhou. A já mám padesát zaměstnanců, a on kolik? Nanejvýš pět šest. A já mám barák na Senovážném náměstí, mám Komotovku, mám Opařilku, a co má on? Hraběcí hlas.

A i o ten, zdá se, přišel.

- Tak vidíš, vidíš, jak se to všechno obrátilo! A tys mi radil, abych daroval eráru své vozy a koně, řekl pomalu, s převahou, kývaje rozčuchanou hlavou. - To bych dnes pěkně vypadal, kdybych tě byl poslechl! Jaký to máš na ruce hadr?

Born totiž nosil bílou pásku civilního sboru bezpečnosti, jež městská rada ustavila po útěku c. k. policie.

- Ty máš pořád nějaké divné kšefty, já ti nerozumím, divil se Martin, když mu Born krátce a netrpělivě řekl, oč jde. Pokračo-

val pak, že pokud jde o doporučující dopis pro Maděrovy – tak se totiž jmenují ti jejich plzeňští známí –, Valentina jej jistě ráda napíše, a kdyby nenapsala, stačilo by, aby jej napsal on, Martin, protože i on je s Maděrovými jedna ruka. Ale s přepravou Lízy a chůvy to bude sakramentsky těžké, protože všechny Martinovy vozy včetně mizerných fasuňků, v nichž vozíval led a hnůj, jsou v posledních dnech nepřetržitě v provozu.

– Podívej se tady na to, řekl, ukazuje Bornovi rozevřené stránky svého notesu, drobounce popsané jmény a ciframi. – To je můj program na zejtrék, to dá nějakého počítání a lámání hlavy, než to dám dohromady, než to narafičím tak, aby se co nejlíp využilo všech potahů, ale aby si přitom koně odpočinuli a neztrhali se – to je, panečku, strategie! – Martin se ohlédl, jako by se chtěl přesvědčit, nestojí-li nikdo za ním, a pak se předklonil, a zastíniv si ústa, promluvil šepem, jako by vyprávěl neslušnou anekdotu: – Jenže nesmí se ta strategie dělat tak pitomě, jak ji dělají naši oficiři! Já to zažil, já o tom něco vím, já bych o tom mohl vyprávět romány, co je to za hovada! Posadit takového Benedeka na mé místo, tak ti ručím za to, že do týdne leží mí valaši na zádech, s nohama vzhůru. – Odklonil se a pokračoval obyčejným hlasem. – Tak se tedy nesmíme divit, že to dopadlo tak, jak to dopadlo. Ale čeho se Pražáci tak polekali a proč utíkají, to nepochopím. Jako by Prajzové neměli nic lepšího na práci než vraždit civilisty. Nebo snad myslíš, že budou vraždit?

Jak se na to dívá lhostejně! pomyslil si Born. Zrovna jako by se dohadoval, jaké asi bude zítra počasí. A to je člověk, který se před lety vyznamenal jako hrdina, jako vlastenec! Ale není-li správné, že neztratil hlavu, že je klidný, že setrval na svém místě a pokračuje ve své práci – není to koneckonců to pravé, to nejpotřebnější vlastenectví?

- Ne, nebudou vraždit, nebudou, řekl ponuře, s hlavou schýlenou, jako by toho litoval, že nebudou. - Ale jisto je, že když se Prušáci jednou dostali do Čech, už tu zůstanou, už se tu usadí navždy. Vídni jsme dosud neunikli z drápů, a už nás uchvátil pruský dravec. Je konec. Teď jsme mezi dvěma mlýnskými kameny a ty nás rozemelou na prach. A celý svět se na to bude klidně dívat a nikdo pro nás nehne prstem.

- To víš, bližší košile než kabát, řekl Martin rozšafně. - Ale já bych se na to nedíval tak černě. Mráz kopřivu nespálí, Češi už vydrželi leccos, vydrží i tohle. A i když Prajzové u nás zůstanou na věčné časy, však si taky nějak pomůžeme a udržíme se nad vodou, speditérů vždycky bude třeba a ani tvé čínské přístroje a šicí tentočky, stroje, se nepřestanou prodávat, nezdá se ti? Ať bude, co bude, já a Valentina se z Prahy nehnete a nehnete, to by tak hrálo, abych opustil něco, co jsem postavil téměř rukama. - A Martin, prsty roztažené, potřásl nad rozevřeným notesem svými černými, mozolnatými dlaněmi. - Hergot, rozum, rozum! Proč nepoužívat rozumu, když je zadarmo? Buďto nás Prusové, jak ty říkáš, spolknou celé a obsadí Čechy i s Moravou, a pak je marné před nimi utíkat někam do Plzně, protože Plzeň zaberou taky. Anebo budou slušní, uzavřou s císařem pánem mír, a pak odtáhnou, odkud přišli, a tu tím spíš nevím, proč před nimi utíkat. - Martin se oběma lokty opřel o stůl a pozorně se zadíval Bornovi do očí. - Víš, co říká můj tatínek? Můj tatínek říká, že kdo má strach, tomu prdy odzvoněj a posraný mu půjdou na pohřeb. A já se nebojím, a když se začnu bát, tak si honem vzpomenu, co říká můj tatínek, a je po strachu. Tak co s tou tvou Lízou? Nemohla by cestovat sama, s dítětem na klíně? Pro jednoho člověka by se ještě našla nějaká ta bedýnka, na kterou by se posadila, ale kde najít místo pro chůvu?

- To, řekl Born, - je nadobro a naprosto nemožné a nemyslitelné, Líza bez chůvy je bezradná, nedovedla by chlapečka převinout... Born se zarazil a přemýšlivě povytáhl obočí. - Převinují ho ještě? Ani sám nevím, ale to je jedno, je stejně třeba Míšu převlékat, krmit, a to Líza sama nedovede, ona je nadobro nepraktická!

Zavřel oči a povzdychl si zhluboka.

- Inu já vím, každá ženská není Valentina, řekl Martin, s úsměvem mžouraje na Borna očima. Bylo na něm znát, že rád Valentino jméno vyslovuje.

Born se zamračil.

- Pravda, Líza není Valentina, Lízu Valentina pouze vychovala, a vychovala ji špatně, tak špatně, že ani nemohla hůř. A já ji vychovávat nemohu, zejména teď ne, když se ukázalo, že všechno, co jsem tvrdil, bylo falešné, a já ztratil všechnu autoritu. Mýlil jsem se ve všem všudy, a kdo mi ručí za to, že se nemýlím i dál. Tvrdím, že je to podlé, dávat se na útěk a opouštět všechno své, ale i v tom se možná mýlím, právě tak jako jsem se mýlil, když jsem horoval o svobodě, která se nám vrací. Ale prosím, dobrá, dobrá, ať se tedy mýlím a ať se stane, co se stát musí, ať nás Prušáci do jednoho postřílejí, ať si všechno vezmou, výborně, mají na to právo, oni vyhráli a aspoň nám nic nenamlouvali a nelhali nám.

Born zbledl a silně zvýšil hlas.

- Bůh mi svědkem, že Prusové mi teď jsou milejší než ta pro-radná banda, která se nestyděla nám lhát, že vyhráváme, a pak se tichounce rozplynula, zmizela, ztratila se a zůstavila nás ochráně nebes! A ta hanba, když potomci husitů vyvěšují bílé prapory a dávají se na útěk, ještě dřív než uviděli nepřítel, má vlastní žena mezi nimi! A já sám tu sedím a prosím tě se sepjatýma rukama, abys mi ji odvezl - kam jsem se to dostal? Kam se poděly mravní ideály, kterým jsem věřil? Vláda prolhaná, elita národa zbabělá

a podlá – učíme se jezdit bez koní, a i ve vzduchu dovedeme létat, ale v punktu mravnosti jsme se nedostali kupředu ani o krok, slyšíš, Martine, ani o krok! Já blázen, já trojnásobný blázen věřil, že pracovitost a slušnost nás navzdory všemu dovede tam, kam naši otcové nemohli, a že když budeme trpěliví a čestní, přece se nakonec té svobodě domůžeme. Čeho se domůžeme? Leda pekla, a ďáblové budou opékat na rožni naše čisté dušičky a lotři se nám budou shůry smát a strouhat nám mrkvičku.

Co Born takto horlil, Martin zprvu pohněvaně hleděl na jeho zbledlý, rozčilený obličej, a pak rychle vstal, a po špičkách doběhnuv ke dveřím, zprudka je otevřel.

– Prosím tě, nekřič mi tady takové velezrády, řekl pak Bornovi, který překvapeně umkl. – Stěny mají uši, člověk nikdy neví, a já hlavně nevěřím naší Fance, už jsem ji dvakrát přistihl v předsíni, když tam neměla co dělat, jistě poslouchala za dveřmi. Valentina říká, že služka je placený nepřítel v domě. Proč se, prosím tě, rozčiluješ a kazíš si zdraví? A hlavně nerozčiluj se v mém bytě, já nechci nic takového slyšet, já tu válku nezačal a do ničeho se nechci zaplést, už jsem se zaplet jednou a mám do smrti za vyučenou.

– Máš pravdu, děkuji za lekci, řekl Born, zahanben, uražen, a vstal. – Lízu tedy odvézt nemůžeš, co?

Na to Martin, kdože říká, že ji nemůže odvézt? Řekl jen, že s tou chůvou bude obtíž, ale když to nejde jinak, snad se setřese nějaký flíček i pro tu chůvu. Zítra v poledne odjíždí do Plzně Martinova stará formanská archa, to se věru, chudák, nenadála, že se jí ještě jednou dostane té cti, aby vozila živé cestující jako zastara – ba co Martin dí, jako zastara: nikdy nevozila tak fajnové lidi jako teď, elitu národa, jak to Born před chvílí překrásně vyjádřil. Mezi námi, pěkná to elita – břicháči s nadtými kapsami, kteří si ten drahý špás mohou dovolit, to je ta elita. Ale kdo chce kam, pomoz-

me mu tam. Kdo má stříbrné lžičky, ten se holt o ně bojí, to je to celé. Martin se tímto výrokem ovšem, pardon, nechtěl dotknout Bornovy choti, kdežpak, Líza se nebojí o stříbrné lžičky, Líza se bojí o své dítě, a to je arci něco docela jiného. Nuže, do Plzně odveze Martin Lízu s chůvou a s děckem beze všeho, tam jedou všichni, ale do Rychlebova ne, to přece Born nemůže žádat, aby se taková stodola na kolečkách štrapticírovala extra kvůli Líze až někam do horoucích pekel. Tak ať se Líza zítra punkt o dvanácté uráčí na Komotovku, zavazadla ať vezme jen ta nejnutnější, a snad ji Martin i s chůvou ještě někam vtlačí.

Tu vytáhl Born z náprsní kapsy toboleku z juchtové kůže, v různých okovanou stříbrem a spojenou s notýskem, na němž byl písмены rovněž stříbrnými vyložen nápis NOTA BENE, a zeptal se, co je dlužen.

- Ale co bys mi, blázínku, byl dlužen, jsme příbuzní nebo nejsme? Za cestu do Plzně se dnes platí ukrutné, nekřesťanské peníze, a já tě přece nebudu odírat.

- Kolik? zeptal se Born.

- Nu, řekl Martin, - když na tom mermomocí trváš, tak mi dej... ale co bys mi dával? Dej mi tedy pro mne za mne dvě stě zlatých.

Bylo to nestydaté, ale Martin si nedělal sebemenší výčitky: Máš na to, myslil si, tak zaplat; nevěděl bych, proč bych pro tvou Lízinku měl být škodný. Nic není zadarmo, ani strach.

Tato úvaha byla bezpochyby správná, neboť Born nebyl nesmírností Martinova požadavku překvapen, nebyl pohoršen, ba nepohnul ani brvou.

- Tolik nemám u sebe, řekl jen a položil před Martina pět nových, jako z tiskárny čerstvě vyšlých bankovek po deseti zlatkách. - Tady máš závdavek, zbytek během dvaceti minut pošlu po panské a ty jí laskavě vydej ten doporučující dopis.

A podal Martinovi ruku na rozloučenou.

- Ne, musím Líze oznámit, aby se připravila, odpověděl hlasem opět hraběcím na Martinovo vyzvání, aby zůstal, Valentina že se vrátí co nevidět. - A pak se musím jít podívat na radnici... tam bude zase zmatek! Tam bude zmatek, zmatek!

- Tak to si teda pospěš, abys je uklidnil, ty jsi ten pravý, řekl Martin, když Borna vyprovázel do předsíně. - Už na tebe čekají, ani dočkat se nemůžou.

Dvě stě zlatých jen za to, aby se na pár dní zbavil své sladké Lízinky! pomyslí si, když zavřel dveře za svým rozháraným zetěm. Dvě stě zlatých za to, aby mu na chvíli dala pokoj! Tomu, pane, říkám láska.

A vrátiv se do jídelny, vyklonil se z okna, nevrací-li se ještě Valentina z Komotovky. Zastesklo se mu po ní.

3

V Plzni, bohatém a vážném městě piva, žilo v té době obyvatelstvo trojí národnosti: kromě Čechů a Němců tu byli ještě Plzeňáci, kteří se nehlásili ani k těm, ani k oněm, v lhostejném poklidu čekající, jak národnostní spory dopadnou, a prozatím si hledíce jen své tuhé patricijské zámožnosti. Od první půlky století zbaveno svých hradeb, svých bran, valů a příkopů, město se rozrostlo do šíře dále rovnými ulicemi nových čtvrtí a sladce páchnoucími komplexy pivovarských budov u pražské silnice; naproti tomu železářské podniky hraběte Valdštejna, v nichž právě toho roku přijal místo vrchního inženýra jejich budoucí majitel a zvelebitel Emil Škoda, byly v té době ještě zcela nepatrné. A že Plzeň tenkrát mívala čtyřikrát do roka velmi rušné a důležité, obchodníky z celých Čech

navštěvované veletrhy, byla odedávna zvyklá skýtat přístřeší davům cizinců o tisíci hlavách.

Všechno však má své meze. Její hostince, hotely a soukromé domy zdatně vstřebávaly v dnech pruské paniky proudy pražských uprchlíků, bez konce se hrnoucí do jejích ulic, stále nové a nové přílivy postrašených mizely za jejími pevnými zdmi, ale když stěhování nebralo konce a silnice od Prahy se nepřestala černat pomalým, nepřetržitým pásem povozů, nastala chvíle, kdy přeplněné město vykřiklo: Dost, a kdy vrata domů zapadla na závodu a na klíč. I počala se řeka poutníků rozlévat do blízkého i dalekého okolí, do Chotěšova a Kozolup, do Záluží a Vochova. Mnohé rodiny, využívající teplého letního počasí, na místě se utábořily pod širým nebem, a vypadalo to v parcích, zeleným prstencem obtáčejších starý střed města, jako v obrovském tábořišti cikánů, ovšem cikánů nezvykle skleslých a bezmocných.

Když po dvaceti hodinách trudného, co chvíle přerušovaného cestování po překrvených silnicích Nedobylův starý formanský vůz vyklopil Lízu s chůvou a synáčkem, všechny tři k smrti ucloumané, polámané, Lízu nadto stíženou třeštivou bolestí hlavy a dítě rozpálené horečkou z únavy a nevyspání, ve středu města na hlavním náměstí, nevrlý kočí složil na chodníku jejich zavazadla, tři kufry, krabici na klobouky a proutěný koš Annerlin. Pobídnuv koně, zmizel pak v průpletu zaprášených vozů, nad jejichž chaotickým dunivým rachotem se podivně nesla tlumená varhanní hudba, pronikající okny chrámu, stojícího uprostřed rynku.

Líza, poprvé v životě odkázána na sebe – Annerl totiž, jež nesdílela její strach před Prušáky, vydala se jen nerada a s protestem na pouť do neznáma, i dávala okázale najevo svou pohrdavou nevůli s celým tím nedůstojným dobrodružstvím – Líza tedy se odebrala sama, Valentinin dopis v ruce, do domu ředitele Maděry, který

byl nedaleko, hned za rohem, v ulici zvané Solná; chůvu s Míšou nechala zatím u zavazadel na chodníku, přeplněném těkavými, rozčilenými, brebentícími zástupy lidu.

Vrátila se k nim po necelých pěti minutách, bledá, vyjevená, pláč na krajíčku.

- Nejsou doma, řekla polohlasem, sotva pohybujíc ústy.

Annerl, sedící s Míšou na klíně na svém proutěném košíku, přiložila si dlaň k uchu, aby dala najevo, že pro hluk neslyší.

- Nejsou doma, zalkala Líza, rychle mrkajíc usazenými očima.

- Portýr řekl, že odjeli před týdnem z Plzně a že neví, kdy se vrátí.

Annerl povyhrnula spodní ret a zakývala hlavou. - To tedy vypadáme hezky. Já to věděla, že to tak dopadne. Dávejte pozor na cestu, nevidíte, že držím dítě?

Tato poslední slova platila vyčouhlému výrostkovi s červeným šátkem na krku, který byl zakopl o roh jejího košíku.

Míša, zoufalý vší tou strašnou proměnou svého světa, až dosud vždy tak klidného a přívětivého, dal se do nervózního křiku. - Bubi will schlafen! volal, až zmodral. - Bubi will in sein Betterl!

- A což ten portýr? zeptala se Annerl Lízy. - Snad by nás zatím ubytoval, když Gnäfrau se zná s rodinou jeho pána.

- Já se neznám s rodinou jeho pána, má matka se s ní zná, řekla Líza, ustupujíc starému dětskému kočárku, vysoko naloženému pruhovanými peřinami, jež středem chodníku postrkovala paní s velikým kloboukem na hlavě, provázená čtyřmi dětmi, které jí držely za sukni, aby se jí neztratily.

- To je jedno, já bych se ho zeptala stejně, řekla s jaksí kyselým dostiučiněním Annerl, pokoušejíc se ukolébat chlapce. - Aby aspoň to ubohé dítě mělo střechu nad hlavou. Budeš zticha, Mäuserl? Že na tebe zavolám dragouna, aby tě odnesl!

Dragounů, najmě jejich velikých třpytných helmic, se Míša tuze bál; proto slyše chůvinu hrozbu, zesílil svůj křik, i řval a řval, až se mu v dutině nesmírně rozevřených úst třepotal fialový čípek.

– Myslíte, že ho mám požádat? zeptala se Líza nepevným hlasem.

– Nic jiného asi nezbyvá, mínila Annerl.

– Tak já se o to pokusím, řekla Líza a váhavě odcházela. Bylo vidět na pohybech její postavy, neochotně se beroucí vpřed, že nepořídí.

Nepořídila. – Ani se mnou nemluvil, prý nesmí nikoho vpustit do domu, řekla, když se po chvíli vrátila, a zlomena usedla vedle chůvy na košík. – Co teď, um Gotteswillen, co teď? Co teď? Co dělat?

– Já nevím, co dělat, řekla Annerl, vztahujíc ruku hřbetem vzhůru. – Bude přšet, už na mne dvakrát kráplo.

– Bubi hat Durst! Bubi hat Durst! povykoval Míša, lapaje po vzduchu.

– Kdybyste aspoň utišila toho kluka! vykřikla Líza, zakrývajíc si dlaněmi obě oči, z nichž slzy jí vyhrkly proudem. – Já z toho zešílím, mně z toho pukne hlava.

– Bude už tady konečně jednou ticho! ozvalo se nad nimi po česku, hromovým hlasem. Vysoký stařec v květovaném kaftanu, pod očima brejle, spuštěné až k špičce nosu, vyklonil se z přízemního okna domu, před nímž seděli, a láteřil, potřásaje pěstí, v níž svíral dlouhý troubel dýmky. – Taky není žádný herberk, tady je slušné náměstí a tady se žádné křiky trpět nebudou. Když se bojíte Prušáků, neměli jste si s nimi začínat, my jsme Češi a nám do žádné německé vojny nic není!

Stařec v květovaném kaftanu byl zřejmě český patriot, a nebyl ani tak podrážděn Míšovým křikem, jako tím, že to byl křik

německý. Jeho nečekané zjevení v černém obdélníku okna mělo však na Míšu uklidňující účín. Zmlkl, zadíval se na něho velikýma, udivenýma očima a vstrčil do hubinky špinavý palec. Když však stařec, ještě jednou na ně zlobně pohlédnuv, zmizel z okna, dítě se rozplakalo znovu.

Na prašnou dlažbu počaly pleskavě padat těžké kapky deště.

V této chvíli nejhorší, v této situaci mezní, kdy Líza zatoužila nebýt, ztratit se s celou svou hmotnou bytostí, o niž zřejmě nikdo nestál na celém lhostejném světě, zmizet i se svou bolavou hlavou, s křičícím Míšou, s Annerl, s kufry a s krabicí na klobouky – v této chvíli zoufalství a bezradnosti zastavil u chodníku tiše, jako by byl přijel po másle, pěkný tmavomodrý kočár tvaru starodávného, ale do vysokého lesku vycíděný, tažený dvěma tučnými grošáky, s hřívami spletenými v copánky a s kopyty tak pečlivě načerněnými, jako by na nich měli gumové přezůvky, na kozlíku vážný kočí s cylindrem a lokajskými licousy, jemné opratě v rukou chráněných bílými rukavičkami. A z okénka vyhlédl anděl, jak Líze připadalo – tvář to krásného mladého muže fialkových očí, stíněných dlouhými řasami, zveselená jemným, hrotitým nosem nad úsměvnými rty, tvář Oskara Dynbíra.

– Jemnostpaní! zvolal, hbitě vystupuje z kočáru a hluboce se ukláněje, aby Líze políbil ruku. – Co to vidím? Požehnaná buď válka za to, že mi umožnila náhodu tohoto setkání! Potřebujete pomoc?

A když Líza, vzlykajíc, mu pověděla několika slovy, ach, jak zpropadeně a naléhavě jí je třeba pomoci, Dynbír otevřel dokořán dvířka kočáru.

– Prosím, abyste nastoupily, řekl s úklonou. – Mé tetinky budou šťastny, dostane-li se jim vzácné příležitosti, aby dámě tak slovutné nabídly přístřeší.

4

– Je zcela zbytečné, abyste se omlouvala, řekl cestou Dynbír, když Líza, trochu se před ním hanbíc za to, že utekla z Prahy a opustila svého manžela, snažila se ospravedlnit svůj čin starostí o dítě. – Já jsem muž a dítě nemám, a přece jsem raději opustil Prahu a uchýlil se k svým tetinkám, než abych se zbytečně vystavoval styku s nepřátelskou soldateskou. Jak znám vašeho pana chotě, jsem přesvědčen, že je dalek toho, aby se na vás horšil pro váš odjezd, naopak vás chválí pro váš vysoce vlastenecký odpor k prušáckým vetřelcům.

Ach, jak krásně dovedl mluvit, jak hravě rozptýlit její skrupule!

– A co když Prušáci vniknou až sem, do Plzně? zeptala se, bezpečně vědouc, že jeho odpověď bude uklidňující, neboť nebylo myslitelné, aby on, Oskar Dynbír, jí řekl něco nepřijemného.

A vskutku jeho odpověď byla uklidňující.

– Nevniknou sem, řekl, s úsměvem vrtě svou kučeravou hlavou. – Do Plzně utekl místodržitel s celou policií a klidně tu sedí a má se dobře. Tím ovšem nechci říci, že Prušáci našeho c. k. místodržitele tolik respektují, že by si netroufli se k němu přiblížit a porušit jeho klid. Míním jen, že páni nahoře bývají dobře informováni a vědí lépe než my, co nepřítel udělá a co neudělá. Jde o politiku, jemnostpaní, a politika je smluvená hra, k níž jsme my obyčejní smrtelníci nebyli přizváni. Proto se nestarejme o nic než o to, jak nejpříjemněji strávit svůj čas. Hle, jsme doma.

Rodinný dům Dynbírů ležel za řekou Mží, poblíže cesty vedoucí k Lochotínu, uprostřed velikého lipového sadu, uzavřeného vysokou zdí, nahoře hustě posázenou ošklivými skelnými střepy. Když se kočár zastavil před důkladnou mřížovou zahradní brankou,

kočí musil dlouho třepat zvoncem, než zevnitř přiběhl bradatý čiperný stařeček, aby odsoupl závoru a odemkl obrovitým klíčem, jež nosil u pasu na těžkém, obruči podobném kruhu. Dynbírové zřejmě tuze pečovali o chráněnost svého soukromí.

– O tomto dědouškovi se u nás v rodině vypráví, že je už šestnáct let mrtev, řekl Dynbír, když projeli brankou a zamířili po široké, pískem posypané a pečlivě uhrabané cestě k zelenému, břechtanem obrostlému domu, který povykukoval jakoby váhavě, jakoby s ostychem zpoza hustého větroví. Dva pávi, vážně kývající svými maličkými hlavičkami, ozdobenými něžnou korunkou, procházeli se po okraji cesty. – Ano, mrtev, opakoval Dynbír s veselým dosti učiněním na Lízinu polekaně udivenou otázku. – Umřel a jeho tělo leží pochováno na svatomikulášském hřbitově, ale jeho duch prý zhmotněl a chodí dál po tomto bídném světě, aby odpykal jakýsi zločin, jehož se za života dopustil... Je to dobrý zahradník.

– A vy věříte takovému nesmyslu? zeptala se Líza, pokukujíc trochu nejistě po Annerl, jež seděla naproti ní. Ale chůva se dosud nepřiučila naší řeči natolik, aby mohla rozumět slovům tak podivným, i tvářila se zcela lhostejně, tak málo dotčena příznivou změnou situace, jak chladnokrevně byla reagovala na předchozí bídu.

– Nesmyslu? Co už je nesmysl? odpověděl mladý muž otázkou, pomáhaje Líze vystoupit z kočáru, který se zastavil před vchodem na dřevěnou verandu, na níž stála, přívětivě se usmívajíc celou šíří venkovsky svěží boubelaté tváře, čištounká, velmi tlustá žena, jako mléko bělovlasá, tak úpravná a čistá, že i na dálku budila představu vůně dobrého mýdla a levandule. Byla trochu nerovná v zádech, a to v důsledku jakési organické vady, tedy ne proto, že by byla povolovala slabosti svého věku. Jak se ukázalo vzápětí, byla to jedna z tet Oskara Dynbíra, neprovdaná sestra jeho otce, Amálka jménem.

- Už jsem se na vás těšila, řekla Líze, kterou jí Oskar představil jako choť vynikajícího českého vlastence, velkoobchodníka Borna.
- Pěkně prosím, abyste se u nás cítila jako doma. Žijeme tu skromně, ale máme klid a o válce nevíme nic. - Sklonila se k Míšovi a pohladila ho po špinavé tváříčce, na níž se světlaly stopy jeho nedávných slz. - Pro tebe, můj micánku, jsem připravila něco hezkého.

A podala mu, vytáhnuvši z černého sametového kapsáře, jež nosila při boku, malého dřevěného kohoutka.

- Danke schön, řekl způsobně Míša, a utkvěle upíraje na slečnu Amálku své černé oči, vstrčil si kohoutka do pusy.

Jak tady všichni divně mluví! myslila si Líza, když osaměla v hostinském pokoji, do něhož ji pak slečna Amálka uvedla. Jejich zahradník je už šestnáct let mrtev, ona se na ni těšila, ač nemohla vědět, že se tu objeví, a připravila pro Míšu hračku... Šlo bezpochyby o podivínský žert, o nevinnou kratochvíli lidí žijících osaměle v zátiší; poněkud znepokojivé však bylo, že pokoj přidělený Líze byl vskutku připraven k přijetí unaveného hosta, široká postel z přírodního třešňového dřeva rozestlána, v džbánu na umývacím stolku byla voda, na věšáku ručníky, okno, zastíněné hustými korunami lip, otevřeno; a právě tak připraven byl pokoj sousední, do něhož slečna Amálka uvedla Annerl s Míšou. Bylo to podivné a nevysvětlitelné; Lízu však uklidnila okolnost, že s ubytováním Míši nebylo počítáno, že Amálka totiž musila pro něho dodatečně dát přinést postýlku a že její vševedoucnost tedy není bez trhliny. Je to jen taková podivínská façon de parler, nic víc, myslila si, když otvírala své kufry - musila se této práci ujmout sama, protože Annerl, přesně dbalá své důstojnosti „slečny k dítěti“, starala se zásadně jen o Míšu - a její znepokojení, pokud z něho něco zbylo, bylo pak nadobro potlačeno trapným poznáním, že všechny její šaty, jež si přivezla s sebou, především nejnovější, překrásný

letní hráškově zelený úbor, pošitý žlutými stuhami, jsou pomačkané, karnýrky, krajky, faldy a volánky zmýcené, turnýry jako vyždímaný lavičník. Co teď, co si obléknu, jak tu budu chodit, jak budu vypadat před tak fajnovými lidmi? myslila si, bezradná nad hromadou své parády, do žvance zmuchlané. Že její šaty, jež měla právě na sobě, utrpěly cestováním poměrně nejméně, bylyť chráněny pláštěm, rozhodla se Líza po pečlivém a starostlivém zkoumání před zrcadlem, že v nich zatím zůstane, a později, až tu zdomácní, vypůjčí si žehličku a pokusí se škodu napravit.

Její bolest hlavy ustala už dávno, ještě na náměstí ve chvíli Dynbírova zjevení, a když si umyla ruce a očistila si tvář kapesníkem navlhčeným kolínskou vodou, Líza zapomněla na své starosti a mrzutosti a i na únavu klopotného cestování. Pokoj voněl třeshňovým dřevem a otevřeným oknem vanulo do domu ticho, podmalované občasným zašustěním větví, z nichž slabý vítr strásal krůpěje, po krátkém dešti utkvělé v listí. Všechno se zdálo daleko a neskutečné, Prušáci a prchající Pražané, vlastenecký salón a slovanský krám, varhany, dunící do rachotu přelidněného náměstí; mezi krvavým a upachtěným světem a Lízou teď stála zeď, nahoře posázená skelnými střepy, a bylo pro ni sladké a úlevné být touto zdí izolována a chráněna, být oddělena od Borna a od nepoctivých služek, být v ní uzavřena pospolu s mladým krásným hrdinou, který po způsobu všech hrdinů se dovedl objevit v pravý čas, aby Lízu ochránil, když jí bylo strašně jako nikdy dosud. Tak jako dnes Dynbír, přispěchal v posledním okamžiku hrabě Raoul, aby vynesl z hořícího domu slečnu de Gontran, a stejně d'Artagnan přiběhl ve chvíli vrcholné, aby zachránil ohroženou čest své královny. Tito kavalíři však, třeba nádherní a skvělí, žijí pouze na stránkách románů, jež Líza četla, kdežto Dynbír je zde, na téže straně zdi, skutečný a blízký. O válce tu nevíme nic, řekla Dynbírova tetinka,

a bylo to pravda doslova; věru v tomto prostředí bylo nemožno si představit, že kdesi v dálce lidé bojují a krvácejí, že někde hoří vesnice a duní děla; ostatně proč myslit na takové věci? Jde o politiku, a politika je smluvená hra, do níž nám nic není. Tak to řekl Dynbír, a měl svatou pravdu. Ach, proč Born není aspoň trochu takový jako on!

Mrak, z něhož bylo krátce zapršelo, rozdělil se v bílá, peřinové kyprá oblaka, mezi nimiž prokukovalo modré nebe, a slunce, když chvílemi prosvítalo, prozařovalo zelenavým zlatem mokře lesklé koruny stromů. Jak je krásný! myslila si Líza, vyklánějíc se z okna a vdechujíc hořkavou vůni osvěženého sadu. Jak je krásný! Byla by si ráda pomyslíla něco velikého, poetického a současně hlubokého, ale nenapadlo ji nic než: Jak je krásný! A jak tu zajímavě žije se svým tajným bolem! Jak je tu všechno dokonalé a čisté a tiché, a on ze všeho nejdokonalejší!

Dole v křovisku tenoučkou flétnou zapískal drozd, těsně před oknem pružným obloukem, vyrážejíc veselé výkřiky, proletěla vlaštovka. Jak by bylo možné být šťasten! povzdychla si Líza, nastavujíc tváře plachému slunci, jež šikmo svítilo do okna, a přivírajíc oči, aby byla ještě víc sama se sladce teskným pocitem, který jí příjemně svíral srdce. Občasné zašumění vlahého větru znělo jejím sluchu, jako by zahrada vzdychala tichou blažeností; zdálo se jí, že vůně, již vdechuje, proniká celým jejím tělem. Jak je krásný, pomyslíla si znovu, a představila si ho, jak se prochází po trávníku sám, pohřížen v myšlenky na svou nešťastnou lásku, čekaje na bytost, jež zkříží jeho cestu, aby mu podala ruku a přinesla mu nové štěstí. Jak je krásný!

Opakovala si to ještě několikrát, než byla vyrušena náhlým, z šepotného ticha nečekane vyrazivším výbuchem vzteklého dětského pláče, táhlým zabečením dvouletého hrdélka. Byl to

ovšem Míša, který vedle protestoval proti něčemu tak hlasitě, tak důrazně, že ač stěna nebyla tenká, Líze připadalo, že jí zaplakal přímo u ucha. Proč ještě nespí, pomyslila si rozmrzele, celou noc byl vzhůru, a teď ještě řve! Kdežpak, já nesmím být chvílička sama se svými myšlenkami, já se nesmím na vteřinu zasnít, já nesmím ani na okamžik zapomenout na svět a patřit jen sobě! Proč ho Annerl neuspí, proč mu něco nedá, aby nekřičel, proč ji platím?

Protože pláč neustával, vyšla Líza na chodbu a nahlédla do sousedního pokoje, i spatřila Annerl, jak, sedíc v křesle, klidně čte malou knížku, vázanou v zlatistém brokátu, nic nedbajíc vzteklého žalu Míši, který se zmítal v peřinách, rudý, zalitý slzami, jež mu ohromnými krůpějemi tryskaly z očí.

- Co se děje, um Gotteswillen, proč pláče to dítě? zeptala se.

- On chce toho kohoutka, kterého dostal dole od té slečny, odpověděla Annerl a pečlivě vložila do knížky ozdobné znamínko, než ji sklapla.

- Tak proč mu ho nedáte, um Gotteswillen?

- Protože ho spolkl, řekla klidně Annerl. - Ale to nic, neračte se znepokojoval, Gnäfrau, děti spolknou leccos a vždycky to vyjde ven, když se jim dá ricinový olej. A já vzala ricinový olej s sebou a dám mu jej, jen co přestane plakat. Neteř baronky Possingerové spolkla klíč a také jí vyšel ven, když dostala ricinový olej. A to jí nebyly ani dva roky. Co se na mne Gnäfrau tak dívá? Snad se Gnäfrau nezlobí?

Vskutku, Gnäfrau se zlobila. Dívala se zuřivě na chůvu černýma očima, pak se otočila a přibouchla za sebou dveře. Všednost! zašeptala, když se vracela do svého pokoje. Ach, všednost! Stále jen všednost!

Oběd byl podáván v půl jedné ve velikém přízemním pokoji, trochu přísném a chladném, vybaveném těžkým barokním nábytkem, který se vyjímal podivně a ne zcela příznivě v blízkosti přírody, nakukující do oken.

Líza se tu seznámila i s druhou Oskarovou tetou, vdovou po jeho strýci, plukovníku od kavalerie, který padl před sedmi roky v Itálii za lombardské války. Familiárně se jí říkalo Munda, druhou půlí jejího křestního jména Rosamunda. Přijela právě, sama si řídící svůj kočár, faeton, odkudsi, čemu se u Dynbírů říkalo „naše neštěstí“ nebo „naše trápení“ – byl to, ukázalo se, statek v Lochotíně, který jim třem patřil rovným dílem a na nějž silně dopláceli, protože se o něj nedovedli starat.

Teta Rosamunda byla paní velmi zteplá, postavy dosud ohebné a pěkné, dlouhonohá a velmi tenká v pase, ale v obličejí jaksi podivně pomačkaná, s hnědými váčky pod očima a s koutky úst ztracenými v stařeckém síťoví vrásek. Zdálo se, že na obou tvářích je drobet opuchlá, na každé jinak, a také na jedné byla červenější, na druhé bledší. Mluvila hlučně, hbitě střídajíc němčinu s češtinou, a smála se jako chlap, ukazujíc dvě neúplné řady zdravých, nerovných zubů, ale Líze připadala velmi velkosvětská, velmi aristokratická v blízkosti chutně čistotné, kulaté švagrové, která ač – jak aspoň předstírala – dovedla prorokovat a věřila, že zaměstnává mrtvého zahradníka, byla hospodyňka velmi pečlivá, řídila starostlivými pokyny baculaté ručky komorníka s licousy, který prve byl viděn na kozlíku Oskarovy ekvipáže a teď nosil na stůl, a sama krájela pečeni a připravovala salát. Chůvě a dítěti poslala Amálka oběd nahoru do jejich pokoje, což Lízu zarazilo, protože v Praze sedávala Annerl s Bornem a s ní u společného stolu.

Annerl se urazí, myslila si – ale co naplat, je vidět, že Dynbírové znají meze a vědí, jak to v lepším světě chodí.

Jak to v lepším světě chodí, to dámy Dynbírový možná věděly. Ukázalo se však, že mají nesmírně podivné názory o tom, co se děje ve světě obyčejném. Amálka neměla pravdu, tvrdila-li, že nic nevědí o válce; jejich vědomosti však byly docela jiné než vědomosti jiných lidí.

– Je to veliké požehnání pro lidstvo, řekla paní Munda, když řeč přišla, jak jinak ani nemohlo být, na krveprolití u Hradce Králové. A když se jí Líza s údivem otázala, v čemže to požehnání vidí, rozhovořila se paní Munda dlouho a poučně, s přízvukem naprosté samozřejmosti. Líza si všimla ne bez pocitu žárlivosti, že Oskar paní Mundu pozoruje, zatímco ona mluví, pohledem tak zálibným, tak schvalujícím, ano něžným, že nebýt to žena pokročilého věku, a nadto jeho teta, bylo by možno věřit, že je do ní zamilován.

Duše člověkova, vysvětlovala paní Rosamunda, žije po jeho smrti nějaký čas v astrálních dálavách, a pak se vrací na zem a znovu se vtěluje – to je jisté, to je vědecky dokázáno; slyšela-li už o tom paní Bornová?

Ne, paní Bornová o tom dosud neslyšela.

Nuže, slyší to teď, a ať dává dobrý pozor, jest to velmi důležité. Při těch postupných vtělováních se duše neustále zdokonaluje, zušlechťuje a zjemňuje. Je vědecky dokázáno, že například duše Goethova, než se do něho vtělila, totiž než se narodil, prodělala tři tisíce dvě stě padesát šest různých vtělení; než se stala Goethem, dlela v těle filosofa Leibnize; pak se třiatřicet let připravovala na své poslední vtělení, ale po Goethově smrti se už nevtělila do nikoho, nýbrž splynula rovnou s nirvánou, což je největší stupeň dokonalosti.

– A je to veliká škoda, poznamenala slečna Amálka suše a prakticky. – Prevítí zůstávají, vtělují se pořád dokola, sotva někoho

odnese čert, už se vtělí znovu, ale takovému Goethovi, to se rozumí, není náš svět dost nóbl, Goethe, jakpak jinak, musí do nirvány. Jako by se nebyl mohl vtělit ještě jednou! A my mohli teď mít někoho ještě většího, než byl on.

- To už nešlo, řekla krátce paní Munda. - Už i ten jeho Faust je tak veliký, že se vůbec nedá číst.

V té chvíli Líza, zmatená, vyjevená tímto hovorem, nad nějž nikdy v životě dosud neslyšela nic šílenějšího, setkala se s úsměvným, spikleneckým pohledem, jež Oskar k ní stočil od své divné tety, a maličko přimhouřil oko, jako by jí chtěl naznačit, aby se neděsila a nebrala vážně všechny ty pošetilosti, jež tu slyší. Srdce se jí zatetelilo radostí; napadlo ji, že by mohla také přimhouřit v odpověď oko a uzavřít tak s ním jakýsi tajný, rozkošný svazek vzájemného porozumění, ale neodvážila se toho a jen se zarděla až po výstřih šatů.

- Nu a teď pochopíte, Frau Born, to hlavní, pokračovala paní Munda. - Kdyby počet lidí, kteří žijí na zeměkouli, zůstával stejný, mohly by se lidské duše neustále zdokonalovat tím, že by se vtělovaly nanovo a nanovo, pokolení po pokolení. Sem tam by některá z nich splynula s nirvánou, ale to nevádí, Goethů není tolik. Je však známo a statisticky dokázáno, že počet lidí nezůstává stejný, naopak.

- Lidé se množí jako králíci, řekla pohoršené slečna Amálka, skládajíc ubrousky.

- Tak. A co z toho plyne? Z toho plyne, že přichází na svět stále větší a větší počet lidí, jejichž duše dosud neprošly žádným vtělením, a proto jsou hrubé, nevědomé a nízké. Tím se duchovní úroveň lidstva snižuje a snižuje, lidské pokolení upadá, nivelizuje se, ubývá osobností, měníme se v stádo, podobáme se jeden druhému jako vejce vejci.

- Tobě se, drahoušku, hned tak někdo nepodobá, řekl Oskar, a objav svou tetu kolem krku, přitiskl tvář k její tváři. Tentokrát už Líza nežárlila, tím spíš ne, že zatímco Mundu objímal, krasavec na ni znovu spiklenecky pohlédl, oko přimhouřené.

- A teď docházím k tomu, čím jsem začala, pokračovala Munda, a když byla odstrčila trochu netrpělivým pohybem Oskara, vybrala si z podnosu s ovocem pomeranč, a aniž použila nožíku, počala jej loupat hubenými, nervózními prsty, rvouc ostrými, nažloutlými nehty štavnatou kůru a obnažujíc tmavě rudou dužninu, jako by někomu živému strhávala kůži s těla. - K nezměrnému dobrodiní velikých katastrof, krvavých bitev a podobně. Utrpení totiž má na lidskou duši neobyčejně zušlechťující vliv.

- Tak tak. Není nad to, umřít v mukách, řekla slečna Amálka, netrpělivě kynouc komorníkovi s licousy, aby si pospíšil s odklizením příborů. - To vám uspoří, Frau Born, nejmíň deset vtělení a přiblíží vás to nirváně. Nejlepší ze všeho je smrt hladem, dokonce lepší než upálení.

Ježíši, vždyť ony si ze mne tropí šašky! pomyslila si Líza s úlekem. Ale obě tety se tvářily naprosto vážně.

- Křesťané to tušili, a proto ctili mučedníky a sami často s gustem vyhledávali mučednickou smrt, pokračovala paní Munda. - Ale nebyli vědecky na výši, a proto ani nevěděli, proč to dělají. A že v takové bitvě, jako byla teď zrovna u Hradce Králové, se najednou uvolní značné množství duší prošlých velkým utrpením, to má, jak říkám, blahodárné účinky na příští pokolení. To je hotové požehnání, Frau Born, věřte mi. Zdá se vám to na první pohled kruté, ale já vím, co mluvím. Křesťanství si nevědělo rady s existencí zla, nedovedlo kloudně vysvětlit, proč Bůh, je-li nejvyšší dobrotivý, připouští, aby lidé trpěli a umírali v bolestech. My to dovedeme vysvětlit beze zbytku. A teď prosím, liebe Frau Born, půjdeme do salónu a vypijeme černou kávu.

Po tomto stolování, jež v ní zanechalo dojem neurčitého zahanbení, protože si připadala hloupá a venkovsky vyjevená před těmi podivně hovořícími a zasvěceně se tvářícími tetami, vrátila se Líza do svého pokoje, aby se vyspala. Bože, kde to jsem, nedostala jsem se mezi jakési náboženské šilence? myslila si, když stoupala do schodů, potažených červeným běhounem, který k nim byl připevněn vyleštěnými mosaznými pruty. Což kdyby mě ty tety zavřely někam do sklepa a tam by mě umučily, a to z dobrého srdce, jen proto, aby mě přiblížily nirváně? Měla jasně před očima tenké prsty paní Mundy, jak hrotitými nehty drásají kůru pomeranče a jak z obnažené dužniny kape rudá šťáva na talíř, a jasně slyšela její hluboký, bezmála mužský hlas, mluvící o blahodárnosti utrpení. Ale byť jakkoliv naléhavě, všechny tyto otázky se jí naráz vytratily z hlavy, když otevřela dveře a shledala, že zatímco obědvala, všechny její pomačkané, zvochlované šaty zmizely z jejího pokoje; pouze bledě zelený letní úbor se žlutými pentlemi visel na ramínku v otevřené skříni, tak dokonale vyžehlený, jak by to nebyla dovedla ani její pražská švadlena. Jak ohleduplní, nóbl, jemní to lidé! pomyslila si Líza. Nirvána nenirvána, slůvko neřeknou, seberou šaty a dají je vyžehlit. Tomu, pane, říkám takt, tady by teprve Born viděl, co je to bontón.

Vzpomínka na manžela ji rozladila. Musím mu napsat, že Maděrovi nebyli doma a že jsem přijala pozvání Dynbírových tetiček, myslila si, když si svlékala svrchní šaty a schoulila se pod pokrývku, kterou si přetáhla přes hlavu, aby se ochránila před světlem slunce, jež se už rozzářilo naplno. Ano, napíše mu, až se vyspím. Ostatně nic se nestane, když mu napíše až zítra; to musí každý uznat, že když je člověk unaven takovým hrozným cestováním, nemá na psaní náladu.

Myšlenka, že manželovi nemusí napsat hned, že stačí, napíše-li mu až zítra, naplnila ji na několik chvil takovým vlahým, příjemným mírem, že začala pokojně usínat. Už se jí vědomí ztrácelo pod měkkým závojem dřímoty, když tu jí jako blesk projela hlavou vzpomínka, jak Oskar na ni spiklenecky přimhouřil oko a jak ona mu bezmála rovněž odpověděla přimhouřením oka. Co se to se mnou děje, jak mě vůbec mohlo napadnout, abych na něj zamrkala? Pravda, nezamrkala jsem, jenže nechybělo mnoho, a byla bych zamrkala, a to přece dělají jen lehké ženštiny! Povážlivá to myšlenka; daleka však toho, aby otrásla jejím svědomím, představa, že by byla bezmála udělala něco, co dělají jen lehké ženštiny, přiměla Lízu k stydlivému sic, ale o to nicméně hříšnickému zachichotání pod pokrývkou. A za chvíli už spala jako zabitá.

Když procitla, probuzena jakýmsi hrubým, hněvivým zakrácáním - později se ukázalo, že to byl hlas jednoho z pávů, zdobících zahradu Dynbírů - bylo už slunce dosti nízko nad obzorem, a koruny lip, nahlížející do okna, nabyly na straně obrácené k východu modravě šedého, kovového zbarvení. Líza rychle vstala, osvěžila si líčka a oblékla se do svých čerstvě nažehlených šatů se žlutými stuhami; pohled do zrcadla jí prozradil, že vypadá úchvatně, že všechny stopy únavy zmizely z její drobné, hezké tváře a že žluté stuhy jí sluší tak, jak jí dosud nikdy nic v životě neslušelo. Až se zajíkla sladkým sebeuspokojením, když se vrtěla před zrcadlem, nemohouc se dosytit pohledu na svou spanilost; a vzduch, jímž se byla zajíkla, byl tak svěží a tak voněl trávou, pelyňkem a listím, že se ho nemohla dodýchat, i vdechovala jej tak dychtivě a zhluboka, až se jí hlava zatočila. Nahlédla pak do vedlejšího pokoje, v němž bydlila Annerl s Míšou - musím se podívat na své dítě, myslila si, jsem přece matka -, a když s úlevou shledala, že je prázdný a že chůva tedy asi odešla s chlapcem na procházku, sebrala z pohovky

knížku v brokátové vazbě, již Annerl četla, a když zrcadlo jí potvrdilo její předpoklad, že zlatistá barva brokátu jí znamenitě jde jak k pleti, tak k barvě šatů, sevřela ji v podpaží a vyšla do sadu, naplněného předvečerními chladnými stíny.

Bylo ticho, lístek se nepohnul a ptáček nezatípal. Líze bylo trochu úzkostno, trochu teskno z toho hřbitovního mlčení přírody a světa, i držela se na své procházce zprvu blízko ztmavělého domu, obcházejíc jej opatrně po pěšinkách, klikatících se mezi lískovými a zimostrázovými křovisky, ale když nikoho nenašla, když nikoho nepotkala, odvážila se dál a pak stále dál mezi bohatě košaté stromy, v jejichž stínu se tu a tam skromně a stoudně stříbřily kmínky břízek, vesměs mladých a zřejmě nedávno teprve zasazených; vyrůstaly totiž z kruhů půdy málo zarostlé trávou a špatně dosud slehlé. Co je mi platné, myslila si, že mi tak krásně sluší mé nové šaty, když to nikdo neocení, nikdo mě nevidí, nikdo se mi neobdivuje!

Když se na chvíli zastavila, povšimla si, že nad tím tichem, které rušilo a pohlcovalo jakoukoli představu hlomozného a válkou zmítaného světa, se nese lehoučké, sotva postižitelné šepotání nedaleké řeky Mže; a jak stála, snažíc se rozpoznat směr, odkud se nese ten příjemný, přátelský zvuk, zaslechla za sebou kroky šustící v trávě. To je on! pomyslila si s radostným napětím – to je on, uviděl mě z okna a teď za mnou pílí. Chvíli čekala, osloví-li ji; když se jeho hlas neozýval, ohlédla se, ale nebyl to Oskar Dynbír, jež uviděla, nýbrž zahradník, onen čiperný stařeček, prý šestnáct let už mrtvý, který kamsi pospíchal přes palouk, nesa po prázdné konvi v každé ruce. Její zklamání bylo tak silné, že ani nebyla s to odpovědět na jeho drobet bručivý, ale přívětivý pozdrav.

Probloumala pak ještě po zahradě bezmála celou hodinu, rozmrzelá, nešťastná. Připadala si marná a směšná s Annerlinou

brokátovou knížkou, kterou si byla vzala s sebou na procházku, aby doplnila barevnost svého zevnějšku, a znenáviděla si dokonce i žluté stuhy, pokrývající její úbor: K čemu jsou dobré, myslila si zlostně, k čemu je mám? Přehlédla ve zkratce celý svůj uplynulý život, a shledala jej prázdným, planým. Pořád byla jen sama a sama, za svobodna byla sama, když se vdala, byla zase sama, a teď, když se dostala jinam, daleko od svého protivného domova, a když se poprvé setkala s někým, s kým by si dovedla porozumět, je opět sama. Ano, dovedla by si s ním rozumět, protože on ví právě tak dobře jako ona, že jsou na světě jiné věci, hodné pozoru a zájmu, jiné než vlast a vlastenectví, válka, obchod, společenské povinnosti: že tu ještě jsou hvězdy, poezie, krása. Teď, teď by se měl objevit tady někde na pěšince, a spatřiv ji, jak se k němu blíží ve svém překrásném zelenavém úboru, pošítem žlutými stuhami, měl by sprásknout ruce v upřímném obdivu: Jak jste krásná! A jak vám to sluší! A posadit by se s ní měl tuhle na lavičce, vylovit by měl ze šosu rukopis své nejnovější básně a předčítat ji jen jí, jen jí. Bylo by to něco krásného o tom, že nic na světě nemá žádný smysl, jen láska. Jen vy sama jediná ji smíte slyšet, řekl by, protože jen pro vás jedinou jsem ji složil. Ano, to všechno by se mělo stát, ale co je to platné, že by se to mělo stát, když se to neděje a Oskar Dynbír tu není, cestičky prázdné, zahrada jako po vymření? Proč ji zval do svého domu, proč na ni mhouřil oko, když se teď o ni vůbec, vůbec nestará? Kde vězí, co dělá, proč nejde za ní? Ach, zase o jedno zklamání, o jeden bolestný prožitek bude bohatší můj deníček, zase jedna trpká stránka v něm přibude k těm, jež jsem napsala dřív!

Můj deníček, myslila si Líza, je nejbolestnější knihou světa. Až jej někdo jednou za sto let bude číst, neubrání se slzám.

Když se přiblížila na nejdlehlším konci k obdélnému prostranství, poloskrytému za nevysokým, ale hustým lískovým křo-

viskem a lemovanému březovými lavičkami, spatřila tam Annerl pletoucí punčochu a střehoucí Míšu, který seděl na boběčku a hrál si v písku. Jakmile je uviděla, dala se ihned na ústup, protože nic jí v této chvíli nebylo víc proti mysli než zabývat se svým děckem a mluvit s chůvou, jež byla dojistá uražena za to, že v poledne nebyla pozvána ke stolu. Ale Míša ji uviděl také. Rozvřískal se hlasem, který jí připadal tak protivný jako nikdy dosud: Mutti, Mutti, a vyběhl za ní, ale hned sebou plácl a rozbřečel se, a Lízu dlouho ještě pronásledoval jeho bolestně vztekly nářek.

7

Když se zšeřilo, vrátila se do svého pokoje, aby se upravila k večeři. Teď už všechny její šaty visely ve skříní krásně vyžehlené, jako nové, a to jí zase zlepšilo náladu. Převlékla se do velmi složitého a nákladného úboru, zdobeného žlutými růžemi a černými nabíranými volány, v duchu sama sebe kárajíc za bezdůvodnost svého roztrpčení. Pravda, Dynbír se na zahradě neobjevil, ale což s ní měl smluveno, že tam za ní přijde? A možná ostatně, že tam byl a čekal na ni, zatímco ona spala, a když se nedočkal, odešel zklamán. Ale teď, při večeři, ho uvidí, přimhouří-li on na ni zase oko, ona mu odpoví také přimhouřením oka, děj se co děj, staň se co staň – ano, odváží se toho, učiní to, i kdyby se celý svět proto měl zbořit.

Sotva to domyslila, sotva se smířila s tímto svým smělym rozhodnutím, nastalo jí nové rozčarování. Ozvalo se bázlivé zaklepaní, a když otevřela dveře, spatřila drobounké děvčátko, jež tu dosud neviděla, asi služtičku pro všechno, neboť měla veliké, hrubě upracované ruce. Zeptala se Lízy, přeje-li si večeřet sama dole v jídelně, nebo zde, ve svém pokoji.

- Proč sama? zaúpěla Líza. Měla pocit, že podlaha se pod ní zakymácela a že ji jakási studená, nelítostná ruka udeřila do tváře.

Služtička se s údivem zadívala na tu dospělou, skvostně oblečenou paní, která tu před ní nakrabila tvář, jako by nabírala do breku, a to jen proto, že měla večerět sama. Odpověděla pak, že panstvo, totiž obě dámy a mladý pán odjeli odpoledne do města a dosud se nevrátili, což znamená, že tam i pojedli. A protože sluha jim kučíruje, je na ní, na služtičce, aby se o jemnostpaní postarala. A je-li jemnostpaní spokojena s tím, jak jí vyžehlila šaty, a nemá-li jemnostpaní žádné jiné přání, a bude-li jemnostpaní ráno chtít horkou vodu na mytí, a v kolikže hodin.

Když se pak Líza po smutné a osamělé večeri, kterou si dala podat do jídelny, znovu uchýlila do své ložnice, aby snila a tesknila, ve vedlejším pokoji Míša, který se mezitím byl vrátil, zase se rozbrečel svým nejpronikavějším hláskem, a Annerl jen rozněcovala jeho žal, plísnič ho za cosi nepochopitelného - pokud Líza byla schopna porozumět skrz stěnu, vytýkala mu něco v ten smysl, že chce dostat všechno, co vidí, a to že je od něho ošklivé, nevychované a bekané, jako že on vůbec je ošklivý, nevychovaný, bekaný kluk: tu myš, kterou viděl, nemůže dostat na hraní, protože už dávno utekla; myslí si snad Míša, že myši si rády hrají s takovými ošklivými, nevychovanými, bekanými kluky? Můj bože, myš, myslila si Líza, tisknouc si oba spánky dlaněmi - oni tam mají myš! Jaký to den hrůzy, jaký to strašlivý, nevýslovně krutý den, který užuž sliboval, že se stane jejím dnem nejkrásnějším!

A Míša křičel a křičel stále hlasitěji, nezadržitelně přecházeje do hysterického samovývoje žalu, kdy dítě už neví, proč se zprvu bylo rozplakalo, ale pláče stále hlasitěji, z pouhé lítosti nad sebou samým, a čím víc nařiká, tím větší je jeho lítost. Vydržet, vydržet, myslila si Líza - Bože milostivý, dej mi sílu, anebo odejmi ode mne

ten kalich utrpení! Vtom se ozvalo trojí suché, rázné plesknutí, a křik ustal, jako když utne. Míša, nesmírně překvapen, zdrcen, ihned zapomněl na svůj pláč, i bylo už jen slyšet několikeré slaboučké zavzlykání, jako když vroucí smůla i po uhašení ohně chvílemi ještě nepatrně zabublá.

– A teď spát, zavelela Annerl.

Konečně! myslila si Líza.

– Kleknout hezky, sepnout ručičky a modlit! pokračoval chůvin hlas.

To už nemusí být, myslila si Líza, dej mu pokoj, huso, ať je klid!

A Míšův hlásek spustil kolísavě, ale způsobně: – Vater unser, der du bist in dem Himmel... Když dospěl k „also auch auf Erden“, hlásek začal přeskakovat, jako by chlapeček mutoval; „vergib uns unsere Schuld“ pak zaniklo v mroucím šepotu. Dítě usnulo.

Gott sei Dank! pomyslna si Líza a přešla k otevřenému oknu, aby své tesknosti dala splynout s melancholií zhasínajícího dne. Už vyplul mdlý, načervenalý měsíc, obtočený světlým kruhem. Kdesi v temnotě zaskřehotal páv.

Ale mladá žena děkovala Bohu předčasně – ještě jí nemělo být přáno oné samoty, na niž před nedávnou dobou byla v duchu zehrala a po níž teď toužila ve své zhrzenosti, ve svém zklamání. Ve vedlejším pokoji parkety, vrzající pod Annerlinými kroky, opět porušily nastalé ticho. Chůva chodila místností, zdálo se, od stěny ke stěně, úhlopříčně i podélně zprava doleva, odleva doprava, odpředu nazad, odzadu vpřed, neúnavně šukajíc, možná poklízejíc, možná něco hledajíc. Nech toho, zastav se, myslila si Líza, vždyť probudíš, káčo, dítě! Ale Annerl nepřestala chodit a dítě se neprobudilo, nakonec ještě cvakla klika a kroky vyšly na chodbu.

Že jde ke mně! pomyslna si Líza. Ano, bylo tomu žel tak, Annerl šla k ní. Vstoupila bez zaklepání, a když uviděla svou paní u okna,

omluvila se nedbale, že myslila, že Gnäfrau ještě supíruje dole s panstvem. – Po trpkém přízvuku, s jakým to vyslovila, Líza poznala, že Annerl vskutku je uražena, že nebyla přizvána do jídelny. – A prý nevypůjčila-li si Gnäfrau její knížku, kterou má rozečtenou, takovou zlatou, brokátovou.

Ano, Líza si ji vypůjčila. Jak jen mohla tušit, že ten mrtvý předmět, jehož barva měla doplnit a zvýšit její půvab v Dynbírových fialkových očích, nejen jím nebude spatřen, jak ona jej ladně drží, tisknouc jej k levému prsu, ale ještě jí přivodí nepříjemnost Annerlina vpádu!

– Jsem velmi unavena, řekla, když chůvě knížku vrátila.

Ale stará dívka nemínila ji hned tak nechat na pokoji.

– Tohle je strašlivý dům, Gnäfrau, řekla důvěrným šeptem. – Že jsme raději nezůstaly v Praze. Já jsem se dozvěděla věci, že mi ještě teď naskakuje husí kůže – ať se Gnäfrau podívá.

Odhrnula si rukáv a ukázala Líze nahý loket. Ale šero v pokoji bylo už tak husté, že nebylo vidět, má-li Annerl vskutku husí kůži, nebo ne.

– Co jste se dozvěděla, a od koho? zeptala se Líza upjatě. Zůstala u okna stát, protože se obávala, že kdyby si sedla, sedla by si i Annerl, a tu by bylo ještě obtížnější vystrnadit ji z pokoje.

– Od koho? Inu, od kočího, řekla Annerl. A pokračovala důstojně, že nemá ve zvyku se přátelit a bavit s nižším služebnictvem, ale protože v tomto hrůzyplném domě – tady nasadila Annerl opět svůj trpký přízvuk – se s ní zachází, jako by byla u Gnäfrau obyčejnou služkou, a nikoli slečnou k dítěti, jíž je, nezbylo jí, než aby se poptala na to a na ono zdejšího kočího, který ostatně není obyčejný prostý kočí, bývalť v službách hraběte Valdštejna. A z toho, co jí ten kočí pověděl, jí ještě teď naskakuje husí kůže, jak se Gnäfrau o tom přesvědčila na vlastní oči.

- A co vám pověděl? zeptala se netrpělivě Gnäfrau.

Prý příšerné věci. Ona, Annerl, není žádná venkovská hlupačka, zná kus světa a sloužila v nějakých domech, ale s něčím takovým se dosud nesetkala. - Tady se..., Annerl bázkivě přistoupila po špičkách k Líze a šeptala jí do ucha, - ... duchaři.

- Cože se? zeptala se Líza. Nevěděla sice přesně, co tím Annerl míní, ale sám zvuk jejího podivného výrazu „hier wird gegeistert“ byl tísnivý. Počala se bát a Annerl se bála také, i stály ve tmě vedle sebe a bály se obě, a obě měly husí kůži. Proto ty prapodivné řeči o převtělování a o dlení duchů v astrálních dálavách, myslila si Líza, proto ji teta Amálka přivítala řkouc, že se na ni už těšila! Věděla to od nějakého ducha, ano, nějaký duch jí pověděl, že Líza se u ní objeví, a proto jí dala uchystat postel, vodu do umyvadla a ručník. Ach, to je den, to je den! A Annerl šeptala do Lízina ucha hrůzoplňnou zprávu, jež byla zvěděla od panského kočího Dynbírů, který sloužil u hra-
běte Valdštejna. Scházejí se prý navečer dole v přízemí v zvláštním duchařském pokoji, jen k tomuto příšernému účelu určeném, spolu s jinými duchaři z Plzně, a tam obcují s nečistými silami. Ta tlustší z obou zdejších dam, ta nahrblá, prý upadá do magnetického spánku a duchové vstupují do jejího těla a promlouvají jejími ústy. Tak tráví Dynbírové svůj čas v tomto bezbožném počínání, i není divu, že jejich dům je tak smutný, tichý, neboť všichni se mu vyhýbají. I jest Annerl té rozumné rady, aby se Gnäfrau poohlédla po nějakém prostředku, který by je dopravil zpátky do Prahy, již Gnäfrau opustila v bezdůvodné panice, a aby se všichni tři, totiž Gnäfrau, Annerl a Míša, hezky vrátili zpátky k panu Bornovi. Jí, Annerl, jsou Prušáci tisíckrát milejší než strašidla obletující tento dům; nevšimla si Gnäfrau, jak tu všecko sténá a praská? Ach, to bude noc, to bude noc! Ještě štěstí, že to nevinné dítě nic netuší, nic neví. Ona, Annerl, nezamhouří oko, to je jednou jisté, a to bude její druhá probdělá noc.

Ač sama také vystrašená, vyjevená, Líza se postavila na odpor Annerliným domluvám, co dovedla nejenergičtěji. O návratu do Prahy nemůže být řeč, to ať Annerl jednou provždy pustí z hlavy. Pro nesmyslné tlachy nevzdělaného kočího, pro babské povídačky o strašidlech opustit bezpečí tohoto pohostinného domu a vydat se do rukou krutého, ničeho nešetřícího nepřítelě – to přece Annerl nemíní vážně! Ať Annerl říká co chce a ať se bojí jak chce, ona, Líza, je matka, a ví, jaké jsou její povinnosti vůči dítěti. Ještě jednou vystavit to nevinné robátko štrapáci dlouhé cesty, a nakonec dopustit, aby je v Praze nějaký opilý voják zamordoval – jak si to Annerl představuje?

Začaly se přít, ovšem potichu, šeptem, aby nepřivolaly noční přízraky; a zatímco takto šuškal, v přízemí se ozval nezřetelný hovor několika hlasů. Už se vrátili, pomyslí si Líza. Nohy se jí roztráslly a srdce se rozbuchalo; předrážděná, přestrašená, nervy rozechvělé, řekla si bez důvodu, ale s pevnou jistotou, že teď se musí něco zvláštního, něco nebývalého stát.

A vskutku, stalo se.

Schodiště vedoucí do jejich poschodí maličko zavržalo pod lehkými, spěšnými kroky, a kroky ty pak zamířily k Lízinu pokoji a zastavily se před ním. Pod dveřmi se v černošedé tmě objevil tenoučký proužek světla a ozvalo se jemné zaklepání. Na Lízino „herein“, jež vyslovila s námahou, protože hrdlo měla stažené a ústa ztuhlá, dveře se pomalu otevřely a na prahu se objevil Oskar Dynbír, ozářen světlem svíčky, již nesl v levé ruce.

Pohled na obě ženy, jež tu stály u okna, přimknuty jedna k druhé jako dvě polekaná děvčata, ho překvapil, i zeptal se jich s veselým údivem, pročže dámy stojí potmě a slaví-li černou hodinku. Vyslovil tuto otázku po německu, možná proto, že ho k tomu zavedlo Lízino „herein“, možná že ze zdvořilosti k Annerl; a když Líza,

bledá, jako fascinovaná jeho zjevením, se neměla k odpovědi a jen mlčky upírala své černé oči na jeho usměvavou, hezkou tvář, řekla stará dívka mrštně a bojovně, že vskutku slavily černou hodinku a povídaly si o strašidlech. V tomto domě se prý duchaří, prý se tu obcuje s dušemi zemřelých, je to pravda?

Dotčen dovoleností podřízené osoby, Oskar Dynbír dal zavládnouti krátkému mlčení, než chladně odpověděl, že to je pravda. Hned vzápětí se živě obrátil k Líze a řekl jí, že se dole sešlo několik přátel k poutavému a vysoce aktuálnímu experimentu: chtějí přivolat ducha některého z vojáků padlých v bitvě u Hradce Králové a vyptat se ho, jak to tam doopravdy vypadalo a probíhalo; a zda by milostivou paní nezajímalo zúčastnit se toho sezení.

- Ano, velmi ráda, řekla Liza bez váhání, a aniž chůvě věnovala jediný další pohled, vykročila k Dynbírovi. V náladě, v jaké byla, byla by za ním šla, i kdyby ji byl pozval ke kouření opia nebo k obcování s ďáblem; všechno, jen nebýt sama, jen nebýt s Annerl, jen být s ním, v jeho blízkosti!

- Jste velmi statečná, řekl jí dvorně, když spolu sestupovali se schodů. - Je to sice zábava velmi nevinná, neděláme v podstatě nic, než že nasloucháme tetě Amálce, jak mluví ze spaní, ale kdo to dosud nepoznal, obyčejně se zpočátku trochu bojí.

Neodpovídala, jen se na něho kose dívala, jako by čerpala sílu z pohledu na jeho tvář. Ale když prošli krátkou chodbou, ověšenou parůžky a loveckými rytinami v bohatě řezaných rámech, najednou ji opustila všechna odvaha. Vlažný proud vzduchu, vzdouvající záclonu na pootevřeném okně, rozkmital plamínek jeho svíčky, takže stíny parůžků na stěnách se roztančily jako ožilé. Přitom se jí zazdalo, že ze zdi se line jakási tichá, podivná hudba, melodické pískání a vrzání, jež se nezdálo být z tohoto světa.

- Kdo to hraje? zeptala se šeptem a zastavila se.

Odpověděl jí něžně, že není důvodu k obavám. Je to obyčejný malý kolovrátek, kterým vyhrávají tetě Amálce, aby přišla do transu; ona totiž musí upadnout v bezvědomí, má-li prostředkovat se světem duchů, a k tomu nutně potřebuje hudbu.

- Prosím, odvedte mě zpátky, odvedte mě zpátky, zašeptala, v úzkosti se tisknouc k jeho ramenu. Připadalo jí, že celý svět se pomátl, spikl se proti ní, naplnil se potměšilými, nepřátelskými přízraky a stíny, a že on, Oskar Dynbír, je její poslední, její jedinou oporou a záchranou. A současně on si pomyslně, když shlížel na její bledou tvář, s vášnivou oddaností k němu obrácenou: Vida tě, krasotinko, vida je, ty tiché vody. I ty, paničko, i ty bys chtěla? I ty bys zobala? Ale prosím, proč ne, s radostí!

Objal ji a políbil ji na ústa. Svíčka, jež se třepotala v jeho ruce, zhasla. Líza se nebránila, jen zasténala. Je to strašlivě špatné, co tu dělám, pomyslně si, a toto pomyslně tak znásobilo rozkoš jeho polibku, že ji obestřely mrákoty. A Dynbír, stále ji líbaje, odváděl ji potmě do svého pokoje, provázen pískotem kolovrátku, a cestou naslepo povoloval háčky a rozvazoval stuhy a rozepínal knoflíčky jejího složitého úboru, ozdobeného žlutými růžemi a černými nabíranými volány.

KAPITOLA TŘETÍ

Rána na ránu

1

Když tenkrát před desíti roky, tedy ještě před válečnou patálií v Lombardii, pracoval v cihelně Na Kotlářce, uvolil se jednou, že jménem všech pracovníků podniku požádá principála o zvýšení mezd; a principál ho jménem všech pracovníků podniku vyhodil na ulici. Když se svou ženou, zrzavou Fankou, zakotvil v karlínské octárně Eckenerově, po několika letech práce u smrduté kádě se těžce rozstonal na prsa; toto jeho onemocnění pak pohnulo Eckenera k úpravě dílen, především k zřízení větracího světlíku. Když se později stal závozníkem v službách vlasteneckého zasílatelství Martina Nedobyla, jednou za tuhé zimy si krutě pohmoždil zkřehlé ruce tím, že si je dal, jak se tehdy dělalo, polít lihem a zapálit, aby je rozehřál. Z tohoto jeho bolestného maléru měli všichni Nedobylovi lidé prospěch, neboť paní Valentina, aby vykořenila jejich barbarský zvyk ohřívání rukou hořícím lihem, jim rozdala k Vánocům po páru vlněných palčáků. A tak se mu dělo napořád: sám o něco kobrtl, vzal něco nevděčného na sebe, o něco se připálil, o něco si rozbil hlavu, a jiným to šlo k duhu. Žít ve starověku, kdy se příjmení prostého lidu teprve tvořila, bylo by se mu dojista dostalo, tak jako bezpočtu jiným trpným a trpělivým českým človíčkům, jména Beránek; že žil ve věku devatenáctém, kdy bylo jeho rodové jméno od staletí hotovo a úředně zaznamenáno, jmenoval se, bůhvíproč, Pecold, a Beránek se mu pouze říkalo přezdívkou.

Jeho maminka, nám už známá babí Pecoldová, byla na něj ostrá. – Nikam mi nepůjdeš, slívo, řekla mu, když byl oné neděle v září roku osmašedesátého, v předvečer dne svatého Václava, patrona české země, projevil přání zúčastnit se zítřejšího tábora na vrchu Vítkově, na Žižkaperku, k němuž dělníci z Prahy, Smíchova a Karlína byli sezváni podloudně natištěnými letáky, aby prý se tam poradili „o potřebě zastoupení dělnické třídy v záležitostech politických, zejména o spravedlivém jejím zastoupení na sněmu Království českého“. Babí s tímto programem letáků, jak naznačeno, prudce nesouhlasila. – Jestli se mi hneš z domu, řekla Pecoldovi mimo jiné, – tak tuhle vezmu ten pohrabáč a křápnu tě po hlavě. Co bys tam lezl, chomoute? Co ti chybí? Jsi v solidním podniku, bude Václava, budeme mít husu s knedlíkem a se zelím, myslíš, že to má každý?

Fanka, žena Pecoldova, byla mírnější. – Měj rozum, Matouši, řekla mu, když byl na bábin proslov odpověděl nesmělým míněním, že to je, tak říkajíc, jeho svatá povinnost na Žižkaperk jít a že se mu nemůže nic stát. – Co to povídáš, že se ti nemůže nic stát? Jak to, že se ti nemůže nic stát? Odkdy se ti nemůže nic stát? Málo-li se ti už v životě stalo? A málo-li už zavřeli lidí kvůli těm nešťastným táborům? Pamatuj, že máš děti!

Měli vskutku děti, a to čtyři: Ferdu nejstaršího, pak Karla, Růženku a Valentinu. Ferda, čiperný kluk, který kdysi pásával Nedobylovy koně, učil se teď při plném zaopatření kupeckým mládcem v Mladé Boleslavi u bohatého Fančina příbuzného. Koně pásal místo něho jeho půlsedmaletý bratřík Karel, který už občas chodil i do školy. Růžence byly teprve dva roky a Valentinu, kmoťrenku paní Valentiny, měla Fanka právě u prsu. Byla to pošetilost, poříditi si na stará kolena dvě děti, a k tomu holky, a babí Pecoldová za to hrála svému synovi na všechny rejstříky, leč po činu marná

domluva. Jeho nové závoznické řemeslo vrátilo Pecoldovi ztracené zdraví, neboť stálý pobyt na čerstvém vzduchu mu uvolnil na prsou, a s návratem zdraví se vrátily staré roupy; ostatně Fanka, dělnice u Eckenera, takto lepička vinět, byla ve svých pětatřiceti letech dosud chutná, krásně zdravá jako měď nebo spíš červené zlato, s měkkým, sladce ženským obličejem, jehož pleti tuze pěkně slušela velká piha, usazená právě uprostřed levého líčka.

A když namítl, že tam, jako na Žižkaperk, jdou všichni dělníci, spustila babí teprve naplno. Jakýpak je on, Pecold, dělník? Už dávno není dělník, je závozník. Až se jednou bude pořádat tábor závozníků, ať si tam spánembohem jde, ale do věcí dělnických ať se neplete. Mrzí ho snad, že oni, Pecoldovi, jsou dobře zapsáni u panímámy – touto panímámou mínila babí paní Valentinu – a chtěl by si u ní rozlít ocet? Mrzí ho, že se jim, Pecoldům, v posledních letech zaplaťpámbu dobře daří, že si smějí držet slepice a husy, že Karlík nemusí chodit do fabriky a může se učit ve škole, že Ferdu mají zaopatřeného a že bydlí zadarmo? Chtěl by se, trumbera, vrátit k Eckenerovi a znovu se rozstomat a umřít za plotem?

Také se svým posledním argumentem, že nemíní na Žižkaperk jít sám, smluvit se s Fišlem, svým bývalým sousedem od kádě u Eckenera, že se tam vypraví společně, Pecold pohořel. Kdyby už, prohlásila babí, zítra na Žižkaperk šel, jako že tam nepůjde, Fišl je ten poslední, s kým by ho tam pustila. Nebo snad už zapomněl, jaký měl s Fišlem malér?

Babí tu narážela na příhodu zcela nepravděpodobnou, zcela nepochopitelnou, která, ač se přihodila před třemi bezmála roky, dodnes plnila Pecolda úžasem tak silným, že občas, když si na to vzpomněl, zčistajasna trhl celou svou hubenou, čahounskou postavou, a povykuliv oči a nakrabortiv rty, ověšené slámově žlutými kníry, nechápavě zavrtěl hlavou. Že Fišl, starý jeho kamarád,

nebyl u Eckenera spokojen – jakpak také mohl být spokojen, když za patnáct hodin denní práce bral šestadevadesát krejcarů mzdy – a že se z mladých let znal v zacházení s koňmi, Pecold se jednou odvážil poprosit Valentinu, aby přítelku přijala do služeb Nedobylova závodu jako kočího nebo aspoň jako závozníka. Zasílatelství se prudce rozrůstalo, i bylo třeba nových a nových lidí; a že Valentina Pecoldovi přála, byla jeho prosba přijata ne nemilostivě.

Když pak Martin Fišla vyzkoušel, nechav ho postrojít a zapřáhnout tři páry koní do staré formanské archy a povozit ji kruhem kolem dvora, byla ruka v rukávě a Fišl tolik co přijat. A tu se stalo to rozumu se vymykající, to nevysvětlitelné, co už tři roky budilo údiv nejen v Pecoldovi a ve Fance, ale dokonce i ve Valentině, která jinak měla za to, že do svého muže vidí jako do studánky čisté vody.

Spokojen výsledkem zkoušky, Martin Fišla lidově a po formansku plácl po zádech, a ať je prý zítra punkt o půl šesté tady na dvoře. A vytáhnuv svůj tlustý notes, jež vždy nosil v zadní kapse u kalhot a v němž zapisoval rozvrh práce pro své lidi, svůj strategický plán, jak tomu říkal, zeptal se ještě:

– Jo, a jak se jmenujou?

– Prosím, Fišl, Josef Fišl, odpověděl Pecoldův kamarád, aniž pochopitelně tušil něco zlého.

A Martin, uslyšev jeho jméno, zčervenal a podíval se na něho zpod lbi jako býček přichystaný k trknutí.

– Jakže se jmenujou? Otázal se ještě jednou, tentokráte tlumeně, trochu přisípěle, jako by mu bylo vyschlo v hrdle.

– Prosím, Fišl, zněla udivená odpověď.

– Fi-šl?

– Ano, Fišl. Josef Fišl.

A Martin ještě chvíli mlčel, než ukázal prstem na vrata. A prý ven a ven a ven, tam, kde nechal tesař světovou a klasickou díru,

a nohy na pomoc a zmizet, nechce-li Fišl, aby on, Martin, na něj vzal tuhlety podávky. A když se nešťastný Fišl, zpitomělý, jako z nebe spadlý, pozpátku vypoťácel ze dvora Nedobylova vlasteneckého zasílatelství, Martin ještě pohrozil tumpachovému Pecoldovi pěstí.

– S takovými Fišly mi nechodějí, nebo pojedou taky, oni Fišle jeden, řekl mu temně. Proč Martin nenáviděl nevinné jméno Fišl, to se nedozvěděl nikdo, ani sama Valentina ne. – Mám na to nepříjemné vzpomínky, odpověděl na její udivenou otázku, a víc ani slovo.

Zítřejší den, svátek svatého Václava, byl od časného jitra přichladlý a přimoklý, překlenutý studeně mléčnou oblohou, nad obzorem maličko nafialovělou a v nadhlaví poházenou skvrnami neurčité barvy – nebylo jisto, jsou-li to mráčky, nebo prokukuje-li tam modrá obloha skrz závoje mokrých par. Babí, šedivá, nezmarně čilá a všudypřítomná, střežila syna svýma černýma, mrkavýma očkama, co chvíle odbíhající od trouby, v níž od časného jitra pekla husu, a také Fanka, Valentinku v náruči, byla mu všude v patách, ať šel do sadu nasbírat košík padavek, ať si sedl na zápraží, aby Karlíkovi vyřezal z olšového polena lodičku, ať vylezl na půdu, aby se podíval, odkud za deště zatéká. Když husa byla upečena, nabídl se, že zajde do města se džbánkem pro pivo, ale babí i Fanka jeho dobře míněnou nabídku odmrštily; ať prý jde pro pivo Karlík, má mladší nohy.

– Dělá, jako by ten Žižkaperk byl pustil z hlavy, řekla Fanka své tchyni. – Ale on ho z hlavy nepustil, to bych ho nesměla znát.

Po obědě, který byl veliký a slavný, Pecold, okázale hekaje a povoluje si pásek, to hlavně aby potěšil babí, ješitnou na své kuchařské umění, s rukama v kapsách pomalu přešel dvůr k stájím, aby s Nebojsou, kočím z komotovské svobodárny, který měl

dnes službu u koní, zapředl dlouhý a rozvážný hovor o tom, jak hezky nám to letos vyšlo, že den svatého Václava připadl zrovna na pondělek, což je právě tak dobré jako loni, když připadl zrovna na sobotu; to je tím, že letošní rok je náhodou přestupný; kdyby nebyl přestupný, pak by byl letošní svatý Václav připadl zrovna na neděli; a že letos, povídali si dál Pecold s Nebojsou, hrom do toho, se dělá chladno tuze předčasně, loni o svatém Václavu bylo ještě parno jako v červenci; a že v Itálii, stálo prý tuhle v novinách, vykopávají z popela nějaké starodávné město jménem Pomeje nebo Popeje nebo tak nějak; a že Nebojsovi požraly německé myši jeho sváteční střevíce, uložil si je do kouta za almarou a shledal se jen s jednou ohlodanou podešví; a že ovoce se letos neurodilo, už třešně nestály za nic, jablka jsou samá červivá padavka a ani švestky nevypadají po ničem.

Takto pokojně a svátečně hovořili, stojíce před vraty maštale, pokuřovali přitom ze svátečních dýmek, plivali dlouhými oblouky pod kola vozů, srovnaných do dvou řad po délce dvora, a hlahol zvonů, který se sem nesl z města, podbarvoval poklid jejich rozprávění. Babí však, jež cíhala opodál, nedala se omýlit synovou rezignací.

– Pořád na to myslí, že nám pláchne, řekla Fance; a Fanka, jež s Valentinkou několikrát přešla mimo oba hovořící muže, aby vyzvěděla, o čem se zabývají, byla téhož názoru.

– Povídají si, čím je líp mazat boty, jestli dehtem, nebo viksem, řekla znepokojeně. – Měly jsme na to myslit a schovat mu boty. Nebo kalhoty.

Na to babí, že by to nebylo nic platné. Pecold, její syn, že by byl schopen utéci třeba bos nebo bez kalhot, a byla by z toho darmo ostuda. – Nesmíme ho ztratit z očí, to je jediná pomoc, dodala. – Jděte tam honem a podívejte se, jestli tam je ještě.

Fanka se tedy vypravila ke stáji, aby se podívala, je-li tam Pecold ještě, a Pecold už tam nebyl. Nebojsa, jež zastihla, an stojí v otevřených vratech maštale, z níž se ozývalo teplé frkání a podupování, a protahuje troubel své dýmky stéblem slámy, byl velmi překvapen, když se ho zeptala, kamže zmizel její muž.

- Říkal, že jde domů, že si na chvíli lehne, odpověděl. - Nebo možná, že šel tuhle do kůlny, povídal, že potřebuje kus topinky, že bude vyřezávat Karlíkovi kormidlo. Jdou se tam podívat, tam ho možná určitě najdou.

Šla se podívat, ale nenašla ho tam. Pecold totiž už před chvílí, když byl opustil Nebojsu, proplížil se dvorem, skrýváje se za vozy, a pak, schován za krytým stěhovákem, stojícím nejbliže k vratům vedoucím na silnici, čekal na svou příležitost. Došlo k ní ve chvíli, kdy z kuchyně se ozvalo známé zasyčení, a babí, jež zametala cihlový chodníček u zadního vchodu, upustila pometlo a s výkřikem „ježíšmarjá, mlíko“ vtrhla do domu. V té chvíli i Fanka s dítětem zašla za ní na okamžik do stavení, a Pecold, neváhaje, natáhl své dlouhé pedály a už byl tentam, z vrat venku, a upaloval ve směru hradeb.

Cesta před Komotovkou byla téměř prázdná; zato z Nové brány se valil nepřetržitý proud lidu k vídeňské silnici a splýval tu s dvěma jinými zástupy, které se hrnuly jednak z Koňské brány, jednak od severu z brány Poříčské a po mostě překlenujícím seřadiště Státního nádraží, v hlomoznou řeku tak širokou, že silnice stěží stačila. Západní povlovný svah vrchu Vítkova či Žižkaperku, k němuž všichni měli namířeno, se zpozzdáli černal tisíci postavičkami, v hutných sledech se proplétajícími mezi stromy a křovisky, a šum hlasů nesčetných a nepočítaných splýval v hněvivý bzukot jakoby hmyzí a rozléhal se do šíře dále.

Pecoldovi se ulevilo, když zmizel mezi těmi neznámými lidmi, vzrušenými společným pocitem nebezpečí, mezi všemi těmi

muži od strojů a od řemesel, a byl šťasten, když se jeho čepice s nalomeným lesklým štítkem, již nosil, ztratila mezi ostatními čepicemi s lesklými štítky a měkkými klobouky a cylindry a když jeho tvář splynula s ostatními tvářemi, svátečně povětšinou vymydlenými a poškrábanými od holení příliš důkladného. Šli tu kováci od Ringhoffera, řeka jich, a tkáči od Porgesa a sirkaři od Smolíka a barvíři a tiskaři a zedníci, též voraři z Podskalí a vinaři a truhláři a ševci, též cihláři a železničáři, též mydláři a kotláři, též lid z jatek a pekáren a pivovarů a krejčov, též mládenci z krámů a popeláři, ten v nedělních šatech pečlivě vykartáčovaných a vyčištěných, ten v obyčejném, ten ve vypůjčeném. Ztratil se v zástupu, Pecold přestal být Pecoldem a stal se jedním z davu; tady ho nenajde ani babí, ani Fanka, teď už ho nestihnou, i kdyby se za ním pustily v botách sedmimílových.

Ale bylo-li by babí nebo Fance nemožno, aby našly jeho, Pecolda, bylo právě tak jemu, Pecoldovi, nemožno najít kamaráda Fišla. Navzdory této nemožnosti uhlídal ho, přítele věrného a spolehlivého, po několika šouravých, zastavováním davu neustále přerušovaných krocích, jak sedí vpravo od silnice na hromádce šterku a natahuje dlouhý krk, pátraje po Pecoldovi očima.

- Že už jdeš, řekl povstav, když se uviděli, a přidal se k Pecoldovi, malý, uzlovitý, s drobnou ostrou tvář a s nápadně velikýmnosem, který spolu s dlouhým krkem mu dodával podobu podivně ptačí.
- Už jsem myslel, že nepřijdeš.

Na to Pecold, potěšen náramnou snadností tohoto setkání, že nechybělo mnoho a byl by zůstal doma, protože ženské ho nechtěly pustit. A Fišl s porozuměním přikývl řka, že ani jeho nechtěly ženské pustit; a vsadil by se, že skoro nikoho z těch chlapů, kteří se tu mačkají a táhnou se na Žižkaperk, jako by tam pro ně bylo přichystáno spasení, nebo přinejmenším candrbál, nechtěly žen-

ské doma pustit, protože, holenku, dnes se něco semele - dnes leckomu nateče za límec a dohoří mu k prstům; ví-li Pecold, že celá pražská posádka má pohotovost? A tak on, Fišl, by chtěl kloudně vědět, co tam vlastně všichni hledají a proč se tam slézají jako švábi k pivu.

- To nevíš? podivil se Pecold. - Poradit se přece.

Fišl na znamení posměšného nesouhlasu s Pecoldovou naivitou vyrazil ústy a velikým supím nosem sérii mlaskavých, sykavých a frkavých zvuků. - Poradit se! řekl pak. - Dvacet tisíc lidí se chce poradit!

- Odkud víš, že se tu sejde dvacet tisíc lidí? zeptal se Pecold.

- Dvacet tisíc, na to Fišl s chmurnou rozhodností. - O všech táborech se píše, že se tam sešlo dvacet tisíc lidí, tak proč by se na našem táboru nemělo sejít dvacet tisíc lidí? Pětadvacet tisíc se nás sejde. A jak se pětadvacet tisíc lidí má o něčem poradit?

A jal se pak obšírně vysvětlovat, proč je po jeho soudu nemožné, aby se pětadvacet tisíc lidí o něčem pořádném poradilo. Když on, Fišl, se chce o něčem poradit se svou ženou Růženu, je to snadné: on řekne své, ona řekne své, pak to dají dohromady, on něco sleví, ona něco sleví, on něco přidá, ona něco přidá a je to. Ale když se k takové poradě přidá tchyně, jde to hůř, protože řekne-li on své a řekne-li Růžena své, tchyně řekne něco docela jiného, než co řekl on, Fišl, a co řekla Růžena, a jsou z toho řeči a mrzutosti. Ještě horší případ pak nastane, přidá-li se k takové poradě Fišlův bratr Mikuláš, protože Mikuláš už má takovou povahu, že vždycky říká něco docela opačného, než co říkají všichni, a jak něco od někoho slyší, už špekuluje a študýruje, jak by tomu nejlíp odporoval. Ale nakonec při dobré vůli i s Mikulášem je možno dojít na zelenou větvičku; ale nejhorší pak malér nastane, když se ještě připlete Fišlova švagrová, Mikulášova žena Anka. Anka, to je drchna nevy-

máchaná, hubatá a nepřejícná, ta má jazyk na čtyři panty, té když řekneš dobrýtro, tak na tebe vyjede a spustí, že není jitro a tím méně dobré; ta tedy když se zamotá do takové porady, tak to není žádná porada, nýbrž hádka.

- Poslouchej, řekl Pecold mírně, s úsměvem shlížeje na Fišla, - jestli se ještě někdo přidá k té vaší poradě, tak už ti dám pár facek.

- Nás už víc v baráku není, řekl Fišl. - Ale to nic, já jen že čím víc hlav, tím míň rozumu, a že když pět lidí není s to se o něčem pořádně dohodnout, jak se jich má dohodnout pětadvacet tisíc.

- Tak proč jsi do mě hučel, že musíme na Žižkaperk, že je to naše povinnost, a kdesi cosi? divil se Pecold.

- Je, řekl Fišl. - Já vím, že se o ničem nedohodneme, ale ať je nás aspoň hodně. Budeš řečnit, Beránku?

- Já? užasl Pecold. - A ty snad jo?

- Budu, řekl Fišl. - Ještě nevím o čem, ale určitě budu.

2

Z plochého temene kopce, k němuž stoupali po klikatých cestičkách mezi skalisky, vystupujícími ze svahu jako trosky starých hradebních zdí, a mezi akátovými keři, do běla pokrytými prachem, vybuchovalo občas k nízkému nebi hromadné volání, nerosrozumitelné výkřiky tisíců mužských hlasů, mezi nimiž jen tu a tam bylo možno pochytit slova „Sláva!“ nebo „Vem čert“, „Ať žije“ nebo „Pereat“. Toto „pereat“ Fišla velmi zaujalo.

- To znamená, ať zhyne, poučoval Pecolda, udýchán, neboť stoupání, ač nedlouhé a pozvolné, velmi unavilo jeho plíce, zničené celoživotním pobytem v smrdutých dílnách octárny. - S tím

souhlasím, ano, ať zhyne. Jenže kdo? Těch je, co by měli zhynout! Především policejní ředitel, pak místodržitel, pak Beust, pak... co chceš?

Pecold totiž, obává se, že ve Fišlově výčtu osob, jež by měly zhynout, dojde i na hlavu nejvyšší, zatahal ho za rukáv. – Nech toho a pojď si raděj poslechnout tamhletoho fousatého, jak řeční.

Byl to starý muž s prorockou bradou, oděný v těsný fráček skořicové barvy, který stál na kulatém balvanu a hovořil k zástupu, shromážděnému pod ním na svahu. Velmi prudce mával zaťatými pěsti a i do prsou se bušil; když se však oba přátelé k němu prodrali mezi proudy lidu, směřující vzhůru, shledali, že jeho projev, ač temperamentní, je velmi neškodný.

Mluvil o tom, že se jim, účastníkům tohoto tábora, nemůže nic stát, protože ač tento tábor nebyl od úřadů povolen, ba nebyl ani ohlášen, nikdo jim nemůže dokázat, že to je tábor, a nikoli obyčejný výlet na Žižkaperk. – Tak daleko ještě nejsme, hřímal, – aby si našinec nesměl ve svátek vyjít za bránu na čerstvý vzduch. Kdyby mě chytili a předvedli a kdyby se mě ptali, co tu pohledávám, řeknu jim: Vyšel jsem si na špacír. A kdyby se mě zeptali, proč si tolik lidí právě tak jako já vyšlo na Žižkaperk na špacír, tak jim řeknu: Nevím. Myslíte, že se bojím říct nevím? Nebojím. Já jim klidně řeknu: Nevím. A tak vy taky řekněte, kdyby se vás někdo ptal: Nevím.

Fišl štouchl Pecolda do zad, i brali se dál.

– To nic není, řekl. – Takhle mluvit, to nikam nevede. Ale počkej, až já začnu, to budou všichni otvírat uši a huby.

Pánbu mě netrestej, pomyslí si Pecold.

Táhlá, od západu k východu rozložená planina na vrcholu kopce byla do černa pokryta rozčileně rozvlněnými davy, s mravenčím neklidem putujícími v rozplétajících se proudech. Křik a volání

a sborový zpěv splýval v hučící směsici; zdáli bylo pozorovat, jak okrouhlý ostrov hlav, natlačených kolem neviditelného řečníka na kraji severního svahu nad železniční tratí, chvílemi zružověl a hned zase zčernal tím, jak lidé naráz, jako na povel, zvedali pěsti.

V dálce nad nepřehlednou slitinou klobouků a tváří, poblíže staré, chatrné kapličky, která tu stála na paměť Žižkova vítězství nad křižáky, vyvstal na chvíli obdélníček praporu, ježž někdo asi přinesl pod kabátem, aby jej tu rozvinul, ale po krátkém zápase s větrem opět zmizel.

Všichni byli ovládáni jednotejnou touhou něco provolávat, s něčím souhlasit, něco odsuzovat, vyslechnout osvobozující řeč nebo aspoň slovo. Tak když se Fišl na chvíli zastavil, aby si odpočinul, a zatímco oddechoval, promlouval přerývavě k Pecoldovi něco v ten smysl, že tenhle tábor opravdu není žádný tábor, protože k opravdovému táboru patří prapory a jízdní průvody, kdežto tady kde nic tu nic, hned se utvořil kolem hustý zástup. Shledav, že je středem pozornosti, vypjal se nepatrnou výší své postavy, zdvihl obě ruce a vykřikl z plna hrdla:

- Zhouba utlačovatelům dělnictva!

A zástup vpadl nadšeně, sborem:

- Zhouba jim! Ať zhynou! Ať zhynou! Čert vem! Ať zhynou!

Povzbuzen úspěchem, Fišl zaševalil rty, aby si sesumíroval jiné heslo, ale v té chvíli, hrom do toho, vítr přivál k jeho skupině zvuky písně, již zpívali opodál: - Ach není tu, není, co by mě těšilo... A hned všichni vpadli sborem - Není tu, není, co mě těší...

Pecold vytáhl z úst fajfku, kterou si před chvílí byl zapálil, a přidal se ochotně: - Co mě těšovalo, vodou uplynulo..., ale Fišl ho vzal netrpělivě za loket: - Pojdme dál, tady nic není.

A brali se dál.

Takto putovali všichni, neuspokojeni, stále čekající na jakousi velikou událost, která pozmění jejich životy a uleví jejich bídě, na něčí slavný čin, jehož se stanou účastníky a svědky. A zatímco Pecold s Fišlem procházeli mezi procházejícími se, když se proplétali mezi proplétajícími se, občas volajíce s volajícími a zdvihajíce pěsti, kolem nich pozvolna nastávalo veliké ztišení. V dáli, smazáno a odnášeno větrem, se stále ještě ozývalo hromadné volání a zpěv a tisícový repot se nesl mezi nebem a zemí, ale v bezprostřední blízkosti obou přátel, v okruhu dvaceti třiceti kroků, šířilo se vpřed a vzad mlčení, ustával pohyb a život, a lidé se zastavovali a s nepokojem otáčeli hlavy.

Nevěděli všichni dosud, co se děje, ale zmlkání bylo stejně nakažlivé jako volání. Kdo byli touto nákazou zasaženi, trnuli a nehybněli; zdálo se, že na sám tento střed pláně, jinak přeplněné živoucími zástupy, se snesl mráz a smrt, a lidé, kteří před chvílí ještě chodili a křičeli a zpívali, proměnili se v sochy.

Příčinou této podivné a trapné změny byl hlouček pánů napohled všedních, kteří procházeli pozvolným úředním krokem uličkou, jež se před nimi utvářela. Bradatí a všichni do jednoho neurčitě a podivně šediví, jakoby pokrytí jemným prachem nebo pískem z kancelářských posypátek, lišili se vnějškem jen málo nebo pranic od lidí, jejichž středem se ubírali, šíříce mezi nimi ochromení. Byli nicméně tak nápadní, že i kdyby byli oděni brněním nebo soudcovskými taláry nebo kdyby měli šaškovské čepice na hlavách, nebyli by mohli být nápadnější. Tato nápadnost plynula ze zmíněného účinku jejich zjevení: zatímco kolem nich všechen pohyb ustával, oni, původci tohoto zmrtvění, pohybovali se dál a vpřed, klidní, vážní, hroziví.

- To je komisař Ort, prevít nad prevíty, přišeptl Pecoldovi Fišl, ukazuje nepatrným pohybem brady na pána v cylindru, kráčejí-

cího v čele hloučku, chmurného to muže s černými kníry vzhůru natočenými a postavou tak podivně utvořeného, že brada mu splývala s hrudí a břichem v jediný táhlý oblouk. Kráčel přísně, ruce spojeny za zády, zvolna pohyboval černýma očima zprava vlevo a zleva vpravo, a kam zabloudil jeho zrak, tam všechno umdlávalo. Tak uhrančivý byl pohled jeho úředních očí, že i kdyby se byl podíval na ptáka zpívajícího na větvi, byl by se snad ten pták zalkl a padl k zemi.

Když hlouček vedený komisařem došel asi na deset kroků k místu, kde stál Pecold vedle nesmírně rozčileného Fišla – Pecold, znepokojen, uznamenal podivný sykavý zvuk, unikající z kamarádova hrdla, a když k němu přiklonil ucho, shledal, že Fišl, zuby zaťaté, opakuje jediné slovo: – S-s-svině, s-s-svině, s-s-svině. Ort se zastavil a s ním se zastavili ti, již kráčeli za ním, a pak promluvil hlasem nevysokým, nehlubokým, bezbarvým, zkrátka komisním:

– Rozejít se! Všichni pryč! Nařizuji všem okamžitý rozchod.

A ihned, jakoby zbaven kletby, která jej byla proměnila v mrtvý kámen, strnulý zástup se rozvlnil, rozhýbal, a ulička, v jejímž středu stál Ort se svými následovníky, se rozšířila; lid, zvyklý poslouchat, se dával na ústup, rozcházel se, komisařova slova měla úspěch. V té chvíli Fišl, který až dosud jen syčel, nevydržel a k Pecoldově hrůze vykřikl:

– Halt! Nerozcházet se! Zůstat!

A pohyb ústupu ustal okamžitě.

– Pánové! Bratři! volal Fišl, zalykaje se rozčilením, nedbaje a možná ani necítě, že Pecold mu šlape na nohu. – Nic se nerozcházejte. Tady vám nemá nikdo co nakazovat. My jsme se nesešli k demonstraci nebo k výtržnostem, alebrž proto, aby se všichni vzájemně poradili o prostředcích, jak dosáhnout lepšího postavení zuboženému dělnictvu českému...

Nebylo slýcháno, nebylo vídáno, aby se človíček tak nepatrný, jako byl Fišl, postavil čelo proti čelu zástupci zákona a státu, a k tomu muži tak vážnému a přísnému, jako byl komisař Ort. Vidět toho uzlovitého, nosatého mužíka, jak vykřikuje svá slova výzvy a protestu vstříc Ortovu obloukovitému břichu, měl bys dojem, že Fišl se musí zadávat vlastní nedovolenou smělostí, že musí zčernat v tváři a klesnout v prach. Ale nestalo se nic takového, a proto zjevné porušení zavedeného běhu věcí dodalo kuráže zástupům, které se před kratičkou chvílí už dávaly na ústup, a ulička, kterou Ort se svými nohsledy kolem vytvářel pouhým faktem své přítomnosti, se zúžila.

Žádné řečnění a rozchod! Ve jménu zákona okamžitý rozchod! na to komisař, ale ač tentokrát zvýšil hlas, až zpurpurověl ve tváři, nepotkal se s úspěchem. Jeho výzva zanikla v repotu, brumlání a pískotu, a shluku lidu, v jehož středu se odehrával tento výjev, přibýlo na objemu, kdežto naopak hlouček úředních pánů, vedenných Ortem, se znatelně stáhl do sebe.

A Fišl, oči povylezlé z důlků, mávaje pěstmi a dupaje zuřivostí, přehlušil všechny, volaje ze všech sil, ve jménu jakého zákona se mají rozejít?

- Já vím jen o jednom zákonu, křičel, - a ten nám dovoluje se scházet! Oni si myslí, pane komisař, že když na nás houknou ve jménu zákona, tak všichni padneme na zadek! Ale ty časy už minuly, pane komisař! My jsme se tu sešli ku nevinné poradě, a my se taky nevinně poradíme, i kdyby nám deset, i kdyby nám sto, i kdyby nám tisíc takových, jako jsou oni, nařizovalo rozchod!

To byl výrok nejen statečný, ale i zápalný, a lid, který se tlačil kolkolem stále hustěji, pochválil jej hromadným výkřikem slávy, jako když vybuchne soudek prachu.

- Vidějí sami, jak jich všichni mají rádi! volal Fišl přeskakujícím hlasem. - Nechají nás na pokoji, nebo neručím za následky!

- Ticho! A jak se jmenujete? říčel komisař.

- Nic! Nic nepovídat! zahřměly stovky hlasů.

A tu Ort, dorozuměv se se svými společníky krátkým pohledem, který znamenal, že začíná být horko a že je nutno rázně jednat, nemá-li být ještě hůř, co měl dechu zahvízdal, aby přivolal pomoc, na úřední plechovou píšťalku, již nosil v rukávu. Přešel pak třemi rychlými kroky k Fišlovi a položil mu ruku na rameno. Slova, jimiž provázel tento přísný výkon, zanikla v jekotu, pískotu a volání „Pereat“ a „K čertu s ním“ a „Hanba“.

A tehdy nastala Pecoldovi, tomuto tichému, trpnému muži, mezi známými zvanému Beránek, chvíle veliká a heroická. Až dosud jen sinal a modral, a bylo jedinou jeho myšlenkou a touhou ucpat Fišlovi čepicí jeho nerozvážnou, strašlivou hubu. Když však uhlídal, jak kamarádovo vychrtlé, výškou i objemem chlapecké tělo se hrouť pod komisařovou tučnou pravicí, když shledal, že lid, zaleklý zaječením Ortovy píšťaly, přivolávající neznámé jakési nebezpečí, sice hudruje a protestuje, ale nemá se k činu, vyrazil krátké, vzteklé zařičení, ne nepodobné hříběcímu zařehtání, a vztáhnuv ruku, tu hrozivou ploutev stěhováka, zvyklou tahat po schodech dubové kredence a fortepiana, hmátl svou kamennou dlaní tam, kde komisař měl mít bradu - vskutku ji tam, jak se ukázalo, měl, třeba byla napohled neznatelná - a opřev se vši vahou, převrhl, doslova překotil Orta jako gypsovou figuru na zem, k úředním botám jeho ohromených průvodců. A pak, drapnuv Fišla za zápěstí, vlekl ho pryč, napříč zastupem, který se před ním ochotně rozevíral. Pustil vzpouzejícího se Fišla, teprve když dospěl ke kraji svahu nad vídeňskou silnicí.

Když se pak ohlédl nazpět, k tomu místu hrůzy, kde jeho nejlepší přítel bezmála byl zatčen, uviděl jakýsi podivný, stěží pochopitelný a určitelný chumraj - něco se tam míhalo nad hlavami sroceného davu, cosi úzkého a černého jako rukávy nebo nohavice,

a když nabystřil oči a nastavil nalomenou stříšku čepice proti červenému slunci, které přiklánějí se k západu, vyplulo z mléčné deky oblaků, zdálo se mu, že vidí purpurovou tvář komisaře Orta, jež se vynořila ze slitiny hlav, natlačených na jedno místo, chvíli trhavě kolísala, podobna balónku na střelnici, odspodu nadnášenému tryskem vody, a opět zmizela.

Bylo to velmi zvláštní, a Pecold si nebyl jist, není-li to klam zraku. Ale ať to byl přelud, nebo skutečnost, nemohlo být neprospěšné zmizet z parády, prchnout z tohoto zatraceného kopce, kde se oba dva, Fišl i on, Pecold, tak zle kompromitovali. Vztáhl znovu ruku, aby kamaráda vzal za zápěstí, jak vždy činil, když chodil na procházku se svými dětmi, dříve s Ferdou a v poslední době s Karlem. A tu shledal, že Fišl už vedle něho nestojí, že se ztratil jako stín, když zajde slunce, a ať se točil, jak se točil, všude viděl jen cizí tváře. Zatrnul úzkostí při myšlence, že jeho nezbedný kamarád se vrátil tam, kde – nebyl-li to přelud – lid vyplácel komisaře a jeho společníky, ale když se rozhlédl, zazdálo se mu, že vidí Fišlovu hubenou figuru unášenou proudem davu, táhnoucím se, neznámo proč, napříč planinou směrem k Invalidovně.

– Fišle! Pepíku! vykřikl, ale jeho volání bylo pohlceno ryčným mnohohlasem osměleného lidu, jímž se kopec div neotřásal, ďábelskou směsicí sborových písní a hromadných volání. Vykročil tedy zmatenou, horkou tlačenicí, aby Fišla dostihl, a když jej dostihl, shledal, že to není Fišl.

Vzápětí nato uviděl hlouček dělníků, snášejících na ramenou se svahu dolů k vídeňské silnici vzpouzejícího se muže s cylindrem, naraženým přes uši až k špičce nosu. Bezhlavý ve své oddanosti, pomyslně si, že to je možná Ort, jež tu odnášejí, a že snad Fišl je zase při tom. Pustil se tedy za tímto podivným průvodem, ale zase nadarmo – nebyl to Ort, byl to jiný fízl, a Fišl při tom nebyl.

Prochodil pak po kopci asi hodinu, sklíčen steskem a starostí o Fišla a špatným svědomím, že neposlechl babí ani Fanky a ne-zůstal raději doma. Mezitím se velmi setmělo, neboť slunce, které se bylo před nedlouhou dobou vylouplo z mraků, zase zmizelo za těžkým fialovým mrakem a z chladného nebe se spustil drobný, ale hustý déšť. Po pěšinách vedoucích z temene kopce k vídeňské silnici se začernaly proudy lidí, už se vracejících k městu. Tehdy i Pecold se rozhodl, že půjde domů a že nechá Fišla Fišlem, vždyť je to koneckonců chlap dospělý, žádné mrně, na něj by člověk musil dávat pozor. Ohrnul si límec kabátu, aby mu nenateklo za krk, a zamířil k jižnímu svahu, když tu za ním, na planině, znovu nastalo podivné, naposled velmi nepříjemné ztišení, umlkly písňe a hromadná volání přešla v rozčilený, bzučivý šepot, z něhož jen tu a tam pronikaly přidušené hlasy:

- Vojsko! Vojsko přichází!

Proudy lidí, pohybuující se dolů k silnici, zase se obrátily a úprkem se vracely vzhůru k planině. V dálce se nezřetelně zatřepaly kolísavé zvuky vojenské polnice, a když ustaly, zazněly štekavé výkřiky povelů, rozplizlé v šumotě deště. Pak se od severu i od jihu rozlehlo rytmické, pravidelné plácání, jako by davy vzdáleného neviditelného obecenstva do taktu tleskaly do dlaní, dusavé to kroky pěšáků, kteří pochodovali, bodáky nasazené, dvěma směry proti kopci, od vídeňské silnice i od Karlína, důstojníci na koních v čele přísně vyřízených, do šíře rozvinutých formací.

Zastaven zpětným pohybem lidu, Pecold se volky nevolky obrátil, a vycloumán, vystrkán vzhůru, dřív než se nadál, octl se zase na planině, kdež davy, prve rozptýlené, se mezitím semkly v nehybnou těsnou hromadu.

Zatímco zdola se ozýval stále zřetelněji dupot blížícího se vojska, provázený plechovým třasem výstroje, někdo uprostřed zástupu

se ozval vysokým, daleko se rozléhajícím hlasem, že krucinál není čeho se bát, vždyť neděláme nic zlého, a ti kluci vojanští jsou přece od našich, z Moravy!

Nebeská slova spásy a osvobození nemohla působit náhlejší a radostnější obrat nálady než toto ojedinělé, v pravý čas příšlé zvolání. Je to pravda, že útočící vojáci patří k moravským plukům? A mění to něco na situaci, je-li tomu vskutku tak? Tím si nikdo nelámal hlavu, nikdo neuvážil, že voják je nástroj cizí vůle a že tady nic nezáleží na tom, je-li od našich, nebo není-li od našich. Chytá-li se tonoucí člověk slámy, lidé shromáždění v davu se ochotně chytají i přízraku slámy. Neznámý řečník nedomluvil, přehlušen hromadným zahřměním slávy, a když několik hlasů spustilo „Moravo, Moravo, Moravěnko milá“, přidali se všichni, také Pecold, který zpíval tuze rád. – Co z tebe pochází chasa roztomilá, chasa roztomilá, hlaholil dojatě, a cítě se unášen pohybem zástupu, který bez povelu, bez popudu naráz vykročil přicházejícím vojákům vstříc, strhl čepici a zamával jí ve vzduchu; a ihned zavířilo tisíce jiných hlavokrytů.

V té chvíli se už na západním a severním kraji planiny objevilo, pušky s nasazenými bajonety v hrsti, několik vojáků, předsunutá to stráž, kterou obezřelí velitelé útočících praporů byli poslali kupředu, aby s nepřitelem na kopci navázali kontakt, za nimi důstojníci na koních a pak přísně vyřízené, těsně semknuté černé řady. – A děvčátka hezký, a děvčátka hezký, ty mluví jen česky, zpíval zástup, nepřestávaje se hrnout vpřed, a mezitímco vojáci postupovali dál k středu planiny, lid se stočil širokým proudem vlevo po stráni, směrem k silnici. I mýjeli se těsně v hustém, nekonečném defilé, dělníci v černém proti vojákům v parádních kabátcích, civilové dolů, vojáci nahoru, ráz, dva, ráz, dva, a když civilové, nepřestávající zpívat a provolávat slávu Moravě, Mora-

věnce milé, vyrovnali po vojensku krok, vojáci začali po civilisticku mávat čepicemi a křičet „Nazdar“ a „Ať žije“. A důstojníci, tumpachoví tímto podivně hladkým a nepředvídaným obratem situace, bezradně přihlíželi shůry kopce a shůry svých kobyl, jak trestná výprava se proměnila v nadšenou národní manifestaci.

Pecold šel a šel a zpíval a zpíval, šťasten. Už nelitoval, že se mu ztratil Fišl; je to koneckonců lepší, myslil si, Fišlovi se jistě nic nestalo, ten už je bůhvíkde, a když je Fišl při tom, člověk se nemůže jaksepatří poradovat a pořádně si zazpívat. Ráz, dva, ráz, dva, jako na vojně, jenže bez střelení, bez krve. Ach, to to dobře dopadlo, to to dobře dopadlo, zaplat pánbůh! Zase zakusil ten příjemný, ten neodpovědný pocit, že přestal být sebou samým, Pecoldem, a stal se bezejmennou částí většího celku. Tolik je nás, tolik! myslil si, a srdce mu jen hrálo a slzy nadšení a dojetí se mu draly do očí. – Těžko mě maminka vychovala, hlaholil dojatě, – z plenky na plenkou, z ručky na ručku překládala...

Protože z Nové brány stále ještě proudilo k Žižkaperku vojsko a i směrem od Koňské brány maširovaly nové a nové formace zbrojného lidu, takže nebylo možno vejít do města, zahrnuli dělníci po vídeňské silnici vlevo, směrem k popravišti na Židovských pecích. Komotovka už byla nedaleko, a proto Pecold se tu od nich oddělil a natáhl dlouhé nohy k domovu. – To to pěkně dopadlo, řekl rozveselen dvěma chlapíkům, kteří s ním šli stejnou cestou. Zarazil se trochu, neboť mu připadali jaksí povědomí, a než si uvědomil, odkud je zná, už mu viseli na rukou a už měl na zápěstích řetízky.

– Tak, a marš a žádné špásy, ozval se za Pecoldem hlas ještě povědomější, než byly tváře obou tajných, kteří ho spoutali. Ohlédl se a spatřil pana komisaře Orta, na pravé tváři a nad levým okem polepeného růžovou náplastí.

Takový byl konec Pecoldova nešťastného výletu na Žižkaperk, ale nikoli konec překvapení, jež osud pro něho uchystal. Po dvou trapných dnech, jež strávil na karlínském c. k. policejním komisařství, dovezla ho eskorta tří četníků, po zuby ozbrojených, do novoměstské trestnice na rohu Vodičkovy ulice a Dobyččího trhu. Tam pak po skončení tělesné prohlídky v kanceláři, kdež na něho zapůsobila úděsným dojmem bohatá souprava rzivých okovů, visících na stojanu vedle kamen, odvedl ho dozorce do cely, v níž seděl za stolem pokrytým knihami a papíry pán jemného vzezření, oděný krásným šosatým kabátem, tak černým, že z té černočerné černě až přecházel zrak, a cosi psal, úhledně při tom zdvíhaje nakrčený malíček bílé, masité ruky. Pecoldovi se zezdalo na první pohled, že ho odněkud zná, ale ihned to zdání zavrhl. Byla to asi porucha mysli, způsobená jeho neštěstím, že mu v poslední době kdekdo připadal povědomý.

- Pěkně vás vítám, řekl s přívětivým úsměvem jemný pán, když za Pecoldem zapadly dveře.

Nebýt Pecold člověk poctivý a řádný a mít zkušenosti s životem kriminálním, byl by asi shledal podivným, proč vyšetřující soudce, nebyloť pochyby, že jemný pán v černém kabátě je vyšetřující soudce nebo něco podobného, se usadil v jeho cele. Že však Pecold, poctivý a řádný, život kriminální neznal, měl za to, že přítomnost jemného pána v jeho cele patří k věci. A odhodlán zapírat a nanovo zapírat, tak jako zapíral a nanovo zapíral na karlínském komisařství, kdež ho dva dny a dvě noci trápili nekonečnými a mučivými dotazy, kdože je a jak se jmenuje ten skrček, ten darebák, kterého Pecold byl vyrval z rukou službu konajícího komisaře Orta, zachmuřeně stanul před stolkem a semkl pevně ústa. Usmívej se, jak se usmívej, prevíte, pomyslí si, ale nic ze mne nedostaneš.

- Také politický? zeptal se jemný pán, odloživ pero.

- Já prosím, za nic nemůžu, řekl Pecold zachmuřeně. - Já ani nevěděl, že na Žižkaperku bude nějaký tábor. Já jsem si tam jen tak vyšel na procházku, a na to prosím, má každý právo. A tam do toho člověka jsem strčil jen náhodou.

Jemný pán pohlédl na Pecolda s veselým údivem. - Proč mi to povídáte, statečný Slovane? řekl pak. - Vždyť já jsem také vězeň, stejně jako vy!

- Oni že jsou..., řekl Pecold nedůvěřivě.

Jemný pán povstal a podal Pecoldovi ruku. - Jmenuji se Born.

3

Jakže se dostal za mříže a za závoru Jan Born, náš Jan Born, zakladatel prvního slovanského obchodu v Praze, Jan Born s hraběcím, jak o něm říkala paní Valentina, hlasem? Inu v oné době, která teď poutá naši pozornost, nebylo v Rakousku nic snazšího než dostat se do vězení, zvláště byl-li někdo zakladatelem prvního slovanského závodu v Praze a byl-li od přírody obdařen hraběcím hlasem.

Že jeho hlas působí ve společnosti příznivým dojmem, to věděl Born už dávno. Že však ten hlas působí dokonce podmanivě, dá-li mu zaznít před širokou veřejností, a že silné a odvážné pravdy, pronášené jeho klidně vyrovnaným, sytým barytonem, strhují a rozplameňují posluchače daleko víc, než když je jiní pronášejí hřímovavě a pateticky, o tom se přesvědčil teprve nedávno. Jan Born, který měl vždycky zálibu v činnosti veřejné, objevil v sobě talent řečnický, i rozhodl se, že tohoto talentu využije na prospěch věci národní.

Úspěch, s nímž se setkal, byl veliký. - Stát rakouský, prohlásil například na táboru lidu na Blaníku, - se zove státem ústavním,

protože má ústavu, ale po pravdě ústavní není, protože rakouská ústava je pouhopouhý humbuk.

Tato myšlenka nebyla nová, tupit rakouskou ústavu bylo tenkrát u nás rozšířeným zvykem. Nové však bylo to, že Born na konci slova „humbuk“ dal poklesnout svému hraběcímu hlasu a že se pak maličko odmlčel, čímž naznačil, že na tomto místě, kdyby věta právě vyslovená byla napsána nebo vytištěna, by byla tečka, a že po té tečce by příští věta byla uvedena majuskulí, velikým písmenem. Tímto způsobem přednesu dodal svému tvrzení mocné přesvědčivosti; věta o humbuku, takto vyslovena, nebyla směhlým tvrzením, nebyla výzvou, nebyla provokací, nýbrž pevnou, nezvratnou pravdou, klidným konstatováním, faktem, o němž není možno se přit. A to se všem líbilo.

- Vím, milí Slované, řekl jinde, - že hovoře k vám takto, volám na svou hlavu trest, ale nebojím se, protože být potrestán od této vlády, toť pro každého čackého Čecha čest.

Jiný řečník, hovoře v tomto smyslu, byl by se udeřil do prsou možná jednou, možná dvakrát, a i kdyby se nebyl udeřil, byl by zajisté zvýšil hlas.

Born se však neudeřil, nezvýšil svůj hraběcí hlas a naopak při slovu „čest“ mu dal poklesnout, aby dal na srozuměnou, že je konec věty a že sem patří tečka, než přijde věta další, uvedená majuskulí. A lid, který mu naslouchal, právem nepochyboval, že tento muž se trestu nebojí, i jásal, odměňoval jej potleskem a voláním slávy a jednou ho i ponosil na ramenou.

Příležitostí k takovýmto proslovům měl Born dost a dost, protože celý český národ byl v té době v prudké opozici proti rakouské vládě, a to v důsledku drsného zklamání, jehož se dožil po skončení prusko-rakouské války, když obě vlády uzavřely mír a když pruská vojska po krátké okupaci odtáhla z Čech.

Nepadl tedy český národ do područí Pruska, jak se Born tenkrát obával, mír, aspoň z českého stanoviska, byl laciný. Rakousko ztratilo poslední zbytek svých držav v Itálii, Benátsko, a mělo zaplatit válečnou náhradu dvaceti miliónů tolarů. Král Vilém chtěl sice připojit k Prusku část Čech, ale Bismarck mu to rozmluvil. Jemu šlo pouze o diplomatické osamocení Rakouska, o to, aby Habsburkové mu nepřekáželi při sjednocení německých států pod pruským žezlem, příštím to bodem jeho životního politického programu.

Mír však nebyl dosud podepsán, když představitelé rakouské vlády se už začínali zabývat myšlenkou odvety, pomsty na Bismarckovi a návratu v čelo německých států. I svěřil císař František Josef řízení rakouské politiky saskému ministrovi baronu von Beustovi, který se sice v rakouských poměrech nevyznal, ale o němž se vědělo, že je dávným nepřitelem Bismarcka a jeho politiky. Muž tento se už jednou mihl naším vyprávěním, an se na počátku prusko-rakouské války byl ubytoval pospolu s rodinou saského krále Jana v Praze, v hotelu U Zlatého anděla. Řekli jsme o něm tehdy, že zničil-li tento nešťastný diplomat své rodné Sasko, když byl přiměl svého krále k tomu, aby se spojil s Rakouskem k válce proti Prusku, čekala na něj další osudná úloha, zničit Rakousko.

Beust tuto úlohu splnil.

Vypravoval rád ve společnosti, a dal také tuto historii k lepšímu ve svých Pamětech, že když na počátku století přišel na svět, otec jeho z radosti nad narozením syna daroval jeho české chůvě několik lahví výborného rýnského vína. Chůva však, neznalá řeči německé, neporozuměla jeho boдрému příkazu, aby to víno vypila na chlapcovo zdraví, a nevědouc prý – neboť Češi jsou barbaři –, k čemu víno slouží a co se s vínem dělá, vylila dar starého barona

do vaničky a maličkého Beusta v něm vykoupala. Následky prý byly zlé. Nemluvně se opilo do němoty a upadlo v komatózní spánek, z něhož se probralo teprve po čtrnácti dnech se zdravím podlomeným a s inteligencí zakalenou. Od té doby pak až do své smrti Beust z té duše nenáviděl národ své chůvy, takto provinilé. – Češi nejsou civilizovaní lidé, říkal, – protože jedí vařené těsto a neumějí pít víno. – Nebo: – Mám-li slabé srdce, děkuji za to jedi- ně jim. – Nebo: – Já se stát pánem světa, mým prvním činem bude, že ten pronárod vyhladím. – Nebo: – Slovo Slawe, Slovan, pochází etymologicky ze slova Sklave, otrok.

Tohoto muže, řekli jsme, povolal císař František Josef První po skončení prusko-rakouské války v čelo vlády. A prvním úkolem, jímž Beusta pověřil, byla pacifikace rakouských zemí, uklidnění národnostních sporů, jimiž říše byla cloumána a oslabována, neboť dokud nenastane vnitřní mír, dokud národy, z nichž Rakousko bylo složeno, budou odbojné a nespokojené, nebude možno po- mýšlet na dílo odvety, na novou válku proti Prusku.

Beust se tohoto úkolu ujal rád a s chutí. A Rakousko vyšlo z jeho rukou otřesené, se zdravím stejně podlomeným, jako on kdysi vyšel z rukou své chůvy, když jej vykoupala ve víně, a vyřazeno z kruhu evropských velmocí, upadlo v smrtelný spánek, z něhož procitlo teprve po padesáti bezmála letech, při vypuknutí první světové války, jež pak vedla ke konečnému zhroucení říše.

Jak pacifikoval baron von Beust rakouské země?

Nejodbojnější a nejnespokojenější z národů rakouských byli Maďaři – zmínili jsme se již o tom, že za války prusko-rakouské přebíhaly na pruskou stranu celé maďarské pluky, a ty, jež nepřeběhly, bojovaly s nechutí a levou rukou. I uklidnil Beust opozici Maďarů tím, že jim dal úplnou samostatnost, že se s nimi, jak se říkalo v žargonu politickém, vyrovnal. Země uherské, odtrženy od

celku zemí rakouských, utvořily celek vlastní, spojený s ostatkem říše jen osobou panovníka, společným vojskem a financemi. Rozpadl se tedy rakouský stát na dva státy samostatné, na německý stát západní, v němž ostaly Čechy s Moravou, a na stát východní, Uhersko, jemuž bylo podřízeno Slovensko a Charvátsko.

- Ale Maďaři nejsou jediný opoziční národ rakouský! řekl císař, udiven, když mu von Beust byl předložil svůj svérázný plán na uklidnění jeho zemí. - Vždyť jsou tu ještě, um Gotteswillen, Slované, a je jich většina!

- Slované přitlačíme ke zdi, řekl von Beust, a na výrazu jeho přísně naduté, bezvousé tváře bylo znát, že si je vědom toho, že pronáší výrok historický.

V únoru sedmašedesátého roku byla pro uherskou polovinu říše obnovena ona svobodná ústava, jež byla zrušena po potlačení revoluce z roku osmačtyřicátého. A hrabě Julius Andrássy, který před osmnácti lety byl za účast v revoluci kontumačně odsouzen k trestu smrti, byl teď postaven v čelo nové maďarské vlády.

V červnu téhož roku se císař František Josef s nesmírnou pompou a slávou, za jáсотu celého maďarského národa, dal v Budapešti korunovat na krále uherského. A byl to opět sám Andrássy, kdo mu vsadil korunu na hlavu.

Zastihla jsem Borna, jak pláče, napsala toho dne Líza do svého deníčku. Byla jsem tím poněkud znechucena, ale když jsem pak o tom vyprávěla Oskarovi, chutě jsme se tomu zasmáli. Ach, jaké štěstí, že na světě není jen politika, že je také láska!!!!!!

A o den později:

Měli jsme včera veliké sezení na Malé Straně. Věc se vydařila neobyčejně: vyvolali jsme ducha skladatele Schumanna, který nám učinil velikou přednášku o nebeské hudbě, zvané „harmonie sfér“. Jak to všechno je poutavé! Jak všední je Born se svým

vlastenectvím u srovnání s těmito velikými zájmy! Jak jen mohla jsem žít bez Oskarovy lásky a beze styku s věčným světem duchů! A přece je jeho vlastenecká činnost k něčemu dobrá: skýtá mi tolik volna, tolik svobody, kolik mi jí nikdy v životě nebylo dopřáno.

4

- Co chceme? Zákonně zaručená práva svá, nic víc, nic méně; více nepožadujeme, méně nepřijmeme.

Takto promluvil před několika lety, v době vrcholící maďarské opozice proti rakouské vládě, hrabě Andrásy.

Když se pak Uhrům, jak pověděno, dostalo úplné samostatnosti, zazdalo se Andrásymu, nyní uherskému ministerskému předsedovi, že Beust neplní dosti energicky svůj úmysl přitlačit ke zdi Slovary, zahnané do odboje, především Čechy. - V Čechách musí být opozice buď ohnuta, nebo zlomena, prohlásil doslova. K provedení tohoto plánu pak navrhl, aby političtí vůdci národa a majitelé a redaktoři všech v Praze vycházejících listů byli pod jakousi záminkou pozavíráni; a nakonec žádal, aby na místo opozičních purkmistrů a starostů byli dosazeni c. k. vládní komisaři a aby všechna okresní zastupitelstva byla suspendována. Jinak, dodal, budiž vládnuto ve smyslu daných zákonů.

Přísná to kritika, ale nikoli zcela spravedlivá, protože Beust činil, co dovedl. Ale opozice v Čechách se nedala ani ohnout, ani zlomit. Političtí redaktoři byli zavíráni a trestáni vysokými pokutami za vytištěné slovo nesouhlasu a protestu, noviny zabavovány a zastavovány; a protivládní články a projevy vycházely v tisku dál. Když český sněm se vyslovil proti rozštěpení Rakouska, odpověděl na to Beust prostě a přímočaře tím, že jej rozpustil; a tu se v celé

zemi, v Čechách i na Moravě, zvedla vlna obrovských protestních schůzí, táborů, k nimž se sjížděly z blízka z dále desítky tisíců lidí. Bylo marné zatýkat řečníky a pořadatele těchto demonstrací, pronásledovat jejich účastníky. Když někoho odvedli v železech, vzápětí docházely k soudům petice, podepsané stovkami jmen: My jsme tam také byli, stálo psáno v těch žádostech, proto máme také právo být zavřeni! A úřady vyhovovaly těmto žádostem s ochotou jinak neobvyklou.

Hned na prvním z těchto táborů, který byl svolán na horu Říp, Born, který tam byl vyslán Spolkem pro pěstování slovanské vzájemnosti, aby za něj promluvil, objevil svůj řečnický talent a přesvědčil se o podmanivosti svého hlasu. – Až rozštěpený stát rakouský dohospodaří, prohlásil tam mimo jiné z výše tribuny, nad níž vlál veliký červeno-bílý prapor, – nebude jiných přátel míti než autonomisty, federalisty, ke kterým se hlásí především náš národ. Pak vzejde náš čas k spravedlivému uspořádání poměrů rakouských.

Úspěch jeho projevu byl takový, že Born, dojat, překvapen, ano opojen, se nadále účastnil všech táborů, všech demonstrací, co jich jen bylo, a řečnil všude a vždy vyvolával souhlas a nadšení.

– Bez podpory ze strany byrokracie, soudů a policajtů by nemohlo v Rakousku trvat zřízení, které není ničím než nepřiměřeným panstvím menšího národního živlu nad četnějšími živly slovanskými, řekl na zakázaném táboru na Vysoké u Kutné Hory.

Řečnil na zakázaném táboru pod Blaníkem, na Hulínských Trávnících u Kroměříže i na Valečově u Mnichova Hradiště; zajel až na Moravu, na zakázaný tábor na Kosíři, jehož se zúčastnilo přes pět tisíc lidí přes to, že všechny cesty a stezky byly obsazeny četníky a husary. Když c. k. politický komisař oznámil lidu, že rekurs proti zákazu, jež pořadatelé tábora podali c. k. ministerstvu,

byl zamítnut, a že proto vyzývá shromážděné, aby se ihned rozešli, poklekli všichni jako na povel a modlili se za lepší budoucnost národa, za vítězství našich historických práv a za to, aby nepřátelé naši brzo k rozumu přišli.

- Bylo by dobře, kdyby si pánové ve Vídni uvědomili, že my, Češi, můžeme bez Rakouska obstát, ale Rakousko že nemůže obstát bez nás, promluvil Born na zakázaném táboru na Karlštejně, a vzdělaný způsob jeho přednesu, jakož i to, že na konci věty dal poklesnout svému hraběcímu hlasu, přesvědčil všechny posluchače o hluboké pravdivosti tohoto výroku.

Byla to podivná doba nadšení a svaté naivity, kdy lid, který se opájel hřměním svého hlasu a tíhou své mnohosti, domníval se v sebešalbě, že voláním slávy a hanby, rozvinováním praporů, pořádným veřejných projevů, průvodů, demonstrací a i výletů něco změní na svém postavení a zastraší své nepřátele. Nezměnil, nezlepšil své postavení, ale zachoval svou lidskou tvář. Nenapravil křivdu, která ho stihla, ale aspoň k ní nemlčel, projevil svou prostnou životnost, svou schopnost radosti a nenávisti.

V květnu osmašedesátého roku, po mnoha letech odkladu, konečně došlo k slavnostnímu položení základních kamenů k českému Národnímu divadlu. Sama doprava těchto kamenů, vylomených z moravského Radhoště, českého Řípu a Blaníku, se nečekaně rozrostla v obrovitou národní manifestaci. Všechny cesty, po nichž se pohybovaly ty hrubé, věnci a stuhami pokryté kvádry, byly obstoupeny nepřetržitými mračny jásajících, mávajících, plačících davů, kola vozů, sténajících pod tíží svého žulového nákladu, mizela v závějích květů, ženy líbaly ty kamenné hosty a ukazovaly je svým dětem, děvčata a družičky v krojích nabízely členům průvodu chléb a sůl; nebylo vesnice bez slavobrány, nebylo domu, který by nebyl ozdoben chvojím nebo prapory. Když kámen největší

a hlavní, vylomený z Řípu, přijížděl k Praze, shromáždilo se před branami osmdesát tisíc lidí, dělníci opustili své továrny a přidali se k průvodu, a celý Smíchov, celý Karlín se hnul do Prahy.

5

Je napodiv, je dokonce těžko uvěřit, že navzdory Bornově činnosti spolkaře a táborového řečníka jeho obchod na Kolovratově třídě nejen neupadal, ale nepřestával rozkvétat. Hlavní příčinou toho nezvyklého zjevu stále ještě byl vlastenecký nimbus, jímž od prvopočátku obestřel svůj podnik, jeho na odiv stavěné slovanství, jemuž v těchto letech opozice a do hysterie vystupňovaného patriotismu, namísto aby zevšednělo, přibývalo půvabu a dráždivosti. Bornův závod byl slavný po celé zemi, zákazníků bylo tolik, že místnosti v domě vedle Prašné brány často už nestačily, a venkovští návštěvníci Prahy se houfem chodili dívat, je-li to pravda a je-li to možné, že zatímco Beust tlačí Slovaný ke zdi, uprostřed města visí ohromná tabule s ruským nápisem, psaným azbukou. Bylo to tak podivné, tak nezvyklé, že Prahou nakonec proskočila pověst, že Born si na vlastence a opozičníka jen hraje, že je ve skutečnosti rafinovaný donášec a konfident a že úřady mu za jeho zrádné služby dovolují, aby si svými slovanskými cedulemi dělal reklamu.

Hanebné, vyhané to pomluvy, ale o to nicméně nebezpečné. Opakovány, zdůrazňovány, rozšiřovány, byly by bývaly s to Bornovi zlomit krk. Naštěstí mu c. k. policejní ředitelství poslalo právě včas přísný písemný rozkaz, arci německý, aby provokační nápisy odstranil. A Born dal ihned nepřívětivé psaníčko vsadit do černého rámečku, zahalit flórem a vyvěsit ve výkladní skříni. Pak teprve rozkazu uposlechl; odklizení proslulého mnohomluvného oblože-

ní portálu se dalo pomalu, obřadně, za účasti velikého shluku lidí, z nichž mnozí plakali. Mládenci, kteří tabule snímali, měli smuteční pásky na rukávech, štafle, na něž při tom vystoupili, byly ozdobeny černým krepovým papírem, a Born sám, který stál v přísném sokolském stoji spatném na chodníku, byl oděn bezvadným smutečním úborem. Bylo to jímavé a veliké; sprosté pomluvy, jež začaly špinit Bornův štít, vzaly zasvé, a jeho sláva dokonce vzrostla.

Když přibývalo manifestací a táborů a když Born zajížděl stále častěji daleko od Prahy, jednou do Orlických hor, jindy na Moravu, jindy do rodného Rychlebova, jindy do jižních Čech, začal jeho obchod trpět nedostatkem dohledu a vedení. A tu se mu dostalo pomoci nečekané a výsostně účinné. Přinesla mu ji jeho krásná, zdatná tchyně.

Je velmi pochopitelné, že lidé tak prakticky založení, jako byli Martin s Valentinou, měli málo pochopení pro Bornův vlastenecký idealismus. Jejich postoj se však změnil okamžitě, když působení nového premiérministra hraběte von Beusta zasáhla nejen oblast politickou, národní, ale i finanční.

- To je rámusu, že Rakousko se rozpadlo na dva kusy, odpověděl jednou Martin na Bornovy hněvy a stesky. A pokračoval svým obvyklým přízemním argumentem, že v rozděleném, jak se říká, dualistickém Rakousku se bude stejně vozit a stěhovat, jako se vozilo a stěhovalo v Rakousku celistvém, a i Bornova galanterní cingrlátka se budou prodávat tak jako dřív.

- Jmenovali jsme se Rakousko, dodal, - a teď se budeme jmenovat Rakousko-Uhersko. Máme se proto zbláznit nebo vstoupit do kláštera?

- Chápu, že ti nic nezáleží na tom, že Uhersku se na naše útrapy dostalo úplné samostatnosti a svobody, odpověděl Born. - Ale divím se, že ti je lhostejné, že jim na naše útrapy bylo sníženo na

dvanáct miliónů daní ročně. My teď už nebudeme platit jen daň z výdělků, ale i z majetku, milý zlatý, čili erár už vztahuje ruku po samé podstatě národního jmění, a to by ti nemělo být jedno, protože tebe se to týká také. Nebo snad o tom nevíš?

Martin, který nikdy nečetl noviny, o tom vskutku nevěděl; Born tedy vytáhl krejónek a vypočítal svému znepokojenému tchánovi, že mají-li jeho parcely na Komotovce a Opařilce cenu okrouhle čtyřicet tisíc zlatých, dům na Senovážném náměstí čtyři tisíce, polovina domu v Perlové ulici, řekněme, tři tisíce, koně a vozový park dvacet tisíc, hotovosti šestnáct tisíc, dohromady třiaosmdesát tisíc, podle nového zákona, který se připravuje, zaplatí Martin z toho všeho na jednorázové dani z majetku, stanovené prozatím na jedno a dvě desetiny procenta, asi tisíc zlatých, to ovšem navíc ke všem daním, jež platil až dosud. – Protest proti této nové dani je jedním z hlavních bodů programu, připraveného pro zítřejší tábor, dodal, zastrkuje svůj krejónek do poutka na tobolce spojené se zápisníkem, na němž svítila kovová písmena NOTA BENE. – Já sám tam mluvím za náš obchodnický spolek, za Merkur.

– On tam nemluví jen za nějaký Merkur, on tam mluví i za nás, Jeníčku, řekla paní Valentina, pohnuta. – Já to vždycky říkala, že je obětavý, ušlechtilý člověk.

A český národ měl o dva opozičníky, o dva federalisty, o dva nepřátele rakousko-uherského dualismu víc. Když pak Born Valentinu poprosil, aby do jeho krámu občas nahlédla, nedějí-li se tam nepravosti za jeho nepřítomnosti, vyhověla mu velmi ochotně a účinek jejích návštěv, byť jen občasných, byl pronikavý.

Hned poprvé, když se po tří denním zájezdu do Vídně vrátil do Prahy, uznamenal při vstupu do krámu, že se něco změnilo. Prodavači byli zaraženi, jejich pozdravy, jimiž ho přivítali, vážné, dřevěné, a viděl na první pohled, že je jich méně.

- Kde je pan Josef? zeptal se po svém oblíbenci, který mu jindy, když se vracíval z cest, radostně spěchával vstříc. Byl to čilý, sympatický mladík, vídeňský Čech nejlepší obchodní školy. Protože mu připomínal jeho vlastní začátky u Maxe Jessela na Wollzeile, Born ho dařil svou důvěrou a přízní, a shledav, že má dobrý vkus, pověřil pana Josefa pravomocí k výběru a nákupu zboží.

- Stalo se mu něco? Je snad nemocen? naléhal Born, když prodavači na jeho otázku rozpačitě mlčeli. A tu šeptl jeden v koutě:

- Jemnostpaní Nedobylová ho vyhnala.

- On nechtěl jít, a tak na něho vzala paraple, přidal se druhý.

- Ten, pane, jel!

Valentina, opět ve fialovém - do jemného Bornova krámu arci nemohla chodit v režné kytlici a ve vysokých botách, jež nosila na Komotovce a na Senovážném náměstí - seděla právě v jeho kanceláři a revidovala účty; během let své spolupráce s Martinem se doučila velmi obstojně umění počtů, v němž dříve bývala krapet slabá.

- Jak dlouho se už nebyl podívat do sklepa? odpověděla mu upjatě, když se jí pobouřeně zeptal, je-li to pravda, že vyhnala jeho nejlepší sílu, pana Josefa, a jakým právem a proč. - Jak dlouho už nebyl ve sklepě? opakovala na jeho odpověď, že nemluví o sklepě, nýbrž o panu Josefovi. A když přiznal, že už se nepamatuje, kdy naposled byl ve sklepě, vstala a řekla krátce:

- To je chyba. Tak teda šel, já mu něco ukážu.

Pod Bornovými prodejními místnostmi bylo celé bludiště sklepních místností a chodeb, většinou prázdných, nepoužívaných, protože byly vlhké a na jaře do nich teklo z přeplněných kanálů. Ukládalo se sem haraburdí, bedny a staré láhve a něco málo běžného zboží, pro něž nahoře ve skladišti nebylo dost místa a jež nepodléhalo zkáze, zpravidla jen porcelán a sklo. Sem se tedy,

svíčku v ruce, vypravila Valentina se svým zetěm, a významně mlčíc, zavedla ho k nízké klenuté kobce, podobné strašlivému žaláři, od podlahy k stropu vyplněné plesnivými lepenkovými krabicemi.

- Podíval se do těch škatulí, byl tak laskav, řekla mu.

Štítivě nadzvedl víko jedné z nich a objevil v ní dvanáct porcelánových barevných figurek Prašné brány s nápisem „Pozdrav z Prahy“ na spodku a zabalených do shnilého hedvábného papíru.

- To je náš nejběžnější památkový artikl, řekl, stále nevěda, kam Valentina míří. - Těch se prodají veletucty.

Na to Valentina, že na Bornově místě by si nebyla tak docela jista, že se jich prodají veletucty. Kdyby si dal laskavě práci, kterou si dala ona, a kdyby ty plesnivé škatule, které pamatují loňskou povodeň, pěkně spočítal, nenapočítal by jich o nic víc, o nic míň než čtyři sta padesát. Čtyři sta padesát škatulí po dvanácti Prašných branách, to je skoro pět tisíc Prašných bran, bezmála půl páta tisíce zlatých. Milý zlatý Born běhá po táborech, div se neztrhá, a protestuje proti nové dani z majetku, která u něho nebude jistě dělat víc než pět set zlatých, protože na rozdíl od Martina dohromady nic nemá, nemá totiž ani parcely, ani barák na Senovážném, ale že mu tady leží ve sklepě za půl páta tisíce braku, který se nikdy neprodá, a Valentina mu hned poví, proč se neprodá, to je mu jedno, o tom nic neví. A kdopak nakupoval ty Prašné brány, kdopak se tak dojemně staral o to, aby kunčoft, chtějící si koupit Prašnou bránu, neodešel s nepořízenou, zklamán? Pan Josef, Bornův mladistvý oblíbenec.

Takto hovořila, ruce složený na hrudi, přísně upírajíc na Bornu velké modré oči, osvětlena odspodu plamenem svíčky, kterou přilepila na víko bedny. Naslouchal jejímu kázání zachmuřen, s hlavou přikloněnou.

- A já tomu chlapci tak věřil! řekl.

- Člověk má věřit především sám sobě, odpověděla Valentina.

- A občas se má podívat taky do sklepa. Já na tom prve neshledala nic podezřelého, když jsem tu našla tu hrůzu Prašných bran, to ví, byla jsem tu poprvé a myslila jsem si, že to tak musí být a že to je v pořádku. Ale pan Josef měl smůlu, že když jsem zase vyšla nahoru do krámu, zrovna vidím, jak pan Josef vyjednává s nějakým cestákem, však ho zná, takový protivný skopčák se zlatým cvikrem a s kotletami.

- To byl asi pan Wüsthof z porcelánky v Klášterci, řekl Born.

A Valentina, že to byl vskutku, jak se ukázalo, pan Wüsthof z porcelánky v Klášterci. Ukazoval panu Josefovi kolekci zvířecích figurek, jelenů a pejsků a papoušků, a pan Josef objednával a pan Wüsthof zapisoval, až se prášilo. Když byl pan Josef hotov, zeptal se ho Wüsthof, nepotřeboval-li by ještě nějaké Prašné brány, a paní Valentina prý hned nastavila uši. Pan Josef na to, že žádné Prašné brány nepotřebuje, a pan Wüsthof se tuze podivil, proč prý ne, vždyť se tak znamenitě prodávají, a Wüsthof vidí, že jich mají tuhle v regále už jen pár kousků. A tu si Valentina všimla, že pan Josef na Wüsthofa mrká svým chytrým zlodějským očkem, a byla hned doma. Pozvala pana Wüsthofa do privátu a spustila bez dlouhých okolků, ví-li, že na něho udělá trestní oznámení a dá ho sebrat pro podvod. Ať se nic nekrotí a nic se nedíví a hlavně ať nic nezapírá, pan Josef se už ke všemu přiznal, jakže to je s těmi Prašnými branami. Tu se prý pan Wüsthof dal do smíchu, že o podvodu nemůže být řeči, to je věc pana Borna, že dovoluje panu Josefovi, aby nakupoval zboží, které se nedá prodat; a odměňuje-li porcelánka v Klášterci pana Josefa za jeho velkorysé objednávky drobnými soukromými provizemi, toť zvyk velmi běžný, který nepodléhá žádnému trestnímu paragrafu. Každé fabrice se prý občas stane, že vyrobí něco

pochybeného, něco pitomého, předem odsouzeného k neúspěchu, a pak dělá, co může, aby se toho braku zbavila, vypisuje odměny a provize – tomu se nelze divit. A to právě je případ těch nešťastných Prašných bran. Jsou hezoučké, jako živé, ale jako souvenir nadobro nevhodné – proč? Inu protože každý ví, že k Prašné bráně chodí všelijaká děvčata. A takovou věc si přece nikdo nekoupí na památku, protože co by tomu řekli doma? To tě ze všech pražských památností zaujala zrovna Prašná brána? Nu, teď to tedy Born ví, proč ona, Valentina, vyhnala pana Josefa. Ale co je Jeníčkovi? On je celý smutný, anebo se to Valentíně jen zdá?

Born vskutku byl smuten. – Všude samá nepoctivost, faleš, zrada, řekl, když se vraceli ze sklepa. – Když já zamlada pracoval u Jessela ve Vídni, také jsem pro něho nakupoval zboží. Což by mě bylo mohlo napadnout, abych toto zneužil k braní provizí, k okrádání svého šéfa?

– On holt byl asi poctivější, řekla paní Valentina, opatrně stoupajíc po kluzkých schodech.

– Ne. Celý svět byl poctivější, řekl Born. – My ještě věřili v jisté ideální hodnoty, v posvátnost daného slova a soukromého majetku. Ale v co věří dnešní mladé pokolení, a proč by ostatně věřilo? Jaké příklady se mu stavějí před oči? Císař několikrát slíbil, že se dá korunovat za českého krále, a slib nedodržel. Každý ví, že za ústupky, které Beust udělal Maďarům, přijal od jejich magnátu ohromné úplatky. Tak jednají nejvyšší představitelé státu. Proč by se pak rozpakoval brát úplatky takový pan Josef?

– On vždycky, Jeníčku, moc rozumoval, to je jeho stará chyba, řekla paní Valentina. – To je marná věc, lotři byli na světě vždycky, a člověk si před nimi musí dát pozor, když nechce, aby mu ukradli nos mezi očima. Myslí snad, že já s Martinem nedáváme pozor, co se kolem nás v podniku děje?

- To věru nemyslím, řekl Born s úsměvem a dodal upřímně:
- Ach, maminko, kde bych byl, kdybych měl takovou ženu, jako jste vy!

Inu, chlapče, na to jsi měl přijít už před sedmi roky, pomyslíla si.

Ukázalo se nedlouho potom, že Bornův nápad přizvat paní Valentinu k dohledu do svého slovanského závodu byl nejen blahodárný, ale i spásný, jeť snadno si představit, jak vesele by byl pan Josef zatočil s jeho podnikem, když Born byl zatčen a vzat do vyšetřovací vazby. Stalo se to v noci z třináctého na čtrnáctého září roku osmašedesátého, po nedělním táboru lidu na Konecchlumu u Jičína, tak živém, že všechny listy, jež o něm přinesly referáty, byly zabaveny. Jan Born jako delegát Spolku pro pěstování slovanské vzájemnosti pronesl na tomto úspěšném shromáždění oslnivou řeč, v níž řekl mimo jiné, že „český národ nikdy nesvolil k loupeži svých práv, nikdy se jich nevzdal, a jen vyčkává chvíle, kdy je zase přivede k platnosti“. V noci pak, probuzen z tvrdého spánku světlem svíčky, nečekaně spatřil u své postele - v té době už, budiž připomenuto, spával ve svém vlastním pokoji, odděleném od ložnice Líziny - malého, usměvavého muže, provázeného dvěma ozbrojenými četníky, kteří zůstali stát u dveří.

- Dobré jitro, řekl usměvavý muž vesele. - Dovolili jsme si k vám přijít na malou ranní návštěvu.

6

- V jednotě a svornosti je naše jediná naděje, naše síla a spása, promlouval svým barytonem Born zeza kupy knih, ležící na jeho stole. - A vy jste tu jednotu porušili, pokračoval vyčítavě, píchnuv

ukazovákem do vzduchu proti Pecoldovi, který seděl zkroušeně na kavalci, prkenně vzpřímen v zádech, protože v přítomnosti pána tak vzdělaného a jemného, jako byl Born, neodvažoval se udělat si pohodlí, své veliké upracované ruce maje způsobně položeny na kolenou. – Pořádali jsme tábory lidu, *lidu*, rozumíte, Slovane, to jest všeho českého lidu bez rozdílu majetku a stavů, kdežto váš tábor na Vítkově byl táborem dělníků, tedy jedné pouze části českého lidu, a to je neodpustitelná chyba, protože takové odlučování od národního celku má za následek oslabení nás všech. Pořádali jste tábor dělníků, a dost možná, že zítra, navedeni vaším neblahým příkladem, uspořádají svůj zvláštní tábor sedláci, pozítří obchodnictvo, popozítří městští zřízenci, pak obchodní zaměstnanci, pak nevím kdo ještě, a národ se rozpadne v tolik a tolik osamocených sobeckých skupin, z nichž každá půjde jen za svými zájmy, jen o svou věc bude bojovat, jen své zvláštní bolesti a obtíže bude mít na zřeteli, a bude veta se vším, naši nepřátelé zneužijí naši roztrříštěnosti a nad národem českým se jednou provždy sklene noc.

– Ale já jsem, prosím, ten tábor nesvolal, odvážil se namítnout Pecold, neboť nerozuměl jak se patří tomuto kázání, nevěděl, proč se Born tak hněvá. Chápal z vybroušených řečí svého spoluvězně jen to, že svou účastí na dělnickém táboru na Vítkově se dopustil něčeho osudného a hanebného. To mu, koneckonců, řekli už na policejním komisařství v Karlíně, a též vyšetřující soudce, který si dal Pecolda zavolat hned druhého dne po jeho příjezdu do novoměstské trestnice, mluvil s ním jako se zločincem, který svým nedělním výletem na Žižkaperk se vyřadil ze slušné společnosti lidské, a jest proto hoden pohrdání všech poctivých lidí, své cti a důstojnosti dbalých. Tolik zástupci zákona a státu; že ho však peskoval i muž stejně osudem postižený jako on, Pecold, stejně

jako on ve vězení držený a vyšetřovaný, a k tomu zeť jeho principála, Jan Born, který když mu Pecold včera byl řekl, že je závozníkem v službách Martina Nedobyla a jemnostpaní Valentiny, s vřelou radostí mu podal ruku a srdečně mu zacloumal pravicí – to věru bylo nepochopitelné a Pecold právem byl rozhárán a zmaten.

– Ale já, prosím, ten tábor nesvolal, odvážil se namítnout, ale Jan Born jen pokrčil rameny.

– Nesvolal, to rád věřím, že jste jej nesvolal, ale byl jste tam spolu s tisíci jinými, jak slyším, lidmi neprozřetelnými a svedenými, a to stačí. Je to tragické, milý Slovine, že sotva jsme vykročili cestou odboje, už se začínáme štěpiti. Což nechápete, probůh, že když zvítězíme na poli celonárodním, bude pomoheno všem, tedy i vám, českým dělníkům? Já uznávám, že postavení českého dělnictva není utěšené, ale proč je tomu tak? Protože rozmach našeho průmyslu je brzděn a dušen cizáckými živly, usazenými v naší zemi a podporovanými vládou. Abych uvedl názorný příklad, můj příbuzný Smolík, majitel továrny na sirky na Smíchově, smrtelně zápasí s německo-židovskou konkurencí Fürtha a Scheinosta v Sušici. O čem byla hlavně řeč na tom vašem táboru? O čem se tam rokovalo především?

Pecold si opatrně olízl rty, chystaje se odpovědět, ale Born ho předešel.

– O nízkých mzdách, zajisté, dovedu si představit, řekl. – Ale na mzdy, milý zlatý, je dost času, až budeme ve své vlastní zemi pány. Myslíte si o mně zajisté, statečný Slovine: tobě se to mluví, jsi svým pánem, máš svůj vlastní závod a tak dále. Ale myslíte si, pane Pecolde, že jsem se narodil se stříbrnou lžičkou v ústech, jak se říká v Anglii, a že mé nezávislé postavení mi spadlo samo do klína z nebe? Ach nikoliv, i já v mládí tvrdě pracoval, s holýma rukama jsem se jako chlapec dvanáctiletý vypravil do Vídně a tam

jsem vedl nuznou existenci otloukaného učně z obchodu. Ale přičinil jsem se, a hle, bylo mi požehnáno.

Pecold, osmělen tím, že rozmluva přešla na pole mu pochopitelné, odpověděl, že se také celý život činil, ale nebylo mu to nic platné. Inu, jeho táta s maminkou nebyli v tom postavení, aby ho, synka svého, mohli poslat do Vídně. – Ale já si na nic nestěžuji, milostpane, řekl spěšně, vida, že jeho spoluvězeň opět chmuří čelo, zřejmě nespokojen touto jeho řečí. – Teď, co dělám u Nedobylů, se nám daří dobře, panímáma Nedobylová je na nás hodná, smíme si držet husy a slepice..., Pecoldovi se trochu zadrhl hlas, neboť se mu v té chvíli vybavil před očima líbezný obraz jeho domova, – ... jen to mě trápí, že nevím, co se u nás děje, mám strach, že jemnostpán Nedobyl nás vyhodí za to, že jsem se dal zavřít, ženské mi říkaly, nechod', nelez tam, a já nedal na jejich řeči a vzal jim roha...

– O to se nestarejte, já se za vás přimluvím u paní Nedobylové, řekl Born.

– Opravdu, udělali by to, milostpane? zvolal Pecold nadšen.

– Udělám, zajisté, proč bych to neudělal? řekl Born. – Ale teď mě laskavě na chvíli omluvte, musím jít vedle na kus slova.

Přičísl si hřebenem a kartáčem patku, zdobící jeho pěkně klenu-té, jasné čelo, okartáčoval límec a rukávy svého skvělého černého kabátu a odešel z cely. Teď teprve se Pecold odvážil polevit si v zádech a uvolnit napjatý krk. Těch knih, těch knih, myslil si, hledě na náklad svazků, zatěžujících Bornův stůl – je vůbec možno tolik knih přečíst? Vstal, aby se na ně opatrně podíval, ale byly vesměs německé, a Pecold německy neuměl. Vida, pořád samá vlast, vlast, český národ, ale čte německé knihy; vyzná se v tom někdo? Na kavalci měl Born své vlastní peřiny, svou vlastní prošívanou deku, pod kavalcem zouvák a na policiče vedle plechového umyvadla

tolik všelijakých voňavých flaštiček a kelímků, že sebeparádovější ženská jich podle Pecoldova názoru nemohla mít víc. Tohle kdyby přinesla domů má Fanka, myslil si Pecold, vyhodila by jí to babí na hnůj a vynadala by jí dorot, jak se už jednou stalo, když si Fanka načervenila tváře papírem od cikorky. A on, Born, smí, jemu, chlapi, neřekne nikdo nic. Inu, pán. A pak si s ním rozuměj. Čert mi to byl dlužen, že jsem se zrovna s ním dostal do jedné světnice.

Unaven těmito rozpory, Pecold se natáhl na kavalec, aby si zdříml, ale starosti, co bude, dostane-li výpověď navzdory Bornově přímluvě, pokud Born svůj slib splní, a bude-li s rodinou vyhnán z Komotovky, mu nedaly usnout. A když se mu přece oči začaly klížit, vstoupil do cely pan Chocenský, hospodář, totiž žalárník, a že prý pan Pecold – říkal Pecoldovi stejně jako všem politickým vězňům pan – má návštěvu. V Pecoldovi hrklo. To je babí, je zle, pomyslně si, když spouštěl z kavalce dlouhé, hubené nohy.

Byla to vskutku babí, a bylo ještě hůř, než předpokládal.

– Mamí! přivítal ji, když vstupovala, v pravici nesouc červený raneček. Doufal snad, že ji tímto dojemným synovským slůvkem obměkčí a zmírní její pravděpodobný hněv, ale již podle sama způsobu, jak byl uvázán její parádní šátek, vánoční to dar panímámy Valentiny, podle energického uzlu pod bradou a obou cípů vodorovně trčících zpod brady, shledal, že je nabroušena naostro. – Tak, teď za ním, holomkem, jdu, řekla bezpochyby, když se chystala k odchodu, a šup, hodila si šátek na hlavu a zadrhla, div mu rohy neutrhla; Pecold jasně viděl tento výjev, jako by mu tělesně byl přítomen. – Mamí, řekl jí, ale ona hned na to, že není jeho mamí. A jako by do poslední chvíle byla doufala, že to všechno byl zlý sen, strašlivé zdání, které se při setkání se synem rozptýlí, zaúpěla, když obhlédla rychlým pohledem celu a když utkvěla černýma, živýma očima na husté mříži v okně.

- Kriminál! On je opravdu v kriminále! To jsem se dožila na stará kolena! Můj syn je kriminálník! Kdybych ho nebyla kolenačky prosila, aby na ten Žižkaperk nelez, kdybych ho nebyla, troubu, varovala! A on teď na mne mami! Prej mamí! Mamí! Ne, já nejsem žádná tvá mamí, chomoute, my byli vždycky chudí, ale poctiví, my jsme kriminálního v rodině neměli, my nebyli takoví, my drželi na svou čest! Tvůj táta byl vždycky slušný chlap, ten byl ještě ze starého světa, já mu vždycky, Hynku, Hynku, ty na tu poctivost jednou zajdeš, a tady jeho vlastní syn sedí za mřížemi! Ta hanba, ta hanba! Že mě Pánbůh raději už dávno nezavolal, že já jsem se musela něčeho takového dožít! Každý se mě ptá, cože ten váš Matouš vlastně proved, a co já stará osoba mám na to pořádkem odpovídat? A co jen povím těm ubohým vnoučatům? Jako že je Bůh nade mnou, já bych se raději viděla pět loket pod zemí! - Zatímco, vzlykajíc, takto spílala a lamentovala, rozbalila uzlík a vyložila na synovu podušku dvě řádky buchet do červena vypečených. - Ty rohové jsou povídkové, ostatní jsou makové, poznamenala mezi řečí, - schovej si je, ať ti je nesežerou potkani, v kriminálech přece je takového neřádu všude plno. - Slůvko kriminál, k němuž ji téma buchet oklikou znovu zavedlo, opět provalilo hráz její hořkosti.

- On je v kriminále jako nějaký vrah nebo zloděj!

- Ale já nejsem žádný vrah ani zloděj, mamí, já jsem politickej, namítal Pecold, těžce polykaje.

Babí spráskla své uzlovité ruce. - Politickej! On je politickej! Místo aby byl rád, že je rád, on dělá do politiky! Jen se na sebe podívej, co už ty jsi za politika?

- Ale přece jsem, řekl zarytě. A ukázav na stůl s knihami, dodal ne bez hrdosti: - Co myslíte, maminko, kdo je tu se mnou v cele? Sám pan Born. Taky kvůli táboru.

- Tábor, netábor, on si to může dovolit, řekla babí. - Pánovi to nevadí, ale ty? Abys doved vydělávat peníze, jako to dovedou páni, to nedovedeš. Ale když pana Borna zavřou, to tě jeden neudrží, to horempádem deš a necháš se zavřít taky, to je to jediné, co trefíš stejně dobře jako on! Jenže on se z toho dostane, kdežto ty si to odskáčeš, a my si to odskáčeme s tebou všichni, to ti povídám já. Hochu, hochu nešťastný! Ještě štěstí, že jsem tenkrát před lety naší panímámě pučila ty Fančiny šaty a že teď nad námi drží ruku!

- Ne-nevyhodí nás? zeptal se opatrně, s takovou úzkostí, že mu až přitom zuby trochu zadrkotaly.

- Nevyhodí, totiž ještě nás nevyhodila, ale jak dlouho to může trvat, než nás vyhodí? Myslíš, že když tu zůstaneš dýl, jako že tu zůstaneš, ona si nás tam celý ten čas nechá na semeno? řekla babí a znovu spráskla ruce. - A kdybys ji byl slyšel, jak jí jela, když se to dozvěděla, že tě odvedli do kriminálu! Ty si myslíš, ty slívo jedna, že ti tady hraju? Já tě chválím, já ti žehnám, ani si to nezasloužíš, já ti vrkám jako holubička! To bych ti přála slyšet, co o tobě teprv pověděla ona! To by ti nadosmrti přešla chuť na všechny Žižkaperky, na všechny politiky! Že já tě, darebáku, raděj nepřivázala za nohu, že já ti neschovala kalhoty a boty, jak to radila Fanka, do smrti si to budu vyčítat! To jsme to dopracovali! Co teď? Co ti všechno kladou za vinu? Jen to, žes tam byl, nebo jsi tam, ježíšmarjá, proved ještě něco extra?

To byla palčivá otázka. Obávaje se, že babí by si už nadobro zoufala, kdyby jí řekl plnou pravdu, odpověděl jí vyhýbavě, že jiné viny než účasti na zakázaném táboru si není vědom. - A za to přece nemůžu dostat víc než takových deset čtrnáct dní, že, pane Chocenský, řekl, významně mrknuv na žalárníka, který z úřední povinnosti stál v otevřených dveřích, opřen o pažení, a vši šíří svého vousatého obličej se pobaveně usmíval bábině repetilce.

A když pan Chocenský dobrodušně přisvědčil, babí, nevědouc, že vráží nůž do synova srdce, řekla trochu mírněji, že i takových deset čtrnáct dní je ažaž dost, aby člověk měl na věky věků ostudu a hanbu.

Kdyby věděla, kdyby věděla! myslil si Pecold, když konečně odešla, do poslední chvíle hubujíc. Kdyby věděla, a kdyby věděli doma, že nejtěžší jeho vina, vlastní jádro jeho konfliktu se spravedlností, je v tom, že vztáhl ruku na službu konajícího komisaře, že ho převrhl, překotil, prcka šeredného, břichatého, právě když zatýkal jeho přítele Fišla, a hlavně pak v tom, že on, Pecold, odmítá Fišla vyzradit!

- Mějte rozum, myslíte, že tomu chlapíkovi posloužíte, nebo že ho dokonce zachráníte tím, že nám zatajujete, kdo to byl? domlouval mu vyšetřující soudce, vlídný, růžový starý pán. - Praha není tak veliká, aby ho naši lidé nenašli, to vám mohu dát písemně, my ho určitě čapneme, a pak běda jemu i vám! Mně by to mohlo být jedno, já jdu za půl roku do penze, dobrá, když se ti líbí mlčet, tak si mlč, ale mně je vás líto, člověče drahá, vždyť se ženete do neštěstí, vždyť zahazujete jedinou polehčující okolnost, která by vás mohla zachránit!

Vypravoval pak Pecoldovi pohnutý příběh mladého právníka Bedřicha Pacáka, který v zahradní restauraci Na Žežulce v Šárce veřejně řečnil k shromážděným hostům a urazil při tom císaře pána. Přítomný člen c. k. tajné policie Pakosta uznal za vhodné mladíka zatknout, ale hosté tomu zabránili tím, že detektiva povalili na zem, ztloukli a vyváleli v neřádu a kalu a shodili s vršku, takže si navíc všeho rozbil hlavu a vymkl dva prsty na levé ruce. Z tohoto malého příkladu jasně vysvítá, jak těžká a odpovědná je služba tajných policistů a jak velice jim křivdí ti, kdo o nich tvrdí, že nic nedělají, jen špiclují a obtěžují lidi. Nuže, Pakosta, ač poraněn a ztýrán, ihned

se zvedl, sedl na neosedlaného koně, jež zabavil sedlákovi, který opodál oral, odcválal na nejbližší četnickou stanici, vyžádal si asistenci a obsadil Burskou bránu, doufaje, že tam Pacáka, který se bezpochyby vracel do města pěšky, ještě zachytí; ale nezachytil ho, Pacák už byl bůhvíkde. Nu, myslí si Pecold, že tím byla věc skončena, že Pakosta zahodil flintu do žita a nechal milého Pacáka plavat? I toto, nezahodil flintu do žita a nenechal Pacáka plavat, anobřž plné čtyři neděle neúnavně od rána do noci putoval po pražských ulicích, křížem krážem prometaje celé město, do každé hospody nakoukl, do každého krámu, byl všude, kde se shromažďuje větší počet lidí, nejedl, nespál, vyhubl na kost a uhnal si bezmála souchotiny, ale Pacáka nakonec stihl na Ferdinandově třídě a zatkl ho jménem zákona. Soud potom vyměřil Pacákovi pět let zostřeného žaláře, a když se odvolal, byl mu trest zvýšen na deset let. Nu, toto se stalo, zcela nedávno, před necelými dvěma měsíci, a takové případy se dějí napořád; a pročže to on, vyšetřující soudce, Pecoldovi, vypráví? Aby se Pecold vzpamatoval a aby si uvědomil, beran jeden, že naši c. k. policisté nejsou nádivové, nejsou jelimánci, nejsou z nebe spadlí andílkové ani novorozeňata, a že umíní-li se pan komisař Ort, že toho samozvaného řečníka z Žižkaperku zatkne, tak ho zatkne, a ať Pecold zapírá jak zapírá, pak řečník bude sedět, a zle bude s Pecoldem, nedostane-li ještě včas rozum.

Vyšetřující soudce omočil pero v inkoustu a důvěřivě, dobrácky pohlédl na Pecolda.

– Nu? Kdo to je a jak se jmenuje?

– Já ho, prosím, neznám, odpověděl Pecold. – A já vůbec nevěděl, že ten druhý pán je nějaký komisař. Já jen viděl, jak se na toho člověka sápe, a tak jsem do něho drobet strčil.

– Ven! rozkřikl se vyšetřující soudce. – Odvedte ho ven! Ztracená humanita, že já toho chlapa nesmím pověsit na skřípec!

Takto plynul dlouhý a pomalý čas Pecoldovy vyšetřovací vazby v novoměstském vězení, nejhorší údobí jeho života, neboť nesoužil ho jen strach před soudem a před trestem, lítost, nuda a stesk, netrápil ho jen vyšetřující soudce svými domlouvami a hrozbami, ale nepřál mu též pokoje dáblík, který vězí v srdci každého člověka a který ho popichoval a poštíval, aby Fišla nešetřil a udal ho, než bude pozdě. Mlčel by Fišl, huba nevymáchaná, kdyby byl na Pecoldově místě? Nevytrpěl-li Pecold Fišlovou vinou už dost a dost? Povinnost ke kamarádovi je vážná věc, ale povinnost k ženě a k dětem je daleko vážnější, nemluvic o tom, že pan vyšetřující soudce bezpochyby mluví pravdu a Ort Fišla chytne a Fišl neujde trestu, ať Pecold zapírá, nebo nezapírá. V noci hovořival tento pokusitelský hlas v nitru nešťastného poctivce tak přesvědčivě, že často Pecold, zpocen, srdce rozbušené, červeň v tváři, usedal na kavalci, odhodlán povolit soudcovým domlouvám a Fišla udat; s ránem však opět nabývalo vrchu ono dané, vrozené, šalbou rozumových vývodů nepodplatitelné povědomí o dobrém a špatném, o správném a nesprávném, které podle mínění mnohých vážných myslitelů je pramenem vší mravnosti.

Ve společnosti ostatních politických provinilců, obývajících cely na téže společné chodbě, většinou redaktorů opozičních českých novin, připadal si Pecold jako slepice mezi pávy. Vězení nebylo pohodlné, cely se zamykaly jen na noc, během dne byla zavřena pouze mříž před schodištěm, páni si posílali hospodáře naproti přes ulici pro jídlo a pro pivo, navštěvovali se vzájemně, vařili si kávu na lihovém kahanu, a hlavně mluvili, mluvili... Co živ nevyšlechl Pecold tolik spádných řečí, tolik protichůdných názorů: Born mluví o svornosti, myslíval si, mně vyčítá, že jsem tu

svornost polámal, poškodil, ale že se tu hádají jako báby na pavlači, to mu nevádí... Nejnepříjemnější na tom pak bylo, že se často hádali právě o něm, Pecoldovi, a že vedli dlouhé spory o oprávněnosti jeho účasti na dělnickém táboru speciálně a o oprávněnosti dělnických táborů všeobecně, aniž se zajímali o jeho osobní názor. Pecoldovi připadalo, že nikdy v životě neviděli živého dělníka, že o existenci dělníků pouze slyšeli nebo četli, a že se proto na něj dívají jako na divné zvíře. Přítomnost zatčeného účastníka protestního shromáždění dělníků v Čechách podráždila, jak se zdálo, jejich politickou obrazivost. Mluvili o něm a o jeho případu, tak jako lékaři mluví o nemocném, u jehož lůžka se shromáždili ke koncilium, měří mu teplotu, prohmatávají ho a přou se o příčině a podstatě jeho choroby, aniž se ho ptali na jeho mínění. Born, jak víme, byl nepřitelem samotných dělnických akcí; jeho nejvýmluvnějším oponentem byl vězeň ze sousední cely, redaktor Šimeček, muž tělnatý a letitý, ale nadmíru pohyblivý a živý – chodil zpravidla jen ve vestě, protože kabát překážel volnosti jeho pohybů.

– Že dělnické tábory narušují národní jednotu? řekl jednou Bornovi. – My ji narušujeme také, milý zlatý. – V té době už, budiž připomenuto, bylo možno mluvit o dělnických táborech v množném čísle, protože hned za čtrnáct dní po schůzi na Vítkově uspořádali dělníci veliký tábor na Homolce u Plzně. – Ano, nic se nevrť, vlastenče, my ji narušujeme také, protože není pravda, co ty tvrdíš, že na táborech se až dosud rokovalo jen o otázkách, které se týkají zájmů celého národa. O čem se mluvilo například na Řípu a na Vysoké? O nové dani z majetku, neklame-li mě paměť. A to je něco, co zajímá jen lidi majetné, pokud nejsem nadobro pitomý. Zeptej se tady Pecolda, co soudí o dani z majetku, a on ti odpoví, že mu do ní nic není, protože žádný majetek nemá. Vy mluvíte o dani z majetku, oni o mzdách, každý o tom, kde ho tlačí bota.

Born namítl, že v protestní akci proti nové dani z majetku nešlo o sobecké zájmy postižených, nýbrž o zájem vyššího celku. Šlo především o to, že tato daň nám byla předepsána vídeňským parlamentem bez vědomí sněmu Království českého, který jediný má právo předpisovat nám nové daně; protestovali jsme tedy především proti hanebnému zkracování svých práv politických a proti tomu, že Vídeň jedná o nás bez nás, a to je něco, co i takového Pecolda nejenom zajímat může, ale co by ho zajímat mělo, pokud si činí nárok, aby byl považován za plnoprávního občana a příslušníka slavného národa českého. – A propos, český sněm, na to jiný z řečnických pánů, – já nevím, o čem se na tom Žižka-perku mluvilo, jak se zdá, dohromady o ničem, ale četl jsem jejich program a tam stálo doslova, že se budou domáhat zastoupení dělnické třídy na sněmu. To bych na vašem místě nepodceňoval, pánové. Víte, co to znamená? Znamená to, že Pecoldové už nechtějí hrát politicky pasivní roli, kterou hráli až dosud, že se hlásí o slovo, že chtějí spolurozhodovat o řízení obecních záležitostí. Myslím, že nepřeháním, když řeknu, že datum vstupu prvního dělníka do politického křídla novoměstské trestnice je datum historické...

Takto se přeli, tak často vyslovujíce Pecoldovo jméno, až se stalo mrtvou značkou, kategorií; diskutovali o něm, aniž se namáhali na něho pohlédnout, a Pecold, naslouchaje jim, myslíval si s hněvem a trpkostí: Čert aby vám, chlapi, huby zašil, to je pořád samý Pecold, Pecold, ale z čeho budou Pecoldovi žít, až je Nedobyl vyhodí, to je vám fuk!

Byl den ode dne zoufalejší, a den ode dne byl mrzutější a netrpělivější také jeho spoluvězeň Born, protože jeho krásná tchyně, která ho často navštěvovala – scházel se s ní v soukromém bytě hospodáře Chocenského – mu začala dělat těžkosti. Prý už není tou, již bývala, léta se hlásí, co je to platné, je už stará žena, práce ve vlastním pod-

niku ji přemáhá, a chodit nadto ještě k Bornovi do krámu, to už je nadobro nad její síly. Odbýval ji žertem: Jak to, že z ní najednou je stará žena, když ještě před dvěma měsíci byla tak plná síly, že anděl, který vyváděl Adama s Evou z ráje, by nebyl dovedl vyhnat pana Josefa rázněji, než jak to učinila ona? Ach, Valentina si to namlouvá, je mladá a zdravá a krásná, jako byla vždycky, možná, že nastydla, možná, že se špatně vyspala, ale to přejde, to přejde!

Takto hovořil, ale nebyla to pravda; bylo kupodivu a bylo skličující, jak se změnila během posledních dvou měsíců – zhubla a zsedla v obličejí, pozbyla své čilé pohyblivosti, protože jí otékaly nohy, byla mrzutá a popudlivá.

– Nepovídal mi nic, já vím nejlíp, jak mi je, řekla na jeho chlácholení. – Tak si to rozmyslel a nic mi nevyčítal, až se vrátí na svobodu a najde svůj krám vzhůru nohama, já ho varovala.

A když jí odpověděl s nevolí, že tady přece nesedí dobrovolně, pro zábavu, a že je marné si něco rozmýšlet, paní Valentina jen mávla rukou.

– Nic mi nepovídal, švagr svobodného pána von Spechta, člena panské sněmovny a ministerského rady, nemusí sedět v žaláři mezi obyčejnými zločinci. Ten kdyby pro něj prstem hnul, tak musí být propuštěn ještě dnes. Já vím, co mluvím, Jeníčku, já jsem se zeptala advokáta, jestli by takový von Specht mohl něco pro něj udělat, a advokát povídal, že by mohl udělat hodně, kdyby na to šel přes paragraf sto devětaosumdesát.

– Co stojí v tom paragrafu? Že švagři ministerských radů a členů poslanecké sněmovny nesmějí být žalářováni? zeptal se Born.

Valentina buď nepostřehla jeho ironii, buď byla tak unavená a skleslá, že nebyla s to se zlobit.

– Ne, odpověděla krátce. – Ten paragraf jedná o tom, že soudce musí přestat s vyšetřováním, když k tomu dostane pokyn shora. Já

si to přesně nepamatuju, zeptal se na to advokáta, ten mu to poví správně po právníku, ale smysl toho paragrafu je asi ten, jak tady říkám. Stačilo by napsat Spechtovi, nebo ještě líp sestře, ale já vím, on nenapíše, já ho znám, on chce trpět pro národ, on chce být mučedník, ale já mu povídám, že národu je to herclich jedno, že pan Born si vzal do hlavy, že bude úpět v žaláři, a že v obchodě zpláče nad výdělkem, to mu můžu dát písemně. Jo, abych nezapomněla, udělala jsem u něho v obchodě veliký ausfrkauf.

- Výprodej? Čeho? zeptal se Born znepokojen.

- Nákupů pana Josefa, řekla Valentina. - Pan Josef má ještě jiné hříchy na svědomí než Prašné brány, Jeníčku, ten chlap si mastic kapsy, kde se dalo. Třeba piksly na tabák v podobě egyptské mumie. Nešly na odbyt, protože každý ví, že mumie je mrtvola, a mrtvolu si přece nedá nikdo do bytu. A těch jsem našla na půdě skoro tři tisíce kusů. Nebo pasti na šváby. Jeho krám je moc nóbl, lidi se ženýrujou kupovat takové artikle zrovna u Borna. Nebo vaříče na kávu, které dávají kávě kovový šmak, ty kupoval pan Josef jako divý. Tak jsem na tom všem snížila cenu na čtvrtinu, sklady se vyčistily, ale ztráta je veliká, dobrých šest a půl tisíce zlatých. Říkám mu to, aby se nedivil, až se vrátí. Jen aby se vrátil co nejdřív, protože já už opravdu nemůžu, já se na mou duši sotva držím na nohou. Ale abych nezapomněla, Jeníčku, jeho domácí páni štajgrují činži, žádají za jeho krám už dva tisíce zlatých ročně. Povídala jsem jim, že to je hanba, štajgrovat činži, zrovna když pan Born trpí za vlast, ale oni řekli, že se pana Borna o to neprosili, aby šel trpět za vlast, a že až dotrpí, může si jít najmout krám jinde, když mu to není recht. Já jim povídala, že je to od nich nestydatost, chtít pana Borna vypíchat, když jim ten krám zavedl a když si lidi zvykli chodit až tak daleko, na konec Kolovratovy třídy, a řekla jsem jim, že než přišel Born, byl krám prázdný, a připomněla jsem

jim toho cukráře, který se tam oběsil, ale oni povídali, že pan Born jim už udělal dost ostudy s těmi svými slovanskými tabulemi a že od té doby, co se Born u nich usadil, oni jsou špatně zapsáni nahore. Tak jsme se nedohodli, a já mu to povídám, Jeníčku, aby se rozhodl, co a jak.

Není divu, že nálada Jana Borna se v důsledku takových rozmluv horšila každým dnem jeho vazby, již trávil v společné cele s nešťastným Pecoldem, a že pozbýval stále znatelněji své jaré výmluvnosti, takže trávil mnohdy celé hodiny nehybně u svého stolku, obtíženého knihami, nečetl, nepsal, jen chmurně dumal a črtal na kus papíru roztodivné otázky, zatímco Pecold posedával na svém kavalci, ruce s roztaženými prsty na kolenou, díval se do tmy a neslyšně pohyboval rty pod slámově žlutými kníry. A kalný říjnový čas jednotvárně plynul, členěn ranními a odpoledními vycházkami na dvůr, kdež se scházeli vězňové ze všech politických chodeb; byli odděleni od trestanců nepolitických, tak řečených rošťáků, kteří měli svůj vycházkový dvůr v jiném křídle budovy. Redaktor Šimeček obíhával nádvoří drobnými spěchavými krůčky, drže přitom papír zvlášť k tomu účelu upravený, totiž nůžkami nastřižený na tenké proužky; po každé obchůzce jeden proužek utrhl a schoval do kapsy, zjišťoval tak, kolik okruhů už urazil. Usedlí, vousatí páni si hráli na slepou bábu nebo pořádali kohoutí zápasy jako školáci o přestávce; jiní sokolovali, jiní diskutovali v kroužcích; a mezi nimi všemi chodil Pecold sám, vážný, sklíčený, jiný než všichni.

Večer pak po návratu z procházky a po setmění hospodář pan Chocenský vycházel ze svého bytu, nesa svazek klíčů, zavěšených na železný kruh, a jednu po druhé cely zamykal; bylo slyšet postupný cvakot zámků, a pak okované kroky nočního strážce, vojáčka s nasazeným bodlem, nastupujícího vartu. - Usaděj se tady,

ale nespěj, mohlo by jich něco zakousnout, říkal mu večer co večer pan Chocenský, a voják, zdálo se, vždy se vskutku někde usadil, neboť po hospodářově odchodu jeho kroky umlkaly a nastávalo ticho.

8

Koncem října byl do jedné z cel na téže chodbě, kde byla i cela Pecoldova a Bornova, vsazen nový vyšetřovanec, jménem Háfner, penzionovaný důstojník a vydavatel krajinského časopisu Polnice. Byl vyšetřován pro trojnásobný zločin rušení veřejného pokoje, pořádná to porce pro jednoho tichého, zádumčivého člověka, jímž Háfner byl.

- Kdo by to do něho řek! vyjádřil se o něm s pobaveným podivem redaktor Šimeček, a tento podiv s ním sdíleli všichni, kdo popatřili v mírnou, bledou tvář muže tak černě kompromitovaného. Háfner věru nevypadal na trojnásobného zločince, ale co naplat, byl jím. Napsal do své Polnice, čtrnáctideníku, který byl tištěn v pěti stech výtiscích a vycházel právě jen dva měsíce, od srpna do října, kdy Háfner byl zatčen, že nechceme vládu, která by zasedala na hřbitově svobody, a nechceme trůn, který by se opíral o záda špiclů. To byl jeho první zločin. V jiném článku pak citoval výrok socialistického spisovatele Saint-Simona, že smrt tisíce dělníků je pro národ větším neštěstím než smrt tisíce nejvyšších úředníků nebo členů panovnické rodiny; to byl Háfnerův druhý zločin. A třetím jeho zločinem bylo prohlášení, že naše vláda se namáhá ze všech sil, aby samu sebe uvedla v obecný hnus a opovržení.

Byl málomluvný, neúčastnil se politických debat a na žerty svých spoluvězňů, kteří rádi okázale vyjadřovali svůj úžas nad

jeho nesmírnou, neobvyklou provinilostí, odpovídal ponejvíce jen plachým úsměvem, málo znatelným pod houštím bohatého černého kníru, který mu překrýval ústa. Oblečen byl dosti ošuměle; límec u košile měl otřepaný a rukávy šosatého kabátu lesklé; neposílal si pro jídlo ani pro pivo, spokojil se vězeňskou stravou a vodou.

Po nedlouhé době si všichni zvykli na jeho skromnou přítomnost a přestali ho vnímat. V cele se zdržoval málo; většinu dne prochodil po chodbě, vyhublý, ruce za zády, zamyšlen, i na dvoře se procházel, podobně jako Pecold, povětšinou sám.

Byl proto Pecold velmi překvapen, když jednoho dne na počátku listopadu, právě když Born odešel do bytu hospodáře Chocenského na poradu se svým advokátem, podivný zločinec Háfner vstoupil do jeho cely a zeptal se s omluvným úsměvem, velmi civilisticky – v jeho způsobu chování a řeči věru nic nepřipomínalo bývalého aktivního důstojníka – neruš-li a smí-li se na chvíli posadit. Když mu pak Pecold, velmi zmaten – bylť vydavatel Polnice, ač ošuměle oblečený, nic naplat, pán – oprášil a přistrčil štokrle, Háfner mu vysvětlil důvod své návštěvy: Slyšel prý o Pecoldovi, že pracuje v Nedobylově speditérském závodě, a chtěl by vědět, není-li ten Nedobyl totožný s jistým Martinem Nedobylem z Rokycan. A když mu Pecold přisvědčil, že jeho principál se vskutku jmenuje Martin a že je z Rokycan, Háfner řekl:

– Tak je to on, vida.

A tím byl předmět rozmluvy vyčerpán. Háfner, zdálo se, nevěděl, co podotknout dále, a odhlédl ke dveřím, jako by se zase chystal k odchodu. Neodešel však a řekl po chvíli mlčení:

– On sloužil ve Vídni v mé kumpanii, když jsem ještě byl u vojska, byl to slušný hoch. Zajímalo by mě, co se s ním stalo, rád bych ho navštívil, dostanu-li se kdy zase ven. Je to trápení, Pecolde, co?

- Prosím ano, řekl Pecold a povzdechl si, co měl plíc.

- To si dovedu představit, řekl Háfner. - Je tu veselo, páni jsou bezstarostní, protože jsou za to placeni od svých listů, aby seděli, ale pro dělníka je žalář zatraceně trpká věc. Jak je to s vámi? Máte rodinu?

Sklíčeného a bezradného Pecolda tak překvapil a dojal tento prostý projev zájmu, že měl co bojovat, aby se nedal do pláče, když mu sděloval, že rodinu má, a to četnou, ženu, starou matku a čtyři děti, z nich tři nezaopatřené, závislé na jeho práci; a že propustí-li ho Nedobyl, přijdou nejen o chleba, ale i o střechu nad hlavou, protože bydlí u něho, v jeho domě; a to ho tak mučí a trápí, že by nejraději vzal provaz a oběsil se třeba tuhle na klíce, kdyby to bylo k něčemu dobré, ale nebylo by to k ničemu dobré, naopak postavení jeho rodiny by se tím ještě zhoršilo, a tak věru starostmi neví kudy kam; hlavou by nejraději mlátil do stěny, ale ani to není k ničemu dobré. Tuhle pan Born je Nedobylův zeť, i slíbil mu, že se za něho, Pecolda, přimluví u panímámy, to jest jemnostpaní Nedobylové, ale jak to vypadá, asi se nepřimluví, protože má sám dost starostí a tváří se jako kakabus, a vůbec se na Pecolda zlobí, že poškodil jednotu národa. Ať se jemnostpán redaktor nehněvá, že Pecold tolik o sobě mluví, ale on to už měsíc přemílá sem a tam a leží mu to v té jeho hlavě a už to potřeboval někomu vyklopit.

- To je smutná historie, to chápu, to chápu, že máte starosti, řekl Háfner zdvořile a neurčitě, na chvíli se odmlčel, a najednou vyhrkl, jako by byl proti své vůli došel k nečekanému rozhodnutí:

- Ale neztrácejte naději, Pecolde. Já o vás napíšu Nedobylovi ještě dnes.

Pokračoval pak pomalu, hledě k zemi, jako by rozvažoval každé své slovo a jako by sám pro sebe meditoval, že svého času, ještě u vojska, prokázal Nedobylovi jistou službu, a Nedobyl na to dojis-

ta nezapomněl a naopak bude rád, bude-li se mu, Háfnerovi, moci odvděčit. Ano, ještě dnes mu napíše, že ho prosí, aby Pecoldovu rodinu, děj se co děj a ať se Pecold zdrží ve vězení sebeděle, ze svého domu nevyháněl a aby Pecolda znovu zaměstnal, jakmile se vrátí na svobodu; tak, tak, toto napíše.

Když dospěl až sem, Háfner vzhlédl k Pecoldovi a hezky se usmál.

- Bude to tak dobře? zeptal se.

- Jemnostpane! zvolal Pecold a hlas se mu třásl. Byl by chtěl říci něco velikého, něco jako když pan farář mluví na kazatelně, ale nezmohl se na nic než právě jen na toto: - Jemnostpane! - A polykal naprázdno a ohryzek mu poskakoval na dlouhém žilnatém krku.

- To nic, řekl Háfner. Znovu odhlédl ke dveřím, jako by chtěl odejít, ale zůstal sedět a zeptal se Pecolda ještě, jakže to s ním vypadá nahoře u vyšetřujícího soudce a co všechno že mu kladou za vinu. A tu Pecold, nervy v tanci, ztumpachovělý úžasem nad tímto setkáním s lidským člověkem, pověděl Háfnerovi jednou větou a jedním dechem to, co už měsíc tajil i před vlastní matkou, jak totiž vyšetřující soudce na něj naléhá domluvami a hrozbami, aby vyzradil jméno chlapíka, jež na Žižkaperku vyrval z drápů komisaře Orta. Když skončil a v obavě, neřekl-li příliš mnoho, rychle mrkaje, tázavě se na Háfnera zadíval svýma bledýma očiskama, podivný návštěvník dlouho nepromluvil, jen potřásl hlavou. Pak vstal.

- Tak já jdu psát ten dopis Nedobylovi, řekl. - Protože vy tuze potřebujete, Pecolde, aby vám někdo pomohl. A tuze si to zasloužíte. - Vzal za kliku, ale než otevřel dveře, ještě jednou se k Pecoldovi obrátil, přičemž se napřímil do postoje bezmála vojenského, asi takového, jako když svého času stál před císařem Františkem Jose-

fem a vedl nepříjemné řeči: – My dva tu neshnijeme, Pecolde. Dost možná, že si tu posedíme, ale toho nebude, abychom tu shnili.

Pak mu stiskl levé rameno a odešel. A Pecold, dosud nevěře, nechápaje, díval se utkvěle na dveře, za nimiž Háfner zmizel, a myslil si: My dva. Řekl, že my dva. To není možná. Jak to, že já a on? Jak já k němu patřím? A přece řekl: My dva.

Položil si ruku na rameno, na němž dosud cítil Háfnerův stisk.

Uplynulo několik pošmourných, jednotvárných dní. Ochladilo se a začalo sněžit; v železných kamnech, stojících v koutě u dveří, zařízených na vytápění horkým vzduchem, podivných, podobných homoli cukru, začalo jednou ráno harašit, jako by se v nich byly ubytovaly myši, a celou se rozšířil teplý zápach spáleného prachu.

– Už se topí, řekl Born, který si právě před zrcátkem česal pěšinku. – Blíží se zima, je nejvyšší čas se vrátit na čerstvý vzduch.

Tehdy si Pecold vzpomněl na bábin výrok, že takovému pánovi, jako je Born, se nakonec nic nestane, ten si to může dovolit, aby se nechal zavřít do kriminálu. – Ženská musí mít vždycky ve všem pravdu, pomyslně si, – jako z uděláním vždycky všechno musí dopadnout tak, aby ženská mohla nakonec dodat to své: Vždyť já to říkala, vždyť já to povídala.

Bornova nálada se zdatně zlepšila, nabyl znovu své hladké barytonové výmluvnosti. Už nevyčítal Pecoldovi jeho účast na dělnickém táboru, ale zato tím více hovořil o významu celonárodního boje proti centralistickému útisku Vídně a o tom, jak tímto bojem se kříší české povědomí lidu, které ještě nedávno bylo kalné, jako v mrákotách.

– Ale vy mě nesledujete, řekl, shledav se s Pecoldovým nepřítomným pohledem. – Což vám na tom nezáleží, aby se Češi neodrodili a aby nepřišli o to nejdražší, o svůj jazyk?

- Já, prosím, nevím, řekl Pecold. - Vždyť my jsme Češi, a nikdy nás nenapadlo, že by našinec mohl být něco jiného.

- My, našinec, opakoval po něm Born. - Kdo je to, my, našinec?

- No přece my, dělníci, řekl Pecold.

- Ach tak, řekl Born.

Desátého pak listopadu, když na pokyn ministra justice bylo vyšetřování jeho skutků zastaveno, byl Born propuštěn a jeho místo v cele ihned zaujal kulatý, červenolící obchodník s lihovými nápoji, dosud otřesený úžasem a pohoršením z příkoří, které ho stihlo. Měl se čemu divit; malichernost důvodu, pro který byl zatčen, způsobila mezi politickými chovanci novoměstské trestnice senzaci. Dal do prodeje hořký bylinný likér s vinětou nadepsanou slovy *Ať nás netlačí* a státní nadvládnictví v tom vidělo velezrádnou narážku na Beustův výrok o tlačení Slovanů ke zdi; a marné bylo obchodníkovo vysvětlování, že neměl na mysli Beusta, že dokonce ani neví, že pan Beust kdy něco řekl o nějakém tlačení, neb o takové politické věci se nikdy nestaral, a že název likéru se týká tlačení žaludku.

- Přituhuje, přitahují řemen, zdá se, že je konec se všemi špásy, mínil redaktor Šimeček.

Vskutku přituhlo, vskutku byl konec se všemi špásy. Protože zákazy nepomáhaly a tábory lidu se množily a byly stále vzrušenější, vídeňská vláda zavedla v Praze výjimečný stav se stanným právem. Ulicemi táhly silné vojenské hlídky v plné zbroji. Všem c. k. hejtmanstvím v Čechách bylo zvěstováno, že do každé obce, v níž by došlo k výtržnostem, bude vsazen na její útraty trestní oddíl vojska. Vydávání českých novin bylo postupně zastavováno. Zatýkalo se zuřivě a bez výběru, žaláře nestačily pojmout spousty zavřených. Do země se vrátil klid.

Jedenáctého listopadu, když vyšel s ostatními politickými vězni na zasněžený dvůr, ulekl se Pecold velice, když uviděl svého přítele Fišla, který právě vyšel z protilehlé chodby, malý, zimomřivě zachumlaný do krátkého šedivého kabátku se záplatami na rukávech. Vyšetřující soudce nelhal, pan komisař Ort vskutku hledal samozvaného řečníka ze Žižkaperku tak dlouho, až ho našel.

Pecoldovo svědomí bylo čisté, že čistší ani nemohlo být; nicméně přepadla ho obava, aby si, probůh, Fišl snad nemyslí, že on, Pecold, ho zradil; a tato obava sama způsobila, že se po uši začervenel. A Fišl si to vskutku myslel, neboť když mu Pecold plaše pokročil vstříc, aby ho přivítal a aby mu řekl něco utěšivého o tom, že si tu možná posedíme, ale toho že nebude, abychom tu shnili, jeho přítel si před ním odplivl a otočil se k němu zády řka:

- Kryso.

9

Právě pak v té době, v oněch zasněžených dnech na počátku listopadu roku šedesátého osmého, ukázalo se k nesmírné radosti Nedobylově a Valentinině, že všechny její stesky na pošpatnělý stav zdraví byly zcela neoprávněné. Příznaky, které ji zarmoutily a zahanbily, vždyť nedosáhla dosud těch let, kdy všechny ženy už ztrácejí schopnost mateřství, nebyly známkami blížícího se stáří, nýbrž života. V pozhnaném stavu byla Valentina, k dubnu příštího roku se čekala, a podle toho, jak těhotenství těžce probíhalo, podle zrůzněnosti tváře a častých záchvatů nevolnosti, soudili lidé zkušení, že pod srdcem nosí kluka. I mělo se Nedobylovým dostat toho jediného a posledního, po čem ještě toužili, a toho jediného a posledního, co si ještě přáli, se měli dočkat Martinovi staří rodiče

v Rokycanech, kteří si velice zamilovali Valentinu, ale stýskali si na ni potají, že jim nedala vnuka.

Martina mrzívaly přítrpklé poznámky, jimiž ho tatínek za nečastých jejich shledání ochlazoval, když se mu chlubil svými obchodními úspěchy, jeho „jenže pro koho to všechno děláš“ nebo „ten se zasměje, ten ničema, který to jednou po tobě zdědí“, a proto když věc byla jistá, praskaje pýchou usadil Valentinu do první třídy osobního vlaku, zabalil do tří plédů její bolavé nohy, a sám obložen taškami a škatulemi, rozjel se s ní, vítězný, zářící, do Rokycan. – Tak co, ještě máte starosti, kdo po mně bude dědit? řekne tatínkovi. – Usadí drahou, teď ve všech už ohledech vzácnou Valentinu v teple u maminky, a sám se pak rozjede do Plzně, kdež se právě zítra, jedenáctého listopadu, po šesti letech marného zápasu se železnicí, měla konat dražba posledních zbytků formanského velkozávodu Koretzova, kdysi mocného konkurenta starého Nedobyla. Martin tam možná něco lacino a s výhodou koupí, možná, že ne; buď jak buď, až bude dražba skončena, vrátí se zase do Rokycan a zůstane tam s Valentinou ještě čtyři pět dní, bude se povalovat a vyhřívat na výsluní radosti a lásky a nebude dělat nic, pranic. Budou to jeho a Valentininy první prázdniny po čtyřech letech jejich manželství.

Takový byl jeho plán.

– Tak co, tatínku, ještě máte starost, kdo po nás bude dědit? zeptal se Martin, když opadla vlna radosti, když domlaskaly hubičky a uvolnila se objetí a když byly zotvírány škatule a rozdány dárky, jež Valentina Martinovým rodičům přivezla. A Leopold Nedobyl, už docela bělounký, s řídkým sněhovým chmýřím na růžové tlusté hlavě, dal se do pláče.

– Co já, trouba starý, si v životě nadělal starostí! vzlykal. – Co já se natrápil, a všechno pro nic za nic! Bankrot nepřišel, syna mám

boháče, snachu jako cukr, nám se dobře daří, a teď ještě budu mít vnuka, a bude to takovýhle purclík a bude mi říkat dědo!

A plakal a plakal a nebyl k utišení.

Po večeři pak, když Leopold Nedobyl otevřel láhev deset let staré moravské slivovice, kterou mu přivezla Valentina, mluvilo se dlouho a se zaujetím o tom, jak se dítě bude jmenovat. Valentina navrhla jméno Alois, je prý pěkné a takové hladoučké a hezky se říká: Alois, Alois, Lojzík... ale maminka Nedobylová, křičujíc se velikým křížem, ji okřikla: - To nikdy! Všechno, jen Alois ne! Tak se jmenoval můj prvorozený a byl to tak nešťastný hoch, a tak šeredný vzal konec!

Dobrá, když ne, tož ne. Martinovi by se líbilo jméno Alexandr, ale to se nelíbilo starému Nedobylovi, protože prý bylo jaksi cizí, vymyšlené. Jemu by se nejlépe zamlouval Ludvík, ale to zavrhlá Valentina, protože to bylo jméno jejího nebožtíka prvního muže. Takto se zabávali nejrozmilejším ze všech rozhovorů, přeli se a předstihovali se fantazií, a když vyčerpali celý kalendář svatých, začali jej probírat znovu. Pak se ukázalo, že pro tvora tak vzácného, žádoucího, tak vítaného a vytouženého zcela prostě neexistuje jméno, které by ho bylo hodno. Jali se tedy zkoumat seznam svatých potřetí, a když byli asi v polovičce, ťukla se paní Valentina do čela.

- Co se tu namáháme, co hledáme, proč se hádáme? To přece je hotová věc, jak se bude jmenovat! Jak jinak než po dědečkovi, Leopold! Poldík!

Tedy Leopold. S tím už souhlasili všichni, a starému Nedobylovi se znovu roztřepala bradička dojetím, když si připíjeli na Leopoldovo štěstí a zdraví; Valentina ovšem pít nesměla, i přitukla si, jak tomu říkal Martin, slzou, totiž stupečkou, v níž byla jedna kapka. Mezitím venku se zuřivě rozštěkal pes a někdo zatloukl na dveře ve vratech, jež Nedobylovi na noc zavírali.

- I to bude Růžičková, jde si zase něco vypučit, mínila maminka, přehodila vlňák a vyšla z domu do chumelenice, husté, jako když se peřina roztrhne.

Ale nebyla to Růžičková. Bylo za chvíli slyšet, jak maminka na podsínce s kýmsi tlumeně hovoří a ometá ho rýžovým košťátkem. Všichni ve světnici ztichli, i rozeznali maminčino „jen jdou dál, jen jdou dál se ohrát, jsou jistě celá promočená“.

- Koho sem čerti nesou? řekl Martin rozmrzen tímto přerušením nejhezčího rodinného sezení, jaké kdy zažil. Vzápětí se otevřely dveře; pobízena maminkou, váhavě, jako svázaná, vstoupila Líza, vlhká od sněhu, noc červený a oči uplakané, a s ní zavála do světnice mokrota a syrovost nevlídné noci.

- Návštěva z Prahy! ohlásila maminka důležitě. - Jemnostpaní Bornová.

- Dítě, odkud se tu bere! vykřikla užasle Valentina.

- Odkud by se tu vzala? zahlaholil slavnostně tatínek, který měl už trochu v hlavě, a po tuhých nohou vykročil Líze vstříc. - Přijela na naši oslavu a já ji pěkně vítám.

Objal Lízu a poceloval ji na obě tváře. - Sundají si ten kabát a sednou si hezky ke kamnům, a maminko, honem něco teplého pro jemnostpaničku. To jsou k nám hosti! Už jsem si myslel, že jemnostpaní Bornovou nikdy neuvidím, že se s ní nikdy neseznámím, že se jemnostpanička za nás stydí. Už vědí, jak se vnouče bude jmenovat? Nevědí, jakpak by to mohli vědět. Leopold! Tak jedí a pijou, ať zčervenají, mají nos jako rampouch!

- Stalo se něco Bornovi? Nebo Míšovi? zeptala se Valentina, když Líza, pláč na krajíčku, s ubohým pokusem o úsměv se bránila překotným úsluhám obou starých manželů.

- Born se vrátil, přišeptla Valentíně. - Ne, děkuji, jste příliš laskav, mám suché nohy, řekla tatínkovi, který se snažil ji přezout do

bačkor. A pak mrkajíc, aby rozehnala slzy, rozmlouvala mamince Nedobylové její úmysl hodit pro ni na rendlík kousek slaniny a pár čerstvých vajec, přičemž úpěnlivým pohledem prosila Valentinu, aby ji vysvobodila a poskytla jí chvíli rozmluvy mezi čtyřma očima.

– Ale aspoň trochu kafe si vypijou, řekla maminka a postavila před ni dýmající hrneček.

– Nebo snad krapet slivovice? zeptal se tatínek. – Já znám paničky z Prahy, ty si taky rády přihnou, to není jako u nás. Ale copak, copak se jim stalo?

Líza totiž nadobro už ztratila sebevládu a zavzlykala.

– Inu, nepohodla se s manželem, to já u ní znám, řekla Valentina, snažíc se zachránit situaci. Vstala, rozžala svíčku a pokynula Líze do vedlejší místnosti. – To vědí, co se miluje, to se taky i škádlí, řekla ještě a přimhouřila na maminku oko, mezitímco Líza, tajíc pláč, obešla Martina, který na ni hleděl zuřivě a nepřátelsky, a napůl bokem, jako by se chtěla udělat co nejtenčí, zamířila ke komoře, kde byla pro Martina a pro Valentinu rozestlána manželská postel.

– Jak se to chová, prosím ji? spustila Valentina, sotva zavřela dveře. – Když už něco provedla, jako že provedla, musí se chovat tak, aby to každý na ní poznal, že něco provedla? Tak nebrečela a povídala. Born se tedy vrátil a co bylo?

Líza se spustila na okraj postele, venkovsky vonící majoránkou a trochu i plísni, a opřela se o malovanou pelest. – Já s Bornem nemluvila, zašeptala. A vyprávěla pak, povzbuzována drsným hartusením paní Valentiny, která z ní musila páčit každé slovo, o svém neštěstí, které ji dnes stihlo, o hrůze, kterou zažila a která způsobila, že se bez rozmyšlení oblékla, nasadila si klobouk, vzala rukávník, rozběhla se na nejbližší stanoviště drožek, a odtud rovnou na Senovážné náměstí; měla za to, že tam Valentinu stihne

snáze než doma, v Perlové ulici. A když jí řekli, že panímáma odjela do Rokycan, ani tehdy nezaváhala a rovnou na Smíchov, na nádraží. Nu a teď je tu, však ji tu Valentina vidí, bezradná, zoufalá, a prosí Valentinu, aby jí pomohla, poradila jí nebo s ní udělala, co chce, jí už je všechno jedno a neví, co si počít.

A cože se tedy přihodilo? Ach, to je tak příšerné, že se to ani vypovědět nedá. Born podepisoval její účty, seznamy vydání pro domácnost, šifrou svého jména JB, pamatuje se maminka, jak si Líza na to stěžovala? Nu, a dnes se z ničeho nic vrátil z vězení. Líza ho nečekala, byla si bezpečna před každou nediskrétností, prvního listopadu ji opustila kuchařka i panská, byla tedy doma sama s Míšou a s Annerl, a ta neumí česky. A ona, Líza, psala svůj deníček v posledních letech česky.

- Jaký deníček? Mluvila pořádně, jedno po druhém! Jaký do toho plete deníček? řekla paní Valentina.

- Deníček, opakovala Líza, a zaplakala. - Já si vedu deníček a svěřuji mu... své největší intimnosti. A já ten deníček nechala ležet na svém stolku. Nikdy to nedělám, vždycky ho schovám pod prádlem, až teď. A když jsem dnes přišla domů a Annerl mi řekla, že Born se vrátil, ale že už zase někam odešel, mé první bylo: deníček. Letím se podívat, a div neomdlím, ještě teď se divím, že jsem neomdlela opravdu. Ono tam na poslední stránce, kterou jsem popsala, stálo...

- JB, předpokládala Valentina a Líza přikývla a zoufale zaštkala.

- A co stálo v tom deníčku, huso jedna pitomá?

- Všechno, naříkala Líza. - Všechno, co se dělo v mém srdci. I o tom, jak se mi zprotivilo to Bornovo JB, jsem se deníčku svěřila. Jak se mi jednou zdálo, že jsem se do něho zamotala a že bylo celé chlupaté.

- To nic není, řekla Valentina. - Tomu bych se sama nedivila, že se jí zprotivilo a že se jí o něm zdálo. Ale ona do toho deníku psala horší věci. Ona byla Bornovi nevěrná, že. S kým?

- Vy ho znáte, maminko, ale to vůbec nebyla obyčejná nevěra, nemyslete si o mně, že jsem tak špatná! drmolila Líza. - Kdybyste věděla, jak se změnil můj svět od té doby, kdy jsem se s ním sblížila. Jak se mi otevřely oči! On mě uvedl do nové, neznámé říše, do světa duchů.

- Mluvila rozumně, nebo jí ještě nějakou přiřiju, řekla Valentina, usedajíc na stoličku před postelí. Jen se nerozčilovat, nedat se k ničemu strhnout, aby se něco nestalo dítěti. Nohy ji bolely, před očima se jí dělaly kruhy. V komoře bylo chladno, vítr otrásal oknem a metal proti němu víry mokrého sněhu.

- Já jsem chodila vyvolávat duchy, maminko, v Plzni i v Praze, a Born mě v tom podporoval. Říkal, že je koneckonců rád, že mám nějaký zájem a že aspoň něco dělám, že je lepší vyvolávat duchy než válet se v posteli, to že je ze všeho nejhorší. On chodil mezi své vlastence, já k duchařům, a tak to šlo docela pěkně. Až se stalo tohleto! Když byl Born ve vězení, já zapomněla na všechnu opatrnost. Já myslila, že se hned tak nedostane ven.

Bože, tohle snad není má vina, myslila si Valentina s hrůzou, vychovávala jsem ji možná špatně, ale přece ne tak špatně, aby byla tak nadobro zkažená. K tomu jsem ji přece nevedla, aby se chovala tak, jak se chová! Bylo by možné, aby z mého dítěte, mého opravdového dítěte, jednou vyrostl také takový tvor, jako je tady ta? Ale což nebyla Líza sladká a roztomilá, když byla maličká? Je to tedy přece má vina? Není a není, já vůči ní svou povinnost splnila, já ji lhát a podvádět neučila, já ji hlídala dost a dost, a za Borna jsem ji provdala po její vůli.

- Čtyři roky mě málem nezná, čtyři roky jako bych pro ni ani nebyla, řekla tiše a zle, - a teď, když jí teče voda do bot, za mnou

přiletí. To najednou o mně zase ví. Proč za mnou? Co je mně do toho, co si nadrobila? Co já mám s tím dělat? Starala jsem se o Borňův krám, jako by byl můj vlastní, krejcar jsem z toho neměla, a teď se ještě mám starat o jeho ženu! Já jsem pro ni obětovala nejlepší kus svého života, Lízo, a teď už bych si konečně chtěla žít po svém. Co si představuje? Snad by se ke mně nakonec nechtěla vrátit a pověsit se mi na krk? S tím, holka, nepočítala, časy se změnily, naše cesty vedou každá jinam, teď já sama budu chovat.

- To není možné! vykřikla Líza, a tento výkřik zdvojnásobil Valentininu zlost.

- Cože není možné? A proč to není možné? Jsem snad na to stará, abych ještě mohla mít dítě? Ano, budu mít dítě a budu se o ně starat jinak, než jak ona se stará o svého Míšu. Já si na ně nezjednám chůvu, aby mi z něho vychovala malého barona, ani ho nebudu rozmazlovat, jako jsem rozmazlovala ji, aby z něho jednou byl ničema, jako je ona. - Valentina si uvědomila, že mluví proti sobě, i zarazila se a dodala ostře:

- Proč tedy přišla za mnou? Proč ne za tím svým kavalírem, který ji uvedl do říše duchů? Za ním, za ním má jít, jemu se má svěřit, ten ať jí pomůže, ten ať se o ni postará, ten ať pro ni něco udělá, já ne, já tu od toho nejsem!

Při těchto Valentininých slovech padla Líza na kolena, až hliněná podlaha pod ní buchla.

- Maminko, nemluvte tak! zavzlykala, vinouc se k jejímu klínu.
- Vždyť to je právě to nejhorší a v tom je můj největší žal, že jsme se rozešli! Maminko, já jsem tak nešťastná! Ani představit jsem si nedovedla, že je možno být tak nešťastný! Já vám lhala, maminko, to nebyla pravda, že jsem jela nejdřív za vámi, na Senovážné, když se mi to stalo s tím deníkem, já jela nejdřív za ním, neb jsem doufala, že náš rozchod nebyl opravdový a že on se nade mnou

ještě smiluje. Jako děvečka bych byla ochotna mu sloužit, jen abych mohla zůstat u něho! Ale on už nebyl doma a jeho sluha mi odevzdal dopis, v němž píše, že odjíždí na cestu do Itálie a že všechno, co mezi námi bylo, byl jen krásný sen. On věděl, maminko, že se k němu budu chtít vrátit, a proto odjel! Dovedete si představit, jak mi bylo? Prosím vás, já sama se neodvážím jít k Bornovi a odprosit ho, pojdte se mnou a udobřete nás. Já bych se sama před ním propadla hanbou, já bych ze sebe nevypravila slovo, kdybyste nestála při mně! Raději skočím pod vlak, maminko, věřte mi, že to udělám.

- Tak vstala, ještě nastydne, řekla Valentina, odstrkujíc Lízinu hlavu. Cítila na levém koleně vlhkost jejích slz. - A nebrečela, já teda s ní pojedu, ona si to nezaslouží, ale co mi jiného zbývá? Ona si nedovede sama vyprat své špinavé prádlo, je to chyba, je to chyba, že jsem ji k tomu nevedla! Ale nebála se, netrojčila, vždyť se to ještě dá spravit, jak já Borna znám, ten se skandálu bojí víc než kriminálu. Vzala rozum do hrsti! Myslí, že by Born ten deník jen tak podpisoval, kdyby to chtěl hnát k nejhoršímu? Ten by ho nebyl podpisoval, milá zlatá, ten by ho byl sebral a zamkl do pokladny, aby měl v rukou proti ní důkaz nevěry. Vysmrkala se a vrátíme se k starým, nebo si budou myslet, že se stalo bůhvíco.

- A kdy pojedeme, maminko? zeptala se Líza.

- Nejbližším vlakem, řekla Valentina. - Ať to máme co nejdřív za sebou.

Nejbližší vlak jel nazítří časně ráno. Po bídné a krátké noci Valentina vstala opatrně a tiše jako myška se potmě ustrojila, a než odešla z komory, udělala Martinovi, který dosud tvrdě spal, křížek na čelo. Venku byla ještě tma, v níž se duchovitě bělaly kupy sněhu. Líza, která přespala v hlavní světnici, stála už oblečena u okna, bledá, a třásla se. Po světnici obezřetně, neslyšně šlapala

maminka Nedobylová, okuláry v dřevěné jímce spuštěné až ke špičce nosu, topila a ohřívala kávu. Bylo cítit čerstvý, vonný dým bukového dříví. Starý Nedobyl, stejně časný jako maminka, už proházel cestu k přejezdu přes potok a teď strožil venku sáně, aby obě ženy dopravil na nádraží. Protože neměl koně, zapřáhl do nich krávu.

- Vráším se určitě ještě dnes odpoledne, řekla Valentina mamince, když po snídani nasedly do saní. Ještě dnes se vrátí, myslila si stará paní, vzpomínajíc na doby, kdy Leopold Nedobyl odjížděl za jitra právě tak časně do Prahy a vracíval se teprve po pěti dnech. Je to přece jen výhoda, říkala si, ty nové vymoženosti, to je marné, to se nedá upřít.

Nadpomyslné, neuvěřitelné zrychlení cesty do hlavního města nicméně nezeslabilo maminičino povědomí její závažnosti. Ač se Valentina měla vrátit už za několik hodin, maminka postála ve vratech, a kynouc jim, sledovala obě ženy, dokud sáně, pomalu a rozvážně se vzdalující, nezmizely ve tmě.

Odpoledne se vrátí, myslila si. A večer budeme zase mluvit o tom, jaké jméno vnoučátku dát, kdyby to přece jen byla holka. Měla by to být holka, aby se maminičin zlatý čepec a náhrdelník z penízků udržel v rodině. Aby bylo, kdo by to vše nosil.

Parochod, vypravený z Plzně, vezl jen pět osobních vagónů, z nichž čtyři poslední byly zabrány pro vojsko; odjížděli v nich vojáci z plzeňského pěšího pluku vévody Michala. Ač vzdálenost z Plzně do Rokycan je nepatrná, vlak přijel opožděn o deset minut, protože trať byla silně zaváta sněhem.

- Tak nevím, jak se dnes dostaneme do Prahy, řekl muž s černě nabarvenými a navoskovanými kníry, napohled obchodní cestující, sedící u okna v kupé jediného vagónu pro civilisty, tam, kde Valentina s Lízou s bídou našly místo, teprve když pasažéři, vi-

douce dvě hezké a přepychově oblečené dámy, se trochu smrskli. A obchodní cestující s nabarvenými kníry pokračoval, že když včera před polednem jel z Prahy na Plzeň, místy se stěží dostali kupředu, tolik bylo sněhu; a co ho od té doby ještě napadalo!

- To není naše starost, ozval se hlas zpod kabátu visícího na věšáku, jež si kdosi přehodil přes hlavu a pokoušel se držet.
- Zaplatili jsme si, a tak ať se starají, jak nás dopravit.

A jeli. Zvedla se vichřice a skučela tak silně, že přehlušila vojáky, kteří v zadních vagónech, rozjařeni nastávající dovolenou, bujaře hlaholili pochodové písničky, v každém voze jinou. Okno bylo zalepeno sněhem. Líza poplakávala do kapesníku; i rukávy pláště, lemované kožešinou, měla mokré od slz. To není lítost, to je jen strach, myslila si Valentina. Je ke všemu ještě zbabělá až hanba.

Minuli zastávku Zbiroh. Vlak se pohyboval stále pomaleji a pomaleji, až se zastavil docela.

- Tak se mi zdá, že jsme uvízli, řekl zkušený obchodní cestující s načechranými kníry.

- To není naše starost, řekl lhostejně muž pod kabátem.

Obchodní cestující, dovoliv se Valentiny, otevřel okno a vyhlédl ven. Vítr vmetl do kupé roj sněhových vloček. - Jsme v závěji, že, oslovil kohosi obchodní cestující. - Hned zase jedeme dál, odpověděl mu hlas ze tmy.

Obchodní cestující stáhl hlavu zpět do kupé. - Prý hned zase jedeme dál, oznámil ostatním pasažérům, ač to slyšeli právě tak dobře jako on. Dodal pak, čerpaje tuto zprávu ze své vlastní zásobnice cestovatelských zkušeností:

- Až budou skončeny odklízovací práce.

- Už aby to bylo, řekl muž pod kabátem.

Ale nejeli hned dál. Minulo deset, patnáct, dvacet minut a stále ještě vězeli na místě. Bylo slyšet zmatené pobíhající kroky a hlasy,

kteřé se překřikovaly. Vojáci přestali zpívat. Ozvalo se bouchání dvířek, cestující z jiných oddílů vystupovali, aby se podívali, co se děje.

- Pozor, ticho, řekl obchodní cestující, vztyčiv prst. - Zdá se mi, že slyším přijíždět vlak. Možná, že nám poslali stroj na pomoc.

Zdalo se vskutku, že skučením vichřice proniká hukot parochodu.

- Podívám se ven, řekl obchodní cestující, a povstav, ubíral se ke dveřím. Když míjel Valentinu, uklonil se jí maličko. - A podám jemnostpaní zprávu, dodal.

- Budete laskav, odpověděla chladně. Neznámým lidem vždy vykala.

Právě když obchodní cestující bral za kliku, ozval se odzadu, zcela blízko, hvizd lokomotivy. A pak, za strašlivého rachotu, tupá váha řítícího se železa narazila do tupé váhy železa nehybného, hmota se vzteklým praskotem pronikla hmotou a kov a dřevo a lidská těla se řvouce slily v jediný horký, dýmající, chaotický shluk. Nákladní vlak, který přijel odzadu, když jeho strojvůdce v chumelenici byl přehlédl výstražné znamení, rozdrtil na placku první dva zadní vagóny, obsazené vojáky, srazil z náspu a postavil kolmo do výše vagón třetí, rozmetl čtvrtý a podjel s několika nákladními vozy pod vagón pátý, rozdrtil jeho postranní stěny a jako rozzuřený býk vyhodil nad sebe. A bylo naráz opět ticho, jen vichřice skučela dál, a teprve po delší chvíli se odkudsi z děsivé změti propletených trosek ozval nářek šíleného lidského hlasu, k němu se přidal hlas druhý a třetí, a pak už se k černému nebi, z něhož se neustále sypal sníh, sborem zvedlo volání bolesti a hrůzy.

Odklizovací práce trvaly dlouho. Těla Valentiny a Lízy byla vytažena z trosek pátého vagónu teprve po jedenácté hodině před polednem.

Tím končí první úsek dlouhého našeho vyprávění; dodat teď zbývá už jen máloco. Zatímco Jan Born nesl ztrátu, která ho stihla, velmi klidně, s důstojnou rezignací zachováváje předepsaný smutek, Martin Nedobyl propadl strašlivému, s šíleností hraničícím žalu, z něhož vyšel spálen a zatvrzelý vůči lidem a světu, zestárlý, nadobro a navždy už nepřístupný šťastné bláhovosti takového citu, jaký v něm dovedla probudit Valentina. Zapomenout na ni, zapomenutím uniknout bolesti, již nebylo lze snášet, to byla hlavní jeho touha, v představě zapomenutí jediná jeho naděje, že svět se pro něho opět stane místem obyvatelným, život jakžtakž žitelným. Proto rychle a důsledně, v podivném rozporu s vrozenou svou skoupostí, odklízal a ničil všechno, co mu Valentinu připomínalo, její fialovou parádu i drsné šaty pracovní, věci denní potřeby, předměty dotýkané jejíma rukama, notýsky vázané v safiánu, vějíře a bibeloty. Také rodina nešťastného Pecolda, který byl počátkem prosince onoho chmurného roku odsouzen na deset let tuhého vězení, padla za oběť jeho zuřivosti: protože babí Pecoldová mu svou skromnou přítomností nesnesitelně připomínala nejblaženější epizodu jeho života, ono letní odpoledne, kdy Valentina se poprvé byla objevila na Komotovce, Martin ji bez ohledu na Háfnerův přímluvný dopis vystěhoval i se snachou a s vnoučaty, bez odkladu je všechny vyhodil na silnici a pranic se nestaral o to, kam se podějí a co si počnou. Odklízaje Valentininy stopy, Martin ničil všechno, co v něm ještě zbylo lidského.

Tenkrát také se cesty Nedobylů a Bornů rozešly na dlouhý čas, ale ne navždy.

Vladimír Neff
Sňatky z rozumu

Ilustrace na obálce z volných zdrojů
Korektura Martina Němcová
Technická redakce Markéta Teuchnerová

Vydala Městská knihovna v Praze
Mariánské nám. 1, 115 72 Praha 1

V MKP 1. elektronické vydání
Verze 1.0 z 22. 5. 2026

ISBN 978-80-274-5025-1 (epub)
ISBN 978-80-274-5026-8 (pdf)
ISBN 978-80-274-5027-5 (prc)

KNIHOVNA? KNIHOVNA!

Využijte **prostor**
pro studium, setkání,
kulturu i relax.

Stahujte **e-knihy zdarma**
z e-knihovna.cz, prohlížejte
digitalizované tituly na
digitalizovane.cz.

Sledujte **videocasty**
a přednášky na
youtube.com/@knihovnaPraha.

Půjčte si obraz v Artotéce,
audioknihu, CD, film
nebo deskovou hru.

Tvořte se dřevem, papírem,
barvami, kůží i látkami.
Otevřený ateliér DOK16,
Atelier Jezerka a Kreativní
centrUM v Ústřední knihovně.

Navštivte přednášky,
koncerty, autorská čtení,
filmové projekce, akce
pro děti. Sledujte
mlp.cz/akce.

Vyzkoušejte svět
virtuální reality.
Více na mlp.cz/vr.